

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’DEKİ SOSYAL YARDIM UYGULAMALARI BAĞLAMINDA
YAŞLI YOKSULLUĞUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ-BERGAMA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Saltuk Buğra TAŞOVA

DANIŞMAN
Prof. Dr. Muammer TUNA

2024-Muğla

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE’DEKİ SOSYAL YARDIM UYGULAMALARI BAĞLAMINDA
YAŞLI YOKSULLUĞUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ-BERGAMA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Saltuk Buğra TAŞOVA

DANIŞMAN
Prof. Dr. Muammer TUNA

2024-Muğla

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**TÜRKİYE'DEKİ SOSYAL YARDIM UYGULAMALARI BAĞLAMINDA YAŞLI
YOKSULLUĞUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ-BERGAMA ÖRNEĞİ**

Saltuk Buğra TAŞOVA

2141104016

Sosyal Bilimler Enstitüsünce

Tezli Yüksek Lisans

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tez

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 28.05.2024

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 25.06.2024

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Muammer TUNA

Jüri Üyesi: Prof. Dr. İsmail TUFAN

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Hasan ŞEN

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Muzaffer DEMİR

2024 – Muğla

TUTANAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 02/05/2024 tarih ve 1147/3 sayılı Yönetim Kurulu kararı ile tez jürisi olarak atandığımız, Sosyoloji Anabilim Dalı **Tezli Yüksek Lisans Programı** öğrencisi Saltuk Buğra TAŞOVA'nın "Türkiye'de Sosyal Yardım Uygulamaları Bağlamında Yaşlı Yoksulluğunun Değerlendirilmesi-Bergama Örneği" adlı tezi incelemiş ve aday 28/05/2024 tarihinde saat 13.00'da tez savunma sınavına alınmıştır.

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24. maddesi doğrultusunda yapılan tez savunma sınavı sonucunda tezin **kabul** edilmesine oy birliği ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Muammer TUNA

Prof. Dr. Hasan ŞEN

Prof. Dr. İsmail TUFAN

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Sosyal Yardım Uygulamaları Bağlamında Yaşlı Yoksulluğunun Değerlendirilmesi-Bergama Örneği” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

.../.../2024

Saltuk Buğra TAŞOVA

Türkiye’deki Sosyal Yardım Uygulamaları Bağlamında Yaşlı Yoksulluğunun Değerlendirilmesi-Bergama Örneği

ÖZET

Yoksulluk, insan yaşamının hemen her döneminde ortaya çıkabilecek bir problem olarak görülmektedir. Yoksulluk ayrıca insanları farklı özelliklerine göre birçok şekilde etkileyebilmektedir. Yaş, cinsiyet, engellilik gibi durumlar, bireylerin muhtaçlığının şiddetini arttırabilmekte ve bu durum yoksulluğa sebep olabilmektedir. Yaşlılığın hem dünyada hem de Türkiye’de artış eğiliminde olduğu söylenebilir. Yaşlılığın artması belli başlı toplumsal problemlere sebep olabilir. Bu problemlerden birinin de yaşlı yoksulluğu olduğu ifade edilebilir. Bu çalışmada da yaşlı yoksulluğu sosyal yardımlar bağlamında ele alınmış ve sosyal yardımların yaşlı yoksulluğunu gidermede etkili olup olmadığı yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin görüşlerine göre değerlendirilmiştir.

Araştırma kapsamında İzmir İli Bergama İlçesi’nde yaşayan ve yoksul olarak kabul edilen bireyler araştırma evreni olarak belirlenmiştir. Araştırma örneklemini ise evrenden seçilen 303 birey oluşturmaktadır. Araştırma nicel araştırma teknikleri kullanılarak gerçekleştirilmiş ve katılımcılara sosyal yardım ölçeği uygulanmış, elde edilen veriler SPSS İstatistik Programı ile analizlere tabi tutulmuştur. Araştırmada elde edilen bulgular neticesinde katılımcıların sosyal yardımların etkililiğine yönelik algılarının orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Ayrıca kadın bireylerin sosyal yardımların etkililiğine yönelik algıları erkek bireylerden yüksekken, şehir merkezinde yaşayan bireylerin sosyal yardımların etkililiğine yönelik algıları köy ve kasabada yaşayan bireylerden düşük olduğu belirlenmiştir. Aynı zamanda bireylerin eğitim durumları yükseldikçe sosyal yardımların etkililiğine yönelik algılarında düşüş olduğu, bekar bireylerin de diğer medeni duruma sahip bireylerden daha düşük algıya sahip oldukları ve sosyal yardımların yoksulluğu gidermede etkili olmadığı düşüncesine sahip olduğu belirlenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular araştırmanın referans teorisi olan Yapabilirlik Yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilerek politika oluşturuculara ve araştırmacılara yönelik öneriler ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, Yoksulluk, Yaşlı Yoksulluğu, Sosyal Yardım, Kapasite, Yapabilirlik, İşlev.

Evaluation Of Elderly Poverty In The Context Of Social Assistance Practices In Turkey - The Case Of Bergama

ABSTRACT

Poverty is seen as a problem that can occur in almost every period of human life. Poverty can also affect people in many ways according to their different characteristics. Situations such as age, gender, disability can increase the severity of individuals' neediness and this can lead to poverty. It can be said that old age is on the rise both in the world and in Turkey. The increase in old age may cause certain social problems. It can be stated that one of these problems is elderly poverty. In this study, elderly poverty is discussed in the context of social aids and whether social aids are effective in eliminating elderly poverty is evaluated according to the views of elderly individuals living in poverty.

Within the scope of the research, individuals living in Bergama District of Izmir Province, who are accepted as poor, were determined as the research population. The research sample consists of 303 individuals selected from the population. The research was conducted using quantitative research techniques and the social assistance scale was applied to the participants and the data obtained were subjected to analysis with SPSS Statistical Program. As a result of the findings obtained in the research, it was determined that the participants' perceptions of the effectiveness of social assistance were high. In addition, while the perceptions of female individuals towards the effectiveness of social assistance are higher than male individuals, the perceptions of individuals living in the city center towards the effectiveness of social assistance are lower than individuals living in villages and towns. At the same time, it has been determined that as the educational level of individuals increases, their perceptions of the effectiveness of social assistance decrease, single individuals have lower perceptions than individuals with other marital status and have the opinion that social assistance is not effective in eliminating poverty. The findings obtained in the research are evaluated within the framework of the Capability Approach, which is the reference theory of the research, and recommendations for policy makers and researchers are put forward.

Key Words: Old Age, Poverty, Elderly Poverty, Social Assistance, Capacity, Capability, Functioning.

ÖN SÖZ

Yaşlılığın her geçen yıl daha fazla arttığı ve covid-19 pandemisi ile toplumsal alanda birçok değerin değışmeye başladığı bir dönemde, yaşlılık dönemindeki bireylerin yaşadıkları sorunlarda artış olduğu bilinmektedir. Sosyal devlet olma düsturunun bir gereğı olarak muhtaçlık içerisinde bulunan vatandaşlarının refahlarını devam ettirme görevini de Türkiye’de sosyal yardım kurumları üstlenmektedir. Bu bağlamda yaşlı birey sayısının artışına bağlı olarak yaşlı yoksulluğunun da artışı önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda yaşlı yoksulluğunun giderilmesinde oluşturulabilecek sosyal politikalara katkı sunmak amacıyla gerçekleştirdiğim bu çalışmamda, benden desteğini esirgemeyen ve yönlendirmeleriyle bu çalışmanın hazırlanmasında büyük katkı sağlayan danışmanım Sayın Prof. Dr. Muammer TUNA’ya minnet ve saygılarımı iletiyorum. Ayrıca değerli katkılarını esirgemeyen ve tezimi daha iyi bir noktaya taşıyabilmem adına bana yardımcı olan, kaynaklarından da sıkça yararlandığım Sayın Prof. Dr. İsmail TUFAN’a ve Prof. Dr. Hasan ŞEN’e teşekkürlerimi iletiyorum. Ayrıca yaşlılık, yoksulluk ve sosyal yardımlarla ilgili çalışmalarından yararlandığım tüm araştırmacılara teşekkürlerimi sunuyorum. Son olarak sürecin başından sonuna kadar benden manevi desteklerini esirgemeyen başta kardeşim Aybike Ece TAŞOVA olmak üzere tüm aileme teşekkür ederim. Umuyorum ki bu çalışma yeni oluşturulacak sosyal politikalar açısından yol gösterici katkılar sunar ve ülkemizin her ferdi toplumsal refahtan payını alarak yaşamını sürdürür.

Saltuk Buğra Taşova

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	II
TABLolar DİZİNİ	VIII
KISALTMALAR	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YAŞLILIK

1.1. YAŞLILIĞA DAİR TEMEL KAVRAMLAR.....	6
1.1.1. Yaş.....	6
1.1.2. Yaşlanma.....	8
1.1.3. Yaşlılık	10
1.2. YAŞLILIĞIN BOYUTLARI	11
1.2.1. Yaşlılığın Kronolojik Boyutu.....	12
1.2.2. Yaşlılığın Fizyolojik Boyutu	12
1.2.3. Yaşlılığın Psikolojik Boyutu	13
1.2.4. Yaşlılığın Ekonomik Boyutu.....	13
1.2.5. Yaşlılığın Kültürel Boyutu	14
1.2.6. Yaşlılığın Toplumsal Boyutu	15
1.3. YAŞLILIK TEORİLERİ	16
1.3.1. Eksiklik Teorisi	16
1.3.2. Yaşamdan Geri Çekilme Teorisi	17
1.3.3. Aktivite Teorisi	20
1.3.4. Süreklilik Teorisi.....	22

1.3.5. Alt Kùltür Teorisi	23
1.3.6. Yaş Tabakalaşması Teorisi.....	25
1.3.7. Modernleşme Teorisi.....	26
1.3.8. Çatışmacı Teori	28
1.3.9. Feminist Yaşlılık Teorisi	29
1.3.10. Damgalama Teorisi	30
1.3.11. Fenomenolojik Yaşlılık Teorisi.....	30
1.3.12. Diğer Yaşlılık Teorileri	31
1.4 YAŞLANAN NÜFUSUN TOPLUMA ETKİLERİ.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK

2.1. YOKSULLUK KAVRAMI	35
2.2. YOKSULLUK TÜRLERİ.....	37
2.2.1. Mutlak Yoksulluk.....	37
2.2.2. Göreli Yoksulluk	39
2.2.3. İnsani Yoksulluk	40
2.2.4. Çalışan Yoksulluğu	40
2.2.5. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk	41
2.2.6. Nesnel-Öznel Yoksulluk	42
2.3. YOKSULLUĞA YÖNELİK İKTİSADİ YAKLAŞIMLAR	43
2.3.1. Merkantilizm	43
2.3.2. Klasik İktisat Yaklaşımı	44
2.3.3. Keynesyen Yaklaşım.....	45
2.3.4. Marksist Yaklaşım.....	45

2.4. YOKSULLUĞA YÖNELİK SOSYOLOJİK TEORİLER	46
2.4.1. İşlevselci Teori	46
2.4.2. Bağımlılık Teorisi	47
2.5. YOKSULLUĞA NEDEN OLAN FAKTÖRLER	48
2.5.1. İktisadi Faktörler	49
2.5.2. Sosyo-Demografik Faktörler	52
2.5.3. Emek Piyasasına Bağlı Faktörler	54
2.5.4. Diğer Faktörler	56
2.6. YOKSULLUKLA MÜCADELE	57
2.7. AMARTYA SEN’İN EŞİTLİK, ADALET VE ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI İLE KAPASİTE YAKLAŞIMI	58
2.7.1. Amartya Sen’in Eşitlik, Adalet, Özgürlük ve Kalkınma Anlayışı	59
2.7.2. Amartya Sen-Kapasite Yaklaşımı	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL YARDIMLAR

3.1. SOSYAL YARDIM KAVRAMI	69
3.1.1. Sosyal Yardımların Özellikleri	70
3.1.2. Sosyal Yardımların Bireysel ve Toplumsal Etkileri	71
3.2. TÜRKİYE’DE SOSYAL YARDIMLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ	72
3.2.1. Osmanlı Devleti’nde Vakıflar	73
3.2.2. Türkiye’de Yoksullukla Mücadele	74
3.3. TÜRKİYE’DE UYGULANAN SOSYAL YARDIM PROGRAMLARI	76
3.3.1. Aile Yardımları	76
3.3.2. Eğitim Yardımları	77
3.3.3. Kadınlara Yönelik Yardımlar	77

3.3.4. Özel Amaçlı Yardımlar	78
3.3.5. Yaşlı ve Engelli Yardımları.....	78
3.3.6. Proje Destekleri	79
3.3.7. İstihdam Yardımları	79
3.4. SOSYAL YARDIMLARIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER	80
3.4.1. Klientalizm	80
3.4.2. Muhtaçlık Değerlendirmesi	81
3.4.3. Bürokratik Engeller	82
3.4.4. Sosyal Yardımların İstismar Edilmesi.....	83
3.5. SOSYAL YARDIMLARIN AMACI.....	84

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YAŞLI YOKSULLUĞU

4.1. YAŞLI YOKSULLUĞUNUN ORTAYA ÇIKARDIĞI PROBLEMLER	85
4.1.1. Sosyal Dışlanma	85
4.1.2. Ayrımcılık	87
4.1.3. Psikolojik Problemler	88
4.1.4. Yaşlı Bakımı.....	89
4.1.5. Sosyal Yardım Bağımlılığı	89
4.2. YAŞLI YOKSULLUĞUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER	91
4.2.1. Sosyal Güvenlik Uygulamaları	91
4.2.2. Kayıt Dışı Çalışma	92
4.2.3. Engellilik ve Bakıma Muhtaç Olma	93
4.2.4. Gelir Yetersizliği ve Enflasyon	93
4.3. YAŞLI YOKSULLUĞUNUN SOSYAL YARDIMLAR BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ.....	94

BEŞİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMSEL MODELİ

5.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEM DURUMU	96
5.2. ARAŞTIRMANIN TEMEL AMACI VE ÖNEMİ	98
5.2.1. Araştırmanın Alt Amaçları	98
5.3. ARAŞTIRMANIN VARSAYIM VE SINIRLILIKLARI	99
5.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE ARAŞTIRMA DESENİ.....	100
5.5. ÖLÇME VE ÖLÇÜTLENDİRME.....	104
5.6. ARAŞTIRMA ALANI, EVREN VE ÖRNEKLEM	106
5.7. VERİ TOPLAMA SÜRECİ VE VERİ ANALİZİ	110

ALTINCI BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

6.1. BİRİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR	113
6.2. İKİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR	117
6.3. ÜÇÜNCÜ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR	120
6.4. DÖRDÜNCÜ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR.....	121
6.5. BEŞİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR.....	123
6.6. ALTINCI ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR	124
6.7. YEDİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR.....	126
6.8. SEKİZİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR.....	127
6.9. DOKUZUNCU ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR	129
6.10. ONUNCU ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR	130
6.11. ARAŞTIRMANIN ANA AMACINA YÖNELİK DİĞER BULGULAR..	131

YEDİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

7.1 ARAŞTIRMADA ELDE EDİLEN BULGULARIN TARTIŞILMASI	139
7.1.1 Birinci Alt Probleme İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	139
7.1.2 İkinci Alt Probleme İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	140
7.1.3 Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	141
7.1.4 Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	141
7.1.5 Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	143
7.1.6 Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	143
7.1.7 Yedinci Alt Probleme İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi.....	144
7.1.8 Sekizinci Alt Probleme İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi	145
7.1.9 Dokuzuncu Alt Probleme İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi.....	146
7.1.10 Onuncu Alt Probleme İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi.....	146
7.1.11 Araştırmanın Ana Amacına İlişkin Diğer Bulguların Değerlendirilmesi	147
7.2 ARAŞTIRMADA ELDE EDİLEN BULGULARA İLİŞKİN SONUÇLAR	148
7.3 ÖNERİLER	156
KAYNAKÇA	157
EKLER	182

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 5. 1 Ölçme Aracının Güven Katsayısı	104
Tablo 5. 2 Cronbach's Alpha Güven Katsayısı Oranları*	104
Tablo 5. 3 Araştırma Evreninde Yer Alan Kişi Bilgileri*	107
Tablo 5. 4 Örneklemde Yer Alan Bireylerin Sosyo-demografik Özellikleri	109
Tablo 6. 1 Normallik Analizinden Elde Edilen Veriler.....	112
Tablo 6. 2 Yoksulluk Yaşayan Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardımların Etkililiğine Yönelik Algılarını Gösteren Betimsel Veriler	113
Tablo 6. 3 Örneklemde Yer Alan Bireylerin Faydalandıkları Sosyal Yardımlar....	114
Tablo 6. 4 Cinsiyete Göre Demografik Verilerin Dağılımı.....	118
Tablo 6. 5 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Cinsiyete Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan T Testine Yönelik Bulgular.....	120
Tablo 6. 6 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Yerleşim Yeri Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizine Yönelik Bulgular.....	121
Tablo 6. 7 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Yerleşim Yeri Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Olduğuna Yönelik Bulgular	122
Tablo 6. 8 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Konut Türü Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizine Yönelik Bulgular.....	123
Tablo 6. 9 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Yaş Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizine Yönelik Bulgular.....	124
Tablo 6. 10 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizine Yönelik Bulgular.....	125
Tablo 6. 11 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Eğitim Durumu Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Olduğuna Yönelik Bulgular	125

Tablo 6. 12 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Medeni Durum Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizine Yönelik Bulgular.....	126
Tablo 6. 13 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Medeni Durum Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Olduğuna Yönelik Bulgular	127
Tablo 6. 14 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Çocuk Sayısı Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçlarına Yönelik Bulgular.....	128
Tablo 6. 15 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Çocuk Sayısı Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Olduğuna Yönelik Bulgular	129
Tablo 6. 16 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Sağlık Durumu Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan T Testi Bulguları	130
Tablo 6. 17 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Çalışma Durumu Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan T Testi Bulguları	131
Tablo 6. 18 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Faydalanılan Sosyal Yardım Türüne Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan T Testi Bulguları.....	132
Tablo 6. 19 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Sosyal Yardım Alma Süresi Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizine Ait Bulgular.....	133
Tablo 6. 20 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Sosyal Yardım Alma Sıklığı Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizine Ait Bulgular.....	134
Tablo 6. 21 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Boşanma ve Gelir Yetersizliği Değişkenlerine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan T Testi Bulguları	135
Tablo 6. 22 Bağımsız Değişkenlerin Ortak Etkilerine Yönelik Gerçekleştirilen İki Yönlü Anova Testi Sonuçları.....	136
Tablo 6. 23 Eğitim Durumu Değişkeninin Diğer Değişkenler ile Ortak Etkilerine Yönelik Gerçekleştirilen İki Yönlü Anova Testi Sonuçları.....	137

KISALTMALAR

Kisaltmalar	Açıklama
ASHB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
BMKA	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Ajansı
BMKP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
ENAG	: Enflasyon Araştırmaları Grubu
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
OECD	: Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
SYTF	: Sosyal Yardımlaşmayı Teşvik Fonu
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TDK	: Türk Dil Kurumu
TUİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

GİRİŞ

İnsanoğlu, doğumundan ölümüne kadar geçen süreçte hayata devam edebilmek için temel yaşamsal ihtiyaçlarını minimum seviyede karşılamak zorundadır. İlk insan toplulukları yaşamsal ihtiyaçlarını avcılık ve toplayıcılık ile karşılarlarken daha sonraki topluluklar bu ihtiyaçları için önce takas sistemini daha sonra da parayı kullanmaya başlamışlardır (Şenel, 1995: 174). İnsanlığın tarihsel gelişimi içerisinde insanın geçim kaynakları incelendiğinde tarihin her döneminde temel ihtiyaçlardan yeteri kadar faydalanamayan insanların olduğu söylenebilir. Bu bağlamda yoksulluğun insanlığın en eski problemlerinden olduğu da belirtilebilir. Temel ihtiyaçlar açısından düşünüldüğünde yoksulluk, insanların zaruri ihtiyaçlardan dönemsel ya da sürekli olarak yoksunluğu olarak tanımlanabilir.

İlgili literatür incelendiğinde yoksulluk, insan yaşamının hemen her döneminde ortaya çıkabilecek bir problem olarak görülmektedir. Yoksulluk ayrıca insanları farklı özelliklerine göre birçok şekilde etkileyebilmektedir. Yaş, cinsiyet, engellilik gibi durumlar, bireylerin muhtaçlığının şiddetini arttırabilmekte ve bu durum yoksulluğa sebep olabilmektedir. Bu noktada yaşlı bireylerin yoksulluğu, yoksulluğu giderme açısından üzerinde durulması gereken bir konu olarak görülebilir. Yaşlılık, Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımlamasına göre, 65 yaş ile başlayan ve ömrün tamamlanmasına kadar devam eden sürece işaret etmektedir (Aslan ve Ertem, 2012). Yaşlılık ve yoksulluk tanımları bir arada değerlendirildiğinde yaşlı yoksulluğu, 65 yaş üzeri bireylerin temel ihtiyaçlarını giderme konusunda yoksun hale gelmeleri olarak görülebilir. Tuna (2022: 364), yaşlı nüfusun hem Türkiye hem de dünyada hızlı bir artış eğiliminde olduğunu belirtmektedir. Yaşlı nüfusun hızlı artış göstermesi, birçok açıdan toplumsal sorunlar yaratabilir. Bu toplumsal sorunlardan biri olarak da yaşlı yoksulluğu öne çıkmaktadır.

Yaşlı yoksulluğu, nüfusun hızla artması, teknolojik ve tıbbi ilerlemeler ile insan ömrünün uzaması gibi sebeplerle ortaya çıkabilir. Bununla birlikte yaşlı yoksulluğunun ortaya çıkması ve ortaya çıkan bu sorunun derinleşmesine sebep olan farklı faktörlerden de söz edilebilir. Bu faktörler; yaşlı bireylerin üretim süreçlerinden emeklilik sebebiyle uzaklaşması, yaşlı bireylerin emekli maaşları ve

sağlık sigortaları bulunmasından ötürü istihdamlarının kayıt dışı olması (Nazlier-Keser, 2019: 753), yaşlı bireyler için oluşturulan sosyal yardım politikalarının yeterli olmaması (Komşu, 2014: 374), gelir dağılımının adaletsiz olması ve enflasyon (Danış, 2009: 72) olarak görülebilir.

Sosyal devlet olmanın bir gereği olarak görülen sosyal yardımlar, yoksulluğun giderilmesinde topluma katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte sosyal yardım politikalarının bireylerin yaşamını idame ettirme noktasında yetersiz olduğu söylenebilir. Bu yetersizlik insanların iş gücü piyasasından ayrılmaması açısından bilinçli bir politika olsa da iş gücü piyasasında yer alma şansı düşük olan yaşlılar, engelliler gibi dezavantajlı bireylerin hayatlarını idame ettirememeleri sonucunu da yaratabilir.

Türkiye’de yaşlılara yönelik sosyal yardımlar, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları, belediyeler, dernekler ve sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanmaktadır (Filik, 2022: 2). Bununla birlikte yaşlılara yönelik sosyal yardım politikalarının en kapsayıcı olanları Sosyal Yardımlaşma Teşvik Fonu tarafından desteklenen ve sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları tarafından uygulanan sosyal yardımlardır. Bu bağlamda 2022 sayılı kanun kapsamında verilen yaşlı aylıkları, gıda, kömür gibi ayni yardımlar ile nakdi yardımlar yaşlılara yönelik oluşturulan sosyal yardım programlarına örnek olarak gösterilebilir.

Türkiye’de yaşlılık olgusunun gün geçtikçe önem kazandığı söylenebilir. Bu bağlamda Türkiye’deki yaşlı nüfusun dünyadaki artış trendine paralel olarak artış gösterdiği ifade edilebilir. TÜİK (2024)’in verilerine göre Türkiye’de 2024 yılı Ocak ayı itibariyle yaşlı nüfus oranının %10,2 olduğu görülebilir. Yaşlı nüfus oranındaki bu artışın birçok toplumsal sorunu da beraberinde getirebileceği ifade edilebilir. Bu sorunlardan bir tanesinin de yaşlı yoksulluğu olduğunu söylemek mümkündür. Covid-19 pandemisi ile birlikte bozulmaya başlayan ekonomik yapının enflasyon üzerindeki olumsuz etkisi, toplumun her kesiminde mevcut ekonomik problemleri arttırırken yaşlı nüfusa da olumsuz olarak etki ettiği söylenebilir. Ayrıca yaşlı nüfusun artışı ve enflasyon sorunu bir araya geldiğinde yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal politikalarla korunmasının oldukça önemli hale geldiği ifade edilebilir.

Yaşlılık döneminde bireyleri yoksulluğa sürükleyen etkenlerden bir tanesinin fiziksel sebeplerle bireylerin yapabilirlikten yoksun hale gelmesi olduğunu belirtmek mümkündür. Fiziksel açıdan yapabilirlikten uzaklaşan yaşlı bireylerin, gelirlerinin önemli ölçüde azalması sebebiyle yoksulluk yaşadığı ifade edilebilir. Bu çalışmanın da teorik alt yapısını Amartya Sen'in Yapabilirlik Teorisi oluşturmaktadır. İnsani Gelişmişlik yaklaşımı ya da kapasite yaklaşımı olarak da adlandırılan bu yaklaşımın temelinde "İnsanların neler yapabilecekleri, yapabilirlik kapasitelerinin neler olduğu" soruları yatmaktadır (Nussbaum, 2018: 12).

Amartya Sen'in yoksulluğa dair bakış açısı, kapasite yaklaşımının temellendirilmesi açısından oldukça önemli olarak görülebilir. Sen'e göre yoksulluk sadece gelir yetersizliği ya da temel ihtiyaçları karşılayamama durumu olarak değerlendirilmemelidir. Yoksulluk tanımlanırken gelir yetersizliğinin yanı sıra bireylerin fırsat eşitsizliği, seçim özgürlüklerinin kısıtlı olması gibi etkenlerin de göz önünde bulundurulması gerektiği ifade edilebilir (Hatti, vd. 2005: 276). Sen, yoksulluğun giderilmesi konusunda gelir durumunun yanında bireysel faktörleri de içeren bir açıklama yapmaktadır. Kapasite yaklaşımına göre, bireylerin yoksulluklarının giderilmesi için ekonomik gelirlerinin arttırılmasının yanı sıra kişisel yeteneklerini de geliştirebilecek fırsatlar yaratılması gerektiği söylenebilir (Yurdakul, 2010: 264). Bir bireyin otomobilinin olması onu kullanabileceğini ifade etmemektedir. Otomobil kullanabilmek için farklı kapasitelere ihtiyaç vardır. Bu kapasite kümesinin içinde araba kullanmayı bilmek ve ehliyet sahibi olmak, direksiyon sınavlarını tamamlamak bulunmaktadır. Yoksulluğun giderilmesi için de yoksul bireyin elinde bulunan imkanları nasıl değerlendirdiğine bakmak gerekmektedir (Buz ve Aygüler, 2017: 178).

Yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik kamu politikalarının bireylerin düşük gelir ve düşük kapasiteleri arasındaki ilişkiye dayandırılarak hazırlanmasının önemli olduğunu söylemek mümkündür. Bireylerin düşük gelirleri düşük kapasitelerinden kaynaklanıyor olabilir. Bu düşük kapasitelerin yaş, sağlık durumu, engellilik gibi zorunlu haller ile eğitim durumu yetersizliği gibi seçime bağlı haller olduğu değerlendirilebilir. Yaşlılık ya da engellilik hali sebebiyle bireyin kapasitesini gelire dönüştürmesinin mümkün olmadığı ifade edilebilir. Bu durum gerçek yoksulluğun sebebi olarak görülmelidir. Gerçek yoksulluk ya da yapabilirlikten

yoksunluk, gelir yoksulluğundan daha önemli olduğu iddia edilebilir (Sen, 1999: 88). Gelir yoksulluğundan kurtulmanın yolunun yaşlılık ve engellilik gibi zorunlu haller dışında bireylerin kapasitelerinin artırılması olduğu iddia edilebilir. Yeterli eğitim, yeterli sağlık hizmetleri gibi işlevlere erişebilen bireylerin gelirlerini de arttırabileceği söylenebilir (Sen, 1999: 90).

Amartya Sen'in yoksulluk ile ilgili düşüncelerinin birçok temele sahip olduğu söylenebilir. Bu temeller ise eşitlik, adalet, özgürlük ve kalkınma olarak öne çıkmaktadır. Amartya Sen'in eşitlik düşüncesi, gelir adaletsizliğinin ortadan kaldırılması amacıyla fırsat eşitliği olarak görülebilir. Ayrıca yoksulluk, nesiller arasında aktarım ile fırsat eşitliğini ortadan kaldıran bir durum olarak görülebilir. Bu durum ise toplumsal adalet ve düzeni bozan bir faktör olarak ele alınabilir. Bu noktada yoksulluğu gidermenin asıl amacının yoksulluğun nesiller arası aktarımını engellemek olduğu söylenebilir (Moran, 2013: 2). Bu bağlamda sosyal yardımlar değerlendirildiğinde, sosyal yardımların fırsat eşitliğini sağlamadığı, yoksulluğun nesiller arasında aktarımını da engelleyemediği, bu sebeple oluşturulacak yeni sosyal politikaların yoksulluğun nesiller arası aktarımını engelleyecek biçimde olması gerektiği ifade edilebilir.

Amartya Sen'in adalet kavramına yaklaşımının adil dağıtım ve bölüşüm ile fırsat eşitliği konusunda adaletin sağlanması olduğunu söylemek mümkündür. Amartya Sen'in adalet yaklaşımını, bireylerin davranış kapasitelerinin eşitliği olarak değerlendirmek mümkündür. Yoksullukla ilişkilendirilebilecek adalet kavramının, bireyin temel hak ve özgürlüklerinin belli bir kısmının devlet tarafından karşılanmasının önemine vurgu yapmaktadır. Eğitim, sağlık gibi hizmetlerin devlet tarafından karşılanması toplumsal refahı arttıran bir unsur olarak görülebilir. Bununla birlikte fırsat eşitliğinin sağlanması, toplumsal refahın ve Sen'in adalet yaklaşımının temelini oluşturmaktadır.

Amartya Sen özgürlüğü bireysel özgürlükler ve toplumsal özgürlükler olarak ele almaktadır. Bireysel özgürlüklerin sınırını toplumsal özgürlükler çizmektedir. Amartya Sen, özgürlüğe dair yaklaşımında özgürlüğün süreç yönünün ve fırsat yönünün olduğunu belirtmektedir. Ona göre özgürlüğün fırsat yönünün bireyin yeteneklerini ortaya çıkarabilmesi amacıyla birtakım olanaklara sahip olma durumu

olarak değerlendirilebilir. Özgürlüğün fırsat yönü, toplumda yaşayan diğer bireylerin özgürlük alanlarını kısıtlayabilir. Bu sebeple ortaya süreç yönünün çıktığı belirtilebilir. Özgürlüğün süreç yönü, bireylerin seçimlerinin sorumluluğunu üstlenmeleri olarak tanımlanabilir (Sen, 1999: 363). Sonuç olarak özgürlük toplumun kalkınmasını sağlayan bir etken olarak göze çarpmaktadır. Aynı zamanda kalkınma ise özgürlüğü besleyen ve arttıran bir faktör olarak ele alınabilir.

Son olarak kalkınma kavramı incelendiğinde Amartya Sen'in, kalkınmanın nicel boyutuna değil nitel boyutuna odaklandığı ifade edilebilir. Geleneksel iktisadi teorilerin kalkınma konusunda geliri yükseltmeye odaklandıkları belirtilebilir. A. Sen geleneksel iktisadi teorileri bu açıdan da eleştirmektedir. Ona göre geliri yükseltmek sorunların çözümünü sağlamayabilir ve daha farklı sorunlara da yol açabilir. Gelirlerin yükselmesi ile işsizliğin artması, yoksulluğun artması, sosyal hizmet uygulamalarındaki yetersizlikler, sağlıksız beslenmenin artışı gibi sorunların ortaya çıktığı belirlenmiştir (Stewart ve Deneulin, 2002: 62). Sen'e göre GSMH ne kadar artarsa artsın refahın artmasını sağlamıyorsa kalkınmayı da sağlamamaktadır. Kalkınma ve refah bireylerin özgürlüklerinin ve yetkinliklerinin artışı ile gerçekleştirilebilir (Karaçay, 2008: 6). Özetle Sen açısından kalkınmanın, bireylerin özgürlüğünü kısıtlayan yoksulluğu, toplumsal eksiklikleri ve fırsatların yoksunluğunu ortadan kaldırarak sağlanabileceği ifade edilebilir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde yaşıllık ve yaşıllığa dair kavramlar açıklanarak yaşıllığın boyutları ve yaşıllık teorileri ortaya konulmuştur. Çalışmanın ikinci bölümünde yoksulluk kavramı ele alınırken yoksulluğun türleri, nedenleri ile yoksulluk teorilerine değinilmiş, ayrıca çalışmanın temelini oluşturan yapabilirlik teorisi ayrıntılı şekilde açıklanmış; üçüncü bölümde sosyal yardımlar tarihsel gelişim çerçevesinde ele alınarak dördüncü bölümde yaşı yoksulluğu, yoksulluğa etki eden faktörler ve ortaya çıkardığı problemler çerçevesinde ele alınmıştır. Beşinci bölümde çalışmanın yöntemi açıklanarak altıncı bölümde çalışmada elde edilen bulgular istatistiki veriler çerçevesinde açıklanmış yedinci bölümde tartışma ve sonuç ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

YAŞLILIK

Bu bölümde yaş, yaşlanma ve yaşlılık gibi yaşlılığa dair temel kavramlara, yaşlılığın boyutlarına ve yaşlılık teorilerine yer verilmiştir.

1.1. YAŞLILIĞA DAİR TEMEL KAVRAMLAR

Yaşlılık kavramı, farklı bilim dalları tarafından ele alınan ve birçok boyuta sahip bir konu olarak görülmektedir. Yaşlılığın bedensel, toplumsal ve psikolojik yönlerinin bulunması farklı bilim dallarının yaşlılık konusu ile ilgilenmelerini sağlayan bir durumdur. İnsanoğlunun var olduğu günden beri yaşlılık olgusunun da mevcut olduğu düşünüldüğünde, yaşlılığın bir problem alanı olarak tarih öncesi çağlardan bu yana varlığını sürdürdüğü belirtilebilir (Yazıcı, 2011: 110).

Yaşlılık kavramının açıklanması için öncelikle yaş ve yaşlanma kavramlarını ele almak gerekmektedir. Yaş, yaşlanma ve yaşlılık kavramlarının birbiri yerine kullanılmasından dolayı kavramlar arasındaki farklılıkların vurgulanması açısından ayrı ayrı değerlendirilmesi önemlidir (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010: 16).

1.1.1. Yaş

İnsan, biyolojik olarak beş farklı gelişim evresi yaşamaktadır. Bu evreler bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık evreleri olarak nitelendirilebilir (Çoknaz, 2017: 572). Bu gelişim evrelerini ayırt eden en önemli faktörün ise “yaş” kavramı olduğu belirtilmektedir. Yaş kavramı, insanın dünyada bulunduğu zaman dilimi olarak ifade edilebilir (Onur, 1995: 7). Bir başka ifade ile yaş, bir insanın dünyada yer aldığı dönemin sayısal ifadesidir.

TDK (2022), yaş kavramını insanın doğum anından başlayarak o an içinde bulunduğu zaman diliminin güneş takvimine göre sene bazında ifadesi olarak tanımlarken Marshall (1999: 816), yaşı'nın kültürel bir olgu olduğunu, yaşı'nın ifade ettiği değerin kültürlerle göre değişkenlik içerdiğini belirtir. Bunların dışında yaş ile ilgili yapılmış birçok tanımdan da bahsedilebilir. Sevil (2005: 7) çalışmasında, yaş kavramını tüm canlılar için ele alarak yaşayan her canlı'nın dünya üzerinde var olduğu süreyi yaş olarak değerlendirirken Şentürk (2020: 19), canlıların hayatta geçen sürelerde belli dönemlerde bazı değişim ve yenilenmeler yaşadığını ve bu

yenilenme evrelerinin yaş dönemleri olarak değerlendirilebileceğini belirtmektedir. Van Humboldt ve Leal (2014: 109), yaş kavramının yalnızca zaman ve hayatta geçen süreler olarak değerlendirilemeyeceğini, yaş kavramının kronolojik olarak ele alınmasının yanı sıra biyolojik, psikolojik ve toplumsal boyutlarının olduğunu öne sürmektedir.

Kronolojik yaş, bireylerin doğumu ile başlayan ve içinde bulunan zaman diliminin yıl olarak ifade edilmesi olarak tanımlanabilir. Dünya üzerinde en genel kullanıma sahip olan ve resmi işlerin gerçekleştirilmesinde kullanılan yaş biçimi kronolojik yaş olarak görülebilir (Tufan: 2014: 11). Kronolojik yaşın kullanıldığı alanlarda bireysel özellikler göz ardı edilmekte ve yalnızca yaşamda geçen süre yıl bazında değerlendirilmektedir. Örneğin, üretim süreçlerine katkı sağlayabilecek fiziksel ve zihinsel güce sahip olan bireyler kronolojik yaş dikkate alınarak emeklilik hakkı elde edebilmekte, 65 yaş doldurulduğunda yaşlı aylığına hak kazanabilmekte ya da devletin belli bir yaş sınırından sonra verdiği haklardan yararlanabilmektedir.

Yaş kavramı biyolojik açıdan değerlendirildiğinde, bireyin yaşadığı bedensel değişimler biyolojik yaşın belirteçlerindendir. Biyolojik yaş, fizyolojik ya da anatomik yaş olarak da adlandırılabilir (Gürsoy, Çuhadar ve Lordoğlu, 2016: 65). Bireyin farklı bir hastalık sebep olmadığı sürece yaşa bağlı olarak saç, sakal gibi bölümlerinin beyazlaması, yaşlılığa bağlı organların işlevlerinin azalması gibi durumlar biyolojik yaşlanma örnekleri olarak ifade edilebilir. Bireyin biyolojik yaşını belirleyen unsur, fiziksel açıdan yıpranmışlık durumu olarak görülebilir (Öksüzokyar vd. 2019: 37).

Yaş kavramının bir diğer boyutunu psikolojik yaş oluşturmaktadır. Bir insanın zaman içerisinde olumlu ya da olumsuz fark etmeksizin yaşadığı zihinsel değişimler psikolojik yaş olarak adlandırılabilir (Aslan ve Hocaoglu, 2017: 53). Bu zihinsel değişimler ise bireyin bilişsel özellikleri, algı kapasiteleri, dil öğrenme ve kullanma becerileri olarak öne çıkmaktadır (Karakaş ve Durmaz, 2017: 33). Bireyin psikolojik yaşı, yaşına dair olan algıları ile şekillenmektedir. Daha yalın bir ifade ile psikolojik yaş, bireyin hissettiği yaş olarak ifade edilebilir (Ağar, 2020: 76). Psikolojik yaş aynı zamanda bireyin hissettiği yaş ve anatomik yaş arasındaki uyum olarak da görülebilir. Psikolojik yaş, sadece bireyin yaşadığı olumsuz psikolojik

değişimler değildir. Bireyin mutluluğu ve olumlu hayat tecrübeleri de psikolojik yaş kavramını açıklayıcı nitelikte olabilmektedir (Arpacı, 2005: 19).

Yaş kavramının bir başka boyutu sosyal yaş olarak görülebilir. Sosyal yaş, bireylerin içinde bulunduğu toplumların yaş ile ilgili geleneksel normlarına bağlı olarak değişkenlik göstermektedir (Erkuran, 2020: 27). Bireyin sosyal yaşının toplumsal normlara bağlı olması Marshall (1999)'ın yaşı'nın kültürel bir kavram olduğu düşüncesi ile paraleldir. Sosyal yaş kavramının temelinde bireyin toplumsal yaşam içerisindeki rolleri ve bulundukları mevcut konumlarının zaman içerisindeki değişimi bulunmaktadır (Şentürk, 2020: 25). Sosyal yaş toplumsal normları temel aldığından bireylerin evlilik zamanlarını, çalışma dönemlerini, sosyal hayat içerisinde yer almaları gereken dönemleri belirleme işlevini elinde bulundurur.

1.1.2. Yaşlanma

Dünya üzerindeki tüm canlı varlıkların yaşamsal süreç boyunca izlediği zamansal çizgi yaşlanma olarak tanımlanmaktadır. Yaşlanmada temele alınan etken bireyin bedensel fonksiyonlarının eskiyerek eski işlevlerini süreç içerisinde kaybetmeleri olarak görülebilir (Hablemitoğlu ve Özmete, 2010: 16). Yaşlanma bir süreç olarak görülebilir ve bazı değişkenleri içerisinde barındırır. Bu bağlamda yaşlanma, bir zaman çizgisi içerisinde ileriye doğru gerçekleşmeli (Özdemir, 2019:2), bireyin cenin durumundan ölümüne kadar devam eden süreçte dönüşü olmayan bir yıpranma ve değişime yol açmalıdır (Kaptan, 2017: 1). Ayrıca bedensel değişimler ve ilerleyen zamanlarda organlarda yaşanan işlev kayıpları da yaşlanma kavramına dahil edilebilir. Yaşlanma kavramında ayırt edici nokta ise yaşamın her anının yaşlanma olgusunun bir örneği olarak kabul edilebilmesidir. Yeni doğan bir bebeğin doğumdan sonra geçen zamanı da 65 yaşındaki bir bireyin 66 yaşına gelmesi de yaşlanma olgusunun birer örneğini oluşturmaktadır.

Yaşamın bir süreç olduğundan yola çıkarak yapılan tanımlarda yaşlanma, dünyaya geliş ve ölüm arasında geçen zaman dilimini göstermektedir (Görgün Baran, 2016: 77). Yaşlanma süreci içerisinde canlıların fizyolojik özellikleri kişiden kişiye farklılaşmaktadır. Bu süreç her bireyde farklı hızlarda ilerler (Beğer ve Yavuzer, 2012: 3). Bireylerin fizyolojik ve zihinsel sağlıkları ne kadar iyi durumdaysa yaşlanma hızlarının da o denli düşük olduğu varsayılmaktadır (Akın, 2017: 273).

Yaşlanma, doğum ile başlayan bir süreç olduğundan durdurulma imkânı bulunmayan bir durumdur. Bununla birlikte bilimsel, teknolojik ve tıbbi gelişmeler yaşlanma sürecinin fizyolojik açıdan yavaşlatılmasına imkân tanımaktadır (Sevil, 2005: 29). Her ne kadar yaşlanma süreci bedensel müdahaleler, belli bakım ürünleri ve sağlık alanındaki gelişmelerle geciktirilebilse dahi durdurulamamaktadır.

Yaşlanma olgusu değerlendirilirken yalnızca fiziksel yıpranma süreci olarak görülmemelidir. Yaşlanma olgusu aynı zamanda toplumsal ve kültürel olarak değerlendirilebilir. Bireyin yaşlanma süreci, içinde yaşadığı toplumun normları ve kültürü, sahip olduğu meslek, toplumsal çevre, psikolojik durum gibi birçok etmene bağlı olarak değişkenlik gösterebilir (Arpacı, 2005: 16). Bireyin fazla stresli bir işe sahip olması, belli konularda uğradığı toplumsal baskı, kültürel değerler ve sahip olduğu toplumsal normlarla yaşadığı içsel çatışmalar gibi unsurlar bireylerin yaşlanma sürecini hızlandıran etkenler olarak belirtilebilir.

Yaşlanma, yalnızca bireyleri etkileyen bir konu değildir. Yaşlanma süreci, bireylerin dışında devletleri ve toplumları da etkilemektedir (Hendricks ve Leedham, 2020: 51). Bireylerin yaşlanma süreci, toplumların daha yaşlı nüfuslara sahip olmasına, bu sebeple iş gücü kaybı ve eksikliklerine sebep olmaktadır. Ülkelerin yaşlı nüfuslara sahip olması ekonomik olarak devletleri etkilemekte ve bu sürece dair yeni politikaların üretilme zorunluğunu ortaya çıkarmaktadır. Bununla birlikte yaşlı nüfusun artışı hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin sorunu olarak görülebilir (Şentürk, 2020: 3).

Gelişmiş ülkelerde yaşlı nüfusun yoğun olduğu söylenebilir. Bununla birlikte nüfusun yaşlanma hızı gelişmekte olan ülkelerde gelişmiş ülkelere göre daha yüksektir. Gelişmiş ülkelerde ekonomik imkanların fazlalığı, teknolojik ve tıbbi gelişmelerle bireylerin desteklenmesi sayesinde yaşlanma hızı düşürülmüştür (Powell, 2014: 138). Yaşlanma hızının yüksekliği ve yaşlı nüfusun artışı, toplumların ekonomik sıkıntılar yaşamalarına sebep olmaktadır. Bu problemlerin dolaylı yoldan yaşlıların toplumsal ve bireysel sorunlar yaşamasına yol açtığı ifade edilebilir (Kalaycıoğlu vd., 2003: 19).

1.1.3. Yaşlılık

Yaşlılık olgusu ile ilgili literatür incelendiğinde, bu olgu birçok boyuta sahip bir kavram olarak görülebilir. Bu bağlamda toplumsal, psikolojik, kültürel ve ekonomik boyutlara sahip yaşlılık kavramına dair birçok tanımlamaya da rastlamak mümkündür. Yaşlılık en genel tanım itibariyle insan hayatında ölümden önceki dönem olarak tanımlanabilir (Canatan, 2016: 140). Yaşlılık kavramını fizyolojik açıdan ele alan Akçay (2011: 11) yaşlılığı, çevresel etkenler ile genetik etkenlerin bir araya gelmesi ile bireylerin gözle görülür şekilde bedensel ve psikolojik değişimler yaşadığı yaşamın sonra evresi olarak tanımlarken İnce (2017:84), bireyin yaşam süresi içerisinde deneyimler sonucu elde ettiği bilgiler ile olgunlaştığı dönem olarak görmektedir. Bununla birlikte Kruse (2007: 7) yaşlılığın toplumsal yargılarla belirlendiğini, bu sebeple evrensel bir yaşlılık tanımının mümkün olmadığını belirtmektedir. Benzer bir şekilde Gilbert ve Keiffer (2003: 12), yaşlanma sürecinin toplumlar arasında eşitsiz bir durumda olduğunu bu sebeple yaşlılık tanımının toplumdan topluma değiştiğini ifade etmektedir. Yaşlılık için evrensel bir yaş sınırı belirleme konusundaki güçlüğü bireylerin fizyolojik ve psikolojik farklılıklarından, toplumların ise sosyokültürel farklarından kaynaklandığı söylenebilir (Korkmaz ve Korkut, 2018: 259).

Yaşlılığın hangi yaşta başladığı toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Kurumsal açıdan ise devletlerin yaşlılık tanımları genel olarak emeklilik kavramı ile belirlenmektedir. Emeklilik yaşının da toplumdan topluma değiştiği söylenebilir (Koşar, 1996: 5). Bununla birlikte toplumların yaşlılık için belirledikleri yaş sınırları döneme ve duruma göre de değişiklik gösterebilir. Dünya Sağlık Örgütü'ne (DSÖ) göre yaşlılık için yaş sınırı 65 olarak belirlenmiş olmakla birlikte teknolojik ve tıbbi gelişmelerin ilerlemesiyle yaşlılık dönemi için yaş sınırı 80 ve üzeri olarak görülmeye başlanmıştır (DSÖ, 2015). Birleşmiş Milletler'e (2017) göre ise yaşlılık 60 yaşında başlamaktadır.

Türkiye'de yaşlılık kavramı incelendiğinde farklı yaş sınırları belirlendiği görülebilir. 2022 sayılı "65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Gücsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun" açısından yaşlılık 65 yaş itibariyle başlarken, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı "Huzurevleri ile Huzurevi

Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği” yaşıllığı insan hayatının 60 yaşından sonraki dönemi olarak görmektedir. Bununla birlikte Türkiye İstatistik Kurumu da yaptığı çalışmalarda yaşıllık için yaş sınırını 65 olarak ele almaktadır. Kurumlar arasındaki yaş sınırı farklılığının temel sebebi, yaşıllık tanımlarında referans alınan toplumsal ve ekonomik etkenlerin farklı olması olarak görülebilir.

Muis, Agustang ve Adam (2020: 41) yaşıllığın yalnızca yaşamda geçen yıl sayısı ile belirlenemeyeceğini ve yaşıllığın toplumsal, psikolojik ve fizyolojik boyutları olan bir yaşam evresi olduğunu belirtmektedir. Tufan (2014: 6) ise yaşıllık olgusunu toplumsal normlar, toplumsal değerler, toplumun algısı, bireyden beklentilerin belirlediği bir tasarım olarak görmektedir. Kalaycıoğlu vd. (2003: 11) yaşıllığa bakış açısının çevresel etmenler tarafından belirlendiğini ve yaşanan bölgeye göre değişiklik gösterebileceğini ifade etmektedir.

Yaşıllığa dair literatürde yaşıllık dönemi ile ilgili bireyin toplumsal, psikolojik ve fizyolojik bağımsızlığının azaldığı ya da yitirildiğine dair görüşler bulunmaktadır (İçli, 2016: 57). Bununla birlikte yaşıllığın herkes açısından aynı şekilde ilerlemediği (Akçay, 2011: 11), insanların birbirinden farklı olduğu ve yaşıllık sürecinin her insanda bağımsızlığı yitirmek olarak görülmemesi gerektiği de belirtilmektedir (Görgün Baran, 2017: 261). Bu bağlamda yaşıllığa bakış açılarının da toplumdan topluma ya da kişiden kişiye değişiklik gösterdiği ifade edilebilir. Bazı toplumlar ya da belli bir toplumun bazı kesimleri yaşıllığı zayıflık, güçsüzlük ve bağımlılık ile özdeşleştirirken (Ceylan, 2015: 26), bazı toplumlar ya da insanlar için ise yaşıllık tecrübe gibi olumlu anlamlar ifade etmektedir (Görgün Baran, 2008: 87).

1.2. YAŞLILIĞIN BOYUTLARI

Yaşıllık, birçok etkene bağlı olarak ortaya çıkan ve tek boyutlu düşünüldüğünde yeterli şekilde açıklanamayacak bir kavram olarak görülebilir. Yaşıllığın toplumdan topluma, insandan insana, kültürden kültüre değişebildiği göz önüne alındığında yaşıllığın farklı boyutlarından bahsetmek mümkün hale gelmektedir. Bu boyutlar; kronolojik, fizyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutlar olarak genellenebilir.

1.2.1. Yaşlılığın Kronolojik Boyutu

Kronolojik yaşlılık, genel olarak resmi işler için kullanılan ve doğumdan itibaren yaşamda geçirilen süreyi baz alarak hesaplanan yaşlılık boyutu olarak görülebilir. Birçok ülkede ve kurumda bireylerin kronolojik yaşı baz alınarak işlem yapılır ve genelde 65 yaş ve üzeri yaşlılık dönemi olarak kabul edilir. Örneğin 2022 Sayılı *65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları ile Engelli ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun*, 65 yaş sonrası bireyleri yaşlılık dönemi içerisinde kabul etmektedir.

Kronolojik yaşlılık, yaşamda geçen sürenin yıl bazında hesaplanmasıyla belli bir yaş sınırının geçildiği dönem olarak görülmekle birlikte evrensel bir yaş sınırından söz etmenin mümkün olmadığı belirtilebilir (Akçay, 2011: 13). Kronolojik yaşlılık; devletlerin ve kurumların yapılarına göre değişiklik gösterebilir. Örneğin, Dünya Sağlık Örgütü kronolojik olarak yaşlılığın 65 yaşından sonra başladığını belirtirken Birleşmiş Milletler'e göre kronolojik yaşlılık sınırı 60 yaş olarak ifade edilmektedir (Durgun, 2015: 17; Ceylan, 2015: 32). Türkiye'de ise Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından uygulanan "*Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği*" yaşlılık dönemini 60 yaş olarak başlatırken yine aynı bakanlık tarafından uygulanan "Yaşlılık Aylığı" uygulamasında yaş sınırı 65 olarak belirlenmiştir.

1.2.2. Yaşlılığın Fizyolojik Boyutu

Fizyolojik yaşlılık, bireyin anne rahmine düşmesinden itibaren geçen sürede bedensel olarak yaşadığı değişimler olarak tanımlanabilir. Bireyin yaşadığı fizyolojik değişimler, genetik, çevresel faktörler ve yaşam biçimi gibi birçok etken tarafından şekillendirilmektedir (Çoknaz, 2017: 572). Bireyin zaman içerisinde bedensel olarak yaşadığı değişimler yaşlanma olarak görülürken değişimlerin belli bir noktaya ulaşması sonucu biyolojik yaşlılık dönemi başlamış olur (Çalışır, 2019: 82). Bu dönemde cildin kırılganlığı, saçların beyazlaması, kamburlaşma vb. birçok faktör biyolojik yaşlılığın belirtileridir. Aynı zamanda yaşlanmaya bağlı hastalıkların ortaya çıkışı da bireyin fizyolojik yaşlılık dönemine girdiğini gösterebilir (Ceylan, 2015: 25).

1.2.3. Yaşlılığın Psikolojik Boyutu

Psikolojik yaşlılık, yaşlılığın diğer boyutlarına göre bireysel olması açısından farklılık göstermektedir. Bireyin psikolojik durumunun gösterdiği, diğer bir ifade ile hissedilen yaş olarak adlandırılabilen psikolojik yaşlılık (Akçay, 2015: 13), bireyin ruhsal durumu ile kronolojik ve biyolojik yaşı arasındaki uyumu olarak tanımlanabilir (Şentürk, 2018: 27). Psikolojik yaşlılık döneminin belirtileri, bireylerin geçmişe duydukları özlem, huysuzluk, alınganlık gibi duygularla ifade edilebilir (Tanhan, 2019: 444).

Bireyler, kronolojik olarak yaşlılık dönemine girmekle birlikte fizyolojik olarak da yaşlanmaktadır. Hem kronolojik hem de fizyolojik yaşlılık dönemleri kaçınılmaz süreçler olarak görülebilir. Bununla birlikte psikolojik yaşlılık dönemi, bireyin ruhsal durumuna bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bireylerin kronolojik yaş sonucu emekli olmaları ve sosyal statülerinde yaşanan değişiklik, akranların ve akrabaların ölümü gibi durumlar bireylerin stres seviyelerini artırıcı bir etken olarak görülmekte ve bireyin yaşlılık döneminin psikolojik açıdan erken başlamasına sebep olmaktadır (Şentürk, 2018: 27). Bu bağlamda yaşlılığın psikolojik boyutunun bireyin bulunduğu yaş ile ruhsal durumunun birbirine uyumlu olmadığı, bireyin kendini yaşlılık dönemine hazırlanmamasından kaynaklandığı ifade edilebilir. Bu bağlamda yaşlılık dönemine hazırlıksız yakalanan birey olumsuz ruhsal durumlar ile karşılaşabilir (Müftüler, 2019: 10). Bu olumsuz ruhsal durumlar ise bireyin kendini ve zihnini meşgul edeceği etkinlikler ile atlatılabilir (Arpacı, 2005: 20).

1.2.4. Yaşlılığın Ekonomik Boyutu

Birey, yaşamın her döneminde olduğu gibi yaşlılık döneminde de ekonomik boyutu olan bir varlık olarak görülebilir. Yaşlılık döneminin ekonomik boyutunda ilk faktör ise emeklilik kavramıdır. Yaşlılık dönemine giren birey emekli olur ve üretim sürecinde yer aldığı dönemden daha az bir kazanç elde eder (Habletmitoğlu ve Özmete, 2010: 20). Üretim süreçlerinden de fizyolojik yaşa bağlı olarak uzaklaşan ve çalışmayan bireyin yaşamsal ihtiyaçlarını gidermek için ihtiyaç duyduğu ekonomik güç yetersiz hale gelir. Bu durum yaşlılık döneminde bireyin sosyal statü kaybetmesine, yaşamını idame ettirmede güçlükler yaşamasına ve ilaç, bakım masrafları gibi masrafları karşılayamamasına sebep olmaktadır.

Bireylerin yaşlılık döneminde kişisel masraflarının arttığı iddia edilebilir. Kronolojik yaşa bağlı olarak emekli olunması ve gelirin azalması, fizyolojik yaşa bağlı olarak hastalıkların artması sonucu ilaç ve bakım masraflarının oluşması yaşlılık döneminde olan bireylerin gelir-gider dengelerini bozmaktadır. Ayrıca yaşlılıkta bireylerin gıda ihtiyaçlarının artması ve yaşlılığa bağlı olarak tüketilebilecek gıdaların sınırlı hale gelmesi de yeni bir gider kalemi olarak yaşlılık döneminde ortaya çıkmaktadır (Durgun, 2015: 17). Bu durumda yaşlılık döneminde yer alan bireyler sosyal güvenlik sistemi, sosyal yardım uygulamaları gibi kamusal desteklere ihtiyaç duymaktadır (Altan&Şişman, 2003: 5). Yaşlılık döneminin ekonomik boyutu ele alındığında gelirin azalması ve masrafların artması sebebiyle bireylerin yoksulluk sorunu ile karşılaşabileceği ifade edilebilir.

1.2.5. Yaşlılığın Kültürel Boyutu

Yaşlılık dönemleri kronolojik olarak evrenselleştirilebilir bir niteliğe sahiptir. Fizyolojik ve biyolojik olarak ise kişiden kişiye değişen bir durumdur. Bununla birlikte yaşlılığın kültürel ve toplumsal boyutları toplumdan topluma değişiklik göstermektedir (Alptekin, 2011: 8). Hatta toplumların farklı kesimlerinde ya da farklı dönemlerinde de değişiklikler gösterebilir. Bu durumun örneği, gelişmiş ülkelerdeki yaşlı nüfusun artışı olarak görülebilir. Gelişmiş ülkelerde yaşlı nüfusun artması ve yaşlı bireylerin üretim süreçlerinden uzaklaşması onların bağımlı nüfus olarak görülmesine sebep olmaktadır. Bununla birlikte daha geleneksel toplumlarda yaşlılık bilgelik kavramı ile özdeşleştirilerek yaşlı bireylere saygı gösterilmektedir (Giddens, 2012: 244). Bir başka örnek olarak Türkiye’de yaşlılara verilen değerin dönemsel olarak değişmesi gösterilebilir. Türk toplumunda yaşlılar saygı gösterilen ve değer verilen bireyler konumundadır. Bununla birlikte özellikle Covid-19 pandemisi sonrasında yaşlı bireylerin toplumdan izole edilmesi, uzaklaştırılması durumlarının görüldüğü belirtilebilir. Fakat bu durumun zamanla değiştiği yaşlılara verilen değerin azaldığı ifade edilebilir (Erkuran, 2020: 28).

Yaşlılığın kültürel boyutu, yaşlı bireylerin ait olduğu toplumun yaşlılara bakış açısı ile ilgilidir (Taşçı, 2010: 69). Bu süreç, birey ve toplum arasında bir etkileşim yaratmaktadır. Yaşlılık toplumu, toplum da yaşlılığı etkilediğinden yaşlılık kültürel boyutu bir sosyalizasyon süreci olarak nitelendirilebilir (Habletmitoğlu&Özmete,

2010: 20). Bireylerin yaşlılık sonrası yaşadıkları toplumsal sorunlar sosyalizasyon sürecini de etkilemektedir. Bu sebeple yaşlıların yaşadıkları sorunların çözümünün kültürel ve toplumsal açıdan önemli olduğu ifade edilebilir (Arpacı, 2005: 21).

1.2.6. Yaşlılığın Toplumsal Boyutu

Yaşlı nüfus hem Türkiye hem de dünyada hızlı bir artış eğilimindedir (Tuna, 2022: 364). Nüfusun toplumsal olarak yaşlanmasının birden çok sebebinin olduğu belirtilmektedir. Zaim (1997: 116), teknolojik ve tıbbi gelişmeler sonucu hastalıkların teşhis edilmesinin kolaylaşması ve ilaç tedavilerindeki artışın, yaşam süresinin kronolojik ve fizyolojik olarak uzaması ve doğum oranındaki düşüşün toplumsal yaşlanmayı arttırdığını ifade etmektedir.

Toplumsal yaşlanmada yaşanan artışın, bazı toplumsal sorunların ortaya çıkmasına yol açtığı söylenebilir. Yaşlı bireylerin fizyolojik açıdan da yaşlanması ve emeklilik ile birlikte üretim süreçlerinden uzaklaşması ile toplumsal hayattan uzaklaşabilir ve dışlanma duygusu hissedebilir (İnce, 2012: 744). Yaşlı bireylerin benzer bir toplumsal dışlanma durumu da Covid-19 pandemisi sonra ortaya çıkmış, yaşlılık dönemindeki bireyler sokağa çıkma yasakları ile birlikte toplumsal dışlanma, terk edilme ve kapatılmışlık (Foucault, 2000) duygularını yaşamışlardır (Tuna, 2022: 356). Bu toplumsal dışlanma durumunda yaşlı bireyler kendi çözümlerini üretebilmiş ve sosyal medya ağları üzerinden sanal toplum dayanışması oluşturmuşlardır (Tuna, 2022: 373). Yaşlı bireylerin herhangi bir sebeple toplumsal dışlanmaya maruz kalmasının aynı zamanda toplumu da etkilediği belirtilebilir. Covid-19 pandemisi döneminde yaşanan kısıtlamalar gibi durumların toplumda yaşlanma korkusu oluşturabileceği ifade edilebilir.

İlgili literatürde toplumsal yaşlanmanın artışı yalnızca belirli ülkelerin sorunu olarak görülmemektedir. Birleşmiş Milletler (2019), dünya nüfusunun yaşlanması ile ilgili hazırladığı raporda, dünya nüfusunun yaşlanma hızının her yıl artış gösterdiğini ve 2050 yılında altı kişiden birinin yaşlılık döneminde olacağını ifade etmektedir. Türkiye’de TÜİK’in yaptığı çalışmalar da benzerlik taşımakta ve her yıl artan yaşlı nüfusun 2060 yılında gelindiğinde toplam nüfusun yaklaşık dörtte birini oluşturacağı TÜİK tarafından ifade edilmektedir.

Yaşlı nüfusun düzenli bir biçimde artışının toplumsal açıdan sorunlar yaratabileceği değerlendirildiğinde, bireylerin yaşlılık dönemi ile ilgili bilimsel çalışmaların önem kazandığı ifade edilebilir. Ayrıca yaşlılık dönemindeki bireylerle ilgili olarak sağlık hizmetleri, bakım hizmetleri, sosyal sigortalar konuları ile sosyolojik ve psikolojik çalışmaların da artışının hedeflenmesi gerektiği belirtilebilir.

1.3. YAŞLILIK TEORİLERİ

Endüstri Devrimi sonrasında insanlığın yaşlanma oranının arttığı, bu artışın yeni toplumsal sorunlara yol açtığı ayrıca yaşlı bireylerin toplumsal alandaki konumlarının da değiştiği söylenebilir. Bu minvalde yaşlılık olgusunu açıklamaya yönelik birçok teorinin ortaya atıldığı ifade edilebilir. Yaşlılık hem biyolojik hem de toplumsal boyutları olan bir kavramdır. Bu sebeple yaşlılık teorileri de temelde biyolojik teoriler ve sosyolojik teoriler olarak sınıflandırılabilir. Yaşam enerjisi teorisi, serbest radikaller teorisi, hormon teorisi gibi biyolojik teoriler yaşlılığın yalnızca fizyolojik boyutunu açıklarken sosyolojik teoriler yaşlılığın fizyolojik, kronolojik, toplumsal, kültürel boyutlarına odaklanarak açıklamalar getirmektedir. Yaşlılık olgusuna dair sosyolojik teoriler ilgili literatürde ortaya çıktığı zaman dilimleri itibariyle dört farklı döneme ayrılmış, aynı zamanda yapısal-işlevselci, çatışmacı ve sembolik etkileşimci, feminist ve fenomenolojik kuramların bakış açıları ile sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde yaşlılık teorileri makro sosyolojik teorilere vurgu yapılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

1.3.1. Eksiklik Teorisi

Eksiklik teorisi yaşlılık olgusuna dair ortaya atılan ilk teori olarak kabul edilmektedir. Eksiklik teorisi yaşlılığı insan yaşamının kayıp dönemi olarak görmektedir. Bu teori, insan ömrünün son dönemi olan yaşlılıkta eksiklikler yaşanmaya başladığını ve bu eksikliklerden dolayı yaşlılığın kayıp dönem olduğunu ifade etmektedir. Tufan (2001: 40), eksiklik teorisini yaşlı bireylerin ruhsal, duygusal, zihinsel ve fiziksel kayıp yaşadığından eksik bireyler olarak görülmesi şeklinde açıklamaktadır. Bu teoriye göre insan yaşlandıkça eksilmektedir. Eksiklik teorisi, yaşlıların yaşayabilecekleri eksiklikler sebebiyle belli bir yaş sınırından sonra huzur evi, bakım evi gibi yerlerde yaşamaları gerektiği iddia etmektedir (Müftüler, 2019).

Eksiklik teorisinin ortaya çıkışında zekâ testi uygulamalarının etkili olduğu söylenebilir. Amerikan ordusundaki subaylara uygulanan zekâ testinde bireyler yaşlandıkça testin sonuçlarına göre zekâ puanlarının düştüğü gözlemlenmiştir. Bu minvalde bireylerin yaşları ilerledikçe belli özelliklerinin eksildiği kabul edilmiştir (Tufan, 2002: 123). Eksiklik teorisi elde edilen bu sonuçlarla biyolojik yaşlılık teorilerinin verilerini destekler nitelikte sonuçlar vermiş olsa da sosyolojik teoriler açısından oldukça eksik olduğu ifade edilebilir. Bu noktada eksiklik teorisine birçok eleştiri getirilmiştir.

Eksiklik teorisine yapılan ilk eleştiri eksiklik teorisinin Amerikan Ordusunda kullanılan zekâ testlerini temele alarak açıklama yapmaya çalışması olarak görülebilir. Zekâ tek bir boyuta sahip bir kavram değildir. Zekâ ile ilgili birçok faktör göz ardı edilmiştir. Bu minvalde tek bir zekâ testinden yola çıkılarak yaşlı bireyler ile ilgili yapılan yorumun yeterli olmadığı söylenebilir (Tufan, 2002: 138). Eksiklik teorisine getirilen bir başka eleştiri ise insanın yaşı ilerledikçe sadece zekâ kapasitelerinde düşüş olmaması hatta bazı yeteneklerinin gelişme gösterebileceğidir. Farklı bir eleştiri ise yaşlı bireylerin huzur evi, bakım evi gibi yerlerde barındırılmaları gerekliliği iddiasıdır. Yaşlı bireylerin farklı hayat görüşleri, kariyer planları ve yaşam tarzları mevcuttur. Bu sebeple yaşlı bireylerin tümü için huzurevlerinde bakım seçeneğinin mümkün olmadığı ifade edilebilir (Müftüler, 2019). Eksiklik teorisinin son eleştirisi yaşlı bireylerin eksik yönlerine odaklanmasıdır. Yaşlıların eksikliklerine odaklanmak onların toplumsal yaşamdan uzaklaşmasına sebep olabilir. Yaşlılıkta her bireyin fizyolojik ve psikolojik sorunlar yaşayabileceği göz önüne alındığında yaşlı bireylerin eksiklikleri ile bir teori oluşturmanın sorunların çözümü açısından faydalı nitelikte olmayacağı ifade edilebilir.

1.3.2. Yaşamdan Geri Çekilme Teorisi

İşlevselci bir teori olarak ortaya çıkan yaşamdan geri çekilme teorisi, yaşlı bireylerin toplumsal hayattan uzaklaşmasını temele almaktadır. İnsanların yaşları ilerledikçe yaşadıkları toplumsal hayatta geçirdikleri değişimleri araştıran Cumming ve Henry (1961), çalışmalarında, insanların yetişkinlik dönemlerinde hayatın merkezinde ilişki kurdukları insanlardan yaşlandıkça geri çekilme eğiliminde

olduklarını belirlemişlerdir. Cumming ve Henry'e (1961) göre, yaşlı bireyler zaman içerisinde sosyal hayattan uzaklaşma ve kopuş eğilimi gösterir. Fakat bu uzaklaşma eğilimi, yaşlı bireylerin kendi hayatlarına odaklanmalarını ve kendi ilgi alanlarında daha fazla vakit geçirmelerini sağlamaktadır.

Yaşlı bireylerin yaşamdan geri çekilmeleri hem toplumsal hem de bireysel açıdan oldukça faydalı bir duruma işaret etmektedir. Yaşlı bireylerin toplumsal hayattan uzaklaşması, sahip oldukları rollerin sonraki nesillere aktarılmasını sağlamaktadır. Yaşlı bireylerden genç bireylere aktarılan roller, toplumsal hayatın devamı ve sürekliliğini gerçekleştirmektedir (Cumming & Henry, 1961). Bireylerin yaşlılıkta toplumsal rollerinden geri çekilmeleri, onların yaşlılık dönemini daha rahat geçirmelerine olanak tanımaktadır (Tufan, 2002).

Yaşamdan geri çekilme teorisinin Durkheim'ın Toplumsal İş Bölümü (2020) ve Parsons'un Sosyal Sistem (2015) düşünceleri ile aynı doğrultuda olduğu ifade edilebilir (Kurtkapan, 2018: 255). Durkheim, toplumsal dayanışma ve iş bölümünü nüfusun yoğunlaşmasına bağlamaktadır. Nüfusun yoğunlaşması, toplumsal alanda bir çatışmaya yol açmamış aksine dayanışma ve iş bölümünü sağlamıştır (Durkheim, 2020: 64-66). Toplumsal alandaki bu dayanışma yaşlı bireyler açısından değerlendirildiğinde karşılıklı bir çekilmeyi gerektirir. Yaşlı birey sosyal hayattaki rollerinden vazgeçerek bu rolleri yeni nesillere aktarır. Topluma olan bu katkının yanı sıra yaşlı birey hayatının bu döneminde daha az sosyal sorumluluğa sahip olarak daha rahat bir hayat sürer (Tufan, 2002). Yaşamdan geri çekilme ve rollerin yeni nesillere aktarımına örnek olarak emeklilik sistemi gösterilebilir. Belli bir yaşa gelen birey iş hayatından emekli olarak ayrılır. Emekli olan bireyin yerini yeni nesilden biri alarak rollerin nesillerce aktarımı sağlanır. Ayrıca yaşlı birey üzerinden çalışmanın sorumluluğu alınarak daha rahat yaşamasına olanak sağlandığı söylenebilir. Parsons'un (2015) Sosyal Sistem düşüncesi de yaşamdan geri çekilme kuramı ile benzer özellikler göstermektedir. Buna göre sosyal sistem oldukça etkili olmalı ve sistemde hiçbir aksaklık bulunmamalıdır. Bu pürüzsüzlük ve etkililiği sağlamak açısından yaşlı bireyler ve toplumun karşılıklı geri çekilmelerinin oldukça önemli olduğu ifade edilebilir (Görgün Baran, 2004: 49).

Yaşamdan geri çekilme teorisi yaşlılık ile ilgili ilk sosyolojik temelli teori olması açısından önemlidir. Bununla birlikte ilgili literatürde bu teoriye birtakım eleştiriler getirildiği görülebilir. Bu eleştirilerden ilki yaşlı bireylerin toplumsal hayattan dışlanmalarına bilimsel bir açıklama getirmek olarak değerlendirilmesidir (Tufan, 2002: 143). Teoriye göre yaşlı bireylerin toplumsal hayattan geri çekilmeleri zorunlu bir süreç olarak görülmektedir (Kalaycıoğlu, 2003: 10). Fakat yaşlı bireyler sosyal ilişkilerine geri dönebilmektedir. Emeklilik sebebiyle işten ayrılan yaşlı bireyler yeni bir iş bularak toplumsal hayata yeniden katılabilir. Eşi vefat eden ya da eşinden ayrılan bireyler yeniden evlilik yaparak sosyal ilişkilerine evlilik ile yeniden dönebilir. Kısaca geri çekilme yaşlılar için zorunlu bir süreç değildir (Victor, 2005: 19). Ayrıca teorinin üretim süreçlerine katılan genç bireylerin vicdani rahatsızlıklarını giderme odaklı olduğunu belirten çalışmalar da bulunmaktadır.

Geri çekilme teorisine getirilen bir başka eleştiri, teorinin yalnızca erkekler üzerinden kurulması ve kadının dışlanması olarak görülebilir. Teorinin bakış açısı, erkek yaşlıların çalışma hayatından uzaklaştıkça sosyal rollerinden de uzaklaştığı yönündedir. Bununla birlikte kadının annelik ve ev kadını olma rolleri devam etmekte ve yaşamdan geri çekilme durumları bulunmamaktadır (Akçay, 2011: 54). Bu noktada erkeklerin de yaşamdan tam olarak geri çekilmediği bulgularına rastlayan çalışmalar da bulunmaktadır. Cockerham (1991: 52), erkek yaşlıların yalnızca sağlık durumları olumsuz düzeyde seyredenlerinin yaşamdan geri çekilmeyi istediği, diğer bireylerin toplumsal hayata çalışma hayatında olduğu biçimiyle devam etme eğiliminde olduğunu belirtmektedir.

Geri çekilme teorisi, yaşlı bireylerin tamamının belli bir yaştan sonra toplumsal hayattan geri çekilme arzusu duyduğu genellemesine dayanmaktadır. Fakat tüm yaşlı bireylerin aynı özelliklere, aynı hayat görüşüne ve bakış açısına sahip olmadığı ifade edilebilir. Bu sebeple her yaşlı bireyin yaşamdan geri çekilmeyi arzu ettiği genellemesi hatalı bir yaklaşım olarak görülebilir (Qudagno, 2014: 50). Ayrıca yaşlı bireylerin toplumsal hayattan geri çekilmeleri onların dışlanmış hissine kapılmasına sebep olabilir, psikolojik rahatsızlıklara yol açabilir (Cornwell ve Waite, 2009). Bu sebeple çalışma hayatından uzaklaşsa bile yaşlı bireylerin gönüllü faaliyetler, yeni bir iş ya da sivil toplum örgütlenmelerine katılarak toplumsal hayatta aktif rol oynayabilecekleri göz ardı edilmemelidir.

1.3.3. Aktivite Teorisi

Aktivite teorisi, geri çekilme ve eksiklik teorilerinde temel alınan yaşlı bireylerin toplumsal yaşamdan uzaklaşmaları gerektiği iddialarının aksine daha aktif olmaları gerektiğini öne süren teori olarak görülebilir. İlk olarak 1930'lu yıllarda Lev Vygotsky ve Alexander Luria tarafından öne sürülen teori (Müftüler, 2019: 32). 1950'li yıllarda Robert Havinghurst tarafından şekillendirilmiştir. Yaşamdan geri çekilme teorisinin bir eleştirisi olarak görülebilen aktivite teorisinde temel kavram etkinlik/aktivitedir (Kurtkapan, 2018: 258). Bu teoriye göre yaşlı bireylerin yaşamdan geri çekilmeleri fizyolojik geri çekilmeleri ile ilgilidir. Fizyolojik durumları toplumsal yaşam içerisinde bulunmaya elverişli olmayan bireyler geri çekilme yaşayabilirler fakat fizyolojik durumları sağlıklı olan bireylerin yaşamdan geri çekilmelerine gerek olmadığı ifade edilebilir (Cockerham, 1991: 53).

Yaşamdan geri çekilme kuramı aktivite teorisine göre bireyler arasında yaş ayrımcılığı yapılmasına sebep olmaktadır. Ayrıca yaşamdan geri çekilme kuramında yaşlı bireylerin rahat bir yaşam sürmeleri toplumsal yaşamdan uzaklaşılmasına bağlanmıştır. Bu bağlamda aktivite teorisi yaşamdan geri çekilmeyi reddederek yaşlı bireylerin rahat ve huzurlu bir yaşam sürmelerini toplumsal yaşamda aktif rol almaya bağlamaktadır (Powell, 2006: 49). Yapısal-işlevselci bir bakış açısıyla ele alınan aktivite teorisinin, yaşlı bireylerin toplumsal ilişkilerini ve buna bağlı olarak toplumsal yaşama uyumlarını açıklamaya çalıştığı söylenebilir. Her birey toplumsal yaşamın devamlılığı için belli bir role sahiptir. Bu toplumsal roller sosyal sistemde bir işlevi yerine getirmektedir. Sosyal sistemin bozulmaması açısından yaşlı bireylerin toplumsal yaşama uyum sağlaması önemli olarak görülebilir (Baran, 2012: 46).

Yaşlı bireylerin, yaşlılık dönemlerinde birtakım rollerinden uzaklaştığı ifade edilebilir. Fakat bu uzaklaşılın rollerin yerine yeni roller koymak yaşlı bireylerin huzurlu bir yaşam sürmeleri açısından önemlidir (Powell, 2006: 49). Bu teorinin ön kabullerinden biri bireylerin yaşlandıkça rol kaybına uğramalarıdır. Bununla birlikte yaşlı bireyler toplumsal yaşamdaki rol kayıplarına direnç gösterir ve kaybedilen rolleri yenileri ile telafi etme eğilimindedir (Akçay, 2011: 49). Bu sebeple yaşlı

bireylerin hayatta doyuma ulaşması telafi ettikleri rollere ve bu roller sayesinde geliştirdikleri aktiflik ile doğru orantılıdır (Baran, 2012: 145).

Aktivite kuramının dört temel varsayım üzerine kurulu olduğu ifade edilebilir. Bu teoriye ait ilk varsayım, yaşlılık dönemine gelene kadar normal bir yaşlanma süreci geçiren bireylerin, gençlik dönemlerinde olduğu gibi yaşlılık dönemlerinde de aktiflik gösterdikleridir. Yaşlılık dönemine uyum sağlamış bireylerin fizyolojik problemler yaşamadıkları sürece emeklilik vb. sebeplerle kaybettikleri rollerin yerlerini doldurabildikleri ifade edilebilir (Kalaycıoğlu, 2003: 11). Aktivite kuramının üzerine kurulu olduğu ikinci varsayımın, yaşlanma dönemine uyum sağlamanın yolunun yaşlılık öncesi dönemlerde gerçekleştirilen aktivitelerin süreklilik göstermesi olduğu söylenebilir. Gençlik ve orta yaş dönemindeki toplumsal rollerin, sosyal ilişkilerin ve aktivitelerin devamlılığını sağlamak yaşlılık dönemine uyum göstermenin yolu olarak görülebilir (Kalınkara, 2011: 28). Aktivite kuramına dair üçüncü varsayım, yaşlılık döneminde devam eden aktifliğin sosyal sistemin bütünlüğünü sağlayan bir mekanizma olmasıdır (Quadagno, 2014: 50). Aktivite kuramının son varsayımı ise bireylerin yaşamdan geri çekilme yaşadıkları fakat bu geri çekilmenin fizyolojik sebepler ve zorunlu nedenlerle gerçekleştiğidir (Kalınkara, 2011).

İlgili literatür incelendiğinde aktivite kuramına birtakım eleştirilerin getirildiği söylenebilir. Aktivite teorisine getirilen ilk eleştiri bireysel farklılıkların göz ardı edilmesidir. Yaşlı bireyler birbirinden farklıdır. Bazı yaşlı bireyler toplumsal hayattan uzaklaşmayı isterken bazı bireyler hayatın içinde kalmayı ve rollerine devam etmeyi istemektedir. Aktivite kuramı ise bireysel istek ve farklılıkları görmezden gelerek yaşlı bireylerin rahatlık ve huzurunu toplumsal yaşamda aktif kalmalarına bağlamaktadır. Ayrıca bireysel farklılıkların yanı sıra fizyolojik olarak toplumsal hayattaki rollerin ve aktivitelerin devamlılığı yaşlı bireyler açısından zorlaşmaktadır (Akçay, 2011: 54).

Aktivite kuramına getirilen bir başka eleştiri ise yaşlıların topluma uyum sağlamalarının her zaman yaşlı bireylere bağlı olmadığıdır. Aktivite teorisine göre bireylerin gençlik ve orta yaş döneminde gerçekleştirdikleri aktivitelerin yaşlılık döneminde de gerçekleştirilmesi beklenir (Cockerham, 1991: 55). Fakat bu durum

bazen toplum tarafından yadırganır ve yaşlıların topluma uyumu engellenir (Funk, 2016: 3). Bu duruma örnek olarak yaşlı bireylerin evlilikleri örnek olarak gösterilebilir. Gençlik ve orta yaş döneminde gerçekleştirilen evlilikler toplum tarafından desteklenirken yaşlı bireylerin evlilikleri genel olarak toplum tarafından yadırganmaktadır.

1.3.4. Süreklilik Teorisi

Yapısal-işlevselci bir yaklaşım ile Robert Atchley ve George L. Maddox tarafından geliştirilen süreklilik teorisi, insan yaşamının bir bütün olduğunu, gençlik, orta yaşlılık ve yaşlılık dönemlerinin birbiri ile bağlantılı ve bütünsel bir ilişki içerisinde olduğunu ifade etmektedir. Süreklilik teorisinin temelinde insan yaşamının bütünselliği ve bireyin kişisel özelliklerinin ömrün tamamında çok az değişime uğradığı varsayımı bulunmaktadır (Baran, 2012: 146). Süreklilik kuramı aktivite teorisi ile paralel bir biçimde yaşamdan geri çekilme teorisine karşı şekilde oluşturulmuştur.

Süreklilik teorisine göre bireylerin kişisel özelliklerini ve yaşam tarzlarını koruma eğiliminde oldukları söylenebilir (Atchley, 1999: 98). Yaşam tarzı ve kişilik özellikleri korunan birey toplumsal alandaki rol ve sorumluluklarına yaşlılık döneminde de devam eder, sona eren rolleri yerine yeni roller edinerek hayat boyu sürekliliği sağlamaktadır (Baran, 2012: 146). Bireylerin orta yaş dönemleri yaşlılık dönemine etki edeceğinden, bu dönemin sağlıklı ve iyi geçmesi önemli olarak görülebilir. Sağlıklı ve olumlu bir orta yaş dönemi geçiren bireylerin yaşlılık dönemlerinin de iyi bir biçimde geçeceği varsayılmaktadır (Kurtkapan, 2018: 261). Ayrıca bireylerin gençlikten yaşlılığa kadar geçen sürede aktivitelerinin sürekliliği, yaşlılık döneminde eksilmesi muhtemel rol ve özelliklerin eksilmeden devam etmesini sağlamaktadır (Atchey, 1999: 100).

Süreklilik kuramının dört temel varsayım üzerine kurulu olduğu ifade edilebilir. Bu varsayımlardan ilki, bireylerin gerçeklik algılarının deneyimlere dayandığı ve bireye göre değiştiğidir. Bireyin gerçeği algılama biçimleri kişiliği oluşturan etkenlerden biri olarak görülebilir. Fakat deneyimler, kültürel ve sosyal çevre bireyin kişiliğini oluşturan yegâne etkenler değildir. Bu sebeple kişiliğin ömür boyunca düşük bir oranda değişim gösterdiği ifade edilebilir (Atchley, 1999: 98).

Süreklilik kuramının ikinci varsayımı, sürekliliği ortaya çıkaran içsel ve dışsal faktörlerin bireye bağlı geliştiği ve öznel karakterde olduğudur. Bir diğer varsayım ise bireyin toplumsal uyumunu sağlamak için gerekli olan sürekliliğin her zaman başarılı sonuçlar vermek zorunda olmamasıdır. Süreklilik kuramının üzerine kurulu olduğu dördüncü ve son varsayım ise bireylerin sürekliliğinin evrimleşebilmesidir. Birey yaşlandıkça süreklilik göstermesi gereken özellikler ve roller evrimleşebilir (Atchey, 1999: 101).

Süreklilik teorisinde içsel ve dışsal olmak üzere 2 tür sürekliliğin bulunduğu söylenebilir. İçsel süreklilik faktörleri bireyin bilgi ve becerileri, inançları, sahip oldukları değerleri içerirken dışsal süreklilik faktörleri toplumsal roller, bireyin sosyal sistemdeki yeri gibi etkenleri içermektedir (Atchley, 1999: 118). Bireyin yaşlılık döneminde sürekliliği nasıl sağlayacağına dair düzen bu içsel ve dışsal faktörler tarafından belirlenir. Bu faktörlere bağlı olarak bireyler yaşlılık döneminde sürekliliği nasıl sağlayacağına dair stratejilerini belirler. Fakat bazen dışsal faktörler bireyin süreklilik stratejisi oluşturmada zorlaştırabilir (Akçay, 2011: 56). Örneğin ekonomik düzeyi düşük ve fizyolojik açıdan yetersiz olan bireyler yaşlılık döneminde süreklilik stratejisi oluşturma konusunda zorluklar yaşamaktadır.

Süreklilik teorisine getirilen eleştiriler iki boyut üzerinden değerlendirilebilir. Teoriye getirilen ilk eleştirinin bireysel faktörlere odaklanarak toplumsal ve ekonomik faktörleri gözden kaırması olduğu söylenebilir (Kara, 2023: 43). Süreklilik teorisi bireyin kişisel özelliklerine bağlı olarak yaşlılık döneminde rollerine devam etmesi gerekliliğini savunurken ekonomik ve fiziksel durumu göz ardı etmektedir. Teoriye getirilen ikinci eleştiri ise teorinin bireysel oluşu ve istikrarı başarılı bir yaşlılık dönemi için anahtar kavram olarak görmesidir. Oysa istikrar yaşlıların başarılı bir yaşlılık dönemi geçirebilmesi tek faktör değildir. Ayrıca teori bireysellikten yola çıktığı için yaşlıların daha genel sorunlarına çözüm üretememiş ve kapsamlı çözüm önerileri geliştirilmesine fayda sağlayamamıştır (Müftüler, 2019: 37).

1.3.5. Alt Kültür Teorisi

Alt kültür teorisi, yaşlı bireylerin mevcut toplumun kültüründen daha farklı inanç, rol, değerler ve tavırlarının bulunduğunu iddia etmektedir. Yaşlı bireyler

toplumda mevcut bulunan baskın kültürün uygulayıcıları değil kendilerine has yeni bir kültürün oluşturucuları olarak görülür (Rose, 1995). Alt kültür teorisini 1965 yılında ortaya koyan Rose, yaşlıların alt kültür oluşturmalarını değişen toplumsal roller, fiziksel sağlığın olumsuz yönde seyretmesi, ekonomik durumun değişmesi gibi faktörlere bağlamaktadır. Birey yaşlılık dönemine girdiğinde emekli olur, bu sebeple hem rol kaybı yaşar hem de ekonomik gelirinde düşüş meydana gelir. Ayrıca yaşa bağlı olarak da fiziksel sağlığında olumsuz yönde değişimler meydana gelebilir. Bu duruma yaşlı bireylerin bir savunma mekanizması olarak yeni bir alt kültür oluşturduğu söylenebilir.

Alt kültür teorisinin çatışmacı toplumsal teoriler ile paralellik gösterdiği ve neo-marksizm odaklı yaşlılık çalışmalarına temel oluşturduğu ifade edilebilir. İlgili literatür incelendiğinde Marson ve Dellafave (2022), alt kültür oluşturan yaşlı bireylerin toplumun diğer kesimleri ile iletişimi sınırlayarak kendi içerisindeki iletişimi arttırdığını savunmaktadır. Estes (1979), yaşlı bireylerin toplumun diğer kesimlerinden farklı olarak kendi alt kültürlerine ait ayrı bir bilince sahip olduğunu savunurken Olson (1982), alt kültür oluşturan yaşlı bireylerin gençler ile arasında bir çatışma bulunduğunu ve bu çatışmanın maddi değerler temelinde gerçekleştiğini ifade etmektedir. Gençlerin iş müracaatlarında yaşlı bireylerden daha avantajlı konumda olmaları bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Sonuç olarak alt kültür teorisi, yaşlıların oluşturduğu alt kültürün kendine has özelliklerini ve gençlik gibi diğer alt kültürler ile arasındaki çatışmayı açıklamayı konu edinir.

Alt kültür teorisine yapılan eleştiriler ise üç alt başlıkta özetlenebilir. Birinci eleştiri teorisinin bireysel farklılıkları dikkate almaması ve yaşlı bireyleri genellemesidir. Ayrıca bazı bireylerin yaşlılık döneminde baskın kültürden kopmadığı hatta yaşlılık alt kültürüne dahil olmadığı da söylenebilir (Marson ve Dellafave, 2022). Teoriye yapılan bir başka eleştiri ise toplumsal sistemdeki eşitsizlikleri göz ardı etmesi olarak görülebilir. Alt kültür teorisinde bireysel özellikler ve tecrübeler ağırlık verildiği, bu sebeple toplumsal alandaki eşitsizliklerin gözden kaçırıldığı belirtilmektedir. Teorinin son eleştirisini ise toplumdaki baskın kültüre destek verdiği iddiası oluşturmaktadır. Buna göre yaşlıların oluşturduğu alt kültürü şekillendiren baskın kültür sorgulanmamaktadır.

Alt kültürü şekillendiren baskın kültürün sorgulanmaması, o kültürü destekleyen nitelikte görülmektedir.

1.3.6. Yaş Tabakalaşması Teorisi

Toplumun birbirinden farklı yaş tabakalarına ayrıldığı yaş tabakalaşması teorisi, 1971 yılında Matilda White Riley'nin çalışmaları ile ortaya atılmıştır. Teoriye göre her bir yaş tabakasına mensup bireyler farklı tarih dönemlerinde toplumsal alanda birbirine benzer roller edinerek benzer tecrübeler yaşamaktadır (Cockerham, 1991: 55). Her yaş grubu, kendi yaş grubunda deneyimlediği tecrübeleri diğer kuşaklara aktararak bir devamlılık oluşturmaktadır. Yanı sıra yaşlılık öncesi dönemde bireylerin deneyimleri bir sonraki yaş dönemine de etki etmektedir. Orta yaş döneminde dezavantajlı bir durumda olan bireylerin yaşlılık döneminde de bu durumdan etkileneceği öne sürülmektedir (Elder Jr, 1994).

Yaş tabakalaşması teorisi Durkheim, Mead ve Freud'un düşüncelerinden hareketle oluşturulmuştur. Bununla birlikte Parsons'un sosyal sistem düşüncesinden de etkiler taşımaktadır (Foner, 1976: 192). Durkheim ve Parsons etkileriyle yapısal-işlevselci bir yapıda görünen yaş tabakalaşması teorisi, eşitsizliklere ve çatışmalara da vurgu yaptığından çatışmacı yaşlılık teorileri arasında da görülebilir. Ayrıca yaş tabakalaşması teorisi, sınıf tabakalaşması teorisinin sınıflar yerine yaş unsuru ile değerlendirilmiş hali olarak görülebilir (Victor, 2005: 23). Bu bağlamda kronolojik olarak yaşlılık bazı toplumlarda saygı ve bilgelik unsuru olarak görülse de modern toplumlarda bir tür eşitsizlik yarattığı söylenebilir. Bu sebeple yaş tabakalaşması teorisi yaş grupları arasındaki gelir ve güç eşitsizliğine odaklanmaktadır.

Yaş tabakalaşmasının temelinde dört unsur bulunduğu ifade edilebilir. Bu unsurlar aynı yaş grubuna mensup insanlar, içinde bulunulan yaşı imkân verdiği tavırlar, yaştan beklenti ve yaştan kaynaklanan rollerdir. Yaş tabakalaşması teorisi yaşlanma olgusunun bölgesel koşullara, tarihsel sürece ve toplumsal yapıya göre değişiklik göstereceğini savunmaktadır (Weeks, 1984: 33). Bu bağlamda bireyin içinde bulunduğu yaştan beklentiler toplumun tarihi ile paralellik göstermektedir. Her yaş grubunun toplumsal alanda tavır ve davranışları farklılık gösterir. Ayrıca yaş gruplarının gösterdiği davranışları bir önceki kuşak ile de belli bir oranda farklılaşmaktadır (Cockerham, 1991: 55). Örneğin bir önceki kuşaktaki yaşlı

bireylerin insan ilişkileri bu dönemdeki yaşlıların insan ilişkileri ile farklılık göstermektedir.

Yaş tabakalaşması kuramı, yaşlılığa yalnızca kronolojik bir açıklama getirmemekte aynı zamanda yaşın sosyal ve kültürel boyutlarına da tarihsellik vurgusu yapmaktadır. Geniş kapsamlı bir teori olmasına rağmen yaş tabakalaşması kuramının da birkaç noktada eleştirildiği ifade edilebilir. Bu eleştirilerden ilki teorinin bireysel tavır ve davranışları açıklama konusunda yetersiz kalmasıdır (Victor, 2005: 25). Teorinin sosyal sistem ve yaş tabakaları arasındaki uyuma sürekli vurgu yapması işlevselci önermelerinin eleştirilmesine sebep olmuştur (Phillipson & Baars, 2007: 75). Teorinin bir başka eleştirisinin yaşlı bireyler arasındaki toplumsal ve ekonomik eşitsizlikleri göz ardı etmesi olduğu söylenebilir. Ayrıca bu teoride ırk, cinsiyet gibi değişkenler de ihmal edilerek yaşlılık açıklanmaya çalışılmıştır (Cockerham, 1991: 40).

1.3.7. Modernleşme Teorisi

Modernleşme kuramı, asıl olarak toplumların ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişme seviyelerini açıklamak için kullanılan teori olarak görülebilir. Bununla birlikte yaşlılık olgusunun önem kazanmasıyla birlikte modernleşme kuramı yaşlılığı açıklamaya yönelik olarak kullanılmaya başlanmıştır (Quadagno, 2014: 57). Yaşlılık teorileri, yaşlılık olgusunu genel olarak toplumsal hayatta bireyin yer aldığı statü ve roller bağlamında incelemektedir. Bu minvalde modernleşme teorisi de yaşlı bireylerin modern dönemlerde toplumsal hayattaki rol ve statülerini açıklamaya çalışmıştır (Weeks, 1984: 19).

Yaşlılık olgusunu modernleşme kuramı temelinde açıklamaya çalışan Donald Cowgill (1972), insanın yaşlı kabul edilme yaşı ile modernleşme arasındaki bağlantıya dikkat çekmektedir. Ona göre toplumun modernlik seviyesi arttıkça bireylerin yaşlı kabul edilme yaşı da artmaktadır (Cockerham, 1991: 62). Toplumların endüstrileşme seviyelerindeki artışa paralel olarak yaşlı nüfus da artmaktadır. Bunun sebebi toplumdaki gelişmelere bağlı olarak insanların yaşam sürelerinin uzaması olarak görülebilir (Quadagno, 2014: 57). Modern toplumlarda insanların yaşam sürelerinin uzaması ve yaşlı nüfusun artmasına rağmen

modernleşme yaşlılık teorisinin temel varsayımının yaşlı bireylerin yaşlılık dönemlerinde statü ve rol kaybına uğramaları olduğu söylenebilir (Victor, 2005: 25).

Cowgill (1986: 188), modernleşme ve yaşlılık arasında birçok bağ olduğunu belirtmektedir. Ona göre yaşlılık tarihseldir. Modernleşme öncesi dönemlerde yaşlılık olgusu daha erken yaşlarda başlarken modernleşme sonrasında yaşlılık döneminin başlangıç yaşı artmıştır. Modernleşme öncesi dönemde yaşlılık ebeveynlik ile ilişkiliyken modern dönemde yaşlılık yaşamda geçirilen zaman ile ölçülmektedir. Toplumlar modernleştikçe insan ömrü uzamaktadır. Dolayısıyla yaşlı nüfus da artış gösterir. Yaşlıların toplumsal alandaki statüleri modernleşmeye, bireylerin yaşadığı alana ve eğitim düzeyine göre değişim gösterir. İlkel toplumlarda yaşlıların statüleri yüksekken modern toplumlarda bu statü azalma eğilimindedir. Benzer bir biçimde kırsal alanda yaşlıların statüleri daha yüksekken kentlerde düşüş eğilimindedir. Toplumun eğitim seviyesi arttıkça da yaşlı bireylerin statü kaybına uğradıkları ifade edilebilir (Cowgrill, 1986: 190).

Modernleşme teorisine göre yaşlılık modern dönemler ile ilkel dönemler karşılaştırılarak açıklanabilir. İlkel toplumlardan modern topluma geçişte yaşlılık statü kaybına uğramıştır. Modern toplumlarda ortaya çıkan yenilik ve değişimler daha genç nüfus için şekillenmektedir. Bu durum ise yaşlılara toplumsal alanda olumsuzluklar olarak yansımaktadır (Achenbaum vd., 1996: 114). Yine tarihsel sürece bakıldığında avcılık ve toplayıcılık ile geçinen insan topluluklarında yaşlının statüsü oldukça yüksektir. Yaşlı bilge kişi olarak görülür ve sayıları toplumdaki genç nüfusa göre oldukça azdır. Modern toplumlarda insan ömrünün uzaması ve yaşlı nüfusun artışı yaşlıların statü kaybını ortaya çıkarmaktadır (Moody & Sasser, 2012: 7).

Modernleşme teorisine göre yaşlıların statü kaybı yaşamalarının sebebi, yalnızca üretim kapasitelerinin azalması ve üretim süreçlerinin dışında kalmaları değildir (Achenbaum vd., 1996: 114). Modern toplumlardaki teknolojik gelişmeler, bilimsel ilerlemeler ve otomasyondur. Bu gelişmeler ile birlikte uzmanlaşma artmaktadır. Artan uzmanlaşma ise yaşlı bireylerin üretim süreçlerinde işlevsiz hale gelmelerine sebep olmaktadır. Bu işlevsizlik halinin yaşlı bireylerin toplumsal alanda rol ve statü kaybı yaşamalarının etkenleri olarak görülebilir (Baran, 2012: 147).

Modernleşme teorisine getirilen eleştirilere bakıldığında ilk eleştiri emeklilik kavramıdır. Modernleşme kavramı yaşlı bireylerin emekliliği üzerinden rol ve statü kaybı yaşadıklarını ifade etmektedir. Fakat emeklilik kavramı modernleşme öncesinde de toplumsal alanda mevcuttur. Modernleşme teorisi kültürel farklılıkları da göz ardı etmektedir. Geleneksel toplumlarda yaşlı emeklilik sebebiyle statü kaybına uğramamakta hatta toplumsal alanda daha değerli hale gelmektedir. Örneğin, Japonya, Türkiye gibi ülkelerde yaşlı bireyler toplumun değer verilen unsurları olarak görülebilir. Teoriye getirilen son eleştiri ise teorinin cinsiyet ve ekonomi değişkenlerini göz ardı etmesidir (Cockerham, 1991: 62).

1.3.8. Çatışmacı Teori

Yaşlılık olgusuna dair ilk teorilerin ilgili literatür incelendiğinde yapısal-işlevselci bakış açısıyla oluşturulduğu söylenebilir. 1960'lı yıllardan sonra oluşturulan teorilerin ise farklı perspektifler bağlamında ortaya konulduğu ifade edilebilir. Bu perspektiflerden biri Marksist bakış açısıyla Dahrendorf tarafından ortaya konulan çatışmacı yaşlılık teorisidir. Çatışmacı yaşlılık teorisinin temel varsayımı yapısal-işlevselci yaşlılık teorilerinin eleştirisine dayanmaktadır. Buna göre yapısal-işlevselci teoriler toplumsal alandaki çatışmayı ve bu çatışma neticesinde gerçekleşen toplumsal değişimi açıklamakta eksik kalmaktadır (Cockerham, 1991: 50).

Çatışmacı yaşlılık teorisinin temelinde gelir dağılımındaki ve üretim süreçlerinin adil dağıtımındaki eşitsizliklerin yer aldığı söylenebilir. Buna göre yaşlılar üretim süreçlerinden dışlanarak uzaklaştırılır. Bu dışlamanın sebebi ise gençlere oranla daha az üretim yapmaları gösterilebilir (Kurtkapan, 2018: 266). Çatışmacı yaşlılık kuramı kuşaklar arasındaki eşitsizlikler ile cinsiyet ve sınıflar arasındaki eşitsizliklere odaklanmaktadır. Bu teoriye göre farklı yaş grubundaki bireyler üretim süreçlerinde birbiri ile çatışma halinde bulunmaktadır. Bu çatışma ise toplumsal alanda ekonomik eşitsizlikler üretmektedir. Yaşlı bireylerin üretim süreçlerinin dışında kalması, bireylerin yaşlandıkça ekonomik güvencelerinin azalması anlamına gelmektedir. Ayrıca farklı sosyal sınıflara ait yaşlı bireyler yaşlılıktan birbirinden farklı derecelerde etkilenmektedir. Orta yaş döneminde zengin olan bireyler yaşlandığında yaşlılığın yaratabileceği toplumsal dezavantajlardan çok

fazla etkilenmemekle birlikte orta yaş döneminde zengin sınıflara dahil olmayan bireyler yaşlılık dönemlerinde birçok dezavantaj ile karşılaşmaktadır (Victor, 2005: 27).

Çatışmacı yaşlılık kuramına getirilen eleştiriler incelendiğinde ilk eleştirinin yaşlıların aşırı derecede pasifleştirilmesi olduğu söylenebilir (Quadagno, 2014: 65). Yaşlı bireyler, tamamen toplumdan soyutlanmış ya da fizyolojik güçlerini önemli ölçüde kaybetmiş bireyler değildir. Bireysel özellikleri ile toplumsal alanda yaşanan çatışmalardan galip ayrılabilir. Ayrıca yaşlılık dönemi her bireyi dezavantajlı konuma sokmamaktadır. Teoriye getirilen bir diğer eleştirinin ise yaşlı bireylerin olumlu yönlerinin göz ardı edilmesi olduğu söylenebilir (Müftüler, 2019: 47).

1.3.9. Feminist Yaşlılık Teorisi

1970’li yıllardan sonra sosyal bilimler alanında yapılan çalışmalarda kadınların göz ardı edildiği belirlenmiştir. Kadınların göz ardı edildiği alanlardan birinin de yaşlılık teorileri olduğu söylenebilir. Feminist kuramcılar, yaşlılık olgusunun açıklanmasında kendinden önceki teorilerde kadınların yokluğunu fark ederek bu eksikliği gidermeye yönelik çalışmalar yapmışlardır (Sever, 2018: 65).

Feminist teoriye göre kadınlar ve erkekler arasında yaşlılık tecrübeleri açısından farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılığın kaynağı ise bireyin biyolojik cinsiyeti değil toplumsal alanda cinsiyetlerin nasıl tanımlandığıdır (Quadagno, 2002: 51). Feminist yaşlılık teorisi, diğer yaşlılık teorilerini kadın ve erkek açısından ayrı ayrı biçimlerde yaşlılık dönemi modelleri oluşturmaları açısından eleştirir. Diğer teoriler kadınların yaşlılık dönemini dul kalmak (eşin vefat etmesi) ile ilişkilendirirken erkekleri emeklilik (üretim süreçlerinden uzaklaşma) ile ilişkilendirir (Quadagno, 2002: 52). Bu bağlamda feminist yaşlılık kuramındaki temel sorunsal, kadınların yaşlılık döneminde erkeklerden neden daha az kazanca sahip olduklarıdır. Kadınların ortalama yaşam uzunluklarının erkeklerden daha fazla olduğu ve annelik, ev kadınlığı gibi sorumluluklarının erkeklerden daha çok olduğu varsayıldığında yaşlılıkta kadın kazançlarının erkeklerden daha yüksek olması beklenmektedir. Bunun yolunun da toplumsal sistemde cinsiyet eşitsizliğinin tam olarak ortadan kaldırılması olduğu ifade edilebilir (Hooyman vd., 2015: 155).

1.3.10. Damgalama Teorisi

Damgalama teorisi, sembolik etkileşimci bir bakış açısı ile yaşlı bireylerin toplumsal alandaki konumlarının açıklanmaya çalışıldığı teori olarak görülebilir. Damgalama teorisi, yaşlı bireylere karşı gerçekleştirilen olumsuz davranışların toplum tarafından inşa edildiğini ve bunun sonucunda yaşlı bireylere yönelik bir ayrımcılığın doğduğunu ifade etmektedir (Goffman, 2014).

Goffman'ın damgalama kuramının yaşlılık için kullanılmasının yeni bir kavramın ortaya çıkışını sağladığı söylenebilir. Buttler (1975) tarafından yaşlılara yönelik bilinçli ve sistematik ayrımcılık şeklinde ifade edilen “*yaşçılık*” kavramı, cinsiyetçilik ve ırkçılık kavramları ile benzeşmektedir. Bu kavrama göre belli bir yaşa gelen bireyler, yaşlarından dolayı ayrımcılığa uğrar. Bunun sebebi ise toplumsal alandaki kalıp yargılardır (Calasanti ve Svell, 2002).

Yaşçılığın yaşlı bireyler üzerinde olumsuz etkileri bulunduğundan söz edilebilir. Yaşçılığa bağlı ayrımcılığa maruz kalan yaşlılık dönemindeki bireyler, fizyolojik olarak olumsuz etkilenebilir, psikolojik olarak da çöküntüler yaşayabilirler (Levy, 2009). Yaşçı tavırlar toplum tarafından üretilir. Örneğin basın-yayın organları ve sosyal medya aracılığıyla yaşlı bireylerin olumsuz yönleri topluma gösterildiğinde toplumdaki yaşlı algısı da olumsuz olacaktır. Bu durum ise yaşlılara yönelik olumsuz yargıların kalıplaşmasına ve yaşlı ayrımcılığına sebep olabilir (Kang ve Kim, 2022).

Damgalama teorisi, yaşlı bireylerin yaşadığı olumsuz deneyimleri açıklama konusunda belli bir noktada bulunsa da yaşlılığın altında yatan olumsuz deneyimlerin sebeplerini açıklamakta yetersiz olduğu söylenebilir. Örneğin, yaşlı bireylerin yaşadıkları olumsuz deneyimler açısından ekonomi önemli bir faktör olarak görülebilir. Damgalama teorisinin ise bu tip ilişkileri göz ardı ettiği ifade edilebilir.

1.3.11. Fenomenolojik Yaşlılık Teorisi

Fenomenoloji, bireyin deneyimlerine odaklanan bir teori olarak görülebilir. Bu bağlamda fenomenolojik yaşlılık teorisi de yaşlı bireylerin deneyimlerine odaklanarak gündelik yaşamlarında elde ettikleri bilgiler ile yaşlılığın gerçekliğini açıklamaya çalışır (Tufan, 2003: 149). Fenomenoloji, nitel araştırma tekniklerinden katılımlı gözlemin yaşlıların gündelik deneyimlerini açıklamada kullanılabilecek en iyi yöntem olduğunu savunur ve yaşlılığa dair nesnel bir gerçeklik olgusunun

varlığını reddeder. Yaşlı bireylerin deneyimleri kendine özgü ve bireyseldir (Canatan, 2008: 64).

Fenomenolojik yaklaşım, yaşlılık olgusu ile ilgili biyolojik teorilerin bir eleştirisi olarak görülebilir. Biyolojik teoriler bireyleri kronolojik yaş dönemleri ve fizyolojik özellikler ile sınırlar. Oysa yaşlı bireylerin yaşlılık dönemi deneyimleri birbirinden farklı ve her biri kendine özgüdür. Bu minvalde yaşlılık bireyler açısından herkeste aynı sonucu verecek biçimde homojen bir kavram değildir (Müftüler, 2019: 67). Fenomenolojik yaşlılık teorisi yaşlı bireylerin deneyimlerine, onların yaşlılığı nasıl anlamlandırdığına odaklanması açısından önemlidir. Bununla birlikte bireysel deneyimlere fazla odaklandığı ve yaşlıların toplumsal alanda yaşayabilecekleri genel sorunları göz ardı etmeleri açısından da eleştirilmektedir (Kara, 2023: 58).

1.3.12. Diğer Yaşlılık Teorileri

Yaşlılık olgusunun bir sorunsal olarak ele alınmasının ilk dönemlerinde yaşlılık, bireyin yalnızca yaşlılık dönemine odaklanan ve bireysel açıdan incelenen bir kavram olarak görülmektedir. İlerleyen zamanlarda oluşturulan teoriler yaşlıların toplumsal konumlarına odaklanmaya başlamış fakat yine bireylerin yaşlılık dönemleri konu edinilmiştir. Yaşlılık teorilerinin üçüncü döneminde bireylerin yaşlılık dönemlerindeki yaşam deneyimleri ön plana alınırken yaşlılığa diğer yaklaşımlarda bireyin yaşamının bütünü ele alınarak yaşlılık dönemi açıklanmaya çalışılmıştır.

Yaşlılığı tüm yaşamı göz önüne alarak açıklamaya çalışan teorilerden ilkinin *toplumsal alışveriş teorisi* olduğu söylenebilir. Bu teori toplumsal alanda gerçekleşen etkileşimlerden elde edilecek ödülleri en üst seviyeye çıkarılması fakat bu etkileşimlerin oluşturacağı maliyetlerin en aza indirgenmesi temeline dayanmaktadır (Krekula, Nikander & Wilinska, 2018). Yaşlı bireyler birçok toplumsal alışverişte bulunabilirler. Birbirlerine ev işleri, gezi programları gibi konularda ya da psikolojik destek konusunda yardımcı olma gibi işlevlerde bulunan yaşlılar karşılık olarak sosyal statü, iyi hissetme ve mutluluk elde edebilirler. Bu toplumsal alışveriş yaşlı bireylerin faydasına olabileceği gibi bazen karşılık verme, yük hissetme gibi olumsuz durumlara da yol açabilir (Müftüler, 2019: 51). Toplumsal alışveriş kavramının yaşlı

bireyler arasında ne tür bir fayda sağlayacağına dair örneklerden biri olarak Covid-19 pandemisinde sanal ortam aracılığı ile dayanışma ağları kuran yaşlı bireyler örnek gösterilebilir. Sokağa çıkma yasakları ile birlikte toplumsal alandan dışlanmışlık duygusu yaşayabilecek yaşlı bireylerin sanal ortam aracılığı ile örgütlenerek bir dayanışma sergilediği ifade edilebilir (Tuna, 2022: 372). Yaşanan bu dayanışma resmî kurumlar yoluyla belirlenen yaşlılık tanımı (65 yaş üzeri) içerisinde bulunan bireylerin kendi aralarında gerçekleştirdikleri toplumsal alışverişe örnek gösterilebilir.

Bir başka yaşamı bütünsel olarak ele alan yaşlılık teorisi yaşam yapısı kuramı olarak görülebilir. Bu kurama göre insan hayatı bir örüntü olarak görülmektedir. Bu sebeple bireyin yaşamı mevsimler gibi belli bölümlere ayrılabilir. Her bölüm birbirine etki ederken bireyin kişiliğine de farklı etkilerde bulunmaktadır (Lavinson vd., 1978). Yaşlılık dönemi bireyin emeklilik sürecine geçtiği ve toplumsal hayattan belli bir oranda uzaklaştığı dönemi kapsamaktadır. Yaşam yapısı teorisi, bu dönemin birey açısından yaratacağı değişimlerin zorluk yaratabileceğini fakat yeni eğilimler ve farklılık kazanmak için de bir fırsat olduğunu iddia etmektedir (Wethington, 2000).

Yaşamı dönemlere ayırmadan bir bütün olarak ele alan yaşlılık teorilerinden bir diğerinin insan yaşamının akışı teorisi olduğu ifade edilebilir. Bu teori, insan yaşamını dört ana hedefin odağında açıklamaya çalışır. İnsan hayatındaki bu hedeflerin büyüme, üreme, korunma ve gerileme olduğu ifade edilebilir (Müftüler, 2019: 73). Burada gerileme hedefi yaşlılık dönemi ile örtüşmektedir. Gerileme döneminde yaşlı birey dağılmaz aksine kaybedilen roller yerine yeni roller edinir, fizyolojik değişimlerine ise uyum sağlar. Bu teorinin yaşamı bütünsel olarak ele alarak başarılı bir yaşlanmanın nasıl olması gerektiğini tarif ettiği söylenebilir (Rowe ve Kahn, 1997).

Yaşamı bütünsel olarak ele alan son teori yaşam seyri kuramı olarak görülebilir. Yaşam seyri kuramı, insan hayatına şekillendiren olguların yalnızca fizyolojik süreçler olmadığını aynı zamanda bireyin psikolojik durumu ile toplumsal ve yaşadığı toplumun tarihsel ve ekonomik süreçlerinin etkili olduğunu savunmaktadır (Quadagno 2002: 13). Bu bireysel ve toplumsal etkenlerin bireyin

yaşlılık dönemini anlamlandırdığı ifade edilebilir. Yaşam seyri teorisine göre bireyin gelişimi yalnızca ileri yönlü hareket etmez. Bireyin gelişiminde bazen kazanımlar gerçekleşirken bazen de kayıplar bulunmaktadır (Canatan, 2008: 63). Örneğin bireyin yaşlılık döneminde görme fonksiyonunda bozulmalar yaşanabilir fakat gördüğünü anlamlandırma, okuduğunu anlama konusunda gelişimi devam etmektedir.

Yaşam seyri kuramının anahtar kavramlarından birinin “geçiş” olduğu söylenebilir. Bireyin orta yaştan yaşlılık dönemine geçişi yalnızca bir rol değişim olarak görülebilir (Quadagno, 2002: 225). Toplumun yaşlılık dönemine dair normları sözlü kurallardır ve fark edilmezler. Yalnızca ihlal edildiğinde dile getirilir ve varlıkları anlaşılır (Quadagno, 2002: 13). Örneğin yaşlı bireylerin toplumsal alanda ağırbaşlı olmaları beklenmektedir. Kamusal alanda tek başına dans eden bir yaşlı birey toplum tarafından garip karşılanabilir. Bu sebeple yaşam seyri teorisine göre bireyin yaşlılığa geçişteki rol değişimi toplumsal normlara uygun biçimde gerçekleşmelidir.

Sonuç olarak yaşlılık teorilerinin bireylerin yaşlılık dönemini nasıl başarılı şekilde geçireceklerine odaklandığı söylenebilir. Bu teorilerin makro sosyolojik teorilerden etkilendikleri, aynı zamanda kendisinden önce gelen teorilerin de eleştirilerini yaparak daha uygun bir teori ortaya koymaya çalıştıkları ifade edilebilir. Bu bağlamda her teorinin yaşlılık dönemini birkaç açıdan başarılı şekilde analiz etse de eksikliklerinin de bulunduğu, yaşlılık ile ilgili herkes için geçerli bir teorinin ortaya konulmasının zor olduğu ifade edilebilir.

1.4 YAŞLANAN NÜFUSUN TOPLUMA ETKİLERİ

TUİK verileri incelendiğinde yaşlı nüfusun arttığı ve yaşlanmaya devam edebileceğinin öngörüldüğünü söylemek mümkündür. Nüfusun yaşlanmasının ise hem yaşlılara hem de topluma bazı etkilerinden söz edilebilir. Bu etkiler yaşlıların sağlık sorunları, bakım sorunları, istihdam sorunları, teknolojik sorunlar, toplumsal katılım, sosyal izolasyon olarak özetlenebilir.

Yaşlanan bireylerin sağlık sorunlarının artacağı öngörülebilir. Bu durum sağlık hizmetlerinde yoğunluk yaşanmasına ve sağlık hizmetlerine yeteri kadar erişememe gibi farklı sorunlara yol açtığı belirtilebilir. Aynı zamanda yaşlı bireylerin

yoksulluk yaşamalarının depresyon gibi sorunlara yol açabileceği ifade edilebilir. Bu noktada yaşlı bireylerin yoksulluğunu gidermeye yönelik sosyal yardımlar yaşlı bireylerde bir kırılganlığa yol açtığını söylemek de mümkündür. Eşitliği sağlamaya yönelik bir programın yaşlı bireyleri rencide eden bir duruma dönüştüğü de belirtilebilir. Yaşlanan nüfusun ortaya çıkardığı problemlerden bir diğeri bakım sorunlarıdır. Yaşlı bakımı amacıyla birtakım kamusal politikaların bulunduğu söylenebilir. Nüfusun yaşlanması bakım ihtiyacı duyan yaşlı nüfus oranını da arttıracak, aile bireyleri tarafından bakım ihtiyacı giderilmeyen yaşlı bireylerin devlet üzerindeki iktisadi külfetinin de artacağı ifade edilebilir.

Yaşlanan nüfusun ortaya çıkardığı bir başka problemin toplumsal katılım ve sosyal izolasyon olduğu ifade edilebilir. Yaşlanan nüfusun aynı zamanda yoksullaşması bireylerin toplumsal alana katılımını engellemektedir. Yaşlı bireylerin yoksulluk sorunundan dolayı sosyal izolasyona maruz kaldıkları da ifade edilebilir. Bu bağlamda sosyal yardımların yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin yalnızca temel ihtiyaçlarına odaklanmaması gerektiği, aynı zamanda toplumsal katılımlarını sağlayarak sosyal izolasyonu engellemeleri beklenebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

YOKSULLUK

Bu bölümde yoksulluk kavramı, yoksulluğun türleri, yoksulluğa yönelik ekonomik ve sosyolojik yaklaşımlar ve yoksulluğa neden olan faktörler ele alınmış ayrıca yoksulluk kavramı Amartya Sen tarafından oluşturulan yapabilirlik yaklaşımı çerçevesinde değerlendirilmiştir.

2.1. YOKSULLUK KAVRAMI

Sosyal bilimlerin birçok farklı boyutu olması itibariyle kavramsallaştırma çalışmalarında genelde fikir birliğine varılamayan bir alan olduğu söylenebilir. Bu açıdan yoksulluk kavramı da ekonomik, toplumsal ve kültürel olmak üzere birçok boyuta sahip olmakla birlikte ortak bir tanımın bulunmadığı kavramlardan biri olarak görülebilir. İlgili literatür incelendiğinde yoksulluğuna dair birçok tanıma rastlanmaktadır. Yoksulluk, bireylerin temel yaşamsal ihtiyaçlarını giderememesi olarak tanımlanabilir (Şenkal ve Doğan, 2012: 68). Bir başka tanıma göre yoksulluk, bireyin toplumsal hayat içerisinde yaşamını devam ettirebilmesi ve geçinebilmesi için gerekli imkânlardan yoksun olma durumu olarak ifade edilebilir (Daşlı ve Sarıkoca, 2016: 1299).

Yoksulluk maddi imkanların yoksunluğu olarak değerlendirildiğinde nicel bir kavram olarak görülebilir. Fakat yoksulluğun birçok boyutu olması itibariyle hem nicel hem de nitel bir kavram olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda yoksulluk, ekonomik imkanların yetersizliği, barınma ihtiyacını karşılayacak bir yere sahip olmama, eğitim, sağlık ve temiz su imkanlarından yoksun olma, cehalet, umutsuzluk ve gelecek kaygısı yaşama, siyasi hayata katılım gücüne sahip olmama ve toplumsal alanda eşitsizlik gibi çok boyutlu yoksunluklarla ilişkilendirilebilir (Gündoğan, 2008: 43).

Yoksulluk kavramının sözlük anlamları ve kurumsal değerlendirmeleri incelendiğinde bakış açısının niceliksel olduğu ifade edilebilir. Türk Dil Kurumu yoksulluğu, bir insanın gelir seviyesinin ülke ortalamasının altında olması şeklinde tanımlamaktadır (TDK, 2022). Sosyoloji Sözlüğü adlı eserde ise yoksulluk, bireylerin ekonomik ya da kültürel açıdan yeterli kaynaklara sahip olmaması

şeklinde tanımlanmıştır (Marshall, 1999). Dünya Bankası yoksulluğu, bireylerin ortalama yaşam gereksinimlerinin karşılanamama durumunu yoksulluk olarak ele alırken (Arabacı Yüksel, 2019: 124), Devlet Planlama Teşkilatı, gelir dağılımındaki eşitsizlik sebebiyle düşük gelire sahip olma durumunu yoksulluk olarak tanımlamaktadır (DPT, 2001: 103).

Yoksulluk kavramının, tarihsel süreç içerisinde insan yaşamında insanlığın var olduğu günden bugüne fiili olarak varlığını sürdürdüğü söylenebilir. Avcı ve toplayıcı dönemde besin kaynaklarına erişim konusunda sorun yaşayan insanların yoksul kabul edilebileceği, feodal dönemde ise köle olarak çalışan insanların yoksulluğun bir örneği olduğu belirtilebilir (Şenel, 1995: 174). Endüstri Devrimi ile birlikte toplumsal sınıf ayrımının keskinleşmesinin, yoksulluğu farklı boyutları ile ön plana çıkardığı ifade edilebilir. 1880’li yıllarda yoksulluk toplumsal bir sorun olarak ele alınmaya başlanmış ve Rowntree 1899 yılında gerçekleştirdiği araştırmasında yoksulluk kavramını ilk kez kullanmıştır (Şenses, 2019: 108). Rowntree’ye göre yoksulluk, bireyin çalışma hayatı sonucu elde ettiği kazancın kendisi ve ailesinin temel ihtiyaçlarını gidermeye yetmemesi durumudur (Field, 1983: 51). Oktik ise yoksulluğu, bireyin barınma, gıda, sağlık gibi temel ihtiyaçlarından yoksunluğu şeklinde tanımlamaktadır (Oktik, 2008: 25).

Yoksulluk kavramına dair literatür incelendiğinde yoksulluk tanımlarındaki ortak noktanın bireyin temel gereksinimlerinden yoksunluğu olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda temel gereksinimler Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından şu şekilde belirlenmiştir:

- Bir insanın yaşamına devam etmesini sağlayacak gıda, giyim, barınma, gibi ihtiyaçlar,
- Toplumun kullanımına sunulan eğitim, sağlık gibi kamusal ihtiyaçlar,
- Toplumsal alanda herkesi etkileyecek konulara katılma ihtiyacı, siyasi katılım,
- Temel yaşamsal ihtiyaçların yanında insan haklarının da sağlanması ihtiyacı,

- Yaşamsal ihtiyaçların karşılanabilmesi adına istihdam edilme ihtiyacı olarak özetlenebilir (Tekeli, 2000: 143).

Literatürde yer alan yoksulluğa yönelik çağdaş yaklaşımlardan birinin Amartya Sen tarafından oluşturulan yapabilirlik yaklaşımı olduğu söylenebilir. Bu yaklaşım hem kapsamlı olması hem de yoksulluğun anlaşılması ve giderilmesi noktasında katkı sağlaması açısından önemlidir. Bu bağlamda Amartya Sen yoksulluğu, temel ihtiyaçları karşılamak için sahip olunması gereken minimum düzeydeki yeteneklere sahip olmama olarak tanımlamaktadır (Ceyhan 2016: 47). Yoksulluğu yapabilirlik düzeyine göre değerlendirebilmek için sahip olunan maddi ve manevi varlıkları diğer bir deyişle eğitim seviyesi, para gibi kaynakları ele almak gerekmektedir. Bu boyutları ile yoksulluk hem iktisadi hem de toplumsal ve kültürel bir kavram olarak düşünülebilir (Samırkaş ve Bahar, 2013: 30).

2.2. YOKSULLUK TÜRLERİ

Yoksulluk kavramı ile ilgili literatür incelendiğinde birçok tanımlama yapıldığı (Şenkal ve Doğan, 2012; Daşlı ve Sarıkoca, 2016; Marshall, 1999; ILO, 2002; DPT, 2001) görülebilir. Yoksulluk kavramının tanımlanması kadar yoksulluğun nasıl belirlendiğinin ve nasıl ölçüldüğünün de önemli olduğu söylenebilir. Yoksulluğun ölçülmesi ise yoksulluğun farklı türlerinin bulunduğu göstergelerindendir.

2.2.1. Mutlak Yoksulluk

1929 yılında birçok dünya ülkesinde “Büyük Buhran” adı verilen bir ekonomik kriz yaşanmıştır. Ardından 1939 yılında başlayıp 1945 yılında son bulan İkinci Dünya Savaşı da bazı ülkelerde ekonomik krizler yaşanmasına ve yoksul insan sayısının artmasına sebep olmuştur. Bu iki büyük olay sonrasında ise 1960’lı yıllarda ekonomik krizin yerini ekonomik ilerlemelerin aldığı söylenebilir (Dünya Bankası, 1990: 61). Bununla birlikte ekonomik gelirlerin ve refahın halkların tüm kesimlerine adil yayılmaması sebebiyle yoksul sayısının arttığı da ifade edilebilir (Çetin, 2020: 519). Dünya üzerinde yoksul kesimin artması ile birlikte yoksulluğa dair sınıflamaların da arttığı belirtilebilir. Bu anlamda ilk sınıflandırma Dünya Bankası tarafından yapılmış ve yoksulluk, mutlak ve göreceli olarak ikiye ayrılmıştır.

1990 yılında Dünya Bankası tarafından yapılan sınıflandırmaya göre mutlak yoksulluk; günlük 1 Amerikan Doları altında gelir düzeyine sahip olma anlamı taşımaktadır (Taş ve Özcan, 2012: 426). Bununla birlikte 2015 yılında bu sınır 1 Dolar 90 Cent olurken 2018 yılında yeniden değiştirilerek 3 Dolar 20 Cent seviyesine çıkarılmıştır (Dünya Bankası, 2018: 27). Yoksulluğun yalnızca para birimi ile ölçülmesi diğer değişkenlerin göz ardı edilmesi sebebiyle eleştirilmiştir (Arpacıoğlu Özdemir ve Oğuz, 2018: 780).

Mutlak yoksulluğun ölçümünü nicel değişkenler temelinde ele alan bir başka görüş, bireylerin bir günlük alması gereken kalori hesabı olarak görülebilir. Devlet Planlama Teşkilatı, yoksulluk ölçümlerinde en temel bileşen olarak kalori hesabını ele almaktadır. Buna göre günlük alınması gereken kalori miktarı 2480 kCal'ın altında kalan bireyler yoksul olarak kabul edilmektedir (DPT, 2000: 104). Bununla birlikte gelişmiş ülkelerde bu sınırın 3300 kCal seviyesine ulaştığı söylenebilir. Dünya Bankası ise 2400 kaloriden az yiyecek tüketen bireyleri mutlak yoksul olarak kabul etmektedir (Aktan ve Vural, 2004: 5).

Yoksulluğun ölçülmesine nitel bir bakış açısıyla yaklaşıldığında mutlak yoksulluk, bireylerin yaşamın devamı için gerekli olan zorunlu ihtiyaçlara erişiminin zor olması şeklinde tanımlanabilir (Şenkal, 2005: 392). Bu durum, bireyin yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayamaması olarak kendini göstermektedir. Birleşmiş Milletler, yaptığı yoksulluk tanımlamasında bireyin yaşamına devam edebilmesi için gerekli olan ihtiyaçları önem sırasına göre şu şekilde sınıflandırmıştır:

- Bireylerin içme suyuna ulaşımının kolaylığı,
- Bireylerin sağlık ile ilgili hizmetlere tam erişiminin bulunması,
- Tuvalet ve kanalizasyona ulaşım,
- Yaşam ortamının gerekli hijyene sahip olması,
- Bir odada en fazla dört kişinin barınmasının sağlanması,
- Eğitim kurumlarına erişim,
- İletişim ihtiyaçlarına erişim (BMKA, 1997: 1).

Sonuç olarak mutlak yoksulluk, bireylerin yaşamsal ihtiyaçlarını karşılaması için gerekli olan kazanca sahip olmaması, dolayısıyla gıda ihtiyaçlarına erişiminin kısıtlanması sonucunda gereken kaloriyi alamamakla birlikte, temiz su, eğitim, ulaşım, iletişim gibi araçlardan yoksun olma durumu olarak tanımlanabilir. Ayrıca mutlak yoksulluk, Türkiye’de dönemsel olarak belirlenen “açlık sınırı” altındaki gelir baz alınarak da ifade edilebilir.

2.2.2. Göreli Yoksulluk

Görelî yoksulluk, bireylerin hiçbir gelire sahip olmamasından ziyade toplumun gelir ortalamasının altında gelire sahip olma durumu olarak görülebilir. Burada önemli olan nokta bireyin belirli bir gelire sahip olması fakat bu gelirin nispeten düşük olmasıdır. Buna bağlı olarak OECD ve Avrupa Birliği gibi kuruluşlar göreli yoksulluğu, toplumun ortalama gelirinin %60’ı ve daha düşük gelire sahip olma durumunu göreli yoksulluk olarak nitelendirmektedir (Eurostat, 2023). Benzer bir biçimde Türkiye İstatistik Kurumu göreli yoksullukta sınırı %50 olarak belirlemiştir (TÜİK, 2023).

İlgili literatür incelendiğinde göreli yoksulluk genel itibarıyla, bireylerin topluma oranla daha düşük gelire sahip olması olarak tanımlanabilir. Bireyin yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayabildiği fakat toplumun refah seviyesinin altında geliri bulunması göreli yoksulluğu ifade etmektedir (Townsend, 1979: 31). Görelî yoksulluğu toplumsal yönüyle ele alan bir başka tanım Adam Smith tarafından yapılmış, mutlak yoksulluk sınırı üzerinde gelire sahip fakat toplumsal alana dahil olacak ekonomik imkanlara sahip olmama durumu şeklinde tanımlanmıştır (Smith, 1976: 55).

Görelî yoksulluk, toplumdan topluma değişkenlik gösterebilir. Gelişmiş ülkelerde göreli yoksulluk oranları daha yüksekken gelişmemiş ülkelerde daha düşük görünebilir. Bunun sebebi gelişmiş ülkelerde refah seviyesinin çok yüksek olması ve diğer bireylerin bu yüksek seviyeye erişememesi olarak ifade edilebilir (Sallan Gül, 2002: 108). Bu bağlamda göreli yoksulluk, bireylerin yaşadıkları toplumun refah düzeyinden uzak biçimde yaşamını sürdürmek olarak tanımlanabilir (Şenkal, 2021: 20). Sonuç olarak göreli yoksulluk ve mutlak yoksulluk arasındaki en önemli fark

karşılanamayan ihtiyaçların yaşamsal öneme sahip olup olmaması olarak değerlendirilebilir (Memiş, 2014: 148).

2.2.3. İnsani Yoksulluk

Yoksulluğu toplumsal bir olgu olarak ele alan insani yoksulluk kavramı, bireylerin yaşam için gerekli asgari ihtiyaçlardan uzak olma durumu olarak tanımlanabilir. İnsan için en uygun koşullarda yaşamı devam ettirmek olarak da tanımlanabilen insani yoksulluk kavramının temelinde Amartya Sen tarafından oluşturulan yapabilirlik yaklaşımı temelinde ele alındığı söylenebilir (Sen, 1999: 62).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı insani yoksulluk kavramını, bir insanın yetinebildiği bir hayat geçirmek için ihtiyaç duyduğu fırsatlar şeklinde tanımlamaktadır (BMKP, 2018). İnsani yoksulluk kavramını mutlak ve göreceli yoksulluk kavramlarından ayıran en temel özellik, gelir gibi nicel değişkenler yerine insana yakışır bir yaşamı temele almaktadır (Ceylan Çakmak, 2019: 1). Bu bağlamda insani koşullarda yaşamak için gereken değişkenler şu şekilde özetlenebilir:

- Sağlık ocağı, hastane, doktor ve aşı gibi sağlık hizmetlerini alabilme,
- Suyu kuyuları ve su kanal sistemleri ile temiz su hizmeti alabilme,
- Okul, öğretmen gibi eğitim hizmetleri alabilme,
- Hijyen koşullarının uygun biçimde olması,
- Elektrik gibi enerji sistemlerine erişim imkanlarının uygun olması,
- Telefon, posta, internet gibi iletişim imkanlarına erişebilme (Atatanır ve Karataş, 2019: 466).

Özet olarak insani yoksulluk, bireylerin insanca yaşamları amacıyla ihtiyaç duydukları fırsatlara erişim olarak ifade edilebilir. Bu anlamda insani yoksulluk çok boyutlu bir bakış açısı olarak değerlendirilebilir.

2.2.4. Çalışan Yoksulluğu

Sanayi Devrimi sonrasında sanayileşen toplumlar ve uzmanlaşan iş gücü, geleneksel üretim yapan işçilerin işsiz kalmasına sebep olduğu söylenebilir. 1980'lerden sonra hızlı bir biçimde gelişen teknoloji ile birlikte ise bilgi çağına geçiş yapıldığı, bu durumun ise yeni işsizler yaratması ile küresel yoksulluğa sebep olduğu

ifade edilebilir (Olgun, 2018: 33). Bunun yanı sıra iş gücü piyasasında emeği ile çalışan ama emeğinin karşılığı kadar ücret almayan kesimler de çalışan yoksul kesimi oluşturmaktadır. Bu minvalde çalışan yoksulluğu, iş gücü piyasasında emek karşılığı çalışmasına karşın kazancının insani yaşam koşullarını karşılamaması durumu olarak tanımlanabilir (Erdoğdu ve Kutlu, 2014: 69). Benzer bir tanım ise, bireyin iş gücü piyasasında elde ettiği gelirin o ülkenin yoksulluk sınırı altında kalması ve minimum yaşamsal ihtiyaçları gidermede güçlük yaşaması olduğu söylenebilir (Kahraman, 2015: 53).

Sosyal devlet anlayışı olan ülkeler, yaşlı, engelli ve çalışmayan bireylere sosyal yardımlar ile destek olmaktadır. Bununla birlikte çalışan bireyler, asgari yaşam şartlarını sağlamış olarak tanımlandığından sosyal yardımlardan mahrum kalmakta ve bu durum diğer bireylerin iş gücü piyasasına girmesini engellemektedir (Olgun, 2018: 34). Çalışan yoksulluğunu gidermek için sosyal yardım politikalarının istihdam teşviki ve bireylerin yoksulluğunu giderme amacı taşıması ise önemli olarak görülebilir.

2.2.5. Kırsal ve Kentsel Yoksulluk

Sanayi Devrimi sonrasında toplumların birçok alanında değişimler yaşandığı söylenebilir. Sanayi Devriminin etkilerinden bir tanesinin kırdan kente göç olduğu ifade edilebilir. Sanayileşme ile birlikte gerçekleşen kırdan kente göçün ise hem kırsal yoksulluğu hem de kentsel yoksulluğu tetikleyen etkenlerden biri haline geldiği belirtilebilir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2012: 161).

Kent yoksulluğunun, birçok boyuta sahip ve farklı yoksulluk türlerini içerisinde barındıran bir yapıda olduğu söylenebilir. İşsizlik, hiçbir ekonomik gelire sahip olmama, engellilik gibi durumlar sebebiyle mutlak yoksulluk yaşayan bireyler, çalışan olmakla birlikte gelirinin yetersiz olmasıyla çalışan yoksulluğu yaşayan bireyler, insani yaşam şartlarının altında yaşayan insani yoksulluğa sahip bireyler gibi birden çok yoksulluk çeşidini içerisinde barındıran kent yoksulluğu, kent nüfuslarının artmasıyla birlikte daha önemli hale gelmektedir (Wang vd., 2022: 173).

Birçok toplumda kentleşme oranları yüksek olsa dahi kırsal kesimlerde yaşayan bireylerin toplumun belli bir kısmını oluşturduğu düşünülebilir (Şen ve Altın, 2018: 177). Kırsal kesimde yaşayan bireylerin yaşadıkları yoksulluk biçimleri

ise kırsal yoksulluk olarak nitelendirilebilir. Tarım araçlarının çeşitlenmesi ve iş gücüne olan talebin azalması, kente göç ile birlikte tarım-hayvancılık sektörü ile uğraşacak bireylerin azalması, kırsal yoksulluğun ortaya çıkmasındaki etkenler olarak görülebilir. Genel olarak bakıldığında kırsal yoksulluğun günlük gıda ürünlerine, hijyen ve sağlık hizmetlerine, eğitim hizmetleri ile ulaşım hizmetlerine erişimde daha çok kendini gösterdiği ve insani yoksulluk koşullarının sağlanmadığı ifade edilebilir (Klees vd., 2016: 34).

2.2.6. Nesnel-Öznel Yoksulluk

Yoksulluk kavramı genel itibariyle değerlendirildiğinde, bireyden bireye değişiklik gösterebilir. Her toplum için geçerli yoksulluk ölçütleri ortaya konulmaya çalışılsa da yoksulluğun yapısı itibariyle her durum için farklı bir şekilde değerlendirmeye de ihtiyaç duyulabilir. Giddens (2012: 314), yoksulluk ile ilgili görüşlerinin başlangıç noktası olarak yoksulluğun objektif bir yaklaşım ile mi yoksa subjektif bir yaklaşım ile mi ele alınacağı sorusunu koymaktadır.

Nesnel yoksulluk, her toplum için geçerli olabilecek yoksulluk kurallarına göre yapılan değerlendirmeleri ihtiva etmektedir (Şenses, 2001: 62). İnsanın yaşamına devam etmesi için gerekli olan ihtiyaçları ve bunları giderecek kaynaklara sahip olmama durumu nesnel yoksulluk olarak değerlendirilebilir. Nesnel yoksulluk düşüncesinin temelinde toplam fayda düşüncesi bulunmaktadır. Yoksulluğun nesnel ve normatif biçimde sınırlarının çizilmesi ile toplumların toplam fayda oranını arttırması hedeflenmektedir (Tayyar ve Çetin, 2013: 113).

Öznel yoksulluk, nesnel yoksulluk kavramının aksine bireyin kendi değerlendirmesi ile ortaya çıkmaktadır. Yoksulluğun nesnel kural ve çizgilerinin aksine bireyin kendi refahına yönelik kendi değerlendirmesini içermektedir (Çelik, vd., 2017: 46). Öznel yoksulluk türünün temelinde bireyin kendi yaşantısı ve algısı bulunmaktadır. Toplumsal alanda yoksul kabul edilmeyen bir birey, temel ihtiyaçlarının yanı sıra diğer insani ihtiyaçlarını giderememesi durumunda öznel bir değerlendirme ile kendini yoksul olarak görebilir. Öz değerlendirme ve algıya bağlı olarak öznel yoksulluğun, bireyin kendi hayatı içerisinde yaşadığı refah durumuna olan düşüncesi ile doğru orantılı olduğu ifade edilebilir (Kartal & Demirhan, 2014: 136).

2.3. YOKSULLUĞA YÖNELİK İKTİSADİ YAKLAŞIMLAR

Yoksulluk, insanların takas yolu ya da para ile alışveriş yaptıkları dönemlerden itibaren toplumsal sorun olarak ortaya çıkan bir kavram olarak değerlendirilebilir. Buna bağlı olarak ilgili literatür incelendiğinde yoksulluğa dair gerek iktisadi gerekse sosyolojik olarak birçok yaklaşımın bulunduğu ifade edilebilir. Yoksulluğa dair iktisadi yaklaşımlar bu çalışmada tarihsel süreç çerçevesinde ele alınmıştır.

2.3.1. Merkantilizm

Modern yoksulluğun iktisadi kökenlerinden biri olarak kabul edilen kapitalizmin tarihsel açıdan merkantilist dönemde ortaya çıktığı söylenebilir. Piyasanın oluşumu ve sermaye birikim süreçlerinin başlaması ile birlikte modern yoksulluğun kendini göstermeye başladığı ifade edilebilir (Kaya, 2022: 8). Orta Çağ ve Sanayi Devrimi arasında geçen zaman diliminde iktisadi hayatı anlatmak için kullanılan merkantilizmin temel hedefi, ulus devletlerin iktisadi açıdan bağımsızlığının korunması ve devleti korumaya yönelik politikaların oluşturulması olarak görülebilir. Bir ulus devletin ekonomik bağımsızlığını korumak için ise değerli madenlere ve ticaretin yoğun bir biçimde gerçekleştirilmesine ihtiyaç duyulduğu belirtilebilir (Talas, 1974: 28).

Merkantilizmin, yoksulluk sorununa değinen görüşleri olduğu söylenebilir. Merkantilistlere göre yoksulluğun temelinde yoksul bireylerin kendi davranışları yatmaktadır. Yoksulluğun kökeni toplumda yer alan bireylerin kendileridir. Bununla birlikte engellilik ve yaşlılık gibi durumların da yoksulluğa yol açabileceği düşünce merkantilizm döneminde bulunmaktadır (Kovancı, 2003: 17).

Merkantilizm, yoksulluğu ulus devlet için bir tehdit olarak görmektedir. Bu sebeple yoksulluğun giderilmesi amacıyla birtakım tedbirlere başvurdıkları söylenebilir. Yoksulluğun giderilmesine yönelik sosyal yardımlar, bireylerin hayatını iyileştirme amacından ziyade devletin devamlılığını sağlamaya yönelik olduğundan engelli ve yaşlı bireylere uygulanmış, çalışabilir durumda ama yoksulluk yaşayan nüfus toplumdan dışlanmıştır (Kovancı, 2003: 22).

Merkantilist dönemde fiziksel açıdan çalışabilecek durumda olan yoksul bireylere iş alışkanlığı kazandırmak amacıyla çalışma merkezleri kurulmuş, dönemin

sonlarına doğru ise çıkarılan yasalar ile yoksulluğu engellemek amacıyla sosyal yardımlar yapılmaya başlanmıştır (Buğra, 2011: 44).

2.3.2. Klasik İktisat Yaklaşımı

Merkantilist dönemin ardından Endüstri Devriminin, iktisadi açıdan yeni bir döneme kapı araladığı söylenebilir. Bu yeni dönem iktisadi normları etkilemiş ve Adam Smith, Jhon Stuart Mill gibi bilim insanları tarafından ekonomik hayata yeni bir yaklaşım kazandırılmıştır. Bu iktisadi yaklaşımın doğuşunda aydınlanma çağı, oluşan bilgi birikimi ve sanayi devriminin etkili olduğu ifade edilebilir (Öztürk, 2017: 73).

Klasik İktisadi Yaklaşımın öncülerin Adam Smith'in, merkantilist dönemde oluşan devletin değerli madenler ve ticaret hacmi ile zenginliğe ulaşacağı fikrini geliştirerek sadece değerli madenler değil ülkede yer alan konut, ekilebilir tarım alanları gibi kaynakların da zenginliği ve toplumsal refahı sağlayabileceğini savunduğu belirtilebilir (Skousen, 2017: 19). Toplumsal refahın sağlanmasında önemli durumlardan biri de ülkenin sanayileşme durumudur. Artan sanayi, sanayi sektöründe çalışan işçilerin sayısı ve kazançlarının yüksek olması zenginliğin kaynakları olarak görülebilir (Buğra, 2011: 57).

Klasik iktisadi yaklaşım, liberal ekonomik politikalara dayanmaktadır. Piyasanın özgürlüğü ile kendiliğinden dengeleneceği düşüncesi, klasik iktisadi yaklaşımın temel prensibini oluşturmaktadır. Ekonomik alandaki özgürlük düşüncesi, devletin yoksulluğa müdahalesinin de olmaması gerektiği fikrine yol açtığı söylenebilir. Devletin yoksulluğu önlemek gibi bir görevi yoktur. Devletin yoksulluğu engelleme girişimi, iş gücünü piyasasını yavaşlatır ve sosyal yardımlar iş gücü kaybına sebep olabilir (Öztürk & Öztürk, 2010: 88).

Yoksullar için gerçekleştirilen yardımlar klasik iktisadi yaklaşımın görüşleri ile çelişen bir durum olduğu söylenebilir. Bu sebeple klasik iktisadi yaklaşım yoksulluğu sosyal yardımlar ile gidermek yerine iş gücü piyasasına giriş için teşvik etmeyi amaçladığı ifade edilebilir (Kovancı, 2003: 84). Bu bağlamda liberal düşüncenin sosyal yardımları reddettiği ve devletin yoksulların refahı için herhangi bir sorumluluğu olmadığını savunduğu söylenebilir (Buğra, 2011: 45).

2.3.3. Keynesyen Yaklaşım

Endüstri Devrimi sonrası, 1900'lı yıllarda yaşanan Dünya savaşları ve 1929 Dünya İktisadi Buhranı sonucunda, liberal ekonomik yaklaşımlar toplumun refahını sağlamadığı gerekçesiyle reddedilmeye başlanmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeniden yapılanan ülkelerin iktisadi refaha ulaşmak amacıyla keynesyen yaklaşıma yöneldikleri ifade edilebilir (Öztürk, 2017: 141).

Keynesyen ekonomi yaklaşımı, devletin piyasalarda toplumsal refahı sağlamak için aktif bir rolü olması gerektiğini belirtmektedir. Keynesyen ekonomi yaklaşımını benimseyen ekonomistler tarafından, yoksulluğun ortadan kaldırılması ya da azaltılmasıyla ilgili de devletin rolünün büyük olduğu düşünülmektedir. Keynesyen yaklaşıma göre devlet, özel sektör yatırımlarını teşvik ederek istihdamı arttırmalı aynı zamanda kamu sektöründeki çalışan sayılarının da artırılması ile işsizlik azaltılıp dolayısıyla yoksulluk da azaltılmalıdır (Koray, 2001: 75). Devletin, eğitim, sağlık ve kültür gibi tüm toplumsal platformlarda etkin rol oynaması ile birlikte toplumsal adaleti sağlaması, gelir dağılımının daha orantılı bir biçimde gerçekleşmesini sağlayan bir etken olarak görülmektedir (Öztürk, 2008: 162).

Keynesyen yaklaşımın, devletin piyasada aktif rolünü benimsediğinden yoksullara yönelik sosyal yardımların da önemli olduğu düşüncesini savunduğu belirtilebilir. Devlet, istihdamın artırılması ve kamu harcamalarının yükseltilmesi ile piyasayı canlandırarak yoksulluğu azaltmalı, istihdama katılamayan bireyleri de sosyal yardımlar ile mutlak yoksulluktan kurtarmalıdır (Koray, 2001: 76). Keynesyen yaklaşım, devletin piyasada aktif rol oynaması gerektiğini savunurken özel sektörün de desteklenmesini savunduğundan müdahaleci liberalizm olarak da adlandırılabilir (Özaydın, 2015: 42). Bu açıdan bakıldığında keynesyen yaklaşımın klasik iktisadi yaklaşım ve Marksist yaklaşım arasında bir noktada durduğu ifade edilebilir.

2.3.4. Marksist Yaklaşım

Liberal iktisadi yaklaşımın ortaya çıktığı dönemde birçok toplumun ekonomi anlayışına yön verdiği söylenebilir. Bununla birlikte klasik yaklaşıma yönelik birçok eleştiri yapılmıştır. Bu eleştirilerden en tutarlı olanı ise Marksist yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Buna göre serbest piyasa ekonomisi ve kapitalizm, emek ve

sermaye olarak iki ayrı sınıf yaratmış ve devlet, emeğin sermaye sahipleri tarafından sömürülmesine serbest piyasada izin vermiştir (Talas, 1974: 207).

Endüstri Devrimi sonrasında ortaya çıkan kapitalizm ve serbest piyasa ekonomisinin emeğin sömürüsü, kadın ve çocuk işçiler, düşük ücret ya da kayıt dışı işçi çalıştırılması gibi birçok soruna yok açtığı söylenebilir (Mahiroğulları, 2005: 45). Bununla birlikte Marksizm'in, kapitalizm sonucunda ortaya çıkan toplumsal sorunları tarihsel bir bakış açısı ile ele alıp çözüm önerileri sunduğu ifade edilebilir (Özaydın, 2015: 40).

Marksizm, liberal iktisadi anlayış ve keynesyen yaklaşım gibi yoksulluk sorununu ele almış ve yoksulluğun sebepleri, sonuçları ve çözüm önerilerine dair düşünceler ortaya koymuştur. Marksist yaklaşımın yoksulluğu derin bir problem olarak gördüğü ve basit çözümlerle giderilmeyeceğini ortaya koyduğu söylenebilir. Marksizm'e göre yoksulluğun çözümü için üretim araçlarının el değiştirmesi gerekmektedir. Üretim araçları toplumun eline geçtiğinde eşit ve adil bir dağıtım sistemi oluşacak ve yoksulluk denilen sorun tamamen ortadan kaldırılacaktır (Solmaz, 2008).

2.4. YOKSULLUĞA YÖNELİK SOSYOLOJİK TEORİLER

Yoksulluğa yönelik sosyolojik araştırmalar ile ilgili literatür incelendiğinde temel olarak üç teorinin bulunduğu görülebilir. Bu teoriler işlevselci teori, bağımlılık teorisi ve Marksist teori olarak belirlenmiştir. Marksist teori aynı zamanda iktisadi yoksulluk teorileri arasında ele alındığından bu bölümde işlevselci teori ve bağımlılık teorisinin bakış açılarına yer verilmiştir.

2.4.1. İşlevselci Teori

İşlevselci teorisinin yoksulluğu, yoksulluk yaşayan birey üzerinden ele aldığı söylenebilir. İşlevselci teoriye göre yoksulluğun sebebi tamamen yoksulluk yaşayan bireyin kendisidir. Yoksul bireylerin sadece ekonomik açıdan eksiklikler yaşamadığı, aynı zamanda yaşam becerisi, ahlaki değerler ve kişisel beceri ile yeteneklerden de yoksun oldukları ifade edilebilir (Oktik, 2008). Bu bağlamda birey değerlerden yoksun olduğu için iş gücü piyasasına girmez ve devlet ile toplumsal alanda diğer bireylerin yaptıkları yardımlara ihtiyaç duyar hale gelir. Bireyin iş gücü piyasasına

giriş konusundaki isteksizliği, onu sosyal yardımlara bağımlı bir birey haline getirdiği belirtilebilir.

İşlevselci teoriye göre bireylerin yoksulluktan kurtulmasının yolunun, iş gücü piyasasına girerek kazanç elde etmesi ve toplum içerisinde işlevi olan bir birey haline gelmesi olduğu söylenebilir. Çalışma alışkanlığı kazanan birey kazancını gün geçtikçe arttırabilir. Aynı zamanda yeni beceriler ve nitelikler elde ederek emeğinin karşılığı olan geliri düzenli hale getirebilir. İşlevselci teori bireylerin yoksulluktan kurtulmasının tek şansı olarak çalışma alışkanlığı kazanılmasını görmektedir (Ritzer, 1986: 358).

İşlevselci teori, yoksulluğun toplumsal bir işlevinin de bulunduğunu savunmaktadır. Buna göre yoksulluk iktisadi, politik, toplumsal ve estetik olarak 4 farklı işleve sahiptir. İktisadi açıdan yoksullar daha düşük ücrete çalışırlar ve zengin bireyler çalışmayacağı meslekleri icra edebilirler. Toplumsal açıdan yoksullar, toplumsal normlardan sapmalar yaşandığında bireyin ne ile karşılaşabileceğini gösteren göstergeler olarak görülür. Ayrıca zengin kesimin yoksullara yardım etmesi ile toplumsal bağ kuvvetlenme eğiliminde olmaktadır. Politik açıdan yoksullar üzerinden siyaset yapılmasına imkân verirler ve son olarak estetik açıdan ise yoksullar kendilerinin üzerinde olan toplumsal tabakalar için ürünler üretilmesini sağlamaktadır (Ritzer, 1986: 359).

2.4.2. Bağımlılık Teorisi

Bağımlılık teorisinin, Marksist teorinin yeni bir biçimi olan Neo Marksist okulun fikirleri ile ortaya çıktığı söylenebilir. Neo Marksizm'e göre yoksulluğun sebebi bireyler değildir. Ayrıca yoksulluğa yol açan etkenlerin toplumun içinden değil dışından kaynaklandığı ifade edilebilir. Dışsal etkenler sebebiyle bireyler yoksulluk ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu bağlamda az gelişmiş ülkeler, gelişmiş ülkelere bağımlıdır. Bu bağımlılık sebebiyle de yoksulluk yaşanmaktadır. Bir başka ifade ile gelişmiş ülkelerin merkezde olduğu bir sistemde az gelişmiş ülkeler çevre konumundadır ve çevre merkeze bağımlı olarak yaşamını sürdürmektedir. Bu sebeple çevre konumunda bulunan az gelişmiş ülkelere yaşayan bireylerin yoksul olmasının sebebinin de gelişmiş ülkelere bağımlılık olduğu ifade edilebilir (Oktik, 2008: 28). Neo Marksist kuramın Marksist kuram ile ortak noktası yoksulluğun birey

dışındaki faktörlere bağlanması olarak görülebilirken aradaki fark ise Marksist kuram yoksulluğu topluma bağlarken Neo Marksist kuramın dış etkenlere bağlamasıdır.

2.5. YOKSULLUĞA NEDEN OLAN FAKTÖRLER

Yoksulluğun bireylerin gelir durumu ve gelire bağlı olarak toplumsal alandaki refahı ile ilgili bir kavram olduğu söylenebilir. Bu sebeple geliri düşük olan bireylerin yoksulluk sebebiyle belli yaşamsal haklardan mahrum kaldığı da ifade edilebilir. Yoksulluk bireylerin eğitim durumu, sağlık hizmetlerine erişimi, temiz su kaynaklarına erişim gibi yaşamsal ihtiyaçların doğru bir şekilde edinilmesine engel olabilir. Yoksulluğun bireyin yaşamsal ihtiyaçlarına erişiminde oluşan zarar ile topluma da zarar verebileceğini söylemek mümkündür (Adaman ve Keyder, 2006: 11).

Yoksulluğun sebepleri incelendiğinde bireylerin birçok etkene bağlı olarak yoksullaştıkları görülebilir. Bu etkenler yoksulluktan kurtulacak fırsat eşitliğine sahip olmama, yaşlılık ya da engellilik gibi dezavantajlı durumda olma, konut yoksunluğu, yaşanan ülkenin ekonomik ve siyasi krizler içerisinde olması şeklinde sıralanabilir (Kurnaz, 2007: 48). Yoksulluğun sebepleri oldukça farklı biçimlerde ortaya çıkabilir. Bu durum yoksulluğun sebeplerini karmaşık hale getirmektedir. Yoksulluk, ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre, ülke içerisinde yaşanan bölgenin ekonomik durumuna göre, bireylerin eğitim durumu gibi değişkenlere göre birçok farklı biçimde ele alınabilir (Şenses, 2001: 202).

Yoksulluğun nedenlerinin, tanımlarına bağlı olarak değiştiği söylenebilir. Klasik iktisadi yaklaşıma göre yoksulluğun sebebi nüfus artışı ve nüfus artışına bağlı olarak temel ihtiyaçların fiyatlarındaki artış olarak görülürken (Sallan Gül, 2000: 56); keynesyen yaklaşımda yoksulluğun sebebi piyasada emek talebinin yetersizliği ile arz fazlasının ortaya çıkışına bağlıdır (Sapançalı, 2001: 115). Liberal yaklaşım, devletin serbest piyasaya müdahalesi sonucunda da yoksulluğun oluşacağını savunmaktadır (Yaşa, 2018: 158). İktisadi yaklaşımlar incelendiğinde yoksulluğun sebepleri; gelirin adil dağılmaması, nüfus, emek piyasasında karşılaşılan sorunlar olarak özetlenebilir (Şenses, 2001: 146).

Yoksulluğun sebeplerini bulma konusunda bir çerçeve çizmeyi planlayan Dünya Bankası (2005: 132), yoksulluğu dört farklı kategoride incelemektedir:

- Bireyin bulunduğu toplumun coğrafi konumu (çevre, jeopolitik konum, iklim)
- Bireyin içinde yaşadığı toplumun kültürel özellikleri,
- Demografik özellikler,
- Bireyin kişisel özellikleri (yaş, eğitim durumu vs.)

Sonuç olarak yoksulluğun tek bir nedene bağlı olarak değerlendirilmesinin doğru bir yaklaşım olmadığı düşünülmektedir. Bu sebeple yoksulluğun nedenleri gelir dağılımındaki adaletsizlik, demografik etkenler, bireyin emek piyasasındaki rolü ve sosyal dışlanma çerçevesinde incelenebilir.

2.5.1. İktisadi Faktörler

Yoksulluk, toplumsal alanda bireylerin üretimden elde edilen ürünleri eşit biçimde tüketilmemesinden kaynaklanan bir sorun olarak görülebilir. Bu bağlamda ekonomiyi ise bir toplumun gerçekleştirdiği üretim sonucunda elde edilen ürünlerin bölüşümü konusundaki ilişkilerin tamamı olarak tanımlanabilir (Aypek vd., 2009: 45). Üretim ve tüketim ilişkilerine ek olarak bireyin emeği de iktisadi hayatı belirleyen değişkenlerden biri olarak görülebilir (Öztürk, 2008: 165).

Kapitalizm ve serbest piyasa ekonomisinin, toplumda elde edilen maddi değerlerinin bölüşüm sorununu beraberinde getirdiği söylenebilir. Bu bağlamda bölüşüm sorununun aynı anda gelir dağılımında adaletsizliği ortaya çıkardığı ve eşitsiz bir durum oluşturduğu ifade edilebilir (Gül, 2008: 422). Gelir dağılımının ortaya çıkardığı eşitsizliği ortaya koymak için gelir dağılımının türlerine bakmak gerekmektedir. Bu bağlamda gelir dağılımını temel olarak bireysel gelir dağılımı ve sınıflar arası gelir dağılımı olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bireysel gelir dağılımı, bireylerin toplum içerisinde ya da aile arasında dağılımını içermektedir. Sınıflar arası gelir dağılımı ise gelirin farklı toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizliğin bir göstergesi olarak ele alınabilir (Gül, 2008: 423). Bu açıdan ele alındığında yoksulluk, bir toplumda üretim ilişkileri sonucu elde edilen ürün ve hizmetlerin bölüşümünde yaşanan eşitsizlik sebebiyle ortaya çıkan durum olarak tanımlanabilir (Işığçık, 1997: 8).

Bireysel gelir dağılımı genel olarak “Gini Katsayısı” yöntemi ile hesaplanmaktadır. Buna göre Gini Katsayısı 0 ile 1 arasında bir değer alır. 0 değeri bireylerin arasında tam bir eşitliği temsil ederken 1 değeri tam eşitsizliği temsil etmektedir. Türkiye’nin Gini Katsayısı durumu incelendiğinde bu değer 2005 yılında 0,38 (DPT, 2007); 2022 yılında ise 0,415 olduğu (TUİK, 2022) görülmektedir. Sınıflar arası gelir dağılımındaki eşitsizlik ise belli sosyal sınıfların daha yüksek gelire sahip olması bazılarının ise yoksulluk ya da açlık sınırı altında yaşaması noktasında kendini göstermektedir (Gül, 2008: 429).

İster bireysel isterse sınıflar arasında olsun gelir dağılımının eşitsizliğinin sonucunun yoksulluk olduğu söylenebilir. Gelir dağılımı eşitsizliği sonucunda mutlak yoksulluk ya da göreceli yoksulluk oluşabilir. Aynı zamanda bireylerin toplumsal refah seviyesi altında yaşamak zorunda kalacağı da düşünülebilir. Bu bağlamda yoksulluğu gidermenin etkili yollarından bir tanesinin gelir dağılımındaki eşitsizliğin azaltılması olduğunu söylemek mümkündür.

Yoksulluğun iktisadi sebeplerinden bir başka faktör, ülkenin iktisadi büyümesi olarak görülebilir. Yoksulluğun azaltılması konusunda en etkili yöntemlerden birinin ülkenin üretim kapasitesinin artırılması olduğu söylenebilir. Üretimin artışı piyasada yer alan mal ve hizmetlerin değerlerinin de artmasını dolayısıyla paranın ve emeğin de değerinin yükselmesini sağladığı ifade edilebilir (Altay, 2005: 172). İktisadi büyüme, bir ülkedeki milli gelirin artışı olarak da görülebilir. Milli gelirin artışının ise emek piyasasında elde edilecek geliri, çalışma saatlerini ve gelir dağılımının daha düzenli gerçekleşmesini etkilediğini söylemek mümkündür (Balci ve Altu, 2018: 990). Bununla birlikte iktisadi büyümenin yoksulluğu giderebileceği düşüncesine getirilen eleştiri, iktisadi büyüme ile gelir dağılımının eşitleneceği yönündedir. İktisadi büyüme gerçekleşse dahi gelir dağılımı eşit biçimde gerçekleşmeyebilir (Şenses, 2001: 45).

Yoksulluğa etki eden iktisadi faktör ele alındığında incelenmesi gereken değişkenlerden birinin de enflasyon olduğu söylenebilir. Enflasyon, bir ülkede yaşanan iktisadi gelişmeler sonucunda alım gücünün düşmesi ya da piyasada yer alan ürün ile para biriminin değeri arasındaki farkın büyümesi olarak tanımlanabilir (TCMB, 2004: 3). Enflasyon, piyasada yer alan ürünlerin fiyatlarının artışına sebep

olarak yoksulluğu derinden etkileyebilir (Bozma, Akdaş ve Güven, 2020: 976). Bir ülkenin iktisadi hayatında yaşanan olumsuz gelişmeler piyasada kendini enflasyon olarak göstermektedir. Çalışanların ücretlerinin düşmesi ile piyasada alım-satım konusunda bir durağanlık yaşanabilir. Bu durağanlık ise ürünlere olan talebi azaltır. Ürünlere talebin azalması ve piyasadaki durağanlık emek talebini de azaltarak işsizlik oranlarının artışına sebep olmaktadır (Göker ve Dane, 2013: 115). Enflasyonun yüksek olduğu ülkelerde enflasyon ile mücadelenin yanında yoksulluk ile mücadele de önem kazanmaktadır. Enflasyonun yüksek olması açlık ve yoksulluk sınırlarının da yükselmesine sebep olmakta, buna bağlı olarak yoksulluğun derinleşmesi konusunda bir etken haline gelmektedir (Akçakaya, 2009: 24). Enflasyon, bir ülkedeki gelir dağılımını olumsuz etkileyen faktörlerden olarak görülebilir. Yüksek enflasyon, sabit gelire sahip çalışanları olumsuz etkileyerek tasarruf ve yatırımın azalmasına sebep olur. Yüksek geliri olanlar yüksek faiz ile ekstra getiri elde ederken düşük gelir gruplarının geliri sabit kalmaktadır. Bu durum da gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir. Aynı zamanda enflasyonist dönemlerde borç veren ve borç alan bireylerin oranları da düşerek yine gelir dağılımının bozulmasına olumsuz etkiye bulunmaktadır (TCMB, 2013).

Yoksulluğa etki eden diğer iktisadi faktörleri vergi sistemi ve ekonomik krizler olduğu söylenebilir. Vergiler, devletlerin önemli gelir kaynaklarından biri olarak görülebilir. Vergide adaletin gerçekleşmesi ile gelir eşitsizliğinin de etkisi azaltılabilir. Bu açıdan yoksulluğu önleme konusunda vergide adaletin sağlanması önemli bir etkidir (Kardaş, 2020: 52). Yoksulluğun vergi sistemindeki bir diğer boyutunun doğrudan ve dolaylı veriler olduğunu söylemek mümkündür. Doğrudan vergi, kişi ve kurumlardan doğrudan doğruya alınan vergi olarak tanımlanırken, dolaylı vergiler ürün ve hizmetlere ödenen ücretlere eklenen vergiler olarak tanımlanabilir (Yanar ve Şahbaz, 2013: 58). Bu bağlamda adil bir vergi sisteminde yüksek gelir elde eden kişiler yüksek vergiler ödemektedir. Dolaylı vergiler ise en çok yoksul kesimi etkilemektedir. Bu sebeplerle doğrudan vergilerin arttırılarak dolaylı vergilerdeki yükün azaltılması yoksullukla mücadelede önemli bir etken olarak görülebilir.

Ülkelerin yaşadıkları ekonomik krizlerin de yoksulluğu derinleştirdiği ifade edilebilir. Ekonomik kriz, bir ülkenin iktisadi durumunun politik, toplumsal ya da

küresel sebeplerle bozulması şeklinde tanımlanabilir. Ekonomik krizler kendini ürünlerin fiyatlarının aşırı düşmesi ve değersizleşmesi, üretimde yaşanan daralma, emeğe olan talebin azalması, çalışan ücretlerinin düşmesi ve borsa gibi sistemlerdeki çöküşler olarak kendini göstermektedir (Aktan ve Şen, 2001: 7). Ülkelerin yaşadığı ekonomik krizlerden en çok etkilenen kesimin yoksullar olduğu ifade edilebilir. Bu minvalde ekonomik krizler sonrasında işsizlik ile birlikte kayıt dışı çalışma oranlarının arttığı, bireylerin toplumsal refahtan uzaklaştığı, açlık ve yoksulluk sınırının derinleştiği iddia edilebilir (Yaprak, 2009: 43).

2.5.2. Sosyo-Demografik Faktörler

Yoksulluk, yalnızca iktisadi faktörlere bağlı bir kavram olarak görülmemelidir. Yoksulluğun iktisadi faktörler yanında sosyal ve demografik olarak farklı etkenlerinin de bulunduğu söylenebilir (Bayraktar, 2020: 101). Yoksulluğa etki eden sosyo-demografik nedenler cinsiyet, hane halkı özellikleri, nüfus artışı, göç olgusu olarak belirlenebilir.

Yoksulluğa etki eden sosyo-demografi faktörlerden ilki olarak hızlı nüfus artışı ele alınabilir. Nüfusun gereğinden hızlı artışı, işsizliğin azalmasına, hanelerin ihtiyaçlarını gidermek için daha fazla gelire ihtiyaç duymasına, kıt kaynakların daha fazla kişi arasında bölüşülmesine sebep olabilir. Bu nedenlerle nüfus artışının hızlı olduğu ülkelerde yoksulluk seviyesinin de arttığı ifade edilebilir (Yılmaz, 2011: 54).

Yoksulluğun toplumun birçok kesiminden bireyleri etkilediği söylenebilir. Bununla birlikte yoksulluğun en çok etkilediği bireyler yaşlılar, engelliler gibi dezavantajlı kesimler olarak görülebilir (Arabacı, 2019: 185). Yoksulluğun etkilediği kesimlerden birinin de kadınlar olduğunu söylemek mümkündür. Toplumsal cinsiyet rolleri olarak görülen annelik, eş olma durumu, ev kadınlığı gibi görevleri olduğu varsayılan kadınların iş gücü piyasasında bulunamamaları sebebiyle yoksulluktan en çok etkilenen kesimlerden biri olduğu ifade edilebilir. Buna rağmen toplumsal cinsiyet olarak kadın olma durumunun yoksulluğu etkileyen bir faktör olarak kabul edilmediği görüşler de bulunmaktadır (Kümbetoğlu, 2002: 134).

Endüstri Devrimi sonrası dönemde otomasyona geçiş ile birlikte bireylerin daha çok uzmanlaşmasına ihtiyaç duyulduğu, buna bağlı olan niteliksiz iş gücüne olan talebin de azaldığı söylenebilir. Bu bağlamda kadın emeği de ucuz iş gücü ya da

ev işleri ile uğraşan ücretsiz aile işçisi olarak görüldüğü ifade edilebilir. Kadınların varsayılan toplumsal rolleri, ücretsiz aile işçisi olarak görülmesi ve ucuz iş gücü şeklindeki düşünce kadınların cinsiyet rollerine dayanan bir yoksulluk biçimini de ortaya çıkardığı iddia edilebilir (Şenses, 2001: 75). Kadınların vasıfsız iş gücü olarak düşük ücreti hak eden emek olarak görülmesinin sebebi eğitim hayatında yeteri kadar yer bulamamalarıdır. Bu bağlamda cinsiyete dayalı yoksulluğun azaltılması için kadın bireylerin eğitim hayatına katılımının artırılması gerektiğini söylemek mümkündür (Kümbetoğlu, 2002: 136).

Yaş faktörü yoksulluğu etkileyen nedenlerden biri olarak görülebilir. Yaş faktörünün yoksulluğa sebep olmasının temel dönemi yaşlılık olarak görülebilir. Yaşlılık dönemine geçiş yapan bireyler emeklilik ya da fiziksel özelliklerinin yetersizleşmeye başlaması sebebiyle iş gücü piyasalarından çekilmek durumunda kalmaktadır. İş gücü piyasalarından ayrılmak ise yaşlı bireyleri hem psikolojik hem iktisadi hem de toplumsal olarak olumsuz etkilemektedir. Yaşlı bireyler aktif nüfus içerisindeyken iş gücü piyasasından çekilerek bağımlı nüfus haline geldiklerinde bunun sonucu olarak yoksulluk ile karşılaşabilmektedir (Karadeniz ve Öztepe, 2013: 78). Emeklilik sonrası yoksulluk sorunu ya da psikolojik sebeplerle iş gücü piyasasına dönmek isteyen bireyler, yaşlı emeğe olan talebin az olması sebebiyle bu sorunların üstesinden gelemediği ifade edilebilir. Bu minvalde yoksulluk sorunu ile karşılaşan yaşlı bireylerin sosyal yardımlarla desteklenerek yoksulluktan çıkarılması toplumsal refahın sağlanması açısından önem teşkil edebilir (Danış, 2009: 72).

Yoksulluğun oransal olarak artışın sebeplerinden biri olarak hane halkı özelliklerinin değişmesi gösterilebilir. Bağımlı nüfus olarak çocuk sayısının hızlı artışı, boşanmalar ile ailelerin dağılması, öğrencilik yoluyla yeni hanelerin oluşumu, yoksulluğun hane halkı bazında oransal olarak arttıran etkenlerden olarak görülebilir (Yusufoğlu ve Kızmaz, 2016: 29). TÜİK (2006), yoksulluk ile ilgili gerçekleştirdiği araştırmasında hane halkının özelliklerinin yoksulluğa yansıma biçimlerine dair birtakım çıkarımlarda bulunmuştur. Bu araştırmanın sonuçlarına göre yerleşim yerleri olarak kırsal kesimde yaşayan bireylerin, eğitim durumu okur yazar olmayanların, ataerkil ya da geniş aile biçiminde yaşayan ailelerin, tarım sektöründe ücretsiz aile işçisi olarak çalışan bireylerin yoksulluktan en çok etkilenen kesimler olduğu belirlenmiştir (TÜİK, 2006).

Bireylerin eğitim durumları, yoksulluğu etkileyen faktörlerden bir başkası olarak görülebilir. Bir toplumda bireylerin genel olarak eğitim seviyelerinin düşük olması gelirlerinin düşük olabileceği anlamı taşıyabilir. Gelirin yükselmesi aynı zamanda eğitim seviyesinin de yüksekliğini gerektiren bir faktör olarak değerlendirilebilir. Yoksul toplumların gelir seviyesindeki düşüklüğün eğitim seviyelerinin düşük olmasına bağlı olduğu söylenebilir. Aynı zamanda gelir seviyesi düşük bir ailenin içinde yetişen bireyin de eğitim seviyesinin yüksek olması zorlaşmaktadır (Gürdoğan, 2003: 35). Yoksulluğun yoğun olarak bulunduğu toplumlarda eğitim hayatına katılım konusunda fırsat eşitsizliği bulunduğu ifade edilebilir. Bu durum toplumdaki yoksulluğu arttıran etken olurken eğitim seviyeleri arasındaki farkı büyütebilir (Telsaç, 2022: 115). Yoksul toplumlarda insani sermaye olarak görülen eğitim durumunun da maddi olanaklar gibi eşit dağılmadığı (Karayılmazlar, 2006); kentsel alanlarda ise emek piyasasında uzmanlaşmanın önemli olması sebebiyle eğitim durumunun da önem kazandığı söylenebilmektedir (Es ve Güloğlu, 2011).

Yoksulluğu etkileyen sosyo-demografik faktörlerden sonuncusunun göç olgusu olduğu belirtilebilir. Gündoğan (2008), Galbraith'in göç olgusu ile ilgili düşüncelerini aktararak, "Göçün, yoksulluğa karşı alınan tarihte bilinen ilk yöntemlerinden biri" olduğunu ifade etmiştir. Göç, tarihsel olarak bakıldığında kurak ve verimsiz topraklardan verimli alanlara doğru gerçekleştirilerek yoksulluğa bir çare olarak düşünülmüştür. 2000'li yıllarda da kırsal alandan kente göçlerin sebebinin refah seviyesinden geri kalma ve yoksulluk olduğu ifade edilebilir (Türkdoğan, 2007: 9). Göç, yoksulluğa bir önlem olarak ortaya çıkmakla birlikte yoksulluğu derinleştiren ve birçok farklı sorunu beraberinde getiren bir kavram olarak da görülebilir. Göç olgusunun, gecekondulaşma, varoş kültürünün oluşumu, yasal olmayan olayların kamusal alana yayılması gibi sorunların da yoksulluk ile birlikte ortaya çıkmasına olanak verdiğini söylemek mümkündür (Türkdoğan, 2007: 10).

2.5.3. Emek Piyasasına Bağlı Faktörler

Bireylerin yaşamını devam ettirmesi ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için gelir elde etmek durumunda olduğu söylenebilir. Gelir elde etmenin en temel yollarından biri ise gelir karşılığında emek vermek olduğu belirtilebilir. Bireylerin

emek piyasalarında yer bularak gelir elde etmelerinin sosyal refahları için önemli bir konu olduğu söylemek mümkündür. Bu bağlamda bireyin emek piyasasında bir yerinin olması yoksulluk ile doğrudan ilişkilendirilebilir (Kart ve Öngör, 2023: 14). Bireyin emek piyasalarında yer bulamaması mutlak yoksulluğun bir sebebi olarak nitelendirilebilirken kayıt dışı çalışma ya da düşük ücretlerle çalışma durumu çalışan yoksulluğu şeklinde ele alınabilir (Kapar, 2005: 54).

Endüstri Devrimi sonrası dönemde emek piyasalarında birçok değişim yaşandığı söylenebilir. Bunlardan en önemlisinin vasıfsız emeğe olan talebin azalması ile uzmanlaşmış emeğe olan talebin artması olduğunu belirtmek mümkündür. Böylece işverenlerin daha az ücret ödeyerek daha nitelikli işler ortaya konulabileceği düşünülmüş ve vasıfsız emeğin iş ücretleri düşüş yaşamıştır (Pir, 2018: 6). İş ücretlerindeki düşüşün ise zamanla çalışan yoksulluğu kavramını ortaya çıkardığı ifade edilebilir. Çalışan yoksulluğu kavramı, bireyin emek piyasasında olsa dahi yetersiz ücret sebebiyle birçok ihtiyacını elde ettiği gelir ile giderememe durumunu ifade eder (Sarı, 2021: 162).

Çalışan yoksulluğu çok boyutlu bir kavram olarak ele alınabilir. Bireylerin emek piyasalarında yer almaları, yoksulluğu azaltmada etkili bir faktör olarak görülebilir. Bununla birlikte yoksul ülkelerdeki çalışan yoksulların sayısının işsiz yoksullardan daha fazla olduğu ifade edilebilir. Bunun sebebi bireylerin yoksulluğu azaltmak için buldukları herhangi bir işte çalışmalarını olarak görülebilir. Bu durum ise emek piyasalarındaki işçi ücretlerini emek arzı fazla olduğundan düşürmektedir (Öztürk, 2004: 174).

Yoksulluğu azaltma konusunda bireyin emek piyasalarındaki rolünün önemli işlevleri olduğu belirtilebilir. İstihdamın artırılması, işsizliğin azaltılması, işçi ücretlerinin yükseltilmesi ile yoksulluğun azaltılması sağlanabilir (Çalışkan, 2007: 286). Fakat istihdam tek başına yoksulluğun azaltılması konusunda başarılı olduğunu söylemek mümkün değildir. İstihdamın yanında toplumun refahı ve enflasyon oranları da yoksulluk konusunda etkilidir. Alım gücünün düşük olduğu toplumlarda istihdamın artırılması yoksulluğun azaltılması konusunda etkili olmayabilir (Şenses, 2001: 19).

Yoksulluğun ortaya çıkışında emek piyasasından kaynaklanan faktörler düşünüldüğünde işsiz bireylerin yaşadığı yoksulluk sosyal yardımlar ile telafi edilebilir. Bununla birlikte çalışan yoksulluğunu gidermek için sosyal yardım politikalarının etkili olmadığını söylemek mümkündür (Akalin, 2015: 46). Sosyal yardım politikalarının çalışan yoksulluğunu giderememesinin sebeplerinin sosyal yardımlarda bulunan muhtaçlık sınırları ve klientalizm gibi problemler oldukları belirtilebilir.

2.5.4. Diğer Faktörler

Yoksulluğa neden olan birçok farklı sebepten söz edilebilir. Yoksulluğun önemli kaynağı iktisadi sebeplerken sosyo-demografik faktörler ve emek piyasasından kaynaklanan problemlerin de yoksulluğun oluşmasında oldukça etkili olduğunu söylemek mümkündür. Yoksulluğa sebep olan bu üç faktör dışında farklı sebeplerin bulunduğu da ifade edilebilir. Bu sebeplerin genelde farklı yoksulluk tiplerine etki ettiği belirtilebilir. Örneğin göç ve sosyal dışlanma kentsel yoksulluğun, coğrafi ve politik nedenler ise insani yoksulluğun sebebi olarak görülebilir.

Bireylerin ekonomik, sosyal ya da politik sebeplerle bir yerden bir yere sürekli ya da geçici olarak yer değiştirmeleri göç olarak adlandırılabilir. Özellikle kırsal bölgelerde iktisadi açıdan yaşanan sıkıntıların bireyleri kentsel alana göç etmeye zorladığı söylenebilir. Göç olgusu, insanların yer değiştirmelerinin yanı sıra birçok problemi de beraberinde getirmektedir. Göç olgusu özellikle kentsel alanlarda gecekondulaşma, bölgede demografik farklılıkların oluşması, getto kültürü ve işsizlik ile birlikte kentsel yoksulluğu oluşturduğu ifade edilebilir (İncedal ve Coşkun, 2013: 274). Tarımda makineleşme ve uzmanlaşma ile birlikte kırsal alanda vasıfsız tarım işçileri için iş alanları azalmış, bu durum kırsal alandan kentsel alanlara göç sürecini hızlandırmıştır. Kentsel alanda biriken nüfusun bu durumda hem iş gücü ücretlerinin düşmesine sebep olduğu hem de işsizliği ve yoksulluğu arttırdığı iddia edilebilir. İşsizlik kentsel alanda ayrıca barınma, eğitim, gecekondulaşma, sosyal dışlanma gibi problemleri de beraberinde getirdiği ifade edilebilir (Şentuna, 2019: 22).

Yoksulluğun siyasi sebepleri, bölgelerde yaşanan terör olayları, siyasi iktidarların her bölgeye eşit yatırım yapmaması ve gelir adaletsizliğinin doğması gibi faktörler olarak belirlenebilir (Aydın, 2019: 27). Coğrafi nedenler ise bir ülkenin

dünya üzerinde bulunduğu konumu ihtiva etmektedir. Örneğin, Afrika'daki bir bireyin yoksul olarak doğma ihtimali, Norveç'te yoksul olarak doğma ihtimalinden daha fazla olarak görülebilir (Özey, 2003: 140).

2.6. YOKSULLUKLA MÜCADELE

Yoksulluk olgusunun toplumsal açıdan birçok sorunu beraberinde getirdiği söylenebilir. Bununla birlikte ortaya çıkan bu toplumsal sorunların da yoksulluğu yarattığı söylenebilir. Bu minvalde yoksulluk ortaya çıktığı toplumda yerleşik bir hal aldığını söylemek de mümkündür. Yoksulluğun yarattığı toplumsal sorunların azaltılması ve yoksulluğun kökleşmesinin engellenmesi açısından izlenecek yoksullukla mücadele politikaları önem kazanmaktadır.

İlgili literatür incelendiğinde yoksulluk ile mücadele konusunda birtakım uzman görüşlerine rastlanmaktadır. Reeves (2015), yoksullukla mücadele için iki strateji önermektedir. Bu stratejiler geliri az olan bireylerin gelirlerini arttırmak ve gelir azlığının yarattığı barınma, eğitim, sağlık hizmetlerine erişim gibi etkilerini azaltmak olarak özetlenebilir. Birinci yaklaşım yoksul bireylere doğrudan yapılacak yardımlar ile gelir durumları arttırılmak hedeflenirken ikinci yaklaşımda yoksul bölgelerdeki okulların kalitesini arttırmak, ücretsiz sağlık hizmetleri, uygun fiyatlı konutlar yapmak gibi dolaylı yardımlarla yoksulluğun giderilmesi amaçlanmaktadır (Reeves, 2015).

Türkiye'de yoksullukla mücadele Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Millî Eğitim Bakanlığı, özel kurum ve kuruluş ile gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Sosyal yardımlar Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından sağlanırken burslar gibi hedefe yönelik yardımlar ise diğer kurumlarca gerçekleştirilmektedir (Yıldırım, 2019: 26).

Türkiye'de yardımların, öğrenciler için burs programları, barınma yardımları, aşevi yardımları, nakdi ve ayni yardımlar, giyecek yardımları, sağlık yardımları, girişimci kredileri gibi bireylerin geliri arttırmaya yönelik olduğu ifade edilebilir (Türk ve Ünlü, 2016: 101). Bununla birlikte yapılan sosyal yardımların yeterli olmadığı ve yoksulluğu gidermede daha bütüncül politikalar uygulanması gerektiğini söylemek mümkündür (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 74). Türkiye'deki sosyal yardım politikaları oldukça çeşitli olsa da bu politikaların yoksulluğu giderme

noktasında yetersiz olduğu, sosyal yardım politikalarının daha çok uzun vadeli ve bireylerin iş gücü piyasasına girmesini teşvik edici statüde bulunması gerektiği belirtilebilir.

Yoksullukla mücadele kapsamında birçok yaklaşım bulunmaktadır. Doğrudan yaklaşım, yoksullara sosyal yardım yapılarak gelir adaletsizliğini azaltmayı hedefler (İncedal, 2013: 116). Dolaylı yaklaşım ise yoksul bölgelerin kalkınmasına öncelik vermektedir (Şenses, 2006: 241). Klasik İktisadi Yaklaşım, devletin yoksul bireylere müdahale etmemesi gerektiğini, devletin müdahalesinin yoksulluğu arttıracağını belirtmektedir (Akbulut ve Yüce, 2021: 36). Sosyalist yaklaşım ise kapitalist düzenin tamamen ortadan kaldırılması ve gelirin tekrar adil dağıtılması gerektiğini savunmaktadır. Sosyalist yaklaşıma göre yoksulluğun çözümü üretim araçlarının el değiştirmesine bağlıdır (Pekin, 2014: 266). Jhon Rawls tarafından oluşturulan adalet teorisinde yoksulluğa yönelik sosyal adalet düzeni ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu görüşe göre refah bir merdiven olarak görülmelidir. Bireyler kendi tercihleri sonucunda bu merdivenin herhangi bir basamağında yer bulabilirler. Bu durumu düzeltmek amacıyla üst basamakta bulunan bireyler alt basamaklarda bulunanlara yardımlar yaparak sosyal refahlarını arttırma yoluna gitmelidirler (Sunal, 2011: 291).

Yoksullukla mücadele kapsamında oluşturulan en genel teorilerden birinin de Amartya Sen tarafından ortaya konulan Kapasite Yaklaşımı olduğu değerlendirilebilir. Kapasite yaklaşımı, bu çalışmanın da referans teorisini oluşturmaktadır.

2.7. AMARTYA SEN'İN EŞİTLİK, ADALET VE ÖZGÜRLÜK ANLAYIŞI İLE KAPASİTE YAKLAŞIMI

Amartya Sen, ilgili literatürde yoksulluk ile mücadele ve yoksulluğun giderilmesi yaklaşımları ile öne çıkan sosyal kuramcı olarak ele alınmaktadır. Sen'in yaklaşımlarının insanı temele alan yapıda olması ve toplumun dezavantajlı kesimlerini ön planda tutması açısından önemli olduğunu söylemek mümkündür. Bu sebeple Amartya Sen'in yoksulluk ile ilgili kapasite yaklaşımı ile eşitlik, özgürlük, adalet ve kalkınma düşüncelerinin de oldukça önemli olduğu ifade edilebilir.

2.7.1. Amartya Sen'in Eşitlik, Adalet, Özgürlük ve Kalkınma Anlayışı

Eşitlik, tüm bireylerin birbiri ile aynı davranış kalıplarına sahip olma ve hak ve özgürlüklerden aynı derecede yararlanmayı ifade eden bir kavram olarak ele alınabilir (Kaya, 2014: 19). Eşitlik kavramı tarihsel açıdan da birçok düşünür tarafından ele alınmış ve stoacı felsefi görüşlerden liberal düşüncelere kadar birçok düşünsel akımda kendine yer bulmuştur. Amartya Sen'in, eşitlik anlayışının temelinde fırsat eşitliği kavramının bulunduğu ifade edilebilir. Fırsatların her birey için eşit olarak sunulmaması, toplumsal alanda bazı bireylerin özgürlüklerinin kısıtlanabileceği durumunu göstermektedir (Uğur, 2011: 34).

Sen'in, eşitlik kavramını değerlendirirken öncelikli olarak neyin eşitliği ve niçin eşitlik sorularına cevap aramak gerektiğini belirtmektedir. Bu sorular sorulmaksızın aranacak eşitliğin gerçekçi sonuçlar yaratmayacağı belirtilebilir. A. Sen, zengin ve fakir bireyler arasında fırsat eşitliği sağlanırsa daha adil bir toplum düzeninin oluşabileceğini ifade etmektedir (Sen, 2000: 108). Sen'in eşitlik düşüncesinin temelinde gelir adaletsizliğinin ortadan kaldırılması fikrinin bulunduğu belirtilebilir. İktisadi yönden toplumda var olan eşitsizliğin kaynağının bireylere eşit olarak sunulmayan fırsatlar olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda bireylerin fırsat eşitsizliği sebebiyle yoksullaştığı ve bu yoksulluğun da temel hak ve özgürlüklerden yararlanma konusunda da eşitsizlik yarattığı iddia edilebilir (Sen, 2004: 170).

İktisadi eşitsizlik, Sen'e göre yoksulluğu beraberinde getirmektedir. Yoksulluk yaşayan bir toplumda ise bireylerin mutsuz bir yaşam sürdüğünü ve bu durumun gizli bir depresyona yol açacağını söylemek mümkündür. Toplumsal düzenin korunması sosyal eşitlik ile mümkündür. Bireylerin temel hak ve özgürlüklerden mahrum kalmamasının, iktisadi eşitliğin sağlanabilmesiyle mümkün olduğu belirtilebilir. Bununla birlikte yoksulluğun yalnızca gelir yetersizliği olarak görmenin eksik bir yaklaşım olduğu belirtilebilir. Örneğin yüksek gelire sahip bireyin sağlık sorunlarının olması, düşük gelire sahip olan fakat sağlık sorunları bulunmayan bir bireye oranla daha fazla harcama yapmasına sebep olabilmektedir. Bu durum geliri yüksek bireyin de yoksulluk yaşayabileceğini göstermektedir.

Yoksulluk, nesiller arasında aktarım ile birlikte fırsat eşitliğini ortadan kaldıran bir durum olarak görülebilir. Bu durum ise toplumsal adalet ve düzeni bozan

bir faktör olarak ele alınabilir. Bu noktada yoksulluğu gidermenin asıl amacının yoksulluğun nesiller arası aktarımını engellemek olduğu söylenebilir (Moran, 2013: 2). Bu bağlamda sosyal yardımlar değerlendirildiğinde, sosyal yardımların fırsat eşitliğini sağlamadığı, yoksulluğun nesiller arasında aktarımını da engelleyemediği, bu sebeple oluşturulacak yeni sosyal politikaların yoksulluğun nesiller arası aktarımını engelleyecek biçimde olması gerektiği ifade edilebilir.

Adalet kelimesi kökeni itibariyle “kişinin haklarına uygun olan” anlamına gelmektedir. Tarihsel süreçte birçok düşünürün ele aldığı adalet kavramı, toplumsal kurallara uygun olarak her bireyin tüm haklardan faydalanabilmesi olarak tanımlanabilir (Köker, 1992: 99). Adalet kavramının toplum içerisinde yaşayan bireylerin arasındaki ilişkiler ve toplumsal düzeni sağlayan bir yönü olduğu ifade edilebilir. Adalet, siyasi açıdan değerlendirildiğinde yasa ve yükümlülüklerle uygun davranma zorunluluğu şeklinde tanımlanabilir (Hayek, 1995: 207). Bir toplumda var olan maddi ve manevi değerlerin adil dağıtılması, o toplumun adil olup olmadığının göstergesi olarak ele alınabilir. Aristoteles’ten başlayıp 2000’li yıllara uzanan süreçte siyaset bilimciler ve düşünürler tarafından ele alınan adalet kavramına Amartya Sen’in de farklı bir bakış açısı ile yaklaştığı söylenebilir.

Sen’e göre adalet, toplumdaki bireylerin eşitlik uyumları olarak değil kurallara yönelik karşılıklı anlayışına dair bir kavram olduğu ifade edilebilir (Ruby, 2012: 19). Sen’in adalet anlayışında belirleyici unsur, toplumun elde ettiği toplam fayda olarak görülmektedir. Ona göre toplam fayda düşüncesi ya da faydacılık, bireysel olarak görülmemelidir (Rawls, 2017: 58).

İktisadi teorilerin adalet anlayışları sürece yönelik ve sonuca yönelik olarak iki kategoride incelenebilir. Sürece yönelik adalet teorisinin temel bileşeninin üretim ve bölüşümün adil biçimde gerçekleştirilmesi olduğu belirtilirken sonuca yönelik adalet teorisinde ana nokta üretim ve bölüşüm sonucunda adil bir dağıtımın gerçekleşmiş olması şeklinde ifade edilebilir (Sen, 2000: 92). Bununla birlikte Amartya Sen’in adalet yaklaşımının hem sürece hem de sonuca odaklandığı belirtilebilir. Sen’in adalet teorisine göre, bireylerin eşit bir yaşama sahip olabilmeleri için iktisadi ve toplumsal haklar ile temel insan haklarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Sen’e göre adaletin temel işlevinin sağlık,

beslenme, ulaşım, eğitim gibi temel hak ve özgürlüklerin her birey açısından eşitlenmesi olduğunu söylemek mümkündür. Bireyin ulaşabileceği işlevler aynı zamanda bireyin kapasite kümesini oluşturmaktadır. Bu durumun ise bireyin yoksulluğunu önleyici nitelikte olduğu ifade edilebilir (Sen, 2009: 17). Sonuç olarak Amartya Sen'in adalet yaklaşımını, bireylerin davranış kapasitelerinin eşitliği olarak değerlendirmek mümkündür. Yoksullukla ilişkilendirilebilecek adalet kavramının, bireyin temel hak ve özgürlüklerinin belli bir kısmının devlet tarafından karşılanmasının önemine vurgu yapmaktadır. Eğitim, sağlık gibi hizmetlerin devlet tarafından karşılanması toplumsal refahı arttıran bir unsur olarak görülebilir. Bununla birlikte fırsat eşitliğinin sağlanması, toplumsal refahın ve Sen'in adalet yaklaşımının temelini oluşturmaktadır.

Özgürlük, sosyal bilimler, siyaset bilimi gibi bilim alanlarında önemli bir konu olarak görülmektedir. Buna bağlı olarak literatürde özgürlüğün birçok tanımına rastlamak mümkündür. Butler (2016) özgürlüğü bireyin hiçbir baskıya maruz kalmaksızın hayatını kendi tercihleri doğrultusunda yaşaması olarak tanımlarken TDK (2024), herhangi bir dış etkene maruz kalmadan yaşamına devam edebilme ve kısıtlamalar olmaksızın düşünme, düşündüklerini eyleme dökebilme olarak ele almaktadır. Özgürlüğün genel geçer tanımlarının yanı sıra ahlaki boyutundan ve iktisadi boyutundan da söz edilebilir. Özgürlüğün ahlaki boyutunu bireyin yetenek ve kapasitelerini kendisinin ya da içerisinde bulunduğu toplumun faydasına kullanmak olarak görülebilirken iktisadi boyutunu hür davranışlar sergilemek için gerekli olan ekonomik imkanlara sahip olma olarak ele alınabilir (Butler, 2016: 26-39).

Özgürlüğün tarihsel süreç içerisinde birçok filozof ve bilim insanının ilgisini çektiği belirtilebilir. İlk Çağ filozoflarının özgürlüğe dair düşüncelerinin bulunduğu ifade edilebilir. Platon (2013: 29) özgürlüğü bireyin istediklerini yapabildikleri ve dilediklerini söyleyebildikleri toplum düzeni şeklinde ele alırken Aristoteles (2014: 17) özgürlüğü kölelik kavramı temelinde açıklar. Aristoteles'e göre köleler kendi düşünceleri olmayan, olsa da düşüncelerini hayata geçirme yeterliliğine sahip olmayan bireyler olarak görülmektedir. Özgür bireyler ise kendi düşünceleri olan ve bu düşünceleri hayata geçirme yeterliliği bulunan bireyler olarak ele alınmaktadır. Montesquieu (1963: 292), demokratik özgürlüğün bireyin yapmak istediği tüm eylemleri serbestçe yapabilmesi olarak tanımlamaktadır. Dahl (1993: 110) ise

özgürlüğü ahlaki özerklik olarak görmektedir. Rousseau (2004: 88), özgürlüğün toplumun genel iradesine uygun davranışların serbestçe gerçekleştirilebilmesi olduğunu belirtmektedir. Hobbes (2014), özgürlüğü önceden belirlenmemiş birçok davranış biçimi içerisinde bireyin istediğini seçebilmesi şeklinde tanımlamaktadır. Locke (2011: 30) özgürlüğün bireyin tamamen serbestçe davranması olarak görülemeyeceğini belirtir ve özgürlüğün sınırını toplumdaki diğer bireylerin özgürlük alanı ile sınırlar. Marx (2009: 719) Kapital adlı eserinde mutlak özgürlüğün emek üzerindeki zorlamalarının bitmesiyle gerçekleşebileceğini ifade etmektedir. Tarihsel süreç içerisinde ahlaki, iktisadi ya da felsefi bakış açıları ile yapılan birçok özgürlük tanımına rastlamak mümkündür. Bu tanımlamalar içerisinde Amartya Sen'in özgürlük anlayışının ise ön plana çıktığı belirtilebilir.

Amartya Sen'in, özgürlüğü kavramsal olarak geniş bir perspektif ile ele aldığı belirtilebilir (Sen, 2010: 1). Ona göre özgürlük bireysel özgürlük ve toplumsal özgürlük olarak iki farklı biçimde ele alınabilir. Fakat bu noktada Sen, bireysel özgürlüklerin sınırlarının bulunduğunu, bireysel özgürlük sınırının ise toplumsal özgürlükler olduğunu ifade etmektedir (Sen, 2004: 49). Bireysel özgürlüğü toplumsal özgürlük sınırları ile ele alan A. Sen, bireysel özgürlüğün değeri ve özgürlüklerin eşitliği konularına vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda bireysel özgürlüğün değeri, özgürlüğün önemini vurgulamaktadır. Özgürlüklerin eşitliği düşüncesinin temelinde ise özgürlüklerin tüm bireyler için geçerli olması ve güvence altına alınabilmeleri olduğunu söylemek mümkündür (Sen, 2004: 320).

Amartya Sen, özgürlüğe dair yaklaşımında özgürlüğün süreç yönünün ve fırsat yönünün olduğunu belirtmektedir. Ona göre özgürlüğün fırsat yönünün bireyin yeteneklerini ortaya çıkarabilmesi amacıyla birtakım olanaklara sahip olma durumu olarak değerlendirilebilir. Özgürlüğün fırsat yönü, toplumda yaşayan diğer bireylerin özgürlük alanlarını kısıtlayabilir. Bu sebeple ortaya süreç yönünün çıktığı belirtilebilir. Özgürlüğün süreç yönü, bireylerin seçimlerinin sorumluluğunu üstlenmeleri olarak tanımlanabilir (Sen, 1999: 363).

Özgürlüğün fırsat ve süreç yönünün aynı zamanda özgürlük ve akıl arasındaki bağlantıyı ortaya çıkardığı ifade edilebilir. Bireylerin özgürlüklerine dayalı biçimde fırsatları seçme olanağı, bu tercihlerin akılcı biçimde gerçekleştirilmesini

gerektirmektedir. Akılcı biçimde gerçekleştirilen özgür seçimlerin ise beraberinde kalkınmayı getireceği belirtilebilir (Terjesen, 2004: 145). Sen'e (2004: 55) göre, özgürlüğün kalkınmayı sağlayacağını, kalkınmanın ise özgürlüğü geliştireceği ifade etmek mümkündür.

Kalkınma, geleneksel iktisadi teorilerde niceliksel büyümeleri ifade eden bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Amartya Sen'in kalkınma anlayışı ise geleneksel iktisadi teorilerden farklı olarak bireylerin yeteneklerinin, hak ve özgürlüklerinin artırılmasını hedefleyen bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır (Kaçanoğlu, 2020: 486). Amartya Sen'in, kalkınma kavramını açıklamak amacıyla özgürlük düşüncesi ve yetkinlik yaklaşımını kullandığı ifade edilebilir. Bu bağlamda Sen açısından kalkınmanın temel amacının bireylerin hayat standartlarını daha yukarı taşımak ve temel hak ve özgürlüklerin kapsamını genişleterek refah seviyesini arttırmak olarak görülebilir. Geleneksel iktisadi teoriler, kalkınmanın temeline ülkelerin ekonomik olarak büyümesini koymaktadır. Bununla birlikte A. Sen'in, ekonomik büyümenin adil dağıtım olmadığı sürece yoksulluğu gidermeyeceğini savunduğu belirtilebilir (Sen, 1989: 42).

Geleneksel iktisadi teorilerin kalkınma konusunda geliri yükseltmeye odaklandıkları belirtilebilir. A. Sen geleneksel iktisadi teorileri bu açıdan da eleştirmektedir. Ona göre geliri yükseltmek sorunların çözümünü sağlamayabilir ve daha farklı sorunlara da yol açabilir. Gelirlerin yükselmesi ile birlikte işsizliğin artması, yoksulluğun artması, sosyal hizmet uygulamalarındaki yetersizlikler, sağlıksız beslenmenin artışı gibi sorunların ortaya çıktığı belirlenmiştir (Stewart ve Deneulin, 2002: 62). Sen'e göre GSMH ne kadar artarsa artsın refahın artmasını sağlamıyorsa kalkınmayı da sağlamamaktadır. Kalkınma ve refah bireylerin özgürlüklerinin ve yetkinliklerinin artışı ile gerçekleştirilebilir (Karaçay, 2008: 6). Özetle Sen açısından kalkınmanın, bireylerin özgürlüğünü kısıtlayan yoksulluğu, toplumsal eksiklikleri ve fırsatların yoksunluğunu ortadan kaldırarak sağlanabileceği ifade edilebilir.

2.7.2. Amartya Sen-Kapasite Yaklaşımı

Yoksulluğun ortaya çıkışı, sebepleri, sonuçları ve yoksulluk ile mücadele yöntemleri konusunda literatürde birçok yaklaşıma rastlanabilir. Bu yaklaşımlar

genelde iktisadi yaklaşımlardır ve birçoğunun gelire dayalı açıklamalar getirmeye çalıştığı söylenebilir. Fakat yoksulluk kavramı toplumun gelişmişlik düzeyinden bireysel faktörlere kadar birçok etkene bağlı olarak değişiklik gösterebilir. Yoksulluk ile mücadele kapsamında ortaya konulan gelire dayalı geleneksel yaklaşımların dışında Amartya Sen, Kapasite Yaklaşımı olarak bilinen yoksulluk yaklaşımını oluşturmuştur. İnsani Gelişmişlik yaklaşımı ya da Yapabilirlik yaklaşımı olarak da adlandırılan bu yaklaşımın temelinde “İnsanların neler yapabilecekleri, yapabilirlik kapasitelerinin neler olduğu” soruları yatmaktadır (Nussbaum, 2018: 12).

Yapabilirlik yaklaşımı, ilk olarak *kalkınma* kavramı ile doğrudan ilgili olarak görülebilir. Kalkınma, bireylerin refahının yükselmesi şeklinde değerlendirilebilir. Buna bağlı olarak bireylerin refahı aynı zamanda yapabilirlikleri yani kapasiteleri ile ilgilidir (Birleşmiş Milletler, 2001: 9). Bu yaklaşımda diğer temel kavramların ise işlev, kapasite ve özne olduğu ifade edilebilir. İşlev ve kapasite benzer kavramlar olarak görülse dahi aralarında farklar bulunduğu söylenebilir.

İşlev kavramı, bu yaklaşıma göre bir bireyin yapabildiği ya da gerçekleştirebildiği şeyleri anlatmak için kullanılmaktadır (Esmer, 2021: 102). İşlev, bireyin mevcut durumunun bir parçası olarak görülebilir (Sen, 1993: 30). Herhangi bir mal veya hizmet kullanılarak bir işleve ulaşmak için belli başlı bireysel faktörlere sahip olmak gerekmektedir (Kabaş, 2006: 79). Okula gitmenin (mal veya hizmet), eğitim işlevini yerine getirebilmesi için (işlev) gerekli bilişsel kapasiteye sahip olmak (bireysel faktörler) gerekir. Bu minvalde işlev, bireyin toplum içerisinde refahını sağlayabilecek durumlar olarak tanımlanabilir (Alkire ve Deneulin, 2009: 31). Bu işlevler, barınma, eğitim, sağlık, kültürel etkinlikler, temiz su kaynakları, beslenme gibi hizmetler şeklinde örneklendirilebilir. Bu yaklaşıma göre işlev tek başına bir fiziki hareketin olmasını gerektirmez. İşlev bireyin kamusal alanda huzurlu olması, öz saygı gibi içsel faktörleri de içerebilir (Sen, 1993: 31).

Yapabilirlik yaklaşımının temel kavramlarından bir diğerinin “*kapasite*” olduğu söylenebilir. Bu yaklaşıma göre kapasite, bireyin yapabilirliğini yani yetenek ve becerilerini anlatmaktadır. Bireyin herhangi bir işi yapabilmesi için ihtiyacı olan yetenekler kapasite olarak tanımlanabilir (Şeker, 2009: 262). Daha geniş bir tanım ile kapasite, insanların kendine has özellikleri ile birlikte yaşadıkları toplumun ve kültürün etkisiyle yapabildikleri işlevler şeklinde ifade edilebilir (Ergüngör, 2010:

135). Yapabilirlik yaklaşımının ele aldığı kapasite kavramı ile ilgili literatürde farklı tanımlamalara rastlanabilir. Clark (2006: 4), kapasite kavramını bir bireyin bir işi yapabilme işlevi olarak tanımlarken Gasper (2007: 356), bireyin ulaşma gücünün bulunduğu alternatif hayatların tümü olarak ele almaktadır. Birleşmiş Milletler (2001: 9), yoksulluk ile ilgili raporunda bireylerin toplumsal alan içerisinde en iyi şekilde yaşayabilmesi ve en yüksek refah düzeyine ulaşabilmesini en temel kapasite kümesi olarak ele almaktadır. Nussbaum (2018: 36) ise Amartya Sen'in kapasite yaklaşımında tek bir kapasite tanımlamadığını, birçok kapasite kümesi olarak ele aldığını belirtmektedir.

Sen (1993: 30), bir bireyin kapasitesinin onun yapabileceği işlevler kümesini belirleyeceğini belirtmektedir. Kapasite olgusu bu bağlamda değerlendirildiğinde bireye özgürlük tanıdığı ifade edilebilir. Bu noktada Sen (1999: 75) oruç örneği vermektedir. Zengin bir bireyin oruç tutması ve yoksul birinin yemek yiyememesi işlev açısından aynı durumu ifade etse de her iki bireyin de kapasite kümesi farklıdır. Zengin birey iyi beslenme durumunu ya da oruç tutmayı seçebilir. Lakin yoksul birey bu kapasiteden yoksundur. Bir başka örnek Covid-19 pandemisi döneminde yaşanan kısıtlamalarla açıklanabilir. Tek başına çalışan bir esnaf covid-19 hastalığına yakalandığında sokağa çıkma yasağından dolayı işyerini açamaz ve faaliyetlerini yürütemez. Bu durum para kazanmasına ve temel ihtiyaçlarını karşılayacak geliri elde etmesine de engel olabilir. Bu engel ise bireyin temel ihtiyaçlarını karşılama işlevinden yoksun kalması durumunu yaratır. Alkire ve Deneulin (2009: 34), bireyin sağlıklı olma işlevinin bireyin yapabilirliğini etkilediğini belirtmektedir.

Yapabilirlik yaklaşımının son temel kavramının *özne* olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca özne kavramının literatürde birçok farklı anlamda kullanıldığı görülebilir. Özne, farklı teorilerde bir başka bireyi yönlendiren ya da bir başka birey tarafından yönlendirilen olarak kullanılmaktadır. Sen (1999:19) ise özne kavramını bir harekette bulunan ve bu hareket sonucunda ortaya çıkan değişimi yaratan birey olarak tanımlamaktadır. Özne, bireyin kendi hayatındaki işlevleri belirleme konusunda önemli bir kavram olarak görülebilir. Bireyin refaha yönelik işlevleri barınma, beslenme gibi basit işlevlerden kendini gerçekleştirme, özsaygı gibi karmaşık işlevlere kadar pek çok yapıda kendini gösterebilir (Sen, 1993: 38).

Yapabilirlik yaklaşımına göre kalkınmanın amacının bireylerin yeteneklerini arttırarak insan refahını arttırmak olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda kalkınma, bireylerin yapabilecekleri etkinliklerin önlerinde bulunan engelleri ortadan kaldırmaya yönelik yapılandırılmalıdır. Bu engeller eğitim seviyesinin yetersizliği, kaynakların yetersiz olması gibi durumları içerebilir (Fukuda-Parr, 2003: 303). Bu yaklaşımın temel özelliği insanların yapabilecekleri yeteneklerine odaklanmak olarak görülebilir (Olatokun, 2009: 483).

Yapabilirlik yaklaşımının eşitsiz yaşam şartlarının değerlendirilmesinde gelirin birincil faktör olarak görülmesini reddettiği ifade edilebilir. Bu yaklaşıma göre gelire gereğinden fazla önem verilmektedir fakat bunun eksik bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Yoksunluğun değerlendirilmesi için daha farklı faktörler de değerlendirilmelidir. Refah eksikliğinin yalnızca gelir yetersizliği ile açıklanmasının mümkün olmadığı ifade edilebilir. Refahın belirlenmesinde özgürlük, fırsat eşitliği, bireylerin tercihleri, dışlanma gibi birçok faktör de en az gelir kadar önem arz etmektedir (Nambiar, 2008: 6).

Yapabilirlik yaklaşımında kapasite, kişinin hayatını idame ettirmesini sağlayacak işlevler olarak görülebilir. Bu noktada bireylerin kapasiteleri özgür seçimler yapabilmelerine bağlı olarak değişebilir (Comim, 2001: 4). Sen'e göre özgürlüğün fırsat ve süreç olarak iki farklı yönü bulunmaktadır. Fırsat, bireyin tercihlerini gerçekleştirme konusunda karşısına çıkan olanakları ifade ederken süreç, bireylerin tercihlerini gerçekleştirirken ortaya konulan koşulları ifade etmektedir (Esmer, 2021: 43). Yapabilirlik yaklaşımı yoksunluk açısından gelir durumunu tamamen reddetmemektedir. Gelir, bireylerin hayatını idame ettirebilmeleri için temel hususlardan biri olsa da tek başına yeterli değildir. Gelir bireylere seçme özgürlüğü sunar. Bununla birlikte engellilik gibi durumlar ise gelir seviyesi yeterli olsa dahi birçok işlevi yerine getirme kapasitesinden bireyi mahrum bırakabilir (Sen, 1999: 72).

Kapasite yaklaşımında eğitim ve sağlık işlevlerinin oldukça önemli olduğu söylenebilir. Bireylerin kapasitelerinin toplum sağlığı ve bireysel sağlık durumuna göre değişebildiği söylenebilir. Bir işlevi gerçekleştirmek için tüm kapasitelere sahip olsa dahi sağlık işlevini yerine getirememesi, bireyin diğer işlevlerini de etkileyebilir.

Eğitimin de benzer bir biçimde bireyin kapasitesi üzerinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bireyin refahının sağlanması için gerekli olan kapasite kümesine erişebilmek için eğitimin oldukça önemli bir yer tuttuğu ifade edilebilir.

Amartya Sen'in yoksulluğa dair bakış açısı, kapasite yaklaşımının temellendirilmesi açısından oldukça önemli olarak görülebilir. Sen'e göre yoksulluk sadece gelir yetersizliği ya da temel ihtiyaçları karşılayamama durumu olarak değerlendirilmemelidir. Yoksulluk tanımlanırken gelir yetersizliğinin yanı sıra bireylerin fırsat eşitsizliği, seçim özgürlüklerinin kısıtlı olması gibi etkenlerin de göz önünde bulundurulması gerektiği ifade edilebilir (Hatti, vd. 2005: 276). Sen, yoksulluğun giderilmesi konusunda gelir durumunun yanında bireysel faktörleri de içeren bir açıklama yapmaktadır. Kapasite yaklaşımına göre, bireylerin yoksulluklarının giderilmesi için ekonomik gelirlerinin artırılması yanı sıra kişisel yeteneklerini de geliştirebilecek fırsatlar yaratılması gerektiği söylenebilir (Yurdakul, 2010: 264). Bir bireyin otomobilinin olması onu kullanabileceğini ifade etmemektedir. Otomobil kullanabilmek için farklı kapasitelere ihtiyaç vardır. Bu kapasite kümesinin içinde araba kullanmayı bilmek ve ehliyet sahibi olmak, direksiyon sınavlarını tamamlamak bulunmaktadır. Yoksulluğun giderilmesi için de yoksul bireyin elinde bulunan imkanları nasıl değerlendirdiğine bakmak gerekmektedir (Buz ve Aygüler, 2017: 178).

Yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik kamu politikalarının bireylerin düşük gelir ve düşük kapasiteleri arasındaki ilişkiye dayandırılarak hazırlanmasının önemli olduğunu söylemek mümkündür. Bireylerin düşük gelirleri düşük kapasitelerinden kaynaklanıyor olabilir. Bu düşük kapasitelerin yaş, sağlık durumu, engellilik gibi zorunlu haller ile eğitim durumu yetersizliği gibi seçime bağlı haller olduğu değerlendirilebilir. Yaşlılık ya da engellilik hali sebebiyle bireyin kapasitesini gelire dönüştürmesinin mümkün olmadığı ifade edilebilir. Bu durum gerçek yoksulluğun sebebi olarak görülmelidir. Gerçek yoksulluk ya da yapabilirlikten yoksunluğun, gelir yoksulluğundan daha önemli olduğu iddia edilebilir (Sen, 1999: 88). Gelir yoksulluğundan kurtulmanın yolunun yaşlılık ve engellilik gibi zorunlu haller dışında bireylerin kapasitelerinin artırılması olduğu iddia edilebilir. Yeterli eğitim, yeterli sağlık hizmetleri gibi işlevlere erişebilen bireylerin gelirlerini de arttırabileceği söylenebilir (Sen, 1999: 90).

Yoksulluk yaşıyan bireylerin aile durumları farklı biçimlerde yapabilirlikten yoksunluk durumu oluşturduğu söylenebilir. Örneğin geleneksel ataerkil toplumlarda görülen aile içinde erkek çocuklarına önem verilmesi, kadınların kapasitelerinin aile içinde değerlendirilememesine sebep olabilmektedir. Kadınların kapasitelerinin kullanılmaması ise ailede yoksulluğa sebep olabilir Cinsiyet eşitsizliği, yapabilirlik yaklaşımı için önemli bir konu olarak görülebilir (Sen, 1999: 89).

Gelir durumu değerlendirilerek düşünülen yoksulluk formları toplumdan topluma değişiklik gösterebilir. Zengin bir ülkede diğer bireylere oranla daha az gelire sahip biri topluma göre yoksul olsa da diğer toplumlara kıyasla zengin olabilmektedir. Yine zenginlik içerisinde olan bir birey, yaşlılık ve engellilik durumları sebebiyle yapabilirlikten yoksun olabilir. Bu sebeple yoksulluğun sadece gelir yetersizliği ve temel ihtiyaçları karşılayamama durumu olarak değerlendirilmesi hatalı bir yaklaşım olabilir (Boz, 2009: 219). Yoksulluğun sadece gelir yoksulluğu olarak değerlendirilmemesi durumuna siyasi katılım örnek verilebilir. Bir birey gelir açısından zengin olmasına rağmen siyasi hayata katılım özgürlüğüne sahip değilse seçim şansı açısından yoksul olarak değerlendirilebilir (Sen, 1999: 93).

Kapasite yaklaşımına birtakım eleştiriler de getirildiği söylenebilir. İlk ve en önemli eleştiri kapasite yaklaşımının uygulanmasında zorluklar yaşanması olduğu söylenebilir (Clark, 2006: 11). Kapasite yaklaşımı her ne kadar refah ve kalkınmayı öngörüyorsa da bu yaklaşımın toplumsal hayat içerisinde uygulanmasının oldukça zor olduğu ifade edilebilir (Boz, 2009: 47).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SOSYAL YARDIMLAR

Bu bölümde sosyal yardım kavramı, sosyal yardımların özellikleri, olumlu ve olumsuz yönleri, Türkiye’de tarihsel gelişimi ve sosyal yardımların önündeki engeller ile Türkiye’de uygulanan sosyal yardım programları ele alınacaktır.

3.1. SOSYAL YARDIM KAVRAMI

Sosyal yardım, yapısının içeriğinde toplumsal refahı sağlama amacı barındıran ve kendini sosyal devlet olarak adlandıran devletlerin yoksul bireyler için oluşturdukları program olarak görülebilir. Kamusal sosyal yardımların, muhtaç kişiler için oluşturulan her türlü maddi ve manevi destek programlarını kapsadığı ifade edilebilir. Sosyal yardımların en önemli özelliğinin ise karşılıksız şekilde yoksulluk yaşayan bireylere sunulması olduğu belirtilebilir. Yardımlar sadece devlet tarafından değil farklı kurum ve kuruluşlar toplumsal hayat içerisinde komşular ve diğer insanlar tarafından da gerçekleştirilebilir (Tunç, 2013: 53).

Kamusal sosyal yardımlar, devlet tarafından gerçekleştirilen yardımlardır. Muhtaçlığı tespit edilmiş kişilere devletin yaptığı ayni ve nakdi yardımlar kamusal sosyal yardımlar olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda sosyal yardımlar en kapsayıcı tanımı itibariyle temel yaşamsal ihtiyaçlarını giderme konusunda güçlük yaşayan, muhtaç oldukları kanunların belirlediği sınırlar ile belirlenmiş, gelir düzeyini arttırmayı amaçlayan en kapsamlı hizmetler olarak görülebilir (DPT, 2007: 87). Sosyal yardımların bir başka niteliği devlet tarafından karşılıksız yapılırken aynı zamanda zorunlu katılım ilkesine dayanmamasıdır. Sosyal yardımlar, devletin bütçesinden ya da özel vergi gibi kaynaklardan karşılanabilir (Talas, 1997: 322). Türkiye’de ise sosyal yardımların birçoğunun Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynaklarıyla gerçekleştiği ifade edilebilir.

Sosyal yardımların dünyanın pek çok yerinde 1980’li yıllardan sonra arttığı ve gelişim gösterdiği söylenebilir. Farklı ülkelerde farklı sosyal yardım uygulamaları, sosyal yardımlardan faydalanan bireylerin demografik özellikleri ve sosyal yardımın iktisadi kaynakları değişse de sosyal yardımların yoksulluğu giderme açısından önem verilen yöntemlerden biri olduğu ifade edilebilir (Karagöl ve Dama 2015: 11).

3.1.1. Sosyal Yardımların Özellikleri

Herhangi bir konuda yoksulluk yaşayan bireylere yardım etmenin birçok sebebi olabilir. Gelenekler, inançlar ya da sadece bireyin kendini iyi hissetmesine bağlı olarak insanlar diğer insanlara yardım edebilir. Bununla birlikte sosyal devlet anlayışında olan ve toplumsal refahı hedefleyen devletler toplumsal alanda yapılan yardımları kendi elinde toplayarak kanunlar ile düzenli hale getirebilir (Tunç, 2013: 52).

Sosyal yardımların amaçları, toplumdaki adaletsiz gelir dağılımını azaltmak, bireylerin refahını arttırmak, yoksulluğu gidermek olarak görülebilir. Bununla birlikte sosyal yardımların genelde geçici uygulamalar olduğu söylenebilir. Fakat sosyal yardımların bireylerin refahını sağlayana kadar devam etmesi, bu uygulamaların amaçlarına uygun şekilde kullanılması açısından önemlidir.

Tunç (2013: 53) sosyal yardımların genel özelliklerini 4 farklı şekilde özetlemiştir:

- Sosyal yardım sistemlerinin işlerliğinin sağlanması açısından ön koşulun ülkede sosyal güvenlik sistemi bulunması gerektiği söylenebilir. Sosyal güvenlik sistemi içerisinde kanunlar ile düzenlenen sosyal yardımlar bireylerin öncelikle sağlık hizmeti almalarına olanak sağlamaktadır. Bu noktada Türkiye’de *Genel Sağlık Sigortası* sistemi uygulanmaktadır.
- Sosyal yardım sistemlerinde yapılan yardımların herhangi bir karşılığı bulunmamaktadır. Ayrıca sosyal yardım yararlanıcılarının sosyal yardımlara sağlanan finansmana katkıda bulunmaları beklenmemektedir.
- Sosyal yardımların her zaman nakdi olması gerekmemektedir. Sosyal yardımlar, aynı olmakla birlikte çeşitli hizmetler ve tedavileri de içerebilir.
- Sosyal yardım faydalanıcılarının tespiti kanun ile belirlenmiş muhtaçlık kriterlerine dayanarak yapılmalıdır. Ayrıca sosyal yardım planlamaları yaşlı ve engelli olma hali gibi özel durumlar haricinde

bireyin kendine yetebilecek duruma geleceği zamana göre planlanmalıdır.

Sonuç olarak sosyal yardımların ana amacı yoksul durumda bulunan ihtiyaç sahiplerinin muhtaçlıktan uzaklaşmalarına destek vermek olarak görülürken sosyal yardımların bireyleri yeniden kendine yetecek duruma gelmelerini amaçlayacak şekilde planlanmalıdır.

3.1.2. Sosyal Yardımların Bireysel ve Toplumsal Etkileri

Sosyal yardımların, gerçekleştiği toplumda ve yardım verilen bireyde belli başlı etkileri olduğundan söz edilebilir. Bu etkiler bazen olumlu olarak gelişirken bazen de olumsuz etkilerden söz edilebilir.

Sosyal yardımlar, sosyal devlet olduğunu varsayan toplumlarda belli birtakım olumlu etkilere sahiptir. Bu etkileri Daşlı (2015), şu şekilde özetlemektedir:

- Sosyal yardımlar, devletin mevcut sosyal güvenlik sisteminde bulunan eksiklik ve aksaklıkları giderme konusunda etkilidir. Sosyal yardımlar, sosyal güvenlik sistemi dışında kalan bireyleri işsizlik sigortaları, ayni ve nakdi yardımlar ile korumaya çalışırken, sağlık hizmetleri alınması, beslenme gibi temel ihtiyaçların giderilmesi noktasında da sosyal güvenlik sistemlerinin açığını kapattığı ifade edilebilir.
- Sosyal yardımların belli ihtiyaçları gidererek bireylere tasarruf yapma imkânı sağladığı söylenebilir. Örneğin, elektrik tüketim desteği ya da doğalgaz tüketim desteği gibi yardımlar ile bireylerin temel ihtiyaçları için kullandıkları ürünlerin faturalarına destek verilerek tasarruf sağlandığını söylemek mümkündür.
- Sosyal yardımların iktisadi olumlu etkilerinin yanı sıra psikolojik olumlu etkilerinin de olduğu ifade edilebilir. Yoksul bireyler, aldıkları sosyal yardımlar ile toplumsal dışlanma gibi etkilerden korunabilir. İşsizlik sebebiyle ihtiyaçlarını karşılayamayacak olan bireyin sosyal yardımlar ile stres seviyesinin de düştüğü ifade edilebilir.

- Sosyal yardımların olumlu etkilerinde sonuncusunun bireylerin suça karışma ihtimalini azaltıcı etkisi olduğu söylenebilir. Sosyal yardımlar ile temel ihtiyaçlarının giderilmesi sonucunda bireyin suçtan uzaklaşma davranışı sergilediğini söylemek mümkündür.

İlgili literatür incelendiğinde sosyal yardımların, olumlu etkilerinin yanı sıra olumsuz birtakım etkilerinin de olduğu görülebilir. Bu etkiler Taşçı (2008) tarafından şöyle ifade edilmiştir:

- Sosyal yardımlar, adil dağıtım dayalı bir sistem olarak düşünüldüğünden belli bir muhtaçlık kriteri bulunmaktadır. Muhtaçlığın tespitinde ise bireylerin muhtaç durumda olduklarını ortaya koymaları önemlidir. Bu noktada bireylerin muhtaçlıklarını ispat etmeleri ve yardımlardan faydalanmak için kurum ve kuruluşlara başvurmaları muhtaç bireylere olumsuz psikolojik etkiler yaşatmaktadır.
- Sosyal yardımların bireylerin çalışma hayatında da etkileri bulunmaktadır. Yüksek miktarlarda yapılan sosyal yardımlar bireylerin emek piyasalarından uzaklaşmasına, çalışmak istememesine sebep olabilmektedir. Bu durumda hem emek piyasası etkilenmekte hem de sosyal yardımlara bağımlı nüfus artmaktadır.
- Sosyal yardımlar, farklı amaçlarla kullanıma oldukça açık bir alan olarak görülebilir. Sosyal yardım alabilmek için gereken muhtaçlık kriterini sağlamayan bireyler bu kriterleri aşabilmek için malların el değiştirmesi ya da kayıt dışı çalışmaya yönelme gibi davranışlarla sosyal yardımları istismar edebilmektedir.

3.2. TÜRKİYE’DE SOSYAL YARDIMLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Türklerin toplumsal yapılarında ilk Türk devletlerinden Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne kadar çoğu zaman yardımlaşma kültürünün bulunduğu görülmektedir. Orta Asya’dan Anadolu’ya kadar kurulan Türk devlet yapıları içerisinde aynı zamanda yoksul bireylere yardım etme düşüncesinin var olduğu da iddia edilebilir.

Sosyal yardımların Türkiye Cumhuriyeti tarafından da devam ettirilen bir kültür haline geldiği ifade edilebilir.

3.2.1. Osmanlı Devleti'nde Vakıflar

Osmanlı Devleti'nde yoksul bireylere yapılan sosyal yardımların vakıf ismi verilen kurumlar aracılığıyla yapıldığı söylenebilir. Sosyal yardımların, Osmanlı Devleti'nde en çok yükselme devrinde görüldüğü ifade edilebilir. 1500'lü yıllarda Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'da 2500 civarı vakıf bulunduğu ve yoksul bireylere bu vakıflardan yardımlar sağlandığı belirtilebilir (Barkan ve Ayverdi, 1970). Osmanlı Devleti döneminde vakıf adlı kurumların yalnızca İstanbul'da değil Osmanlı topraklarının birçoğunda görüldüğü de ifade edilebilir (Çizakça, 2000: 24).

Vakıf kelimesinin anlamı incelendiğinde, TDK (2024) bir amaca bağlı olarak ayrılan ve bir hizmetin gerçekleştirilmesini hedefleyen menkul ya da gayrimenkul varlıklar olarak tanımlanabilir. TMK (2001) ise vakıf kelimesini bir amaca hizmet etmesi için tüzel kişiliğe haiz mal topluluğu olarak tanımlamaktadır. Dolayısıyla vakıf kelimesinin tarihte yardımlaşma ve dayanışmayı tetikleyen bir unsur olarak görüldüğü ifade edilebilir.

Osmanlı Devleti'nde vakıfların işleyişinin bireylerin kişisel tasarrufları ile yaptığı bağışlar, bu bağışlar ile yapılan yatırımlar sonucu elden edilen gelirlerin yoksul bireylerin hizmetine sunulması olduğu söylenebilir. Bu bağlamda vakıflar yardımsever insanlar ve yoksul bireylere yapılacak çeşitli hizmetler arasında köprü görevinde olduğu ifade edilebilir. Vakıfların temelinde bireylerin gönüllü katılımları ile resmi bir kişiliğe (tüzel kişilik) sahip olmaları olduğu belirtilebilir (Çizakça, 2000: 23).

Vakıfların türlerine bakıldığında iki tip vakıftan söz edilebilir. Bunlardan ilki bireyler tarafından kurulan vakıflardır. Bunlar ise kendi arasında gayrimenkul vakıfları ile menkul vakıflar olarak değerlendirilebilir. Gayrimenkul vakıfları arsa, bina gibi mal varlıklarından oluşurken menkul gelirli vakıfların temel gelir kaynağının para olduğu söylenebilir. İkinci tür vakıflar ise ilk tür vakıfların kurucularının hayatlarının sona ermesi sonucunda devlete devredilen vakıflar olarak görülebilir (Çizakça, 2000: 24). Türkiye Cumhuriyeti'nde ise bu iki tür vakıf dışında

istisna olarak kanun ile kurulan vakıflar mevcuttur. Bu istisnalardan en önemlisinin Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları olduğu söylenebilir.

Osmanlı Devleti döneminde devletin halka katkısının sınırlı olması, ülkenin her noktasına eşit bir biçimde ulaşma konusunda yaşanan sorunlar göz önüne alındığında vakıfların önemli bir eksikliği giderdiği söylenebilir. Doğal afetler, kriz durumları ve bireysel iktisadi sorunlar yaşandığında yoksulluğu giderme ve toplumsal refahı sağlama konusunda vakıfların önemli görevler üstlendiği ve devletin bir eksikliğini giderdiği ifade edilebilir (Özbek, 2002: 10).

Sonuç olarak Türkiye Cumhuriyeti öncesinde Osmanlı Devleti'nin sosyal yardım faaliyetlerini vakıflar eliyle gerçekleştirdiği gerek başkent İstanbul gerekse Osmanlı Devleti'nin diğer topraklarında vakıf hizmetlerinin gerçekleştirildiği bu yardımların niteliğinin ise barınma, eğitim, sağlık hizmetleri ile nakdi ve aynı yardımlardan oluştuğu, Osmanlı Devleti vakıf sisteminin Türkiye Cumhuriyeti'ne de sirayet ettiği belirtilebilir.

3.2.2. Türkiye'de Yoksullukla Mücadele

Toplumların her türlü ticari faaliyetleri, toplam bir gelirin birikimini sağlamaktadır. Bu gelir birikimi milli gelir olarak adlandırılabilir. Bununla birlikte milli gelirin dağılımı konusunda eşitsizlikler bulunduğu ve adil bir dağılımın söz konusu olmadığı ifade edilebilir. Milli gelirin eşit dağılmamasının sonucu olarak ise yoksulluğun ortaya çıktığı belirtilebilir. Yoksulluğun yalnızca milli gelirin eşit dağılmaması sonucu oluştuğunu söylemek güçtür. Yoksulluğu oluşturan yaşlılık, engellilik, kimsesiz olma, düşük gelir düzeyi ve kentsel faktörler gibi etkenlerin de bulunduğu söylenebilir (Dicleli, 1946: 108).

Yoksulluk genel olarak az gelişmiş ülkelerin sorunu olarak değerlendirilse de gerek az gelişmiş gerek de gelişmiş toplumlarda görülen bir durum olarak değerlendirilebilir. Yoksulluğu oluşturan faktörlerin her toplumda bulunması yoksulluğun da tüm toplumlarda bulunmasına sebep olduğu ifade edilebilir (Dicleli, 1946: 109).

Türkiye'de milli gelirin dağılımının eşitsiz olduğu, buna bağlı olarak bireylerin yoksulluk yaşadıkları söylenebilir. Aynı zamanda Türk toplumunda yaşlı ve engelli bireylerin bulunması, bazı dönemlerde doğal afetlerden etkilenmesi,

küresel ya da ulusal boyutta ekonomik krizlerden etkilenmesi gibi etkenler yoksulluk oluşturan durumlar olarak değerlendirilebilir. Türkiye'nin, yoksulluk ile mücadele bağlamında işsizlik ile mücadele, istihdamın artırılması ve sosyal yardımların aktif ve en uygun biçimde kullanılması gibi araçları kullandığı ifade edilebilir.

Türkiye'de işsizlik sorunu ve kayıt dışı istihdamın yoğun olarak görüldüğü söylenebilir. Yoksullukla mücadele politikaları oluşturulurken öncelikle bireylerin kayıtlı istihdama yöneltilmesi gerekliliğine yönelik adımlar atıldığı belirtilebilir (Samırkaş ve Bahar, 2013: 37). Yoksullukla mücadelede uygulanan bir başka politika istihdamın sağlanmasına yönelik eğitimlerin verilmesi olduğu söylenebilir. Kalıcı ya da geçici istihdama yönelik eğitimler ile bireylerin iş gücü piyasalarına dahil edilmesi yoksulluğun önlenmesi konusunda önemli bir adım olarak görülebilir (Odabaşı, 2009: 52).

Türkiye'de yoksulluk ile mücadelede alınan önlemlerin kırsal ve kentsel olarak ayrıldığı da söylenebilir. Kırsal kalkınma politikaları ile kentsel kalkınma politikalarının birbirinden farklı olduğu dolayısıyla kırsal ve kentsel alanlarda yaşanan yoksulluk düzeylerinin de birbirinden farklı olduğu değerlendirilebilir.

Yoksulluğun ortaya çıktığı bölge ne olursa olsun yoksullukla mücadele kapsamında ortak olan uygulama sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar olarak görülebilir. Sağlık güvencesi olmayan bireylerin sağlık hizmetlerinden geri kalmaması amacıyla oluşturulan Genel Sağlık Sigortası uygulaması yoksulluğun ortaya çıktığı yer ne olursa olsun her birey için aynı biçimde uygulanmaktadır. Yaşlı ve engelli bireyler için yapılan sosyal yardım uygulamaları da yine bireyin yaşadığı bölgeye göre yoksulluk düzeyi değişse bile aynı biçimde uygulanmaktadır.

Kentsel yoksulluğun giderilmesinde sosyal yardımların yanında istihdam teşvikleri ve istihdama yönelik eğitimler önemliyken kırsal yoksulluğun azaltılmasında tarım ve hayvancılık destekleri önemli uygulamalar olarak görülebilir. Sosyal yardımlar ise bölgesel olarak değişmemekle birlikte engelli bireylerden yaşlı bireylere, işsiz bireylerden barınma ya da sağlık hizmetlerine duyulan ihtiyaçlar bağlamında farklılıklar göstermektedir. Aynı zamanda kalıcı yoksulluğa yönelik uygulamaların yanında çalışan yoksulluğunu da gidermek amacıyla oluşturulan sosyal yardım uygulamalarına rastlanabilir.

3.3. TÜRKİYE’DE UYGULANAN SOSYAL YARDIM PROGRAMLARI

Türkiye’de uygulanan sosyal yardımların çeşitlilik gösterdiği belirtilebilir. Sosyal yardım uygulamalarının genel olarak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından gerçekleştirildiği ifade edilebilir. Bununla birlikte belediyeler, özel vakıflar, sivil toplum kuruluşları ve farklı kurum ve kuruluşlar tarafından kamusal sosyal yardımların gerçekleştirildiği söylenebilir.

Türkiye’de uygulanan sosyal yardımlar aile yardımları, çocuklara ve eğitime yönelik yardımlar, kadınlara, yaşlılara ve engellilere yönelik yardımlar, istihdama yönelik yardımlar, özel amaçlı yardımlar ve proje destekleri olarak değerlendirilebilir.

3.3.1. Aile Yardımları

Türkiye’de uygulanan aile yardımları çeşitlilik göstermektedir. Öncelikle ailelerin fatura harcamalarına destek olmak amacıyla elektrik tüketim desteği ve doğalgaz tüketim desteği uygulamaları mevcuttur. Fatura desteklerinin yanında bireylerin ısınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla her yıl periyodik olarak yakacak (kömür) yardımı yapılmaktadır. Fatura desteklerinin yanında bireylerin temel ihtiyaçlarını gidermeleri amacıyla nakdi destekler ve periyodik biçimde gerçekleştirilen gıda yardımları aile yardımlarının diğer bir boyutunu oluşturmaktadır. Aile yardımlarına son olarak 2022 yılında uygulamaya başlanan Türkiye Aile Destekleri Yardım Programı eklenmiş ve bu şekilde hem kalıcı yoksulluk yaşayan bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasına hem de geçici yoksulluk ya da çalışan yoksulluğu olarak adlandırılan gelir yetersizliği yaşayan bireylere hane geliri desteği yapılması hedeflenmiştir.

Türkiye’de gerçekleştirilen sosyal yardımların birbiriyle kesişen yönlerinin de bulunduğu söylenebilir. Kadınlara yönelik yapılan yardımlar arasında sayılan Eşi Vefat Eden Kadınlara Yönelik Yardım Programı’nın aynı zamanda aile yardımları arasında da sayılabileceği, bununla birlikte bu yardım programına bağlı olarak anne ya da babasını kaybetmiş bireylerin sosyal refahının sağlanması hedefiyle öksüz-yetim yardım programı oluşturulduğu belirtilebilir.

3.3.2. Eğitim Yardımları

Türkiye’de uygulanan eğitim yardımlarından ilkinin öğle yemeği yardımı olduğu söylenebilir. Taşımalı eğitim kapsamına dahil olan öğrencilerin yemek ihtiyaçlarını gidermek üzere öğle yemeği yardımı yapılmaktadır. Bu yardımın kapsamının yalnızca taşımalı eğitimden faydalanan öğrenciler olduğu söylenebilir. 12 yıllık temel eğitim kapsamında yapılan yardımlardan bir diğerinin Eğitim Materyali Yardımı olduğu ifade edilebilir. İlk ve orta öğrenim seviyesindeki öğrencilerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak adına kırtasiye malzemeleri içeren yardım programıdır. Bir başka yardım programının ise Şartlı Eğitim Yardımı olduğu söylenebilir. Şartlı Eğitim Yardımı kapsamında temel amaç öğrencilerin okula devam düzeylerini ve okul başarılarını arttırmak olarak görülebilir. Bu yardımdan faydalanmak için ön koşullar yoksul durumda olmak, okula devam etmek ve okul başarısını yüksek tutmak olarak değerlendirilebilir. Bu yardım kapsamında öğrenci velilerine iki ayda bir kez olmak üzere gelir desteğinde bulunmaktadır.

Türkiye’de gerçekleştirilen kamusal eğitim yardımlarının yalnızca zorunlu eğitim kapsamında bulunan öğrencilere yönelik olduğu söylenemez. Zorunlu eğitim kapsamındaki öğrencilerin yanı sıra yüksek öğrenim öğrencilerine yönelik yardımlar da bulunmaktadır. Bu yardımlar üniversitede aktif öğrenci olan bireylere yoksulluğu ailelerin muhtaçlık kriterlerini karşılaması kaydıyla periyodik olarak gerçekleştirilen nakdi yardımlardır. Bir diğer yardım programının ise ulaşım giderleri desteği olduğu söylenebilir. Bu kapsamda yılda dört kez ve tek seferde 1.250-TL ile sınırlı kalmak üzere öğrencilerin ulaşım giderlerine katkı sunulmaktadır.

3.3.3. Kadınlara Yönelik Yardımlar

Kadınlara yönelik kamusal sosyal yardımların ilkinin şartlı nakit transferleri olduğu söylenebilir. Şartlı nakit transferleri eğitim, sağlık ve gebelik olarak üçe ayrılır. Şartlı gebelik yardımında gebe durumda olan kadın bireylere gebelik süresince kontrollerini aksatmamak kaydıyla her ay ekonomik destek verilmektedir. Doğumdan sonra ise yardım şartlı sağlık yardımına çevrilmekte ve beş yaşına kadar çocuğun sağlık kontrollerine düzenli bir şekilde götürülmesiyle iki ayda bir kez ödenmek suretiyle ekonomik destek sağlanmaktadır. Buradaki temel amaç ölü ve engelli doğumları azaltmak, sağlıklı nesiller yetişmesine katkıda bulunmaktır.

Kadınlara yönelik uygulanan sosyal yardım programlarının bir diğerinin eşi vefat eden kadınlara yönelik yardım programı olduğu söylenebilir. Bu yardıma göre eşi vefat eden kadınlara iki ayda bir kez olmak üzere yardım yapılır. Eğer eşi vefat eden kadının çocuğu varsa ona da öksüz-yetim yardımı bağlanabilir. Eşi vefat eden kadınlara yapılan yardımın dışında kadınların doğum yapması halinde tek sefere mahsus olmak üzere yardım ile çoklu doğum (ikiz, üçüz) yapan kadına çoklu doğum yardımı gerçekleştirilmektedir.

3.3.4. Özel Amaçlı Yardımlar

Özel amaçlı yardımların kapsamı afet yardımları, şehit aileleri ve gazilere yönelik yardımlar ile hükümlü ve tutuklulara yapılan yardımlar oluşturmaktadır. Herhangi bir doğal afetten zarar gören bireylerin maddi kayıplarını gidermeye yönelik yardımlar afet yardımlarının kapsamını oluşturmaktadır. Şehit aileleri ve gaziler ise tüm yardım programlarından faydalanabilir. Şehit aileleri ve gaziler diğer tüm bireylere uygulanan muhtaçlık kriterinden muaf tutularak değerlendirilmektedir. Son olarak tutuklu ve hükümlü bireylere sosyal yardım yapılmasının önüne kanun ile geçilmişse de tutuklu ve hükümlülere temel ihtiyaç yardımı ile eğitim yardımları Adalet Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı arasında yapılan protokoller aracılığıyla gerçekleştirilebilmektedir.

3.3.5. Yaşlı ve Engelli Yardımları

Yaşlı ve engelliler kamusal yardımlardan en çok faydalanan bireyler olarak değerlendirilebilir. Yaşlı ve engelli bireyler öncelikle 2022 sayılı kanun kapsamında verilen aylıklardan faydalanabilir. Bununla birlikte muhtaçlıkları tespit edilen yaşlı ve engelli birey barındıran aileler diğer tüm aile yardımlarından da faydalanabilir.

Türkiye’de kamusal sosyal yardımlardan yaşlı ve engelli aylıkları, 2022 sayılı kanun kapsamında işlem görmektedir. %40 ve üzeri engel durumuna sahip, engelli olduğunu engelli sağlık kurulu raporu ile kanıtlayabilen, hane kişi başına düşen geliri 2024 yılı Ocak ayı itibarıyla 5.667,37-TL olan ve herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmayan bireyler, engelli aylığına hak kazanmaktadır. Aynı şekilde engel oranı %70 ve üzeri olan bireyler de engelli aylığına hak kazanmaktadır. Engelli bireyler, tam bağımlı olmaları halinde aynı zaman evde bakım aylığından da faydalanabilmektedirler.

2022 sayılı kanun yaşlı aylıklarına da düzenleme getirmektedir. 65 yaş üzerinde, sosyal güvencesi bulunmayan, eşi ile birlikte kişi başına düşen geliri 5.667,37-TL altında olan bireyler bu aylıktan faydalanabilmektedir. Yaşlı aylıklarının yanı sıra bireyler, barınma, sağlık, gıda, yakacak destekleri ve elektrik tüketim desteğinden de faydalanabilir.

Yaşlı ve engellilerin yoksulluklarını engellemek sosyal devletin refahı için önemli bir konu olarak görüldüğü söylenebilir. Bu minvalde engelli ve yaşlı aylıkları diğer yardımlardan farklı olarak kanun hükümlerine bağlanmıştır.

Engelli ve yaşlı birey barındıran ailelere yönelik sosyal yardımların yanında kendi ev hizmetlerini göremeyecek olanlara Ulusal Vefa Programı kapsamında kişisel temizlik ve ev temizliği hizmeti verilmektedir. Bu kapsamda Vefa Programı personeli yaşlı ve engelli bireylerin evlerine giderek onların kişisel temizlik hizmetlerini ve ev temizliği hizmetlerini gerçekleştirmektedir

3.3.6. Proje Destekleri

Türkiye’de yapılan kamusal sosyal yardımlardan bir diğerinin proje destekleri olduğu söylenebilir. Bireylerin sosyal yardım bağımlılığının engellenmesi, emek piyasalarında iş gücü olarak yer almalarını sağlama, kendi gelirlerini kazanma, üretime katkı sağlama gibi sebeplerle yoksul bireylere proje desteği verilmektedir.

Proje destekleri kapsamında bireylerin iş kurma projeleri kapsamlı bir şekilde değerlendirilerek proforma fatura karşılığında yardım yapılır. Sonucunda kurulan iş yerinin kazanç sağlamaya başlamasıyla birlikte geri ödeme istenmektedir. Proje desteklerinin sosyal yardımların geri ödemeli boyutunu oluşturduğu ifade edilebilir.

3.3.7. İstihdam Yardımları

Sosyal yardımların işlevlerinden birinin yoksulluk yaşayan bireyleri iş gücü piyasasına katılarak yoksulluklarını ortadan kaldırma hedefi olarak görülebilir. Bununla birlikte bireylerin işsiz geçirdikleri dönemlerde temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sosyal yardım almaları gerekmektedir. Bu minvalde işsizlik durumunda olan ve yoksulluk yaşayan bireylere aile yardımları ile destek olunmaktadır. Fakat bireylerin sosyal yardım bağımlılığı oluşturmaması adına istihdam yardımları da gerçekleştirilmektedir.

Söz konusu istihdam yardımlarının ilki işe yönlendirme yardımudur. İŞKUR üzerinden iş bulan bireylerin görüşmeye gitmeleri, sağlık raporu gibi masraflarını karşılamaları amacıyla işe yönlendirme yardımı yapılmaktadır. Diğer yardım ise işe başlama yardımudur. İşe başlama yardımı, bireyin iş hayatına uyumunu kolaylaştırmak amacıyla ilk iş bulunduğu tarihten itibaren yapılan sosyal yardımlardır.

Bireylerin iş gücü piyasalarına girişini desteklemek için işverenlere prim desteği verilmekte, zaman konusunda güçlük yaşayan bireyler ise kısa çalışma ödeneği sisteminden faydalandırılmaktadır. Son olarak İŞKUR üzerinden teklif edilen işi kabul etmeyerek sosyal yardımdan faydalanmayı talep eden bireylere sosyal yardım verilmemesi şeklinde yaptırımlar da uygulanmaktadır.

3.4. SOSYAL YARDIMLARIN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Sosyal yardımların her yapıldığında doğru bireylere ulaştığını iddia etmek yanlış bir yaklaşım olabilir. Sosyal yardımların önünde bu sebeple birtakım engellerin bulunduğu ifade edilebilir. Bu engeller, klientalizm, muhtaçlık değerlendirmesi, bürokratik engeller ve sosyal yardımların istismar edilmesi olarak özetlenebilir.

3.4.1. Klientalizm

Klientalizm, ilgili literatür incelendiğinde halk dilinde adam kayırma, torpil, dayısı olmak gibi kavramlarla tanımlanabilirken kelime anlamı olarak patron ve müşteri arasındaki ilişki, patronaj olarak görülebilir (Özel, 2023: 60). Klientalizm problemi az gelişmiş toplumlarda yaygın olarak görülse de gelişmiş toplumlarda da görülebilir. Klientalizm genel olarak iktidarı elinde bulunduran bireylerin akrabalık bağı olsun ya da olmasın yakınlarını ve aynı siyasi çizgiye sahip bireyleri kollayarak kamusal kaynaklardan yararlanmalarını sağlama şeklinde ifade edilebilir (Aktan, 2002: 19).

Klientalizme bağlı ilişkilerde karşılıklı bir çıkar durumunun söz konusu olduğu ifade edilebilir. Yardım eden de yardım alan da bir çıkar gözeterek bu ilişkiye dahil olmaktadır. Yardım isteyen birey mevcut durumunun çözüme kavuşturulması için güç sahibi bireyden talepte bulunur, güç sahibi birey ise yardım isteyen bireye yardımcı olarak iktidarının gücünü arttırabilir (Kurtoğlu, 2012: 144). Bu bağlamda

iktidar ve ihtiyaç sahibi arasındaki ilişkinin yaşanan topluma göre değişiklik gösterdiği ifade edilebilir. Az gelişmiş toplumlarda güç sahibi, siyasi iktidar ya da dini otoriteler olurken gelişmiş toplumlarda gücün çeşitleri değişmekle birlikte genelde hukuk alanında olduğu iddia edilebilir (Kurtoğlu, 2012: 145).

Klientalist ilişki biçimlerinin liyakati, bireysel başarıları ve kişinin eğilim ve yönelimlerini göz ardı ettiği belirtilebilir. Klientalizm genel olarak akrabalık ilişkileri şeklinde görülse de siyasi çizgilerin aynı olması da klientalist ilişkilerin oluşumunda etken olarak görülebilir (Aktan, 2002: 18). Klientalizmin sosyal yardımlara yansması ise siyasi baskı ve akrabalık ilişkileri ekseninde değerlendirilebilir.

3.4.2. Muhtaçlık Değerlendirmesi

Türkiye’de uygulanan sosyal yardım sisteminde bir bireyin yardıma ihtiyacı olup olmadığını belirlemek amacıyla nicel yöntemlerin kullanıldığı söylenebilir. Bu bağlamda Türk sosyal yardım sistemi içerisinde kullanılan muhtaçlık kriteri, hanede yer alan mal varlığının hesaplanması ile elde edilmektedir. Muhtaçlık kriterini oluşturmada hane bireylerinin bir aylık maaş ve ücret gelirlerinin üzerine tarımsal ya da ticari faaliyet sonucu elde edilen aylık gelir ile mevcut menkul ve gayrimenkullerin değerlerinin bir kısmı ele alınarak aylık toplam gelir kullanılır. Son olarak hanenin aylık toplam geliri hanede yaşayan birey sayısına bölünerek hanedeki kişi başına düşen gelir bulunur. Bu hesaplama yönteminin sosyal yardımlara hak kazanma konusunda temel bileşen olduğu söylenebilir.

Muhtaçlık kriterine göre sosyal yardımlara hak sahibi olma durumunun birkaç noktada sosyal yardımları olumsuz etkilediği söylenebilir. Birinci nokta nicel kriterlerin muhtaçlık değerlendirmesinde yetersiz kaldığı konusu olarak görülebilir. Örneğin 2024 yılı Ocak ayı itibarıyla muhtaçlık sınırının 5.667,57-TL olduğu Türkiye’de yalnız yaşayan ve 10.000-TL emekli maaşı olan bir emeklinin barınma, sağlık hizmetleri, gıda ve temiz su gibi temel ihtiyaçlar için harcayacağı bedelin aldığı maaştan daha yüksek olacağı iddia edilebilir. Bu minvalde muhtaçlık sınırı üzerinde olan gelir sosyal yardım almayı engellediğinde söz konusu birey ihtiyaç sahibi olarak değerlendirilmemektedir. Fakat yoksulluğu giderme amacı güden sosyal yardımlar, örnekteki bireyin yoksulluğunu gidermede eksik kaldığından söz edilebilir.

Muhtaçlık kriterinin sosyal yardımları engellediği bir başka noktanın ise bireylerin çalışma ve öz bakım becerilerini göz ardı etmesi olduğu söylenebilir. Bireylerin hane geliri muhtaçlık kriterinin üzerinde olsa da öz bakım becerileri gelişmemiş bireylerin haneye gelir olarak katkıları bulunmamaktadır. Bu durum bakıma muhtaçlık yaratmakta olduğundan bireyin ihtiyaç sahibi olduğu değerlendirilebilir. Sosyal devletin hane yaklaşımı yerine birey odaklı yaklaşımı ihtiyaç sahibi bireyler açısından daha adil bir yaklaşım olarak görülebilir. Bu durumun ise sosyal yardımların istismar edilmesi sonucu doğurabileceği ise bireysel muhtaçlık kriteri yaklaşımının sakıncalarından olduğu ifade edilebilir.

Muhtaçlık kriterinin sosyal yardımlar açısından bir engel oluşturmaya yönelik son sorunun bireylerin kişisel harcamalarının da gelir olarak ele alınması olduğu söylenebilir. Sosyal yardımlarda muhtaçlık kriteri belirlenirken bireyin beyan ettiği giderleri geliri aşıyorsa bireyin bilinmeyen bir kaynaktan geliri olduğu varsayımına dayalı olarak giderler gelir şeklinde ele alınmaktadır. Oysa bireyler temel ihtiyaçlarını gidermek için banka veya sosyal çevrelerine borçlanarak harcamalar gerçekleştirebilmektedir.

Muhtaçlık kriterinin sosyal yardımların adil dağıtılmasında önemli bir işlevi olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte sosyal yardımların daha etkin biçimde ihtiyaç sahibi bireylere ulaşması adına hane geliri yaklaşımı birey geliri yaklaşımı olarak değiştirilebilir. Aynı zamanda hane geliri yaklaşımı gelir ve gider dengesi ele alınarak hesaplandığında daha adil bir dağıtımı sağlayacağı da iddia edilebilir.

3.4.3. Bürokratik Engeller

Türkiye’de uygulanan kamusal sosyal yardımların birçok kurum tarafından gerçekleştirildiği ifade edilebilir. Belediyeler, vakıflar, sosyal hizmet merkezleri gibi birçok kurum ve kuruluş sosyal yardım hizmeti sağlamakla birlikte merkezi yönetim tarafından yönetilen sosyal yardım programlarının büyük bir çoğunluğu Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu marifetiyle gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda birtakım problemlerin görülebildiğini de söylemek mümkündür. Bu problemlerin bir kısmını sosyal yardımların ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasında

klientalist tavırlar oluştururken bir kısmında da bürokratik engellerin bulunduğu ifade edilebilir.

Sosyal yardımların önündeki bürokratik engellerin ilgili yasa ve yönetmeliklerin muhtaçlığı giderme noktasında yetersiz kalması olduğu söylenebilir. Bir başka bürokratik engel ise belediyeler tarafından sağlanan sosyal yardımlar açısından değerlendirilebilir. Bu bağlamdaki engelin siyasi görüş farklılıkları sebebiyle ortaya çıktığı ifade edilebilir. Sosyal yardımların önündeki engeller gerek siyasi gerek yasa ve yönetmeliklerden kaynaklanıyor olsun ihtiyaç sahiplerine ulaşmaması sosyal devletin gerekliliğini yerine getirmemesine sebep olduğu düşünülebilir.

Sosyal yardımların önündeki bürokratik engellerden olan yasa ve yönetmeliklerden kaynaklanan sorunlara 2022 sayılı kanun kapsamında verilen yaşlı aylıkları örnek olarak verilebilir. 2022 sayılı kanun kapsamında verilen aylıklar için nafaka yükümlüğü şartı ve hane muhtaçlık sınırı kriterleri aylıkların verilmesi önünde engeller olarak görülürken bu aylıkların ihtiyaç sahibi yaşlılara ulaşmamasına sebep olduğu, bununla birlikte bu kapsamda verilen aylıkların hane yaklaşımından birey yaklaşımına geçilmesi bu sorunun aşılmasını sağladığı söylenebilir.

3.4.4. Sosyal Yardımların İstismar Edilmesi

Sosyal yardımların istismara açık alanlar olduğu, gelir gizleme yoluyla ihtiyaç sahibi bireylere verilmesi gereken sosyal yardımların yoksulluk yaşamayan bireylere verilebildiği ifade edilebilir. Bu durumda toplumun sosyal yardımlara olan algısının önem taşıdığı söylenebilir. İhtiyaç sahibi olmadığı halde sosyal yardımlardan faydalanmak isteyen bir bireyin başka bir ihtiyaç sahibinin alacağı sosyal yardım miktarını düşürebileceğini söylemek mümkündür. Ayrıca sosyal yardımların bir kısmının toplumdan alınan vergilerden oluşması, vergilerin ve devletin giderlerinin artmasına bu minvalde gereksiz alınan sosyal yardımların yine topluma iktisadi külfet oluşturmasına sebep olduğu iddia edilebilir.

Sosyal yardım istismarının, toplumda sosyal yardım anlayışının özümsememesinin yanı sıra sosyal yardım sistemindeki aksaklıklardan da kaynaklandığı belirtilebilir. Sosyal yardım sisteminin sağlık şekilde yürümemesi,

sosyal yardımları istismara açık bir alan haline getirdiği ifade edilebilir. Aynı zamanda toplumun sosyal yardım sistemini özümsememesi, sosyal yardımları kendinde bir hak olarak görmesi de istismarın sebepleri arasında sayılabilir. Sosyal yardım sisteminin istismarını engelleyebilmek için yoksulluğun ölçümünde nicel ve nitel değişkenleri birlikte ele alarak derinlemesine incelemenin önemli olduğu söylenebilir. Yoksulluğun belirlenmesinde nicel kriterlerinin yanı sıra niteliksel değerlendirmenin de yapılması sosyal yardımların istismar edilmesinin önüne geçilmesinde başarılı bir yöntem olarak değerlendirilebilir.

3.5. SOSYAL YARDIMLARIN AMACI

Sosyal yardımlar, bireylere kamu tarafından geçici olarak sunulan ve hayatlarını idame ettirecek duruma gelene kadar muhtaçlık durumunu gidermeye yönelik programlardır. Bu bağlamda sosyal yardımların amacının bireylerin temel ihtiyaçlarını gidermelerine yönelik sunulduğu ve yoksulluğu ortadan kaldırmaya yönelik olmadığı belirtilebilir. Sosyal yardımların bağlamından koparıldığı ve hem kamusal politikalarda hem de vatandaş algısında sosyal yardımların amacına uygun olmadan kullanıldığı ise ifade edilebilir. Klientalizm gibi problemlerin sosyal yardımların amacına uygun olarak kullanılmadığını gösteren sorunlardan olduğunu ise söylemek mümkündür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YAŞLI YOKSULLUĞU

Bu bölümde yaşlı yoksulluğunun ortaya çıkardığı problemler, yaşlı yoksulluğunu etkileyen faktörler incelenerek yaşlı yoksulluğu sosyal yardımlar bağlamında değerlendirilecektir.

4.1. YAŞLI YOKSULLUĞUNUN ORTAYA ÇIKARDIĞI PROBLEMLER

Toplumların dezavantajlı gruplarından biri olarak sayılabilecek yaşlı bireyler, yaşlılığın ortaya çıkardığı problemler ile başa çıkarken aynı zamanda yoksulluk yaşamları yaşlı bireylerin üzerinde önemli bir yükün daha oluşmasına neden olmaktadır (Nazlıer Keser, 2019: 739). Yaşlı yoksulluğunun artışının iki farklı sebebe bağlı olarak geliştiği düşünülebilir. Bu boyutlardan birincisinin ülkelerin nüfusunun yaşlanması, yaşlı nüfusun artışına bağlı olarak yaşlı yoksulluğunun gelişmesi olarak görülebilirken diğer sebebin yaşlıların refahına yönelik politikaların yaşlı yoksulluğunu gidermede etkisiz olması olarak görülebilir (Nazlıer Keser, 2019: 741).

İlgili literatür incelendiğinde yaşlı yoksulluğunun, yaşlı bireylerin hayatında birçok probleme sebep olduğu söylenebilir. Bu sebepler sosyal dışlanma, ayrımcılık, bireylerin psikolojik problemler yaşaması, yaşlıların bakımının gerçekleştirilmemesi ve sosyal yardım bağımlılığı olarak değerlendirilebilir.

4.1.1. Sosyal Dışlanma

İnsanın doğduğu, büyüdüğü ve geliştiği konum itibarıyla toplumsal bir varlık olduğu kabul edilebilir. Toplumsal bir varlık olan insanın ise yaşadığı toplumun dışında kalmasının hem insan hem de toplum açısından olumsuz bir durum teşkil ettiği ifade edilebilir. Bu bağlamda yoksulluk, insan açısından sosyal dışlanmaya sebep olurken yaşlı bireylerin yoksulluğu ise sosyal dışlanma ile sonuçlandığında yaşlı bireyler açısından birçok problem oluşturabileceği iddia edilebilir.

Marshall (1999) sosyal dışlanmayı, bireylerin toplumun dışında bırakılması ve toplumsal bütünleşmeden mahrum kalmaları olarak tanımlarken, Walker ve Walker (1997: 8), bireyin iktisadi, toplumsal ve siyasi haklardan mahrum bırakılması

olarak tanımlamıştır. Benzer bir biçimde Gökbayrak (2005) sosyal dışlanmayı bireylerin temel insan hak ve özgürlüklerinden mahrum kalmasına sebep olan bireyin dışındaki yapısal faktörler olarak ele almaktadır. Sosyal dışlanma kavramı genel olarak ele alındığında bireylerin temel hak ve özgürlüklerden, iktisadi, toplumsal ve siyasi haklardan ve toplumsal bütünleşmeden dışsal faktörler sebebiyle dışarıda kalması olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda yaşlı yoksulluğu da bireyleri toplumsal bütünleşmeye dahil olmasına engel olan dışsal faktörlerden biri olarak görülebilir.

Sosyal dışlanma ile ilgili literatürde yoksulluk ve sosyal dışlanma kavramının benzer biçimde ele alındığı görülebilir. Sosyal dışlanmanın yoksulluk kavramının şekil değiştirmiş hali olarak ele alındığı yaklaşımlara da rastlanmaktadır (Öztepe ve Ulutaş, 2013: 79). Bununla birlikte sosyal dışlanma ve yoksulluk arasında birtakım benzerlikler ile farklılıkların da bulunduğu ifade edilebilir. Sosyal dışlanmanın yoksulluk ile benzerlik taşıdığı noktanın birbirinin neden ve sonucu olduğu gösterilebilir. Diğer bir ifadeyle sosyal dışlanma yoksulluğun bir sonucu olarak göze çarpmaktadır. Bu bağlamda yoksulluğun yalnızca iktisadi yoksunluk olmadığı, iktisadi yoksunluk sonucunda bireylerin sosyal ve kültürel imkanlardan da yoksun kaldığı ifade edilebilir (Şahin, 2009: 39).

Yaşlı yoksulluğu sebebiyle ortaya çıkan sosyal dışlanmanın iki farklı görünümünden söz edilebilir. Bunlardan ilki yaşlı bireylerin toplumsal hayatın dışında kalarak yalnızlık yaşaması olarak görülebilir. Temel ihtiyaçlarını giderme noktasında yetersizlik yaşayan yaşlı bireylerin toplumsal hayata dahil olma konusunda da sıkıntı yaşadıkları belirtilebilir (Yentürk, 2012: 43). Yaşlı bireylerin emek piyasasına katılımının sağlanması ya da sosyal yardımlar aracılığıyla refah seviyesi yükseltilecek yaşlıların toplumsal hayata katılımının da sağlanacağı söylenebilir. Yaşlı yoksulluğu sebebiyle oluşan sosyal dışlanmanın bir başka görünümünün yaşlı bireylerin yük olarak görülmesi olduğunu söylemek mümkündür. Yaşlı bireylerin yoksulluk yaşaması, onların bakımını üstlenen kişilerce ekonomik açıdan külfet olarak görülebilir. Bununla birlikte yaşlının öz bakım becerilerini gerçekleştirememesi ise yaşlı bireyin bakımını üstlenen kişilerce bir başka yük unsuru olarak algılanabilir. Refah seviyesi geliştirilen yaşlı bireyin bakımının sağlanması için farklı alternatifler mümkün olduğundan yaşlı bireyin yük olarak görünmesi problemi ortadan kalkabilir. Her ne kadar huzurevi ve bakımevi imkanları

yoksul bireyler için tamamen devlet tarafından karşılanırsa da yaşlı bireylerin bu durumda psikolojik ve fiziksel sorunlar yaşayabileceği iddia edilebilir.

Sonuç olarak değerlendirildiğinde sosyal dışlanma bireylerin iktisadi ve toplumsal yoksunlukları olarak görülebilir. Bunun sebebinin ise yoksulluk olduğunu değerlendirmek mümkündür. Yaşlılar açısından sosyal dışlanma sebebi olarak görülebilen yaşlı yoksulluğu, yaşlı bireylerin toplumsal bütünleşmeden uzak kalmalarına ve yaşlılığın beraberinde getirdiği sorunlara yeni bir sorun eklenmesine sebep olabilir. Bu bağlamda sosyal yardımlarla refah seviyesi arttırılan yaşlı bireylerin toplumsal bütünleşmeye dahil olması mümkündür.

4.1.2. Ayrımcılık

Yaşlı bireylerin yoksulluk sonucu ortaya çıkan problemlerinden bir diğerinin ayrımcılığa maruz kalma durumu olduğu söylenebilir. Ayrımcılık sorununun yaşlı yoksulluğunun yarattığı diğer problemlerden olan sosyal dışlanma sorunuyla ilintili olduğu ifade edilebilir. Ayrımcılık kelime kökeni itibariyle bir bireyin diğer bireylerden farklı tutulması, eşit muamele görmemesi olarak tanımlanabilir (TDK, 2024). Ayrımcılığın yaşlılık ve yoksulluk açısından tezahürünün ise yaşlı yoksulluğu yaşayan bireylerin diğer bireylerden farklı tutulması ve eşit muamele görmemesi olduğu söylenebilir. Ayrımcılığın iki farklı biçiminden söz edilebilir. Bu bağlamda doğrudan ayrımcılık, bir bireyin dil, din, ırk, yerleşim yeri ya da sosyo-ekonomik durumu sebebiyle diğer bireylerden farklı muamele görmesi olarak görülürken dolaylı ayrımcılık birtakım yasa ve yönetmeliklerin ayrıcalıklı gruplar dışında diğer bireyler için farklı şekilde kullanılması olarak tanımlanabilir (Gül ve Karan, 2011: 15).

Ayrımcılık ve yoksulluk birbirinin hem nedeni hem de sonucu olan öğeler olarak görülebilir. Yoksulluk yaşayan bireylerin toplumun diğer kesimlerinden dışlandığını, ayrıca yoksul bireylerin kendilerini de ekonomik yetersizlikler sebebiyle toplumsal alandan soyutladıklarını bununla birlikte ayrımcılığa maruz kalan bireylerin emek piyasalarında yeterince yer bulamama sebebiyle yoksulluğa maruz kaldıklarını söylemek mümkündür. Ayrımcılığın ortadan kaldırılması yönünde atılan adımlar, ayrımcılık sebebiyle yaşanan yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yönelik olumlu uygulamalar olarak görülebilir (Tokol ve Alper, 2011: 246). Bu yönüyle

sosyal yardımlar ile refah seviyesi yükseltilen bireylerin toplumsal bütünleşmeye dahil olabileceği iddia edilebilir.

4.1.3. Psikolojik Problemler

Bireyler yaşlılık dönemlerinde birtakım psikolojik problemlere maruz kalabilirler. Bu problemler, yalnızlık hissi, depresyon, işe yaramazlık duygusu gibi problemler olabilir. Bununla birlikte yoksulluğun yarattığı stres ve baskı bu psikolojik problemlerin derinleşmesine ve telafisi güç bir durumun oluşmasına sebep olabilmektedir. Yaşlı yoksulluğunun yarattığı psikolojik problemlerin de sosyal dışlanma ve ayrımcılık sorunları ile ilintilerinin bulunduğu ifade edilebilir.

Yaşlanmanın beraberinde getirdiği psikolojik problemlerin yanı sıra yoksulluğun yarattığı stres ve baskı unsurlarını ortadan kaldırmak için sosyal yardımlar önemli çözümlerden biri olarak görülebilir. Ayrıca yaşlı bireylerin yaşadıkları psikolojik sorunların sağlıklı yaşlanma düşüncesi ile de uyum sağlamadığı ifade edilebilir (Kağıtçıbaşı, 1990: 43). Bu bağlamda yaşlı bireylerin sosyal güvenlik sistemleri aracılığıyla psikolojik destek hizmetlerine erişiminin de yalnızlık, depresyon ve stres bozuklukları problemlerinin giderilmesinde önem arz ettiğini söylemek mümkündür.

Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin yaşadığı psikolojik problemlerden olan depresyonun yaşlı bireylerde işe yaramazlık düşüncesine yol açtığı, bu sebeple temel ihtiyaçlarını karşılama noktasında yaşlı bireyin motivasyonunu azalttığı söylenebilir (Solomon, 2001: 338). Bu durumda yaşlı bireylerin yoksulluk ve depresyon döngüsünde kaldıkları belirtilebilir. Bununla birlikte yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin depresyon sonucunda intihar gibi eğilimlerinin de arttığı ve toplumda anomik davranışlarının arttığı iddia edilebilir.

Yaşlı yoksulluğu sonucunda ortaya çıkan psikolojik sorunlara sonuç olarak bakıldığında yaşlı bireylerin birtakım psikolojik problemlerle karşılaştığı, yoksulluk sonucunda ise bu psikolojik problemlerin derinleştiği ve toplumsal bütünleşmeye olumsuz olarak yansdığı, yoksulluk yaşayan yaşlıların ise sosyal yardımlar ve sosyal güvenlik sistemlerinin doğru biçimde işlemesi ile bu sorunların ortadan kaldırılabileceği değerlendirilmektedir.

4.1.4. Yaşlı Bakımı

Yaşlı bakımı, yaşlılık dönemine giren bireylerin öz bakım becerileri ile temel ihtiyaçlarının ne ölçüde karşılandığını ifade eden kavram olarak görülebilir. Kişisel bakımların gerçekleştirilmesi birtakım becerilere sahip olmayı gerektirmektedir. Yaşlılık dönemindeki bireylerin ise bu becerilerinin azaldığı ve bu sebeple bakıma ihtiyaç duydukları öngörülebilir. Öz bakım becerileri azalan yaşlı bireylerin kişisel bakımlarının yapılmaması sonucu birtakım psikolojik sorunlarla karşılaşabileceğini ise söylemek mümkündür (Altan ve Şişman, 2003: 2).

Yaşlı bireylerin bakımları yalnızca onların problemi olarak görülmemelidir. Öz bakım becerileri konusunda eksiklik yaşayan yaşlı bireylerin bakımını üstlenen kişilerin de bu probleminden hem iktisadi hem de psikolojik olarak etkilendikleri ifade edilebilir. Yaşlı bireylerin bakım masraflarının artması ekonomik açıdan problemler yaratırken bir bireye bakmanın psikolojik zorlukları da yaşlı bakımının bir sorun alanı haline gelmesi konusunda etken olarak görülebilir (Seyyar, 2006).

Öz bakım becerileri azalan yaşlı bireylerin, bağımlı bir nüfus oluşturduğu söylenebilir. Yaşlı nüfus artışının ise bir ülkedeki bağımlı nüfusun artmasına sebep olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda sosyal yardımların hem bağımlı nüfusu azaltan bir işleve sahip olduğu hem de yaşlı bireylerin bakımını üstlenen hanelerin iktisadi zorlukları aşmalarına etken olduğu belirtilebilir. Bu açıdan Türkiye’de yaşlı bakım hizmetlerinin birçok kurum tarafından gerçekleştirildiği ifade edilebilir. Bu kurumlar, bakımevleri, huzur evleri, rehabilitasyon merkezleri olarak özetlenebilir. Ayrıca evde bakım yardımı ile yaşlı bireylerin kurumsal bakım dışında aile içi bakımlarının arttırılması hedeflenmektedir (Güngör, Nehir ve Özbaşaran, 2006: 152).

4.1.5. Sosyal Yardım Bağımlılığı

Sosyal yardımlar, genel olarak bireylerin emek piyasalarından kopmalarına buna bağlı olarak da sosyal yardım bağımlılığının oluşmasına sebep olabilmektedir. Sosyal yardım bağımlılığının hem bireysel hem de toplumsal açıdan bazı sıkıntılar yaratabileceğinden söz edilebilir. Bireysel açıdan, sosyal yardım yararlanıcılarının temel ihtiyaçlarını yeteri ölçüde karşılayamama sorununu yaratırken toplumsal

açından ise toplum üzerindeki vergi yükünü arttıran bir etken olduğunu söylemek mümkündür (Josep, Barrientos, ve Hulme, 2010).

Bağımlılık kavramı yoksulluk bağlamında ele alındığında dört farklı tezahürünün bulunduğu söylenebilir. Bunlardan birincisi temel ihtiyaçların giderilmesi amacıyla iktisadi bağımlılık olarak görülebilir. İkinci olarak ev kadınlarının eşlerine olan ekonomik bağımlılığına benzer bir biçimde kısmi bağımlılık olarak görülebilirken üçüncü türün bağımlılığın siyasi bağımlılık olduğu söylenebilir. Son tür bağımlılığın ise psikolojik bağımlılık olduğu ifade edilebilir (Fraser ve Gordon, 1994: 6). Sosyal yardım bağımlılığının ilk türden bir bağımlılık olduğunu söylemek mümkündür. Bireyler temel ihtiyaçlarını karşılama bakımından sosyal yardımlara bağımlılık geliştirmektedir. Bu bağlamda sosyal yardım bağımlılığının bireyleri emek piyasalarından uzaklaştırdığı düşüncesiyle sakıncalı olduğu iddia edilebilir.

Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım bağımlılığı geliştirdiği söylenebilir. Bununla birlikte yaşlı bireylerin emek piyasalarından uzaklaşması sebebiyle sosyal yardım bağımlılığı geliştirmeleri normal bir durum olarak görülebilir. Sosyal yardımların toplum üzerinde vergi yükü oluşturduğu göz önüne alındığında ise yaşlı yoksulluğu sonucu oluşan sosyal yardım bağımlılığının olumsuz yönü olarak ele alınabilir. Yaşlı yoksulluğu sebebiyle ortaya çıkan sosyal yardım bağımlılığının ortadan kaldırılması için yaşlıların sosyal refahını geliştiren kalıcı politikaların oluşturulmasının önemli olduğu söylenebilir.

Sosyal yardım bağımlılığı ile ilgili toplumsal alanda yaygın bir düşünce olduğu belirtilebilir. Bu inancın ilk kaynağının gelir etkisi olduğu ve sosyal yardım alan bireylerin daha az çalışmaya ihtiyaç duyduğu düşüncesi bulunmaktadır. İkinci kaynağın ise sosyal yardımların kesilmesinden endişe duyan bireylerin emek piyasalarından uzak durması olduğunu söylemek mümkündür (Hanna, 2019). Yaşlı yoksulluğu açısından bireylerin yaşlılık sebebiyle emek piyasalarından uzak durması göz önüne alındığında yaşlı yoksulluğunu giderme amacı taşıyan sosyal yardımların toplumsal alandaki karşılığının olumlu olduğu ifade edilebilir.

Sosyal yardım bağımlılığının nesiller arası aktarım ile bir sonraki nesle aktarıldığına dair literatürde birtakım çalışma sonuçlarının bulunduğu ifade edilebilir

(Vauhkonen vd., 2017; Perales vd., 2014: 3). Bununla birlikte yaşı yoksulluğu yaşayan bireylerin yoksulluğu giderme noktasında sosyal yardımlara başvurmasının nesiller arasında aktarılmasının olası olmadığı belirtilebilir. Son olarak yaşı yoksulluğunun oluşturduğu sosyal yardım bağımlılığının toplumsal cinsiyet açısından etkisi olduğundan söz edilebilir. Yaşlılık dönemindeki kadınlardan ev kadını rolünü benimseyenler, eş kaybı yaşadıklarında temel ihtiyaçlarını giderme açısından sosyal yardım bağımlılığı geliştirebilmektedir (Fraser ve Gordon, 1994: 21).

Sonuç olarak yaşı yoksulluğuna bağlı olarak edinilen sosyal yardım bağımlılığının olumsuz yönlerinden söz edilse de yaşı bireylerin refaha ulaşabilmeleri açısından olumlu etkilerinden söz edilebilir. Ayrıca toplumsal açıdan kabul edilebilir bir durum olan yoksulluk yaşayan yaşı bireylerin sosyal yardım bağımlılığı ise toplumsal bütünleşme ve toplumsal katmanlar arasında bağ oluşturduğu gerekçesiyle olumlu bir etkisinin bulunduğu bahsetmek mümkündür.

4.2. YAŞLI YOKSULLUĞUNU ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Toplumlarda yaşı nüfus artışının birtakım sonuçları olduğu söylenebilir. Bu sonuçlardan birinin de yaşı yoksulluğu olduğu görülebilir. Yaşı yoksulluğunun ortaya çıkışında ise birçok faktörün etkili olduğu ve yaşı yoksulluğunu tetiklediğini iddia etmek mümkündür. Bu faktörler en genel hali ile sosyal güvenlik uygulamaları, yaşı bireylerin kayıt dışı çalışmaları, yaşlıların engellilik ve bakıma muhtaçlık durumları ile gelir yetersizliği ve enflasyon olarak özetlenebilir. Sosyal güvenlik uygulamaları ve gelir yetersizliği benzerlikler taşısa da farklı açılardan yaşı yoksulluğunu etkileyen faktörler olarak görülebilirken engellilik ve bakıma muhtaç olma yaşı yoksulluğunun hem bir nedeni hem de sonuçlarından biri olarak ele alınabilir.

4.2.1. Sosyal Güvenlik Uygulamaları

Sosyal refah devleti olduğu iddiasında olan toplumlarda yaşı bireylerin refahı oldukça önemli bir konu olarak görülebilir. Sosyal devletlerin politikalarında sosyal güvenlik sistemlerinin de oldukça önemli bir yeri olduğundan bahsedilebilir. Bu bağlamda Türkiye’de uygulanan sosyal güvenlik sisteminin yaşı yoksulluğunu

giderme noktasında sağlık hizmetleri verilme açısından önemli bir yer tuttuğu ifade edilebilir. Türk sosyal güvenlik sisteminde herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmayan bireylerin Genel Sağlık Sigortası dahilinde halk arasında yeşilkart olarak adlandırılan sağlık hizmetinden faydalanabildikleri bilinmektedir. Bu yolla yaşlılıkta yaşanan sağlık sorunları bağlamında bireylerin sağlık hizmetlerine tam erişimlerinin bulunması hedeflenmektedir.

Sosyal güvenlik sistemindeki açıklar yaşlı bireylerin sağlık hizmetlerini tam alamaması sebebiyle sağlık hizmetleri açısından yoksunluk yaşadıklarından söz edilebilir. Genel sağlık sigortası kapsamında sağlık hizmetlerinden faydalanan yaşlı bireyler katkı payı adı altında bir miktar ödeme yapmaktadır. Aynı zamanda alınan ilaçlar açısından da belli bir miktarın ödenmesi gerektiği söylenebilir. Herhangi bir geliri olmayan yaşlı bireylerin ilaç ve hastane masraflarını ödemede güçlük yaşadıkları belirtilebilir. Bazı ilaçların devlet tarafından karşılanmaması yine bir yoksunluk sebebi olarak görülebilir. Son olarak yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin özel hastanelerde tedavi edilmesi imkanının da bulunmadığı söylenebilir.

Sağlık hizmetlerine tam olarak erişemeyen yaşlı bireylerin temel ihtiyaçlar bakımından yoksulluk yaşadıkları, iktisadi yoksulluğun da yaşlı bireyler açısından sağlık hizmetlerine erişimini engellediğinden söz edilebilir. Sonuç olarak sosyal güvenlik sistemindeki açıkların ve yetersizliklerin yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin yoksulluğunu olumsuz yönde etkilediği ifade edilebilir. Bu bağlamda sosyal yardımların sosyal güvenlik sistemini destekleyici önlemleri sağlayabileceği ve sağlık hizmetlerine erişim konusunda yoksunluk yaşayan bireylere yapılan ödemelerle bu hizmetlerden faydalanmalarının sağlanabileceği belirtilebilir.

4.2.2. Kayıt Dışı alışma

Yaşlı yoksulluğunu etkileyen bir başka faktörün kayıt dışı istihdam olduğundan söz edilebilir. Çalışma hayatında birtakım sebeplerle kayıt dışı istihdama yönelen bireyler toplumdaki işsizliği tetiklemekte ve emek piyasasını kayıtsız bir biçimde doldurmaktadır. Kayıt altındaki istihdama göre daha ucuz iş gücü haline gelen bu bireyler yaşlı bireylerin emeklilik sonrası çalışmalarını da engelleyen bir görünüm alabilir. Bununla birlikte yaşlı bireylerin kayıt dışı istihdamı sebebiyle de yoksulluğun arttığını söylemek mümkündür.

Yoksulluğun bir sonucu olarak kayıt dışı istihdamın artış sebeplerinden birinin sosyal yardımların kesileceği düşüncesi olduğu söylenebilir. Sosyal yardımların yetersiz kaldığı noktada kayıt dışı istihdama yönelen bireylerin, yaşlı nüfusun istihdama katılmasını engellediğini söylemek mümkündür. Ayrıca yoksulluk yaşayan yaşlı bireyler ucuz işgücü olarak görülmekte ve daha az kazanç ile daha çok iş yapmak durumunda kalabilmektedir. Ucuz işgücü olarak görülen yaşlı bireylerin yoksulluğunun bu yolla arttığı, emek piyasasına katılsa dahi yoksulluk durumunun devam ettiği ifade edilebilir.

Kayıt dışı istihdamın yaşlı bireylerin toplumsal dışlanmaya maruz kalmasına sebep olduğu da belirtilebilir. Kayıt dışı istihdama maruz bırakılan yaşlı bireyler, sosyal hayattan uzaklaşmaları sebebiyle iktisadi yoksulluğun yanında insani yoksulluğa da yol açtığı ifade edilebilir.

4.2.3. Engellilik ve Bakıma Muhtaç Olma

Yaşlı bireylerin ilerleyen yaşlarda fiziksel olarak güç kaybı yaşadıkları ve hastalıklara diğer bireylere oranla daha açık oldukları söylenebilir. Bu bağlamda yaşlı bireylerin yoksulluk ile karşı karşıya kalmalarının bir başka sebebinin engellilik ve bakıma muhtaç olma durumu olduğu belirtilebilir. Engellilik toplumda yer alan dezavantajlı durumlardan biri olarak görülebilir. Engellilik hali ile yaşlılık durumu bir araya geldiğinde bireyin yoksulluktan kurtulma ihtimalinin önemli ölçüde azaldığını söylemek mümkündür. Aynı zamanda yaşlılık sebebiyle bakıma muhtaç hale gelen bireyin temel ihtiyaçları bakımından diğer bireylere bağımlı olması yoksulluğu tetikleyen faktörler olarak görülebilir.

Yaşlı bireylerin engellilik hali yaşamalarının iktisadi yoksulluğa ve mutlak yoksulluğa yol açtığı, öz bakım becerilerinden yoksun olma durumunun ise insani yoksulluğa sebep olduğu ifade edilebilir.

4.2.4. Gelir Yetersizliği ve Enflasyon

Yoksulluğun temel sebebinin gelir yetersizliği olduğu, tüm yoksulluk türlerine etki eden faktörün yeterli gelirden yoksun olma durumu olarak ele alınabileceği belirtilebilir. Bununla birlikte yaşlı yoksulluğuna sebep teşkil eden temel faktörün aynı şekilde gelir yetersizliği olduğunu söylemek mümkündür. Yetersiz bir gelire sahip olan yaşlılık dönemindeki bireyler hem temel ihtiyaçlarını

giderme açısından hem de toplumsal alana dahil olma durumunda yoksunluk yaşadıkları ifade edilebilir.

Yaşlı bireylerin yaşadıkları ülkenin enflasyonist durumda olması da yoksulluğa etki eden faktörlerden biri olarak görülebilir. Enflasyon sebebiyle artan temel ihtiyaç ürünlerinin fiyatları yaşlı bireylerin yaşam standartlarında azalmaya sebep olmaktadır. Enflasyon oranının yüksek olduğu ülkelerde özellikle emek piyasalarından uzaklaşan yaşlı bireylerin yoksulluk ile karşı karşıya kaldıklarını söylemek mümkündür. Sonuç olarak enflasyon ve gelir yetersizliğinin yaşlı bireylerin yoksulluk yaşamalarındaki temel faktörler olduğu ifade edilebilir.

4.3. YAŞLI YOKSULLUĞUNUN SOSYAL YARDIMLAR BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Yaşlı yoksulluğu, tüm toplumlarda problemlili bir durum olarak görülebilir. Bu bağlamda yaşlı yoksulluğunu gidermek için politikalar üretmenin özellikle sosyal devlet anlayışındaki devletler için önemli olduğu ifade edilebilir (Özbudun, 2012: 44). Yaşlı yoksulluğunun giderilmesinde birçok politik yaklaşım olduğu söylenebilir. Bununla birlikte yaşlı yoksulluğunu giderme politikalarının biri de sosyal yardımlardır. Gelir yetersizliği yaşayan, temel ihtiyaçlarını karşılama noktasında sorunları olan, barınma, sağlık hizmetlerine erişim gibi ihtiyaçlarında ise yoksunluk içinde olan yaşlı bireylerin bu problemlerini ortadan kaldırmak için sosyal yardımlar önemli bir kaynak olarak görülebilir.

Birçok toplumda nüfusun hızlı artışına bağlı olarak teknolojik gelişmeler ve sağlık alanındaki ilerlemelerle birlikte ortalama yaşam süresinin uzaması yaşlı nüfusun da artmasına sebep olarak görülebilir (Şahin, 2018: 70). Yaşlı nüfusun artışı aynı zamanda bağımlı nüfusun artışına da sebep olmakta bu durum ise yaşlı yoksulluğu yaşayan birey sayısının da artmasına neden teşkil edebilir. Yaşlı nüfusun artmasıyla birlikte yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin artışı, yaşlı yoksulluğu altında olan bireylerin bu durumdan kurtulmalarını sağlamak amacıyla sosyal yardımları önemli bir noktaya getirmektedir (Günaydın, 2018: 2). Yaşlı nüfus artışı ile birlikte artan konut ihtiyacı, yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin barınma hizmetlerinden yoksun olmasına sebep olabilir. Bu durum sosyal yardım sistemi ile telafi edilerek barınma sorunu yaşayan yaşlı bireylerin bu sorundan kurtulmasını sağlayacak bir

yöntem olarak görülebilir. Benzer bir biçimde gıda, temiz su gibi temel ihtiyaçlar da yine sosyal yardım sistemi üzerinden karşılanarak yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin refah seviyesini arttıracak çalışmalar yapılabilir (Erol, 2011: 57).

Yaşlı yoksulluğunun ortaya çıkmasındaki dolaylı sebeplerden birinin aile kurumunun değişikliğe uğraması olduğu söylenebilir. Endüstri Devrimi öncesinde aile kurumunun yapısını birkaç kuşağın bir arada yaşadığı geniş aile tipinin oluşturduğu söylenebilir (Çetinkaya, 2018: 2). Endüstri Devrimi sonrası bilgi çağının da gelmesi ile birlikte kadınların da emek piyasalarına katılmaları aile yapısının çekirdek aileye dönüştüğü ifade edilebilir (Nazlı, 2016: 2). Aile yapısında yaşanan değişim ve 2020 yılında başlayan Covid-19 pandemisi ile birlikte yaşlıların yük olarak görüldüğü ve aileler tarafından bakımlarının üstlenmemesi sorununu yarattığından bahsedilebilir (Birinci, 2020: 3). Modern yapıda yaşlı bireylere yer verilmemesi, kuşaklar arası çatışmaların oluşması, bireylerin özgürlüğü anlamlandırmadaki değişiklikler göz önüne alındığında yaşlı bireylerin desteğe ihtiyaçları bulunduğunu gösteren göstergeler olarak görülebilir. Bu bağlamda yaşlı bireylerin sosyal yardımlar ve aile politikaları ile desteklenmesinin önemli olduğu düşünülebilir.

Yaşlılara yönelik sosyal yardım politikalarının en önemli gerekçesinin insani durum olduğunu söylemek mümkündür. İnsanlar toplum içerisinde bir arada yaşamaktadır. Bununla birlikte insanların birbirine değer vermesi, birçok açıdan önemli olarak görülebilir. Toplumsal bütünleşmenin sağlanması, gelir adaletsizliğinin azaltılması, tüm bireylerin sosyal refaha erişmesi gibi sebepler yoksulluk yaşayan yaşlıların sosyal yardımlarla desteklenmesi gerekliliğini oluşturan etkenler olarak görülebilir. Bu minvalde hem topluma hem de devlete yaşlı bireylerin sosyal politikalar ile desteklenmesi noktasında önemli görevler düştüğü ifade edilebilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMSEL MODELİ

Çalışmanın bu bölümünde araştırma problemi açıklanmış, araştırmanın yöntem ve teknikleri hakkında bilgiler verilmiş, ölçme, evren ve örneklem ile verilerin analizi hakkında detaylı açıklamalara yer verilmiş, araştırmanın amacı, önemi, varsayımları ve sınırlılıkları ele alınmıştır.

5.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEM DURUMU

Bireyin toplumsal hayat içerisinde yaşamını devam ettirebilmesi ve geçinebilmesi için gerekli imkânlardan yoksun olma durumu yoksulluk olarak ifade edilebilir (Daşlı ve Sarıkoca, 2016: 1299). Yaşlılık ise Seviğ'in (1992) tanımlamasına göre, bireyin çalışma hayatında iş görme işlevinin azalmasıdır. Yaşlılık ve yoksulluk tanımlarından hareketle yaşlı yoksulluğu, 65 yaş üstünü geçmiş yaşlı bireylerin iş görme işlevlerinin azalması sebebiyle maddi imkanlardan yoksunlaşma durumu olarak tanımlanabilir. TÜİK tarafından hazırlanan istatistiki veriler incelendiğinde 2021 yılında yaşlı sayısı, 5 yıl önceki verilere göre %24 arttığı ve bu artışın süreklilik gösterdiği söylenebilir (TÜİK, 2022). 2024 yılında gerçekleştirilen araştırmaya göre Türkiye'de yaşlı nüfus oranının %10,2 olduğu belirlenmiştir. Yaşlı nüfusun artışı, yaşlıların karşılaşılabileceği sağlık sorunları, toplumsal sorunlar, güvenlik sorunları ve ekonomik sorunların da artışına sebep olabilir.

Yoksulluğun temel sebepleri ele alındığında bireysel faktörlerin de birey dışı faktörlerin etkili olduğu düşünülebilir. Bireysel problemler yaşlılık, engellik durumları, çalışma yeteneğinin bulunmaması olarak ele alınırken birey dışı sebepler ise küresel ekonomik düzen, yerel düzeyde ülkelerin ekonomik sıkıntıları, siyasal sorunların yol açtığı ekonomik problemler olarak görülebilir. Yoksulluğun birey dışı sebeplerden kaynaklanması sebebiyle de ulusal ve uluslararası düzeylerde sosyal politika uygulamaları geliştirilerek yoksulluk sorunu ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Yoksulluğu azaltmayı hedefleyen sosyal politikaların en temel uygulamalarından birinin sosyal yardımlar olduğu söylenebilir. Sosyal yardımlar, devlet ya da sivil toplum kuruluşları tarafından muhtaç olduğu düşünülen birey ve ailelere yapılarak yoksulluğun giderilmeye çalışıldığı ifade edilebilir. Fakat sosyal

yardımların adil dağıtımı, bireylerin istihdama ve üretime teşvik edilmesinden çok, anlık ihtiyaçlara yönelmesi birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir. Sosyal yardım bağımlılığı, bireylerin emek piyasalarından uzaklaşması, muhtaçlık değerlendirmesinin sadece nicel faktörler ile yapılması ya da sosyal yardımın ihtiyaç sahiplerine ulaştırılmasında klientalist bakış açısı sosyal yardım ile yoksulluğun azaltılması düşüncesinin önünde engeller olarak görülebilir.

Bu çalışma, pozitivist yöntem yaklaşımı çerçevesinde işlevselci teori temele alınarak gerçekleştirilmiştir. Yaşlı bireylerin emek piyasasında ve toplumsal hayat içerisinde işlevlerinin azalması, yoksulluk yaşamlarının sebeplerinden biri olarak görülebilir. Emekli aylıklarının yetersizliği, herhangi bir sosyal güvencesi olmayan yaşlıların barınma, sağlık hizmetleri ve beslenme gibi temel ihtiyaçlar noktasında eksiklik yaşamaları gibi toplumsal bütünleşmenin önünde engel olarak görülebilir. Bu bağlamda yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardımlar ile yoksulluklarının azaltılması toplumsal bütünleşmesi, dolayısıyla toplumun daha sağlıklı bir işleve sahip olmasını sağlayabilir.

Hem toplumsal bütünleşmenin daha etkin bir şekilde yürütülmesi hem de toplumsal işlevin daha sağlıklı hale gelmesi amacıyla sosyal yardımların yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin yoksulluğunu azaltması için etkili bir biçimde uygulanmasının önemli olduğunu söylemek mümkündür. Bu bağlamda araştırmanın temel problemi Yoksulluk yaşayan 65 yaş üstü bireylerin faydalandıkları sosyal yardımların yoksulluğu gidermede konusundaki etkililiğinin değerlendirmesi olarak belirlenmiştir. Araştırmanın temel problemi yaşlı yoksulluğunun giderilmesi amacıyla gerçekleştirilen sosyal yardımların daha etkili hale getirilmesini amacıyla çözüm önerileri sunmayı hedeflemektedir. Araştırmanın temel problemi ve hedeflerini belirlemek için araştırmanın birtakım gerekçelerinin belirlendiği söylenebilir. Çalışmanın ilk gerekçesi yaşlı nüfusun artışı karşısında yaşanabilecek ekonomik sorunlara çözüm önerileri sunabilmek olarak belirlenmiştir. Bir başka gerekçe ise yaşlı nüfusun sosyal yardım uygulamalarından yoksullukla baş etme noktasında yeteri kadar faydalanamadığı varsayımına dayanmaktadır. Üçüncü olarak literatürde yaşlı yoksulluğunu sosyal hizmet uygulamaları bağlamında inceleyen çalışmalar mevcutken sosyal yardımlar bağlamında değerlendiren bir çalışmanın eksikliğini gidermek amaçlanmaktadır. Çalışmanın gerekçelerinden sonuncusu

referans teori olarak Amartya Sen'in Kapasite Yaklaşımının seçilmesinin sebebi yaşlı bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamakla birlikte bireysel refah ve toplumsal refaha odaklanan uygun bir teori olmasıdır.

5.2. ARAŞTIRMANIN TEMEL AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın amacı, “65 yaş üstü bireylerin yaşadıkları yoksulluğun belirlenmesi ve yaşlı yoksulluğunu ortadan kaldırmaya yönelik sosyal yardım politikalarının etkililiğinin ortaya konulmasıdır.” Bu araştırma ile yaşlı yoksulluğunun boyutları ve sebeplerinin belirlenmesi ve yaşlı yoksulluğuna yol açan etkenlerin detaylı bir analizinin yapılması ile yoksulluk yaşayan yaşlılara ne gibi sosyal yardımlar yapılabileceğinin ortaya koyularak mevcut sosyal yardımların etkililiğinin belirlenmesi hedeflenmektedir. Bu hedef sonucunda yeni oluşturulacak sosyal yardım uygulamaları daha etkili hale getirilebilir. Mevcut sosyal yardım uygulamaları geliştirilebilir ve düzenlenebilir.

Bu çalışma, Türkiye’de yoksulluğu giderme politikalarından en belirgin uygulama sosyal yardım uygulamaları olmakla birlikte yaşlı yoksulluğunu sosyal yardım bağlamında değerlendirilmemiş olması açısından önemlidir. Çalışmanın ayrıca, yaşlı yoksulluğu ve sosyal yardım uygulamalarını kapsamlı bir şekilde değerlendirilerek yaşlı yoksulluğunu gidermeye yönelik çözüm önerileri sunmak açısından önemlidir. Yaşlı yoksulluğu ve sosyal yardım ile ilgili literatür incelendiğinde hem yaşlı yoksulluğu özelinde hem de sosyal yardımlar özelinde birçok çalışmaya rastlanabilir. Bununla birlikte yoksulluğu giderme politikalarından en önemlilerinden biri sosyal yardım uygulamalarıdır. Buna rağmen yaşlı yoksulluğu sosyal yardımlar temelinde henüz ele alınmamıştır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından gerçekleştirilen birçok sosyal yardım uygulaması mevcuttur. Yaşlılık ve yoksulluk yaşayan bireylerin sosyal yardım uygulamalarından ne ölçüde faydalandıklarını belirlemek, faydalananların ise sosyal yardımların etkililiğine dair düşüncelerini öğrenmek, yeni yardım programlarının oluşturulması ve mevcut programların geliştirilmesi açısından önemlidir.

5.2.1. Araştırmanın Alt Amaçları

Araştırmanın temel amacı ve ana sorusu, yaşlı bireylerin yoksulluk yaşadıkları ve sosyal yardım uygulamalarının yaşlı yoksulluğunu gidermede etkili

olmadığı varsayımlarına dayanarak belirlenmiştir. Buna bağlı olarak araştırmanın temel sorusu;

“Yoksulluk yaşayan 65 yaş üstü bireylerin faydalandıkları sosyal yardımlar, yoksulluğu gidermede etkili midir?” olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın temel sorusuna bağlı olarak şu alt sorulara cevap aranmıştır:

1. Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylere yapılan sosyal yardımlar nelerdir?
2. Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyo-demografik özellikleri nelerdir?
3. Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylerin sosyal yardımlara yönelik algıları cinsiyete göre değişmekte midir?
4. Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylerin sosyal yardımlara yönelik algıları yaşadıkları yere göre değişmekte midir?
5. Yoksulluk yaşayan yaşlıların sosyal yardımlara ilişkin algıları yaşa göre değişmekte midir?
6. Yoksulluk yaşayan yaşlıların sosyal yardımlara ilişkin algıları eğitim durumuna göre değişmekte midir?
7. Yoksulluk yaşayan yaşlıların sosyal yardımlara ilişkin algıları medeni duruma göre değişmekte midir?
8. Yoksulluk yaşayan yaşlıların sosyal yardımlara ilişkin algıları çocuk durumu ve sayısına göre değişmekte midir?
9. Yoksulluk yaşayan yaşlıların sosyal yardımlara ilişkin algıları sağlık durumuna göre değişmekte midir?
10. Yoksulluk yaşayan yaşlıların sosyal yardımlara ilişkin algıları çalışma durumuna göre değişmekte midir?

5.3. ARAŞTIRMANIN VARSAYIM VE SINIRLILIKLARI

Araştırma, yoksulluk ve sosyal yardımlar arasında bir ilişkinin varlığı ön kabulüne dayanmaktadır. Bununla birlikte bu çalışmada sosyal yardımların

yoksulluğu gidermede etkili bir faktör olmadığı varsayılmaktadır. Araştırma alanını İzmir İli Bergama İlçesi oluştururken evren olarak Bergama’da yaşayan 65 yaş üstü sosyal yardım faydalanıcıları ele alınacak olup araştırma evreninin yoksulluk ve sosyal yardımlar arasındaki ilişkiyi açıklayacak faktörlere sahip olduğu bir başka varsayımdır. Araştırma sonuçlarının ilgili literatüre katkı sağlayacağı ve yoksulluğu önleme konusunda yapılacak çalışmalara destekleyici sonuçlar üreteceği düşünülmektedir.

Çalışma, İzmir’in Bergama İlçesi’nde yaşayan sosyal yardımlardan ve 2022 sayılı kanun kapsamında yaşlı aylığından faydalanan bireyleri içermektedir. Bu çalışmanın yapılmasının ilk gerekçesi, yaşlı nüfusun artışı karşısında yaşanabilecek ekonomik sorunlara çözüm önerileri sunabilmektir. Bir başka gerekçe ise yaşlı nüfusun sosyal yardım uygulamalarından yoksullukla baş etme noktasında yeteri kadar faydalanamadığı varsayımına dayanmaktadır. Üçüncü olarak literatürde yaşlı yoksulluğunu sosyal yardımlar bağlamında değerlendiren bir çalışma bulunmamasıdır.

Araştırma sosyal yardım hizmetleri bakımından sadece sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarınca yapılan yardımlar ile sınırlıdır. Bununla birlikte araştırma İzmir ili Bergama ilçesinde bulunan ve sosyal yardım faaliyetlerinden faydalanan bireyler ile sınırlıdır. Ayrıca katılımcıların sosyal yardım alma durumları ve algıları değişeceğinden araştırma yapıldığı zaman dilimi ile sınırlıdır. Son olarak araştırma, katılımcıların sorulara verdiği cevapların samimi ve doğru olduğu varsayımı ile sınırlıdır.

5.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE ARAŞTIRMA DESENİ

Sosyal bilimler, bilimsel yöntemin uygulanması konusunda doğa bilimlerinden birtakım farklılıklar göstermektedir. Doğa bilimleri düşük hata payları ile nicel araştırmalara daha yatkın olarak görülebilirken sosyal bilimlerde hata payı daha fazla olmakla birlikte nicel teknikler, nitel teknikler ve karma teknikleri kullanmaktadır. Bu durum itibarıyla sosyal bilimleri birden fazla paradigmaya uygun olduğu ifade edilebilir (Gülbüz ve Şahin, 2017: 33). Sosyal bilimlerde araştırmacıların farklı değer yargılarına, farklı kültür düzeylerine, farklı bilgi birikimlerine sahip olması sebebiyle elde edilen sonuçları yorumlamalarında da

farklılıklar ortaya çıkabilir. Bu durum sosyal bilimlerin farklı araştırma tekniklerine sahip olmasını sağlamaktadır.

Sosyal bilimlerin içinde yer alan sosyoloji biliminin bilimsel araştırmalarda pozitivist yaklaşım, yorumlayıcı yaklaşım ve eleştirel yaklaşımı kullandığı belirtilebilir. Sosyoloji araştırmalarında bu üç bilimsel yaklaşımın kullanımında hem avantajlar hem de dezavantajlar bulunduğu düşünülebilir. Bu noktada araştırmanın hangi yaklaşıma dayalı olarak gerçekleştirileceğini belirlemek, araştırmada doğru sonuçlara ulaşmak açısından oldukça önemli bir konu olarak görülebilir (Tuna, 2012).

Birtakım sosyal bilimciler, toplumsal alanı anlamlandırmaya çalışmak için deney ve gözlem tekniklerinin dolayısıyla nicel verilerin yeterli olmayacağını savunmaktadır. Bu sebeple öznel düşünceleri ve göreliliği anlamlandırabilmek için bireylerin kişisel deneyimlerini yorumlamak gerektiğini belirtmektedirler. Bununla birlikte yorumlama ile deney ve gözlemi eleştiren diyalektik yaklaşım ise toplumsal alanın pozitivistlerin iddia ettikleri gibi bir sistemliliğinin bulunduğu, yorumsamacı yaklaşımı benimseyenlerin savunduğu gibi tamamen görelî ve öznel bir sistem olduğu görüşlerini reddetmektedir. Pozitivistlere göre ise bilimsel araştırmalar deney ve gözlem teknikleri kullanılarak, araştırmacıların değer yargılarından arındığı biçimde ve akılcı bir yaklaşım ile gerçekleştirilmelidir (Akın, 2008: 104).

Pozitivist yöntem kullandığı teknikler bağlamında incelendiğinde nicel verilerden yararlanıldığı ve gözlemlenebilir gerçekliklere ihtiyaç duyulduğu ifade edilebilir. Aynı zamanda pozitivist yöntem ve yorumlayıcı yöntem ele alındığında bu çalışmada pozitivist yöntemden faydalanılması gerektiği görülebilir. Bazı araştırmalar üç yöntemi de içerisinde barındırarak araştırmanın gücü ve derinliğini arttırmayı hedeflemektedir lakin bazı araştırmaların karma yönetime ya da nitel araştırma tekniklerine uygun olmadığı da belirtilebilir. Bu minvalde bu çalışmanın nicel araştırma teknikleri uygulanarak gerçekleştirilmesinin bazı sebeplerinin bulunduğundan bahsedilebilir. Bu sebeplerden ilki yoksulluğun oldukça muğlak bir kavram olmasıdır. Yoksulluk, bireyler arasında görelilik gösterebilir. Gelir düzeyi yüksek bir birey bazı hayat standartlarına erişemediğinden kendini yoksul olarak değerlendirebilir. Tam tersi yönde kanaatkâr bir birey, gelir düzeyi düşük olsa da

kendini varlıklı olarak görebilir. Bireylerin yoksulluğa dair öznel fikirleri, bulundukları sosyal çevre ile ilgilidir. Bu sebeple yoksulluğa dair nitel araştırmalar yapmak derinlemesine sonuçlar vermek yerine netliği bulunmayan sonuçlara ulaşılmasına sebep olabilir. Bu çalışmanın nicel tekniklerle yapılmasının ikinci sebebinin ilgili literatürde yoksulluğun ölçümünde sayısal verilerden yararlanılması olarak görülebilir. Yoksulluğa yönelik çözüm önerilerinin temelinde öncelikle yoksulluğun ölçümü bulunmaktadır. Yoksulluğa yönelik gerek refahçı yaklaşımlar gerekse refahçı olmayan yaklaşımlarda yoksulluğun değerlendirilmesi amacıyla bir yoksulluk sınırına ihtiyaç duymaktadır. Genel-geçer bir yoksulluk sınırının belirlenmesi ise toplumdan topluma değişiklik gösterse de belli başlı temel ihtiyaçlar ve bireyin refahını sağlayacak etkinliklerin iktisadi değeri ile ortaya konulabilir. Örneğin İngiltere ve Gambiya arasında yoksulluk sınırının belirlenmesinde farklılıklar bulunmaktadır. Bununla birlikte her iki toplum için de iktisadi bir yoksulluk sınırı belirlenmesi gerekmektedir. Bu çalışmada pozitivist yaklaşımın seçilmesinin son nedeni ise yaşlı yoksulluğunun toplumsal işleve zarar verebilecek bir nitelik taşıması olarak görülebilir.

İşlevselci yaklaşımın toplumu parçalardan oluşan bir bütün olarak gördüğü söylenebilir. Ayrıca bu parçaların kendine ait işlevleri ve birbiri arasında bir uyumun olmasından da bahsedilebilir. Toplumsal parçalar arasında bir uyumsuzluğun olması ya da parçaların herhangi birinin işlevini yerine getirememesi sonucu toplumsal sistem üzerinde bozulmalar meydana gelebilir (Kongar, 1995: 156). Toplumsal parçalardan biri olan yaşlılığın yoksulluk sebebiyle işlevsiz hale gelmesi aynı zamanda topluma da zarar veren bir niteliğe bürünebilir. Bu sebeple yaşlı yoksulluğun azaltılması ya da ortadan kaldırılması toplumun işlevinin zarar görmemesi açısından önemlidir. Bu bağlamda sosyal yardımların yoksulluğu azaltıcı etkisi göz önüne alındığında yaşlı yoksulluğunu gidermede sosyal yardımların etkililiğinin belirlenmesi topluma daha faydalı sosyal yardım sistemi oluşturmak açısından oldukça önemlidir.

Yukarıda yapılan açıklamalar doğrultusunda araştırmanın nicel araştırma tekniklerinden ilişkisel tarama deseni ile gerçekleştirildiği söylenebilir. Araştırma deseni, planlanan bir çalışmanın amacına yönelik olarak verilerin nasıl toplanacağı ve düzenleneceğinin belirlenmesidir (Karasar, 1984: 79). Araştırma deseninde

tarama ve deneme modeli olmak üzere iki yaklaşım bulunur. Bu çalışmada tarama modeli uygulanacaktır. Tarama modelinin seçilmesinin sebebi bu modelin var olan bir durumu betimlemeye çalışması olarak görülebilir. Bu çalışmada da yoksulluk kavramı ve sosyal yardımların etkililiği betimlenerek mevcut durum ortaya konulmuştur. Tarama modeli kendi içinde genel tarama modeli ve örnek olay tarama modeli olarak ikiye ayrılır. Bu çalışmada genel tarama modeli kullanılacaktır. Genel tarama modeli, geniş bir evren içerisinden evren ile ilgili araştırmanın amacına uygun veriler elde etmek amacıyla bir örneklem seçilerek o örneklem üzerinde yapılacak taramadır (Yıldırım, 1966: 67). Bu çalışmada genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmış ve yoksulluk kavramı ve sosyal yardımlar arasındaki ilişki inceleneceğinden araştırma modeli olarak en uygun model ilişkisel tarama modeli olarak belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında 300 katılımcı ile anket çalışması gerçekleştirilmiş ve elde edilen veriler SPSS istatistik programı ile analiz edilmiştir. Örneklem seçiminde köy ve merkezde yaşayan bireyler ile kadın ve erkek bireyler eşit şekilde seçilmeye çalışılmış fakat araştırmanın gönüllülük esasına dayalı olması sebebiyle tam bir eşitlik sağlanamamıştır. Araştırma 2022 sayılı kanun kapsamında yaşlı aylığından faydalanan 65 yaş üstü katılımcılar ile gerçekleştirilmiştir. 2022 sayılı kanun kapsamında yaşlı aylığından faydalanan katılımcıların sosyo-demografik özellikleri, sosyal yardımların etkililiğini değerlendirmede etkili faktörler midir sorunu araştırmanın alt problemlerinden bir kısmını oluşturmaktadır.

Araştırmada kullanılan anket formu, sosyal yardımlar ile ilgili literatür incelenerek hazırlanmıştır. Anket formunun hazırlanmasında yerli ve yabancı kaynaklardaki sosyal yardım araştırmaları incelenmiş, sorular hazırlandıktan sonra 20 katılımcı ile ön çalışma yapılarak forma son hali verilmiş ve geçerlik-güvenilirlik testleri uygulanmıştır. Gerçekleştirilen geçerlik ve güvenilirlik analizi sonucunda ölçme aracının %92,2 ölçüde güvenilir olduğu belirlenmiştir.

Tablo 5. 1 Ölçme Aracının Güven Katsayısı

	N	Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based On Standardized Items	N Of Items
Sosyal Yardımlar Algı Ölçeği	303	,922	,885	42

Cronbach Alpha katsayısı ile belirlenen güvenilirlik, ölçme aracının hatalardan ne derece arındığını belirten yöntem olarak görülebilir (Baykul, 2010). Cronbach Alpha katsayısından elde edilen verilere göre ,00 ile ,40 arasında elde edilen değerler ölçeğin güvenilirliğinin düşük olduğunu, ,40 ile ,60 arasında elde edilen değerler ölçeğin orta düzeyde güvenilir olduğunu, ,60 ile ,80 arasında elde edilen değerler ölçeğin oldukça güvenilir olduğunu, son olarak ,80 üzeri elde edilen değerlerin ölçeğin yüksek düzeyde güvenilir olduğu sonucunu vermektedir (Karagöz, 2014: 445).

Tablo 5. 2 Cronbach's Alpha Güven Katsayısı Oranları*

Güven Aralığı	Güven Düzeyi
,00-,40	Düşük Düzey Güvenilir
,40-,60	Orta Düzey Güvenilir
,60-,80	Oldukça Güvenilir
,80 ve üzeri	Yüksek Düzey Güvenilir

(Karagöz, 2014: 455).

Çalışmada elde edilen bulgulara göre Sosyal Yardım Algısı Ölçeği SPSS 27 paket programı ile Cronbach's Alpha testi uygulanmış ve değer ,922 bulunmuştur. Bu sonuç ile araştırmada kullanılan ölçeğin yüksek düzeyde güvenilirliğinin bulunduğu ifade edilebilir.

5.5. ÖLÇME VE ÖLÇÜTLENDİRME

“Türkiye’de Sosyal Yardım Uygulamaları Bağlamında Yaşlı Yoksulluğunun Değerlendirilmesi” konusunun değerlendirildiği bu çalışmada bağımlı değişken yaşlı

yoksulluğu yaşıyan bireylerin sosyal yardım algıları olarak belirlenmiş, bağımsız değişken ise katılımcıların sosyo-demografik özellikleri olarak ele alınmıştır. Ölçütlendirme, araştırmada ölçülmesi planlanan bağımsız değişkenlerin ölçülebilir hale getirilmesidir (Tuna, 2012: 155). Bu çalışmada yaşlı yoksulluğu ve sosyal yardımlar arasındaki ilişki demografik göstergelere göre araştırılacaktır. Bununla birlikte ölçütlendirme düzeyi olarak normatif ölçütlendirme dikkate alınacaktır. Normatif ölçütlendirme kategorilerin aralarında nicel sıralamalar barındırmadığı ve her kategorinin kendi içinde anlamlı olduğu ölçütlendirme düzeyidir (Tuna, 2012: 156). Ölçütlendirme sosyal bilim araştırmalarının kuramsal ve uygulama arasındaki bağı oluşturan birim olarak görülebilir. Bir araştırmanın ölçütlendirme sürecinde kavramsallaştırma, değişken göstergelerinin ortaya konulması ve kavramların araştırma için uygun hale getirilmesi şeklinde üç aşamadan söz edilebilir. Kavramsallaştırma aşamasında araştırmadaki bağımlı değişken terim haline getirilirken ikinci aşaması ölçütlendirme kategorileri belirlenir son aşamada ise kategorileri belirlenmiş ölçütlerin araştırma soruları halini aldığı ifade edilebilir (Tuna, 2015: 155).

Araştırmanın bağımlı değişkeni yaşlı yoksulluğu ve yaşlı bireylerin sosyal yardım algısı olarak belirlenmiştir. Yaşlılık, bireylerin yaşam dönemlerinden sonuncusu olarak tanımlanabilir. Yaşlılık, Dünya Sağlık Örgütü'nün tanımlamasına göre, 65 yaş ile başlayan ve ömrün tamamlanmasına kadar devam eden sürece işaret eder (Aslan ve Ertem, 2012). Tufan (2016), 65 yaş üzeri bireylerin yaşlı olarak kabul edildiğini belirtirken Seviğ'in (1992) tanımlamasına göre yaşlılık, bireyin çalışma hayatında iş görme işlevinin azalmasıdır. Bireyin toplumsal hayat içerisinde yaşamını devam ettirebilmesi ve geçinebilmesi için gerekli imkânlardan yoksun olma durumu ise yoksulluk olarak ifade edilebilir (Daşlı ve Sarıkoca, 2016: 1299). Yaşlılık ve yoksulluk tanımlarından hareketle yaşlı yoksulluğu, 65 yaş üstünü geçmiş yaşlı bireylerin iş görme işlevlerinin azalması sebebiyle maddi imkanlardan yoksunlaşma durumu olarak tanımlanabilir.

Bireylerin yaşlılık sebebiyle belli işlevlerden uzaklaşması sonucu temel ihtiyaçlarını giderme ve refahtan uzaklaşma durumu olarak kabul edilen yaşlı yoksulluğu, bireylerin sosyal yardımlarla ilgili algılarını etkilemektedir. Bu durum araştırmanın bağımlı değişkenini oluşturmaktadır. Yaşlılık sebebiyle yoksulluk

durumu ile karşılaşan bireyler, toplumsal işlevler açısından bir bütünü oluşturan toplumun bir parçasında aksamanın meydana gelmesine sebep olabilmektedir. Toplumsal bütünleşmeyi bozan ve toplumun işlevlerini olumsuz etkileyen yaşlı yoksulluğunun belirlenmesi ve azaltılmasının toplumun daha sağlıklı işlemesi açısından önemli olduğu söylenebilir.

Araştırmanın bağımsız değişkenleri ise sosyo-demografik özellikler olarak belirlenmiştir. Yaş, cinsiyet, eğitim durumu ve hane özellikleri gibi sosyo-demografik özellikler, bireylerin yoksulluk durumu ile ilgili bilgi verebilecek özelliklerdir. Ayrıca yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardımlara yönelik algıları da hem yaşlı yoksulluğu hem de sosyal yardımların etkililiği hakkında fikir verebilir nitelikte olduğu söylenebilir. Çalışmada yer alan araştırma soruları belirlenirken yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin hangi sebeplerle yoksulluk yaşadıkları ve sosyal yardımların yoksulluğu gidermedeki etkisinin ölçülmeye çalışıldığı söylenebilir. Araştırma soruları da sosyal yardımlar bağlamında yaşlı yoksulluğunu belirlemeye yönelik olarak oluşturulmuştur.

Araştırmada kullanılan Sosyal Yardım Algı Ölçeği iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcılara dair demografik bilgilere yönelik sorular yer alırken ikinci bölümde katılımcıların sosyal yardım algıları beşli likert tipi ölçek ile ölçülmeye çalışılmıştır. Katılımcılara yönelik demografik bilgilerde 12 soru bulunmaktadır. Likert tipi ölçekte toplam 18 soru yer alırken cevaplar kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kararsızım, katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum şeklindedir. Verilerin değerlendirilmesinde ise kesinlikle katılıyorum ifadesi 5 puan, katılıyorum ifadesi 4 puan, kararsızım ifadesi 3 puan, katılmıyorum ifadesi 2 puan ve kesinlikle katılmıyorum ifadesi 1 puana denk gelmektedir.

5.6. ARAŞTIRMA ALANI, EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu çalışmada araştırma alanı İzmir İli Bergama İlçesi olarak belirlenmiştir. İzmir'in Bergama İlçesi nüfusu Bergama Kaymakamlığı resmî web adresinde yer alan verilere göre 102.090 kişidir. Bu kişilerin 51.267 kişisi erkek, 50.823 kişisi kadın bireylerden oluşmaktadır. Ayrıca ilçe nüfusunun 65.797 kişisi ilçe merkezinde ikamet ederken 36.293 kişisi köy ve kasabalarda yaşamaktadır. Nüfusun geçim kaynaklarının tarım, hayvancılık ve maden işçiliği olduğu söylenebilir. Çalışma

hayatında iş edinmenin zorlukları sebebiyle sosyal yardıma ihtiyaç duyan birey sayısının da yüksek olacağı iddia edilebilir.

Araştırmanın evrenini; İzmir ili Bergama İlçesinde ikamet eden fakir ve muhtaç durumda bulunduğu düşünülen ve herhangi bir sosyal yardım hizmetinden faydalanan 65 yaş üstü bireyler oluşturmaktadır. Bergama'nın merkez mahalleleri ve köylerde yaşayan 2022 sayılı kanun kapsamında yaşlı aylığı ve sosyal yardımlardan faydalanan kişi sayısı 1413 olarak tespit edilmiştir. Araştırma evreninde bulunan 1413 kişiden 435 birey kent merkezinde 978 birey ise kırsal yerleşim yerlerinde yaşamaktadır. Kent merkezinde yaşayan yaşlılardan 143'ü erkek 292'si kadındır. Kırsal yerleşim yerlerinde 272 birey erkek 706 bireyin ise kadın oldukları belirlenmiştir. Türkiye'de gerçekleştirilen sosyal yardım faaliyetleri kanunlar ile belirlenir ve tüm Türkiye'de aynı sosyal yardım uygulamaları gerçekleştirilir. Bu sebeple araştırma evreni olarak Bergama İlçesi'nin seçilmesi araştırmanın amacını gerçekleştirmeye yetecektir. Bununla birlikte araştırma evrenindeki tüm hanelere zaman yetersizliği ve mekân genişliği sebebiyle ulaşılamayacağından evreni temsil edecek bir örneklem üzerinde çalışmıştır.

Tablo 5. 3 Araştırma Evreninde Yer Alan Kişi Bilgileri*

	Kent	Kırsal
Kadın	292	706
Erkek	143	272
Toplam	435	978

*2022 sayılı kanun kapsamında 65 yaş aylığı alan birey sayıları

Araştırmanın örneklemini; Bergama'da yaşayan ve herhangi bir sosyal yardım hizmetinden faydalanan 65 yaş üstü bireyler arasından, 2022 sayılı kanun kapsamında yaşlı aylığından faydalanan ve tesadüfi olarak seçilen kişiler oluşturacaktır. Örneklemin evreni temsil kabiliyetini belirlemek için örneklem büyüklüğü hesaplaması yapılmıştır. Örneklem seçiminde sistematik tesadüfi örneklem yöntemi kullanılmıştır. Sistematik örneklem, evreni oluşturan listelerden belirli kriterler oluşturulacak örneklem belirleme yöntemidir (Tuna, 2012: 158). Sistematik örneklem kriterleri olarak şu noktalar gözetilmiştir:

- Araştırmada yer alacak bireyler herhangi bir sigorta emeklilik sistemine dahil olmayan bireyler.
- 2022 sayılı kanun kapsamında yaşlı aylığından faydalanan bireyler.
- Sosyal yardımlardan faydalanarak geçimini idame ettiren bireyler.

Örneklem büyüklüğü hesaplamasına göre %95 güven oranı ve %5 hata payı ile en az 303 kişiye ulaşılması hedeflenmiştir. Bununla birlikte güven oranı %92,2 olarak bulunsa da 303 katılımcıya ulaşılmıştır. Ayrıca örneklem seçimi yapılırken kent ve kırsal alan ayrımı ile kadın ve erkek ayrımı da gözetilmeye çalışılarak oluşturulmuştur. Araştırmada ulaşılan katılımcılardan 114 birey kırsal alanlarda ikamet ederken 90 birey şehir merkezinde yaşamaktadır. 99 birey ise şehir merkezine yakın kasaba olarak ifade edilebilecek alanlarda yaşamaktadır. Ayrıca bu bireyler eşit oranlarda kadın ve erkek olarak seçilmeye çalışılmış, 163 kadın katılımcı ile 140 erkek katılımcıya ulaşılabilmıştir. Araştırmada yer alan kırsal yerleşim yerleri maden köyleri, orman köyleri ve tarım köyleri olarak sınıflandırılabilir. şehir merkezi ise gecekondü bölgesi ve orta düzey gelir bölgesi olarak sınıflandırılmıştır.

Tablo 5. 4 Örneklemde Yer Alan Bireylerin Sosyo-demografik Özellikleri

DEĞİŞKEN		FREKANS (N)	YÜZDE (%)
CİNSİYET	Kadın	163	53,8
	Erkek	140	46,2
TOPLAM		303	100
YAŞ	65-75	125	41,3
	75-80	134	44,2
	8 ve Üzeri	44	14,5
TOPLAM		303	100
MEDENİ DURUM	Evli	60	19,8
	Bekar	49	16,2
	Boşanmış	79	26,1
	Eşi Vefat Etmiş	115	38
TOPLAM		303	100
ÖĞRENİM DURUMU	Okur Yazar	133	43,9
	İlköğretim	141	46,5
	Lise	24	7,9
	Ön Lisans	5	1,7
TOPLAM		303	100
MESLEK	Çiftçi	90	29,7
	İşçi	58	19,1
	Ev Hanımı	150	49,5
	Diğer	5	1,7
TOPLAM		303	100
ÇOCUK SAYISI	1 Çocuk	63	20,8
	2 Çocuk	122	40,3
	3 Çocuk	45	14,9
	4 Çocuk	11	3,6
	5 ve Üzeri	8	2,6
	Çocuğu yok	54	17,8
TOPLAM		303	100
YERLEŞİM	Köy	114	37,6
	Kasaba	99	32,7
	İlçe Merkezi	90	29,7
TOPLAM		303	100
KONUT TÜRÜ	Çadır/Baraka	38	12,5
	Gecekondu	77	25,4
	Müstakil Ev	114	37,6
	Daire	74	24,4
TOPLAM		303	100

Tablo 5.4'te yer alan bilgiler incelendiğinde, %53,8 oranında kadın, %46,2 erkek katılımcının bulunduğu, katılımcılardan %41,3'ünün 65-75 yaş aralığında, %44,2'sinin 75-80 yaş aralığında olduğu ve 80 yaş üzeri katılımcıların oranının 14,5 olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların öğrenim durumlarına bakıldığında ise %43,9'nun okur yazar olduğu, %46,5'inin ilköğretim mezunu olduğu, %7,9'unun

lise mezunu olduğu, %1,7'sinin ise ön lisans mezunu olduğu belirlenmiştir. Araştırmada yer alan katılımcılardan lisans ve lisans üstü mezuniyeti olan birey bulunmamaktadır. Ayrıca herhangi bir okula gitmemiş katılımcıların diploması bulunmasa da okur yazarlıklarının olduğu, imza atabildikleri ve belli bir oranda okuma yazma yeteneklerinin bulunduğu gözlemlenmiştir.

Katılımcıların medeni durumları incelendiğinde %19,6'sının evli olduğu, %16,2'sinin bekar olduğu ve hiç evlenmediği, %26,1'inin boşandığı, %38'inin ise eşinin vefat ettiği tespit edilmiştir. Katılımcıların yaşlılık öncesi ya da yaşlılık sırasındaki meslekleri ele alındığında %29,7'sinin çiftçi olduğu, %19,1'inin işçi olduğu, %49,5'inin ev hanımı olduğu, %1,7'sinin ise serbest meslek sahibi olduğu ve meslek belirtme isteğinde olmadığı belirlenmiştir. Bununla birlikte yevmiyeli tarla ve inşaat işleri yapan bireyler kendini işçi olarak tanımlarken kadın bireylerden ücretsiz aile işçisi olanlar kendilerini ev hanımı olarak tanımlamaktadır.

Katılımcıların %20,8'i bir çocuk sahibidir. %43,3'ü iki çocuk, 14,9'u üç çocuk, 3,6'sı dört çocuk, %2,6'sı 5 çocuk ve üzeri çocuğa sahiptir. Katılımcıların %17,8'i ise çocuk sahibi değildir. Katılımcıların demografik kriterlerin bir başkası yerleşim yeri olarak ele alınmıştır. Katılımcılardan %37,6'sı köyde, %32,7'si kasabada ve %29,7'si ilçe merkezinde ikamet etmektedir. Son olarak katılımcıların yaşadıkları konut türleri incelendiğinde %12,5'inin çadır ya da baraka benzeri bir yerde yaşadığı, %25,4'ü herhangi bir tapusu olmayan gecekondlu konutta, %37,6'sı müstakil konutta ve %24,4'ünün daire türünde konutta yaşamaktadır.

5.7. VERİ TOPLAMA SÜRECİ VE VERİ ANALİZİ

Araştırmada konu ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalar incelenmiş ve hangi araçlarla verilerin toplandığı değerlendirilmiştir. Bu neticede araştırmanın temel problemine ait alt soruları test edebilecek sorular belirlenmiş ve anket formu hazırlanmıştır. Anket formu araştırmacı Saltuk Buğra TAŞOVA tarafından geliştirilmiştir ve iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda katılımcılara ait demografik veriler araştırılırken ikinci kısım beşli likert tipinde oluşturulmuş ve yaşlı bireylerin sosyal yardımlara yönelik algılarını ortaya koyması hedeflenmiştir. 12 demografik soru ve 18 likert tipi soru içeren anket formunda toplam 30 soru bulunmaktadır. Araştırmada veri toplama yöntemi belirlenen örneklem dahilinde

bulunan bireylerle yüz yüze görüşmeler yapılarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarla telefon yoluyla iletişime geçilmiş, çalışmaya katılımı kabul eden katılımcılarla evlerinde ya da bulundukları mahallerde yer alan halka açık kıraathane gibi mekanlarda araştırma yüz yüze uygulanmıştır. Uygulama yapılan bireyler 65 yaş üstü olduğundan anket formundaki sorular araştırmacı tarafından katılımcıya sorulup alınan cevap araştırmacı tarafından forma işaretlenmiştir. Tüm verilerin toplanması bir aylık bir zaman diliminde gerçekleşmiştir. Veriler bizzat araştırmacı tarafından toplanmış ve her bir veri toplama süreci katılımcının verdiği cevaplara göre ortaya çıkmıştır. Araştırmada hazırlanan anket formu örneklemde belirtilen sistematik kategoriye dâhil edilen bireylere uygulanmıştır. Bu çalışmada anket formu kullanılmasının sebebi araştırmanın amacına ait değişkenler arası ilişkinin sayısal veriler doğrultusunda yorumlanacak olmasıdır. Anket formlarının hedeflenen örneklem üzerinde uygulanmasından sonra anket formları kodlanarak işlenecek hale getirilmiştir. Ardından kodlanmış veriler SPSS paket programı ile öncelikle frekans testlerine tabi tutulmuş, ardından normal dağılım durumları incelenmiş, son olarak da normal dağılım gösteren veriler arasındaki ilişkiler uygun testlerle, normal dağılım göstermeyen veriler ise yine uygun testlerle ölçülerek ve yorumlanmıştır. SPSS testinden elde edilen sonuçlar, tablolar haline getirilerek yorumlanmış ve hipotezler değerlendirilmiştir. Bulguların değerlendirilmesi sonucunda hedef teori ile hipotezlerin uygunluğu denetlenerek sonuçlara ulaşılmış, bu sonuçlar Yedinci Bölüm olan Tartışma, Sonuç ve Öneriler bölümünde değerlendirilmiştir.

ALTINCI BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Bu bölümde araştırmada elde edilen verilerin SPSS 27 paket programı ile analiz edilerek araştırmanın alt problemlerine dayalı olarak yorumlanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler öncelikle normallik analizine tabii tutulmuştur. Normallik analizinde aykırı değer ve kayıp değer bulunmadığından araştırma sonuçlarından çıkarılan katılımcı bulunmamaktadır. Yapılan normallik analizi sonucunda Kolmogorov-Smirnov değeri ile Shapiro Wilk değeri anlamlı ($p < ,05$) bulunmuştur. Bu değer elde edilen verilerin normal dağılım göstermediğini ifade etmektedir. Bununla birlikte Tabachnick and Fidell (2013), Shapiro Wilk değeri anlamlı bulursa dahi basıklık ve çarpıklık (Skewness Kurtosis) değerlerinin $-1,5 < p < +1,5$ aralığında olmasının normal dağılım için yeterli olduğunu belirtmektedir. George ve Mallery (2010) ise basıklık ve çarpıklık katsayılarının $-2 < p < 2$ aralığında olmasının normallik varsayımı için geçerli olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca likert tipi ölçeklerde katılımcıların algısının beşli kategori ile ölçülmesinin normal dağılım düzeyini düşürdüğü, kategori arttıkça normal dağılım düzeyinin artabileceği, normal dağılım göstermeyen verilerin parametrik olmayan testlerle ölçülmesi gerektiği fakat parametrik olmayan testlerin de sosyal bilimlerde yeteri kadar güvenilir olmadığı ifade edilebilir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Bu sebeple çalışmada $-1,5$ ve $+1,5$ arasında basıklık ve çarpıklık değerine sahip olan verilerin normal dağılım gösterdiği kabul edilerek parametrik testler uygulanmıştır. Araştırmada gerçekleştirilen normallik analizinden elde edilen bulgular Tablo 6.1’de gösterilmiştir.

Tablo 6. 1 Normallik Analizinden Elde Edilen Veriler

Kolmogorov-Smirnov	Shapiro Wilk	Skewness	Kurtosis	Mean	Median	Mode
,001*	,001*	-1,136	-,493	3,53	4,06	4,17

* $p < ,05$

Tablo 6.1’de yer alan veriler incelendiğinde kolmogorov-smirnov ve shapiro wilk testleri sonucunda elde veriler katılımcı yanıtlarının normal dağılım

göstermediğini ifade etse de basıklık ve çarpıklık değerleri -1,5 ile +1,5 (-1,136, - ,493) arasında olduğundan yanıtların normal dağılım gösterdiği belirtilebilir.

Araştırmanın ana amacına yönelik olarak gerçekleştirilen betimsel analizler neticesinde elde edilen bulgular Tablo 6.2’de gösterilmiştir.

Tablo 6. 2 Yoksulluk Yaşayan Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardımların Etkililiğine Yönelik Algılarını Gösteren Betimsel Veriler

	N	Min	Max	Sum	Mean*	SS	Varyans
SOSYAL YARDIM ALGISI	303	1,22	4,72	903,67	2,98	1,24	1,54

*1,00-1,79=Çok düşük; 1,80-2,59=Düşük; 2,60-3,39=Orta; 3,40-4,19=Yüksek; 4,20-5,00=Çok yüksek

Tablo 6.2’de yer alan veriler incelendiğinde araştırma örnekleminin 303 katılımcıdan oluştuğu belirlenmiştir. Ayrıca araştırmada yer alan yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardımların yoksulluğu gidermede etkililiği hakkındaki algısının orta düzeyde olduğu ortaya konulmuştur.

6.1. BİRİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak ele alınan alt problemlerden ilki “Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylere yapılan sosyal yardımlar nelerdir” sorusu olarak belirlenmiştir. Araştırmada örneklem seçiminde ele alınan ölçütlerden biri, yaşlı olarak kabul edilen bireylerin 2022 sayılı kanun kapsamında yaşlı aylığından faydalıyor olması ve yaşlı aylığının yanında diğer sosyal yardım çeşitlerinden en az bir tanesinden faydalıyor olması şeklinde belirlenmiştir. Bu sebeple yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin faydalandıkları sosyal yardımları detaylı olarak incelemek gereklidir. Her bir değişkenin alt kategorilerinde yer alan bireylerin hangi tür sosyal yardımlardan faydalandığı incelemek amacıyla 2022 sayılı kanun kapsamında yaşlı aylığından faydalanan bireylerin fayda sahibi oldukları diğer sosyal yardım türlerine ait veriler Tablo 6.3’de gösterilmiştir.

Tablo 6. 3 Örneklemede Yer Alan Bireylerin Faydalandıkları Sosyal Yardımlar

DEĞİŞKEN	TÜR	NAKDİ	YAKACAK	GIDA	BARINMA	SAĞLIK	GİYİM
CİNSİYET	KADIN	120	76	107	10	76	27
	ERKEK	96	68	94	8	67	18
	TOPLAM	216	144	201	18	143	45
YAŞ	65-75	98	66	83	6	65	18
	75-80	89	56	86	11	60	16
	80 +	29	22	32	1	18	11
	TOPLAM	216	144	201	18	143	45
MEDENİ DURUM	EVLİ	48	29	37	3	26	8
	BEKAR	37	24	37	4	21	9
	BOŞANMIŞ	56	38	51	3	40	11
	EŞİ VEFAT ETMİŞ	75	53	76	8	56	17
	TOPLAM	216	144	201	18	143	45
ÖĞRENİM DURUMU	OKUR YAZAR	96	65	90	7	64	20
	İLKÖĞRETİM	99	62	96	9	66	21
	LİSE	17	14	12	2	11	3
	ÖN LİSANS	4	3	3	-	2	1
	TOPLAM	216	144	201	18	143	45
MESLEK	ÇİFTÇİ	64	41	60	7	48	10
	İŞÇİ	34	29	35	2	25	8
	EV HANIMI	113	70	101	9	70	26
	DİĞER	5	4	5	-	-	1
	TOPLAM	216	144	201	18	143	45
YERLEŞİM YERİ	KÖY	81	49	79	10	66	18
	KASABA	72	53	65	4	35	9
	İLÇE MERKEZİ	63	42	57	4	42	18
	TOPLAM	216	144	201	18	143	45

Tablo 6.3'te yer alan veriler incelendiğinde yoksulluk yaşayan kadın bireylerin %36,60'ı nakdi yardımlardan faydalanırken erkek bireylerin oranının %31,68 olduğu görülmektedir. Kadın bireylerin %25,08'i yakacak yardımlarından erkek bireylerin ise %22,44'ü yakacak yardımından faydalanmaktadır. Gıda yardımlarından faydalanan kadın birey oranı %35,31 olduğu görülürken erkek oranı %31,02 olarak belirlenmiştir. Örneklem içerisinde yer alan kadın bireylerden 10 kişi ve erkek bireylerden 8 kişi barınma yardımlarından faydalanmış, 9 kadın ve 8 erkek birey ise eğitim yardımlarında faydalanmıştır. Sağlık yardımlarından faydalanan kadın oranı %25,08 iken erkek oranı 22,11 olarak bulunmuştur. Son olarak giyim yardımından 27 kadın birey ve 18 erkek bireyin faydalandığı ifade edilebilir.

Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin faydalandıkları sosyal yardımlar yaş değişkenine göre incelendiğin 65-75 yaş aralığındaki bireylerin %32,34'ünün gıda yardımlarından faydalandığı, %21,78'inin yakacak yardımı aldığı, %27,39'unun gıda yardımlarından, %21,45'inin sağlık yardımlarından, %5,94'ünün giyim yardımlarından faydalandığı tespit edilmiştir. Ayrıca barınma yardımından faydalanan 18 bireyden 6 kişi 65-75 yaş aralığındadır. 75-80 yaş aralığındaki bireyler incelendiğinde %29,37'si gıda, %18,48'i yakacak, %28,38'i gıda, %19,80'i sağlık yardımlarından faydalanmaktadır. Son olarak 80 yaş ve üzeri yoksulluk yaşayan bireylerin %9,57'si nakdi yardımlardan, %7,26'sı yakacak yardımlarından, %10,56'sı gıda yardımlarından faydalanmaktadır. Bununla birlikte 80 yaş ve üzeri barınma yardımlarından bir birey faydalanırken eğitim yardımlarından da üç birey faydalanmaktadır. Eğitim yardımlarından faydalanan bireylerin ayırt edici özelliği bu yardımı eğitim desteği verdikleri üçüncü kuşak akrabaları olduğu söylenebilir. Ayrıca 80 yaş ve üzerinde barınma yardımından faydalanan bireyin bu yardımdan 80 yaşından önceki dönemde faydalandığı ifade edilebilir.

Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin medeni durumları ve faydalandıkları sosyal yardım türleri incelendiğinde evli bireylerin %15,84'ü nakdi yardımlardan, %9,57'si yakacak yardımlarından, %12,21'i gıda yardımlarından, %8,58'i sağlık yardımlarından faydalanmaktadır. Ayrıca 8 birey giyim, 3 birey barınma, 1 birey de eğitim yardımlarından faydalanmaktadır. Yoksulluk yaşayan bireyler arasında bekar ve hiç evlenmemiş olanlar da bulunmaktadır. Bekar bireylerin %12,21'i nakdi yardımlardan, %7,92'isi yakacak, %12,21'i gıda, %6,93'ü ise sağlık yardımlarından

faaydalanmaktadır. Boşanmış bireylerin %18,48'i gıda, %12,54'ü yakacak, %16,83'ü gıda ve %13,20'si sağlık yardımlarından faaydalanmaktadır. Son olarak eşi vefat eden yaşlı bireylerin %24,75'i nakdi yardımlardan faaydalanırken, %17,49'u yakacak yardımlarından, %25,08'i gıda yardımlarından ve %24,75'i sağlık yardımlarından faaydalanmaktadır.

Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin eğitim durumlarına göre faaydalandıkları yardım türleri incelendiğinde nakdi yardımlardan faaydalanan bireylerin %31,68'inin okur-yazar olduğu, %32,67'sinin ilkokul ya da ortaokul mezunu olduğu, %5,61'inin lise mezunu olduğu ve 4 bireyin ise ön lisans programlarından mezun olduğu tespit edilmiştir. Araştırma formunda yer alan diğer eğitim durumları olan lisans ve lisans üstü eğitim durumuna sahip katılımcı bulunmamaktadır. Yakacak yardımından faaydalanan yoksul yaşlıların %21,45'i okur yazar, %20,46'sı ilkokul ve ğretim mezunu, %4,62'si lise, %0,99'u ise ön lisans mezuniyetine sahiptir. Gıda, yakacak ve nakdi yardımdan faaydalanan ön lisans mezunu olan bireyler ortaktır. Gıda yardımlarından faaydalanan bireyler incelendiğinde %29,70'i okur yazar, %31,68'i ilköğretim mezunu, %3,96'sı lise, 0,99'u ise ön lisans mezunudur. Barınma yardımlarından faaydalanan okur yazar birey sayısı 7 kişi, ilköğretim mezunu kişiler 9 kişi lise mezunu kişiler ise 2 kişi olarak tespit edilmiştir. Sağlık yardımlarından faaydalanan yaşlı bireylerin eğitim durumu incelendiğinde %21,12'sinin okur yazar olduğu, %21,78'inin ilköğretim mezunu olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Ayrıca 3 bireyin lise mezunu olduğu ve 1 bireyin ön lisans mezunu olduğu belirlenmiştir. Son olarak giyim yardımından faaydalanan bireylere ait bulgular incelendiğinde %6,6'sının okur yazar olduğu, %6,93'n ilköğretim mezunu olduğu bulunmuş, 3 bireyin lise mezunu ve 1 bireyin ön lisans mezunu olduğu tespit edilmiştir.

Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin yaşadıkları yere göre faaydalandığı sosyal yardımlar incelendiğinde nakdi yardımlardan faaydalanan bireylerin %26,73' köyde, %23,76'sı kasaba niteliğindeki yerleşim yerinde, %20,79'u ise şehir merkezinde yaşamaktadır. Yakacak yardımından faaydalanan bireylerin %16,17'si köyde, %17,49'u kasabada, %13,86'sı ise şehir merkezinde yaşamaktadır. Köylerde gıda yardımından faaydalanan birey oranı %26,07, kasabalarda yaşayan ve gıda yardımından faaydalanan birey oranı %11,55, şehir merkezinde yaşayan ve gıda yardımından faaydalanan birey oranı ise %18,81 olarak belirlenmiştir. Yoksulluk

yaşayan yaşlı bireylerden barınma yardımından 10 kişi köyde faydalanırken 4 kişi kasabada ve 4 kişi de köyde faydalanmıştır. Sağlık yardımı alan yaşlı bireylerin yaşadıkları yerleşim yerleri incelendiğinde %21,78 köyde, %11,55 kasabada, %13,86 ise şehir merkezinde yaşamaktadır. Son olarak giyim yardımından faydalanan yaşlı bireylerin oranı incelendiğinde %5,94 köyde, %2,97 kasabada, %5,94'ü ise ilçe merkezinde yaşamaktadır.

Sonuç olarak veriler genel olarak incelendiğinde yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin %71,29'u yaşlı aylığının yanında nakdi yardımlardan da faydalanmaktadır. %47,52'si yakacak yardımlarından, %66,33'ü gıda yardımlarından, %47,19'u sağlık yardımlarından, %5,94'ü barınma yardımlarından, %14,85'i ise giyim yardımından faydalanmaktadır. Oranlar incelendiğinde toplam oranın %100'ü aştığı görülebilir. Bunun sebebi bir kişinin birden fazla yardımdan faydalanmasıdır. Yoksulluk yaşayan yaşlı bireyler birkaç farklı sosyal yardım türünden aynı anda yararlanabilmektedir.

6.2. İKİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak ele alınan alt problemlerden ikincisi “Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylerin sosyo-demografik özellikleri nelerdir” sorusu olarak belirlenmiştir. Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyo-demografik özelliklerine ait detaylı veriler çapraz tablolar halinde aşağıda gösterilmiştir.

Tablo 6. 4 Cinsiyete Göre Demografik Verilerin Dağılımı

FAKTÖR	TÜR	CİNSİYET	
		KADIN	ERKEK
YAŞ	65-75	74	51
	75-80	69	65
	80+	20	24
MEDENİ DURUM	EVLİ	33	27
	BEKAR	25	24
	BOŞANMIŞ	43	36
	EŞİ VEFAT ETMİŞ	62	53
	OKUR YAZAR	78	55
ÖĞRENİM DURUMU	İLKÖĞRETİM	73	68
	LİSE	9	15
	ÖN LİSANS	3	2
	ÇİFTÇİ	9	81
MESLEK	İŞÇİ	3	55
	EV HANIMI	150	-
	DİĞER	1	4
ÇOCUK SAYISI	1	30	33
	2	72	50
	3	20	25
	4	7	4
	5+	7	1
	ÇOCUK YOK	27	27
YERLEŞİM YERİ	KÖY	61	53
	KASABA	54	45
	İLÇE MERKEZİ	48	42
	ÇADIR/BARAKA	22	16
	GECEKONDU	40	37
KONUT TÜRÜ	MÜSTAKİL	61	53
	DAİRE	40	34
TOPLAM		163	140

Tablo 6.4'te yer alan veriler incelendiğinde kadın bireylerin %45,40'ı 65-75 yaş aralığında, %42,33'ü 75-80 yaş aralığında, %12,27'si ise 80 ve üstü yaştadır. Erkek bireylerin ise %36,43'ü 75-80 yaş aralığında, %46,43'ü 75-80 yaş aralığında, %17,14'ü ise 80 ve üzeri yaşlardadır. Bu bağlamda katılımcılardan kadın bireylerde yoğunluğu 65-70 yaş aralığı oluştururken erkek katılımcılarda ise 75-80 yaş aralığı oluşturmaktadır. Tablo 6.3'te yer alan bir başka veri katılımcıların cinsiyete göre hangi medeni durumda olduğudur. Kadın bireylerin %20,25'i evli, %15,34'ü bekar, %28,38'i boşanmış ve %38,03'ü eşi vefat etmiş medeni durumuna sahiptir. Erkek bireylerin ise %19,29'u evli, 17,14'ü bekar, %25,71'i boşanmış ve %37,86'sının eşi vefat etmiştir. Bu minvalde her iki cinsiyette de medeni durum ağırlığını eşi vefat etmiş bireylerin oluşturduğu ifade edilebilir.

Katılımcıların sosyo-demografik verilerinde bir diğerinin cinsiyete göre öğrenim durumlarının dağılımı olduğu söylenebilir. Buna göre katılımcı kadın bireylerden %%47,85'inin okur yazar olduğu, %44,79'unun ilköğretim mezunu olduğu, %5,52'sinin lise mezunu olduğu ve %1,84'ünün ön lisans mezunu olduğu tespit edilmiştir. Katılımcı erkek bireyler incelendiğinde %39,29'unun okur yazar olduğu, %48,57'sinin ilköğretim okullardan mezun olduğu, %10,71'inin lise mezunu olduğu, %1,43'ünün de ön lisans mezunu olduğu bulgularına ulaşılmıştır. Kadın bireylerde en çok görülen eğitim durumu okur yazarlıkken erkek bireylerde ilköğretim mezunu diğer mezuniyetlerden daha fazla görülmektedir.

Yoksulluk yaşayan bireylerin cinsiyete göre meslek dağılımı incelendiğinde kadınların %92,02'sinin ev hanımı olduğu erkek bireylerin ise %57,86'sının çiftçi, %39,29'unun işçi olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. Katılımcıların cinsiyetlerine göre çocuk sayıları incelendiğinde kadınların %44,17'sinin 2 çocuk sahibi olduğu, erkek bireylerin ise %35,71'inin 2 çocuk sahibi olduğu belirlenmiştir. Kadınların %16,56'sının hiç çocuk sahibi olmadığı erkeklerin ise %19,29'unun çocuk sahibi olmadığı belirlenmiştir. Araştırmaya katılan kadın bireylerin %37,42'sinin köyde, %33,13'ünün kasaba, %29,45'inin ilçe merkezinde yaşadıkları, erkek bireylerin ise %37,86'sının köylerde, %32,14'ünün kasabalarda, %30'unun ise şehir merkezinde yaşadığı tespit edilmiştir. Son olarak katılımcıların yaşadıkları konut türleri incelendiğinde kadın bireylerin %13,50'si baraka tarzında evlerde yaşadıkları, %24,54'ünün gecekondulu evlerde, %37,42'sinin müstakil evlerde ve %24,54'ünün

daire tipi evlerde yaşadıkları; katılımcı erkek bireylerin ise %11,43'ünün baraka tarzı evlerde %26,43'ünün gecekondur yapılarında, %37,86'sının müstakil evlerde ve %24,49'unun daire tipi evlerde yaşadıkları belirlenmiştir.

6.3. ÜÇÜNCÜ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak ele alınan alt problemlerden üçüncüsü “Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylerin sosyal yardımlara yönelik algıları cinsiyete göre değişmekte midir” sorusu olarak belirlenmiştir. Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algılarının cinsiyet değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik gerçekleştirilen bağımsız örneklem t testi sonuçları Tablo 6.5'te gösterilmiştir.

Tablo 6. 5 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Cinsiyete Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan T Testine Yönelik Bulgular

DEĞİŞKEN	GRUPLAR	N	$\bar{x}$	ss	Sh	T testi		
						<i>t</i>	<i>sd</i>	<i>p</i>
Sosyal Yardım Algısı	Kadın	163	3,21	1,22	0,10	3,57	301	,001*
	Erkek	140	2,71	1,21	0,10			

*p<0,05

Tablo 6.4'te yer alan veriler incelendiğinde yoksulluk yaşayan yaşlı bireyler arasında kadın bireyler ile erkek bireyler arasında anlamlı bir farklılık olduğu ($t=3,57$, $p<,05$) bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda kadın bireylerin ortalama puanları ($\bar{x}=3,21$) erkek bireylerin ortalama puanlarından ($\bar{x}=2,71$) daha yüksektir. Kadın bireylerin sosyal yardım yoksulluğu gidermede etkili olduğunu belirtirken erkek bireylerin sosyal yardımları gidermede etkili olmadığını belirttiği söylenebilir. Bununla birlikte ortalama puanların kararsızlık katsayısına ($\bar{x}=3,00$) yakın olduğu ifade edilebilir.

6.4. DÖRDÜNCÜ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak ele alınan alt problemlerden dördüncüsü “Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylerin sosyal yardımlara yönelik algıları yaşadıkları yere göre değişmekte midir” sorusu olarak belirlenmiştir. Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algılarının yaşadıkları yerleşim yeri değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 6.6 ve Tablo 6.7’de gösterilmiştir.

Tablo 6. 6 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Yerleşim Yeri Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizine Yönelik Bulgular

DEĞİŞKEN	GRUP	N	$\bar{x}$	ss		KT	sd	KO	F	p
SOSYAL YARDIM ALGISI	KÖY	11	3,17	1,27	Gruplar Arası	46,35	2	23,18	16,58	,001*
	KASABA	99	3,31	1,24						
	İLÇE	90	2,39	0,99	Grup İçi	439,36	300	1,40		
	MERKEZİ									

*p<0,05

Tablo 6.6’da yer alan veriler incelendiğinde yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algılarının yerleşim yeri değişkenine göre anlamlı olarak farklılaştığı ($F=16,58$, $p<,05$) bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu gösteren veriler ise Tablo 6.7’de yer almaktadır.

Tablo 6. 7 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Yerleşim Yeri Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Olduğuna Yönelik Bulgular

GRUPLAR	KÖY			KASABA			İLÇE MERKEZİ		
	O.F.	SH	p	O.F.	Sh	p	O.F.	Sh	p
KÖY				,14	,16	,41	,78	,17	,001*
KASABA	,14	,16	,41				,92	,17	,001*
İLÇE MERKEZİ	,78	,17	<0,01*	,92	,17	<0,01*			

*p<0,05

Tablo 6.7’de yer alan veriler incelendiğinde yerleşim yeri köy olan yaşlı bireyler ile yerleşim yeri kasaba olan bireyler arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı ($p>,05$) bulgularına ulaşılmıştır. Bununla birlikte yerleşim yeri köy olan bireyler ile ilçe merkezinde yaşayan bireyler arasında anlamlı farklılık ($p<,05$) bulunmaktadır. Ayrıca yerleşim yeri kasaba olan bireyler ile yerleşim yeri ilçe merkezi olan bireyler arasında da anlamlı farklılık ($p<,05$) bulunmaktadır. Farklılığın hangi grupların lehine olduğunu belirlemek üzere ortalama puanlar incelendiğinde yerleşim yeri köy olan bireylerin sosyal yardımların etkililiğine yönelik algıları ($\bar{x}=3,17$) şehir merkezindekilerden ($\bar{x}=2,39$) daha yüksektir. Yerleşim yeri kasaba olan bireylerin ortalama puanları da ($\bar{x}=3,31$) yine ilçe merkezinde yaşayan bireylerin ortalama puanlarından daha yüksektir.

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak ele alınan alt problemlerden dördüncüsü “Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylerin sosyal yardımlara yönelik algıları yaşadıkları yere göre değişmekte midir” sorusu olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda anket formunda yer alan ikinci soru konut türü olarak belirlenmiştir. Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algılarının yaşadıkları konut tipi değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 6.8’de gösterilmiştir.

Tablo 6. 8 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Konut Türü Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizine Yönelik Bulgular

DEĞİŞKEN	GRUP	N	$\bar{x}$	ss		KT	sd	KO	F	p
SOSYAL YARDIM ALGISI	ÇADIR/BARAKA	38	2,92	1,21	GRUPLAR ARASI	2,44	3	,81	,52	,67
	GECEKONDU	77	2,87	1,28						
	MÜSTAKİL	114	2,99	1,23						
	DAİRE	74	3,11	1,24	GRUP İÇİ	463,28	299	1,55		

Tablo 6.8’de yer alan veriler incelendiğinde yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algılarının yaşadıkları konut türüne göre anlamlı farklılık göstermediği ($F=,52$, $p>,05$) belirlenmiştir. Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algılarının yaşadıkları konut türüne göre oluşan ortalama puanlar incelendiğinde puanlar arasında bir farklılık bulunduğu belirlenmiş olsa da bu farkın anlamlı olmadığı ifade edilebilir.

6.5. BEŞİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak ele alınan alt problemlerden beşincisi “Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylerin sosyal yardımlara yönelik algıları yaşlarına göre değişmekte midir” sorusu olarak belirlenmiştir. Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algılarının yaş değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 6.9’da gösterilmiştir.

Tablo 6. 9 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Yaş Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizine Yönelik Bulgular

DEĞİŞKEN	GRUP	N	$\bar{x}$	ss		KT	sd	KO	F	p
SOSYAL YARDIM ALGISI	65-75	125	2,99	1,26	Gruplar Arası	2,36	2	1,18	,76	,47
	75-80	134	3,04	1,23						
	80 ve Üzeri	44	2,78	1,23	Grup İçi	463,36	300	1,55		

Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardımlara ilişkin algılarının yaş değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçlarının yer aldığı tablo 6.9 incelendiğinde yaş değişkeninin yaşlı bireylerin sosyal yardım algılarına anlamlı bir etkide bulunmadığı ($F=,76$, $p>,05$) sonucuna ulaşılmıştır. Yaş kategorilerinin ortalama puanlarına bakıldığında puanların birbirine yakın olduğu ve anlamlı farklılık yaratacak bir değişiklik bulunmadığı ifade edilebilir.

6.6. ALTINCI ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak ele alınan alt problemlerden altıncısı “Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylerin sosyal yardımlara yönelik algıları eğitim durumlarına göre değişmekte midir” sorusu olarak belirlenmiştir. Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algılarının eğitim durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 6.10’da gösterilmiştir.

Tablo 6. 10 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizine Yönelik Bulgular

DEĞİŞKEN	GRUP	N	$\bar{x}$	ss		KT	sd	KO	F	p
SOSYAL YARDIM ALGISI	Okur Yazar	133	3,07	1,20	Grup İçi	26,54	3	8,85	6,02	,001*
	İlkokul/Ortaokul	141	3,08	1,27						
	Lise	24	1,99	,85	Gruplar Arası	439,18	299	1,47		
	Ön Lisans	5	2,71	1,34						

*p<0,05

Tablo 6.10'da yer alan veriler incelendiğinde yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algılarının eğitim durumlarına göre anlamlı farklılık gösterdiği (F=6,02, p<,05) bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu gösteren bulgular Tablo 6.11'de gösterilmiştir.

Tablo 6. 11 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Eğitim Durumu Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Olduğuna Yönelik Bulgular

GRUPLAR	Okur Yazar			İlkokul/Ortaokul			Lise			Ön Lisans		
	O.F.	SH	p	O.F.	Sh	p	O.F.	Sh	p	O.F.	Sh	p
Okur Yazar				-,02	,15	,91	1,08	,27	,001*	,35	,55	,52
İlkokul/Ortaokul	,02	,15	,91				1,10	,27	,001*	,37	,55	,50
Lise	-1,08	,27	,001*	-1,10	,27	,001*				-	,60	,23
Ön Lisans	-,35	,55	,52	-,37	,55	,50	,73	,60	,23	,73		

*p<0,05

Tablo 6.11’de yer alan veriler incelendiğinde yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerden eğitim durumu lise olanların sosyal yardımlara yönelik algıları okur yazar olan ve ilk ya da ortaokul mezunu olan bireylerden daha farklı olduğu ($p<,05$) belirlenmiştir. Eğitim durumu kategorilerine ait ortalamalar incelendiğinde farklılığın okur yazar ve ilkököl/ortaokul mezunları lehine olduğu ($\bar{x}=3,07$, $\bar{x}=3,08$) lise mezunu bireylerin sosyal yardımların etkililiğine ait düşüncelerinin olumsuz olduğunu ($\bar{x}=1,99$) belirtmek mümkündür.

6.7. YEDİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak ele alınan alt problemlerden yedincisi “Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylerin sosyal yardımlara yönelik algıları medeni durumlarına göre değişmekte midir” sorusu olarak belirlenmiştir. Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algılarının medeni durum değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçları Tablo 6.12’de gösterilmiştir.

Tablo 6. 12 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Medeni Durum Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizine Yönelik Bulgular

DEĞİŞKEN	GRUP	N	$\bar{x}$	ss		KT	sd	KO	F	p
SOSYAL YARDIM ALGISI	Evli	60	3,33	1,19	Grup İçi	47,94	3	15,98	11,44	,001*
	Bekar	49	2,10	,89						
	Boşanmış	79	3,07	1,23	Gruplar Arası	417,78	298	1,40		
	Eşi Vefat Etmiş	115	3,11	1,25						

* $p<,05$

Tablo 6.12’de yer alan veriler incelendiğinde yapılan tek yönlü varyans analizi sonucunda yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algılarının medeni durumlarına göre anlamlı farklılık gösterdiği ($F=11,44$, $p<,05$) bulgusuna

ulaşılmıştır. Bu bağlamda farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu gösteren bulgular Tablo 6.13’de gösterilmiştir.

Tablo 6. 13 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Medeni Durum Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Olduğuna Yönelik Bulgular

GRUPLAR	Evli			Bekar			Boşanmış			Eşi Vefat Etmiş		
	O.F	SH	p	O.F	Sh	p	O.F	Sh	p	O.F	Sh	p
Evli				1,23	,23	,00*	,26	,20	,21	,21	,19	,26
Bekar	-1,23	,23	,00*				-,97	,21	,00*	-1,01	,20	,00*
Boşanmış	-,25	,20	,21	,97	,21	,00*				-,04	,17	,81
Eşi Vefat Etmiş	-,21	,19	,26	1,01	,20	,00*	,04	,17	,81			

*p<0,05

Tablo 6.13’de yer alan veriler incelendiğinde evli bireyler ile bekar bireyler arasında sosyal yardım algıları açısından anlamlı bir farklılık ($p<,05$) bulunduğu söylenebilir. Ayrıca bekar bireyler ve boşanmış bireyler arasında ve yine bekar bireyler ile eşi vefat etmiş bireyler arasında da anlamlı bir farklılık bulunduğu ($p<,05$) ifade edilebilir. Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algılarına ilişkin ortalama puanlar değerlendirildiğinde bekar bireylerin sosyal yardımların etkililiğine yönelik algılar ($\bar{x}=2,10$) düşüktür. Evli ($\bar{x}=3,33$), boşanmış ($\bar{x}=3,07$) ve eşi vefat etmiş ($\bar{x}=3,11$) bireylerde ise sosyal yardımların yoksulluğu gidermede etkili olduğu düşüncesinin olduğu belirtilebilir.

6.8. SEKİZİNCİ ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak ele alınan alt problemlerden sekizincisi “Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylerin sosyal yardımlara yönelik algıları çocuk sayılarına göre değişmekte midir” sorusu olarak belirlenmiştir. Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algılarının çocuk sayısı değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik gerçekleştirilen Tek Yönlü Varyans Analizi sonuçları Tablo 6.14’de gösterilmiştir.

Tablo 6. 14 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Çocuk Sayısı Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi Sonuçlarına Yönelik Bulgular

PUAN	GRUPLAR	N	$\bar{x}$	ss		KT	sd	KO	F	p
SOSYAL YARDIM ALGISI	1 Çocuk	63	3,19	1,24	Grup İçi	39,14	5	7,83	5,45	,001*
	2 Çocuk	122	3,16	1,22						
	3 Çocuk	45	3,08	1,26						
	4 Çocuk	11	3,24	1,34	Gruplar Arası	426,57	297	1,44		
	5 Çocuk ve Üstü	8	2,78	1,30						
	Çocuğu Yok	54	2,23	0,98						

*p<0,05

Tablo 6.14'te yer alan veriler incelendiğinde yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algılarının sahip oldukları çocuk sayısına göre anlamlı farklılık gösterdiği (F=5,45, p<0,05) tespit edilmiştir. Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algılarının hangi gruplar arasında olduğunu belirlemeye yönelik olarak uygulanan Post-Hoc sonuçları tablo 6.15'te gösterilmiştir.

Tablo 6. 15 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Çocuk Sayısı Değişkenine Göre Hangi Gruplar Arasında Olduğuna Yönelik Bulgular

GRUP	1 Çocuk			2 Çocuk			3 Çocuk			4 Çocuk			5 Çocuk ve Üstü			Çocuğu yok		
	O.F	SH	p	O.F	Sh	p	O.F	Sh	p	O.F	Sh	p	O.F	Sh	p	O.F	Sh	P
1 Çocuk				,03	,19		,12	,23		-,05	,39		,41	,45		,97	,22	*
2 Çocuk	-,03	,19					,09	,21		-,07	,38		,39	,44		,94	,20	*
3 Çocuk	-,12	,23		-,09	,21					-,16	,40		,30	,46		,85	,24	*
4 Çocuk	,05	,39		,07	,38		,16	,40					,46	,56		1,01	,40	
5 Çocuk ve Üstü	-,41	,45		-,39	,44		-,30	,46		-,46	,56					,55	,45	
Çocuğu Yok	-,97	,22		-,94	,20		-,85	,24		- 1,01	,40		-,55	,45				

*p<0,05

Tablo 6.15'te yer alan veriler incelendiğinde çocuğu olmayan bireyler ile bir çocuk, iki çocuk ve üç çocuk sahibi bireyler arasında sosyal yardım algıları açısından anlamlı farklılık bulunduğu ($p<0,05$) bulgusuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte dört çocuk ve 5 çocuğa sahip olanlar ile çocuk sahibi olmayan bireylerin sosyal yardım algıları arasında anlamlı farklılığa ($p>0,05$) rastlanmamıştır. Çocuk sahibi olmayan bireylerin sosyal yardım algısının diğer bireylere oranla daha düşük olduğu ($\bar{x}=2,23$) belirlenmiştir. Bu bağlamda hiç evlenmemiş bireyler ile çocuk sahibi olma durumları birlikte incelendiğinde bekar bireyler ile çocuk sahibi olmayan bireylerin sosyal yardım algılarının düşük düzeyde olduğu ifade edilebilir.

6.9. DOKUZUNCU ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak ele alınan alt problemlerden dokuzuncusu “Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylerin sosyal yardımlara yönelik algıları sağlık durumlarına göre değişmekte midir” sorusu olarak belirlenmiştir. Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algılarının sağlık durumu

değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik gerçekleştirilen bağımsız örneklem t testi sonuçları Tablo 6.16’da gösterilmiştir.

Tablo 6. 16 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Sağlık Durumu Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan T Testi Bulguları

DEĞİŞKEN	GRUPLAR	N	$\bar{x}$	ss	Sh	T testi		
						<i>t</i>	<i>sd</i>	<i>p</i>
Sosyal Yardım Algısı	Sağlık Sorunu Var	143	2,97	1,25	,10	-,153	301	,879
	Sağlık Sorunu Yok	160	2,99	1,24	,098			

Tablo 6.16’da yer alan veriler incelendiğinde yoksulluk yaşayan yaşlı bireyler arasında sağlık sorunu sebebiyle yoksulluk yaşayan bireyler ile yoksulluk sebebinin sağlık sorunlarına bağlamayan bireyler arasında anlamlı bir farklılık olmadığı ($t=-,153$, $p>,05$) bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda sağlık sorunu yaşayan yaşlı bireylerin ortalama puanları ($\bar{x}=2,97$) ile sağlık sorunu yaşamayan yaşlı bireylerin sosyal yardımların etkililiği açısından algılarına yönelik ortalama puanlarının ($\bar{x}=2,99$) birbirine yakın olduğu ifade edilebilir.

6.10. ONUNCU ALT PROBLEME YÖNELİK BULGULAR

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak ele alınan alt problemlerden onuncusu “Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylerin sosyal yardımlara yönelik algıları çalışma durumlarına göre değişmekte midir” sorusu olarak belirlenmiştir. Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algılarının çalışma durumu değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığına yönelik gerçekleştirilen bağımsız örneklem t testi sonuçları Tablo 6.17’de gösterilmiştir.

Tablo 6. 17 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Çalışma Durumu Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan T Testi Bulguları

DEĞİŞKEN	GRUPLAR	N	$\bar{x}$	ss	Sh	T testi		
						<i>t</i>	<i>sd</i>	<i>p</i>
Sosyal Yardım Algısı	Çalışıyor	172	2,85	1,22	0,93	2,14	301	,033*
	Çalışmıyor	131	3,16	1,26	0,11			

*p<0,05

Tablo 6.17’de yer alan veriler incelendiğinde yoksulluk yaşayan yaşlı bireyler arasında çalışabilenler ve çalışamayanlar arasında anlamlı bir farklılık olduğu ($t=2,14$, $p<,05$) bulgusuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda çalışamayan bireylerin ortalama puanları ($\bar{x}=3,16$) çalışabilen bireylerin ortalama puanlarından ($\bar{x}=2,85$) daha yüksektir. Çalışamayan bireyler sosyal yardımların yoksulluğu gidermede etkili olduğunu belirtirken çalışabilen bireyler sosyal yardımların yoksulluğu gidermede etkili olmadığını belirttiği söylenebilir.

6.11. ARAŞTIRMANIN ANA AMACINA YÖNELİK DİĞER BULGULAR

Araştırmanın alt problemlerine yönelik bulgularının yanı sıra araştırmanın ana amacına bağlı olarak farklı bulgulara da ulaşmak mümkündür. Bu bulgulardan ilkinin sosyal yardımlardan faydalanan bireylerin sosyal yardım algılarının aldıkları sosyal yardım çeşidine göre değişip değişmediği olarak ifade edilebilir. Sosyal yardımlardan faydalanan bireylerin sosyal yardım algılarının aldıkları sosyal yardım çeşidine göre değişip değişmediğine yönelik gerçekleştirilen bağımsız örneklem t testi sonuçları tablo 6.18’de gösterilmiştir.

Tablo 6. 18 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Faydalanılan Sosyal Yardım Türüne Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan T Testi Bulguları

DEĞİŞKEN	GRUPLAR		N	$\bar{x}$	SS	T Testi		
						t	sd	P
SOSYAL YARDIM ALGISI	NAKDİ YARDIM	EVET	216	2,99	1,23	,201	301	,841
		HAYIR	87	2,96	1,27			
	YAKACAK YARDIMI	EVET	144	2,99	1,23	,147	301	,883
		HAYIR	159	2,97	1,26			
	GIDA YARDIMI	EVET	201	2,97	1,25	-,338	301	,735
		HAYIR	102	3,02	1,22			
	BARINMA YARDIMI	EVET	18	2,98	1,31	,008	301	,994
		HAYIR	285	2,98	1,24			
	SAĞLIK YARDIMI	EVET	143	3,05	1,28	,866	301	,387
		HAYIR	160	2,92	1,21			
	GİYİM YARDIMI	EVET	45	2,77	1,31	-1,242	301	,215
		HAYIR	258	3,02	1,23			

Tablo 6.18’de yer alan veriler incelendiğinde yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin faydalandıkları sosyal yardımlar, sosyal yardımların etkililiğine yönelik algılarını etkilememektedir. Diğer bir deyiş ile faydalanılan sosyal yardımlar ile sosyal yardım algıları arasında anlamlı bir farklılık bulunmadığı belirtilebilir.

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak değerlendirilen bir başka değişkenin sosyal yardım alma süresinin sosyal yardım algısı üzerine etkisi olduğu söylenebilir. Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algısının sosyal yardım alma

süresine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine yönelik tek yönlü varyans analizi sonuçları tablo 6.19’da gösterilmiştir.

Tablo 6. 19 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Sosyal Yardım Alma Süresi Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizine Ait Bulgular

DEĞİŞKEN	GRUP	N	$\bar{x}$	ss		KT	sd	KO	F	p
SOSYAL YARDIM ALGISI	1-12 Ay	50	2,91	1,23	Grup İçi	1,87	3	,623	,401	,752
	13-24 Ay	99	3,07	1,25						
	25-36 Ay	80	3,01	1,23	Gruplar Arası	463,85	299	1,55		
	36 Ay ve Üzeri	74	2,88	1,28						
	TOPLAM	303	2,98	1,24						

Tablo 6.19’da yer alan veriler incelendiğinde gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algıları ile sosyal yardım alma süresi arasında anlamlı farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir. Sosyal yardım alma süresi gruplar arasında incelendiğinde herhangi iki grup arasında da anlamlı farklılığa rastlanmamıştır.

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak değerlendirilen bir başka değişkenin sosyal yardım alma sıklığının sosyal yardım algısı üzerine etkisi olduğu söylenebilir. Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algısının sosyal yardım alma sıklığına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine yönelik tek yönlü varyans analizi sonuçları tablo 6.20’de gösterilmiştir.

Tablo 6. 20 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Sosyal Yardım Alma Sıklığı Değişkenine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizine Ait Bulgular

DEĞİŞKEN	GRUP	N	$\bar{x}$	ss		KT	sd	KO	F	p
SOSYAL YARDIM ALGISI	HER AY	37	2,89	1,31						
	İKİ AYDA BİR	56	3,33	1,20	GRUP İÇİ	11,08	5	2,22	1,45	,207
	ÜÇ AYDA BİR	61	2,89	1,19						
	ALTI AYDA BİR	47	3,05	1,29						
	YILDA BİR	56	2,74	1,22	GRUPLAR ARASI	454,63	297	1,53		
	İHTİYAÇ OLDUKÇA	46	2,97	1,24						
	TOPLAM	303	2,98	1,24						

Tablo 6.20’de yer alan veriler incelendiğinde, gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçlarına göre yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algıları ile sosyal yardım alma sıklığı arasında anlamlı farklılık bulunmadığı tespit edilmiştir. Sosyal yardım alma süresi gruplar arasında incelendiğinde ise iki ayda bir kez sosyal yardım alan bireylerin yılda bir kez sosyal yardım alan bireyler arasında anlamlı farklılık bulunduğu ($p<,05$); iki ayda bir sosyal yardım alan bireylerin sosyal yardımların etkililiğine yönelik düşüncelerinin ($\bar{x}=3,33$) olumlu olduğu fakat yılda bir sosyal yardım alan bireylerin sosyal yardımların etkili olmadığı düşüncesinde olduğu ($\bar{x}=2,74$) ifade edilebilir.

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak değerlendirilen bir başka değişkenin sosyal yardım alma sebeplerinden boşanma ve gelir yetersizliğinin sosyal yardım algısı üzerine etkisi olduğu söylenebilir. Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algısının boşanma ve gelir yetersizliği durumuna göre anlamlı farklılık

gösterip göstermediğine yönelik bağımsız örneklem t testi sonuçları tablo 6.21’de gösterilmiştir.

Tablo 6. 21 Yaşlı Bireylerin Sosyal Yardım Algılarının Boşanma ve Gelir Yetersizliği Değişkenlerine Göre Farklılaşmasına Yönelik Yapılan T Testi Bulguları

DEĞİŞKEN	GRUPLAR	N	$\bar{x}$	SS	T Testi		
					t	sd	P
SOSYAL YARDIM ALGISI	BOŞANMA	EVET	37	2,95	1,26	-,175	301
		HAYIR	266	2,99	1,24		
	GELİR YETERSİZLİĞİ	EVET	215	2,98	1,23	-,045	301
		HAYIR	88	2,99	1,27		

Tablo 6.21’de yer alan veriler incelendiğinde yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardımların etkililiğine yönelik algıları ile boşanma ($t=-,175$, $p=,862$) ve gelir yetersizliği ($t=-,045$, $p=,964$) değişkenleri arasındaki farklılığın anlamlı olmadığı bulgularına ulaşılmıştır. İlgili değişkenlerin ortalama puanları incelendiğinde boşanma ve gelir yetersizliği yaşayan bireylerin ortalama puanları ile diğer ortalama puanların birbirine yakın olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak alt problemler ve diğer bağımsız değişkenlerin sosyal yardımların etkililiği algısına etkisinin yanında bağımsız değişkenlerin ortak etkileri de incelenmiştir. Bu bağlamda tek başına anlamlı farklılık oluşturmeyen bağımsız değişkenlerin birlikte anlamlı farklılık yaratıp yaratmadığına yönelik testler gerçekleştirilmiştir. Bu testlerin gerçekleştirildiği bağımsız değişkenler konut türü, yaş, bireylerin sağlık durumu, sosyal yardım alma süresi ve sosyal yardım alma sıklığı olarak belirlenmiş, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkene ortak etkisinin olup olmadığı ölçülmeye çalışılmıştır. Bağımsız değişkenlerin sosyal yardım algısına etkisine ait elde edilen bulgulara yönelik sonuçlar Tablo 6.22’de gösterilmiştir.

Tablo 6. 22 Bağımsız Değişkenlerin Ortak Etkilerine Yönelik Gerçekleştirilen İki Yönlü Anova Testi Sonuçları

	GRUP	KT	SD	KO	F	p
	KONUT*YAŞ	4,02	6	,671	,427	,861
	KONUT*SAĞLIK DURUMU	,193	3	,064	,041	,989
	KONUT*SOSYAL YARDIM SÜRESİ	14,99	9	1,67	1,07	,383
	KONUT*SOSYAL YARDIM SIKLIĞI	21,03	15	1,40	,906	,558
	YAŞ*SAĞLIK DURUMU	2,99	2	1,50	,967	,381
SOSYAL YARDIM ALGISI	YAŞ*SOSYAL YARDIM SÜRESİ	7,49	6	1,25	,800	,570
	YAŞ*SOSYAL YARDIM SIKLIĞI	21,49	10	2,15	1,42	,171
	SAĞLIK DURUMU*SOSYAL YARDIM SÜRESİ	10,85	3	3,62	2,35	,072
	SAĞLIK DURUMU*SOSYAL YARDIM SIKLIĞI	7,45	5	1,49	,970	,437
	SOSYAL YARDIM SÜRESİ*SOSYAL YARDIM SIKLIĞI	25,33	15	1,69	1,10	,356

Tablo 6.22’de yer alan veriler incelendiğinde tek başına anlamlı farklılık yaratmayan konut türü, yaş, sağlık durumu, sosyal yardım alma süresi ve sosyal

yardım alma sıklığı değişkenlerinin ortak etkilerinin yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardımların etkililiği algıları ile arasında anlamlı farklılık bulunmadığı bulgularına ulaşılmıştır.

Araştırmada katılımcıların sosyal yardımların etkililiğine dair algılarını etkileyen faktörlerden en önemlilerden birinin eğitim durumu olduğu belirtilebilir. Bu bağlamda eğitim durumu değişkeninin diğer değişkenler ile sosyal yardım algısına etkileri de incelenmiştir. Yapılan iki yönlü anova testi sonuçları Tablo 6.23'te gösterilmiştir.

Tablo 6. 23 Eğitim Durumu Değişkeninin Diğer Değişkenler ile Ortak Etkilerine Yönelik Gerçekleştirilen İki Yönlü Anova Testi Sonuçları

	GRUP	KT	SD	KO	F	p	Etki Büyüklüğü
	Eğitim*Cinsiyet	1,686	3	,562	,393	,758	
	Eğitim*Yaş	,594	5	,119	,080	,995	
SOSYAL YARDIM ALGISI	Eğitim*Medeni Durum	25,32	8	3,16	2,50	,012	,07
	Eğitim*Meslek	15,30	13	1,18	,860	,596	
	Eğitim*Yerleşim Yeri	9,37	6	1,56	1,20	,309	

Tablo 6.23'de yer alan veriler incelendiğinde yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin eğitim durumlarının diğer değişkenlerle ortak etkilerinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda eğitim durumu arttıkça bireylerin sosyal yardım algıları düşmektedir. Aynı zaman bireylerin eğitim durumu ve medeni durumları birlikte ele alındığında yine sosyal yardımların etkililiği algılarının düştüğü belirlenmiştir. Fakat ortak etkinin büyüklüğünün %7 seviyesinde olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmada yer alan bulgular genel olarak değerlendirildiğinde yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin 2022 sayılı kanun kapsamında aldıkları yaşlı aylığı dışında

nakdi, yakacak, gıda, barınma, sağlık ve giyim yardımlarından faydalandıkları da belirtilebilir. Bu bireyler bu yardımların birden fazlasından faydalanabilirler. Araştırma örnekleminde yer alan 303 bireyin 163'ünü kadın bireyler, 140'ını erkek bireyler oluşturmaktadır. Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardımların etkililiğine yönelik algıları cinsiyete göre, yerleşim yerine göre, eğitim durumuna göre, medeni duruma göre, çalışma durumuna göre ve çocuk sayısına göre anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Konut türü, yaş, sağlık durumu, alınan sosyal yardım türü, sosyal yardım alma süresi ve sıklığı, boşanma durumu, gelir yetersizliği değişkenlerine göre ise anlamlı biçimde farklılaşmamaktadır. Ayrıca anlamlı biçimde farklılaşmayan değişkenlerin ortak etkisi incelenmiş olup ortak etkide de anlamlı farklılığa rastlanmamıştır. Bununla birlikte eğitim durumu değişkeni ile medeni durum değişkeninin sosyal yardım algısı üzerinde ortak etkisinin bulunduğu söylenebilir. Bu sonuç ile eğitim durumunun sosyal yardım algısı üzerinde etkisinin önemli olduğu düşüncesine ulaşılabilir.

YEDİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardımların etkililiğine yönelik algılarına ait gerçekleştirilen analizler sonucu elde edilen bulgular yorumlanmış ve tartışılmıştır. Veri analizleri neticesinde elde edilen bulgular araştırma problemi ve alt problemler çerçevesinde tartışılmış, daha önce konuyla ilgili yapılmış araştırma sonuçları ile karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

7.1 ARAŞTIRMADA ELDE EDİLEN BULGULARIN TARTIŞILMASI

Araştırma sonucunda elde edilen 10 alt probleme ilişkin bulgular ile diğer faktörlere ait bulgular daha önce yapılan diğer araştırmalar ile karşılaştırmalı olarak tartışılmış, sonuç bölümünde yer alan araştırmanın referans teorisi olan Yapabilirlik Yaklaşımı'na göre gerçekleştirilecek değerlendirme için temel oluşturulmuştur.

7.1.1 Birinci Alt Probleme İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak ele alınan alt problemlerden ilki “Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylere yapılan sosyal yardımlar nelerdir” sorusu olarak belirlenmiştir. Araştırmada örneklem seçiminde ele alınan ölçütlerden biri, yaşlı olarak kabul edilen bireylerin 2022 sayılı kanun kapsamında yaşlı aylığından faydalanan olması ve yaşlı aylığının yanında diğer sosyal yardım çeşitlerinden en az bir tanesinden faydalanan olması şeklinde belirlenmiştir. Bununla birlikte yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin 2022 sayılı kanun kapsamında aldığı yaşlı aylıklarının yanı sıra diğer sosyal yardımlardan da faydalandıkları ifade edilebilir. Bu bağlamda yoksulluk yaşayan yaşlı bireyler nakdi yardımlardan, yakacak, gıda ve barınma yardımlarından, ayrıca sağlık ve giyim yardımlarından faydalandıkları söylenebilir. Sonuç olarak yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin yoksulluğunu gidermek adına yaşlı aylıklarının yanı sıra farklı yardım türlerinden de sosyal yardım aldıkları, bir sosyal politika alanı olarak sosyal yardım sisteminin bulunduğu belirtilebilir.

Filik (2022), Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Kamusal Sosyal Yardımlar adlı çalışmasında yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin aldığı sosyal yardımları 2022 sayılı kanun kapsamında verilen engelli ve yaşlı aylıkları ile sınırlamış, yoksulluk yaşayan yaşlı bireylere 2022 sayılı kanun kapsamında verilen aylıkların ekonomik katkı

sağladığını belirlemiş, bununla birlikte sosyal yardımların yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin yoksulluğunu gidermede etkili olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmada ise 2022 sayılı kanun kapsamında yaşlı aylığı alma ön koşul olarak belirlenmiş ve yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin 2022 sayılı kanun kapsamında aldığı aylıkların yanı sıra farklı sosyal yardımlardan da faydalandıkları ortaya konulmuştur. Ayrıca yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardımların etkililiğine yönelik algılarının orta düzeyde olduğu ifade edilebilir.

Kaya (2020), Yoksullukla Mücadelede Sosyal Politika Uygulamaları Çerçevesinde Sosyal Yardımların Etkinliği-Sivas İli Örneği adlı çalışmada Türkiye’de uygulanan sosyal politikalar arasında sosyal yardımların nasıl bir rol üstlendiğini araştırmıştır. Bu bağlamda araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara göre yoksulluk yaşayan bireylerin sosyal yardımlardan memnun olduğu ve ekonomik açıdan rahatladığı fakat sosyal yardım miktarlarının yeterli olmadığı sonuçlarını elde etmiştir. Bu çalışmada yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardımların etkililiğine yönelik algılarının orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmanın diğer çalışmalardan farkı sosyal yardım çeşitleri ve miktarları arttıkça sosyal yardımların etkililiğine yönelik algılarının da arttığı sonucuna ulaşılmasıdır.

7.1.2 İkinci Alt Probleme İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak ele alınan alt problemlerden ikincisi “Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylerin sosyo-demografik özellikleri nelerdir” sorusu olarak belirlenmiştir. Katılımcıların tamamını 65 yaş üstü bireyler oluşturmaktadır. Ayrıca bu bireylerin tamamı 2022 sayılı kanun kapsamında yaşlı aylığından faydalanmaktadır. Bu sebeple katılımcıların tamamının yoksulluk yaşayan muhtaç bireyler oldukları varsayılmaktadır. Katılımcıların medeni durumları evli, bekar, eşi vefat etmiş ve boşanmış olarak belirlenmiş, eğitim durumları ise okur yazar, ilköğretim, lise ve ön lisans olarak tespit edilmiştir. Katılımcılar köy, kasaba ve şehir merkezlerinde ikamet ederken oturdukları konut türleri çadır ya da baraka, gecekond, müstakil ev ve apartman dairesi olarak belirlenmiştir.

Yılmaz (2015), Türkiye’de Yoksulluk Kültürü ve Sosyal Yardımlar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Üzerine Bir Araştırma adlı çalışmada elde ettiği demografik veriler bu çalışma ile benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte

Yılmaz (2015)'ın çalışmasında tüm yaş grupları ele alınmış ve bireylerin medeni durumları daha kapsamlı şekilde oluşturulmuştur. Marazer (2020) ise çalışmasında yine benzer demografik veriler elde etmiştir. Bu çalışma demografik veriler açısından detaylı olması açısından önemlidir. Ayrıca demografik verilerin yaşlılara yönelik oluşturulması ve sosyal yardımların etkililiğinin yoksulluk yaşayan yaşlı bireyler açısından değerlendirilmesi boyutlarıyla önemlidir.

7.1.3 Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak ele alınan alt problemlerden üçüncüsü “Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylerin sosyal yardımlara yönelik algıları cinsiyete göre değişmekte midir” sorusu olarak belirlenmiştir. Analiz sonucunda elde edilen bulgular neticesinde yoksul olarak kabul edilen bireylerin sosyal yardımların etkililiğine yönelik algılarının cinsiyete göre değiştiği, kadınların sosyal yardımların yoksulluğu gidermede etkili olduğu düşüncesinde olduğu erkeklerin ise sosyal yardımların yoksulluğu gidermede yeteri kadar etkili olmadığı görüşünde olduğu belirlenmiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde yoksulluk yaşayan yaşlı kadınların masraflarının daha az olması, daha kanaatkâr bireyler olmaları ve çocuklarından ekonomik destek görmeleri sebebiyle sosyal yardımların yoksulluğu gidermede etkili olduğunu düşündükleri söylenebilir. Erkek bireylerin ise masraflarının daha fazla olması ve toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle sosyal yardım miktarlarını yeterli bulmadıkları düşünülebilir.

Marazer (2020) çalışmasında, erkek bireylerin sosyal yardım algılarının kadın bireylerden daha yüksek olduğunu fakat cinsiyet açısından anlamlı bir fark bulunmadığı sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmada ise erkek ve kadın bireyler arasında anlamlı farklılık olduğu ve bu farklılığın kadınlar lehine olduğu bulgusu elde edilmiştir.

7.1.4 Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak ele alınan alt problemlerden dördüncüsü “Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylerin sosyal yardımlara yönelik algıları yaşadıkları yere göre değişmekte midir” sorusu olarak belirlenmiştir. Dördüncü alt probleme ilişkin gerçekleştirilen analizler neticesinde bireylerin yaşadığı yerleşim yerine göre sosyal yardımların etkililiğine yönelik algılarının

değişiklik gösterdiği bulgusuna ulaşılmıştır. İlçe merkezinde yaşayan bireyler, sosyal yardımların yeterli olmadığını ve yoksulluğu gidermede etkili olmadığını düşüncesini savunurken kasaba ve köylerde yaşayan bireylerin ise sosyal yardımların yoksulluğu gidermede etkili olduğu fikrine sahip oldukları belirtilebilir.

İlçe merkezlerinde hayatın köylere oranla daha pahalı olduğu, kira ve fatura giderlerinin daha yüksek olduğu, ekilebilir tarım alanlarından yoksunluk ve gündelik işler bulma ihtimalinin daha düşük olması sebebiyle ilçe merkezlerinde sosyal yardımlara daha fazla ihtiyaç duyulduğu, bununla birlikte sosyal yardım ücretlerinin şehir merkezlerindeki hayat pahalılığı yanında daha düşük kaldığı ifade edilebilir. Köylerde ise bireylere ait küçük bahçeler ve tarlalar bulunmaktadır. Ayrıca gündelik tarım işleri de yapılabilmektedir. Kira ve fatura ücretlerinin de düşük olduğu göz önüne alındığında sosyal yardımlar köylerde yoksulluğu gidermede etkili bir faktör olarak görülürken şehir merkezlerinde etkili bir faktör olarak görülmemektedir.

Dördüncü alt probleme yönelik gerçekleştirilen bir başka analiz yaşanan konut türü olarak görülebilir. Araştırmada gerçekleştirilen analiz sonucu elde edilen bulgulara göre yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardımların etkililiğine yönelik algılarının yaşanan konut türüne göre değişmediği sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal yardımlardan faydalanan bireylerin sosyo-ekonomik seviyesinin düşük olduğu ve sosyo-ekonomik seviyesi düşük olan bireylerin de konut türü açısından gecekondulu ve müstakil evlerde yaşadıkları varsayılabilir. Bununla birlikte çalışabilir oldukları dönem göz önüne alındığında ev alabilen bireylerin yaşlılık döneminde yapabilirliklerinin azaldığı, bu sebeple sosyal yardıma ihtiyaç duydukları düşünülebilir. Bu bağlamda yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardımların etkililiğine yönelik algılarının konut türüne göre değişmediği belirtilebilir.

Kaya (2020) çalışmasında, yaşanan konut türüne göre sosyal yardımlarının etkililiğine yönelik bireylerin algılarının değiştiği, gecekondulu ve müstakil evlerde yaşayan bireylerin algılarının çadır/baraka ve daire tipi evlerde oturan bireylerden daha düşük olduğunu belirlemiştir. Bu çalışmanın farkı ise konut türüne göre anlamlı farklılık elde edilmemesi olarak görülebilir. Bir başka çalışmada Ögülmüş (2011), sosyal yardımdan faydalanan bireylerin büyük çoğunluğunun müstakil evlerde

yaşadıkları belirlenmiştir. Bu çalışmada da bireylerin yaşadıkları evlerin büyük çoğunluğu müstakil evler olduğu ortaya konulmuştur.

7.1.5 Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak ele alınan alt problemlerden beşincisi “Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylerin sosyal yardımlara yönelik algıları yaşlarına göre değişmekte midir” sorusu olarak belirlenmiştir. Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardımların etkililiğine yönelik algılarının yaş faktörüne göre değişmediği belirlenmiştir. 65 yaş üstü bireylerin tamamının kendini yaşlı olarak gördüğü, yaşlılar için sağlanan haklardan faydalanmak istedikleri bu sebeple gerek 65 yaşındaki bireylerin gerekse 80 ve üzeri yaştaki bireylerin kendilerine sunulan sosyal yardım haklarından faydalandıkları belirtilebilir.

Marazer (2020) çalışmasında yaş faktörünün sosyal yardımların etkililiği algısı açısından anlamlı bir farklılaşma bulunmadığı bulgusuna ulaşmıştır. Benzer bir biçimde Demirel (2017) çalışmasında yaşlı bireylerin yaş faktörünün sosyal destekleri algılama düzeyi açısından anlamlı bir farklılık oluşturmadığını tespit etmiştir. Bu çalışmada da yaş değişkeni yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardımların etkililiği algısında anlamlı bir farklılık yaratmamaktadır. Tüm bu sonuçlar doğrultusunda, yaşlı bireylerin 65 yaş sonrası dönemi bir bütün olarak algıladıkları ve yaş faktörünün sosyal yardım ya da sosyal destek algılarında herhangi bir değişiklik yaratmadığı ifade edilebilir.

7.1.6 Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak ele alınan alt problemlerden altıncısı “Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylerin sosyal yardımlara yönelik algıları eğitim durumlarına göre değişmekte midir” sorusu olarak belirlenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular neticesinde yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algılarının eğitim durumlarına göre değiştiği belirlenmiştir. Lise mezunu ve ön lisans mezunu bireylerin sosyal yardımların etkili olmadığını düşündükleri, okur yazar ve ilkokul mezunu olan bireylerin ise sosyal yardımların etkili olduğunu düşündükleri belirlenmiştir. Bu bağlamda mezuniyet seviyesi daha az olan bireylerin yaşam boyunca elde ettikleri kazancın düşük olduğu, daha az gelir ile yaşama devam etmeyi tecrübe ettikleri, yapabilirlik kapasiteleri düştükten sonra da yevmiyeli tarım işleri

gibi işlerle gelir elde etmeye devam edebildikleri düşünülebilir. Eğitim durumu daha yüksek bireylerin ise daha yüksek kazançlı işlerde çalıştıkları, yoksulluk durumunda tecrübe eksikliği yaşadıkları, yapabilirlik kapasiteleri düştüğünde ise yeni bir iş edinemediklerinden gelir seviyelerinde yaşanan gözle görülür azalışın yaşam kalitelerini etkilediği ifade edilebilir.

Karadeniz ve Öztepe (2011) Türkiye’de Yaşlı Yoksulluğu adlı çalışmasında yoksulluk sınırı altında geliri olan bireylerin büyük bir çoğunluğunun herhangi bir mezuniyetinin olmadığı belirlenmiştir. Ak ve Közleme (2017), benzer sonuçlar elde ederek yoksulluk yaşayan bireylerin büyük çoğunluğunun ilkokul mezunu, okur yazar ve okur yazar olmayanlardan oluştuğunu ifade etmektedir. Bu çalışmada da yoksul olduğu kabul edilen yaşlı bireylerin okur yazar ve ilkokul mezunlarının çoğunlukta olduğu ve eğitim durumunun sosyal yardımların etkililiği algısını değiştirdiği bulgularına ulaşılmıştır. Sonuç olarak eğitim durumunun yoksulluğu etkileyen bir etken olduğu, aynı zamanda sosyal yardımların etkililiği konusundaki algıyı da değiştirdiği ifade edilebilir.

7.1.7 Yedinci Alt Probleme İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak ele alınan alt problemlerden yedincisi “Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylerin sosyal yardımlara yönelik algıları medeni durumlarına göre değişmekte midir” sorusu olarak belirlenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular neticesinde yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardımların etkililiğine ilişkin algılarının medeni duruma göre değişiklik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda bekar bireylerin sosyal yardımların yoksulluğu gidermede etkili bir faktör olmadığını düşündüğü, evli, eşi vefat etmiş ve boşanmış bireylerin ise sosyal yardımların etkili olduğu fikrinde oldukları söylenebilir.

Araştırma kapsamında örnekleme yer alan eşi vefat etmiş ve boşanmış bireylerin çoğunluğunun kadın bireylerden oluştuğu ifade edilebilir. Kadın bireylerin sosyal yardımların etkililiğine yönelik düşünceleri olumludur. Bu sebeple eşi vefat etmiş ve boşanmış bireylerin de benzer biçimde sosyal yardımların yoksulluğu gidermede etkili olduğu düşüncesi içerisinde olduğu iddia edilebilir. Bununla birlikte bekar bireylerin eğitim durumlarının daha yüksek olması, çalışma kapasitelerinin

devam etmesi gibi değişkenler göz önüne alındığında sosyal yardım miktarlarını yetersiz görmeleri anlaşılır bir durum olarak öne çıkmaktadır.

Karadeniz ve Öztepe (2011) Türkiye’de Yaşlı Yoksulluğu adlı çalışmasında araştırmaya katılan bireylerin birçoğunun eşi vefat etmiş ve evli bireylerden oluştuğunu tespit etmiştir. Bu çalışma ile benzer sonuçlar elde edilse de bu çalışmada bekar ve boşanmış bireylerin sayısının da diğer medeni durumlara yakın oranda olduğu belirtilebilir. Demirel (2017) ise çalışmasında medeni durumu evli ve bekar olarak iki kategoriye ayırmış, evli ve bekar bireylerin sosyal destek algılarının değişiklik göstermediği sonucunu elde etmiştir. Marazer (2020) de benzer biçimde medeni durumu evli ve bekar olarak iki ayırarak ele almış, medeni durumun bireylerin sosyal yardım algılarını etkilemediği sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmada kategoriler arasında anlamlı farklılık elde edilmesinin sebebinin medeni durumu ikiden fazla kategoride ele alınması olduğu düşünülebilir.

7.1.8 Sekizinci Alt Probleme İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak ele alınan alt problemlerden sekizincisi “Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylerin sosyal yardımlara yönelik algıları çocuk sayılarına göre değişmekte midir” sorusu olarak belirlenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardımların etkililiğine yönelik algılarının çocuk sayısına göre değiştii ifade edilebilir. Fakat burada ana etkeni bekar bireylerin oluşturduğu, bekar bireylerin çocuk sahibi olmadıkları ve sosyal yardımların etkili olmadığını düşündükleri bu sebeple çocuk sayısı kategorileri arasında da bir fark ortaya çıktığı belirtilebilir. Araştırmada yer alan bulgular incelendiğinde farklılığın kaynağının çocuğu olmama durumu olduğu görülebilir.

Demirel (2017) çalışmasında bu çalışma ile benzer sonuçlar elde etmiş, çocuk sayısının yaşlı aylığı alan bireylerin sosyal destek görme algılarında bir fark yaratmadığını belirlemiştir. Bu çalışmada da bireylerin medeni durumları ve çocuk sayılarının ortak etkiye sahip oldukları ifade edilebilir. Kaya (2020) ise çalışmasında bireylerin sosyal yardımların etkililiğine yönelik algılarını maddeler halinde analize tabi tutmuş, birçok maddede çocuk sayısının sosyal yardım algısına anlamlı bir etkisi olmadığını belirlemiştir. Bununla birlikte çocuk sayısı dört olan bireylerin diğer

çocuk sayılarında çocuk sahibi olanlara göre “Geleceğe güvenle bakma” açısından diğer bireylerden ayrıldığını belirlemiştir. Bu bağlamda her iki çalışma da bu çalışma ile benzerlik göstermektedir.

7.1.9 Dokuzuncu Alt Probleme İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak ele alınan alt problemlerden dokuzuncusu “Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylerin sosyal yardımlara yönelik algıları sağlık durumlarına göre değişmekte midir” sorusu olarak belirlenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre bireylerin sağlık durumlarının sosyal yardımların etkililiğine yönelik algılarına anlamlı etki etmemektedir. Araştırmada yer alan örneklem dahilinde yer alan bireylerden hastalıkları olan ve sağlık yardımlarından faydalanan bireyler olsa da bu bireylerin sosyal yardım algılarının değişmediği belirtilebilir. Bu açıdan bireyin sağlık durumunun sosyal yardım algısını değiştiren bir faktör olmadığı ifade edilebilir. Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde bireylerin sağlık durumu değişkenine göre sosyal yardımların etkililiği algısını inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda bu çalışma test ettiği değişkenler açısından özgün olma açısından önemlidir.

7.1.10 Onuncu Alt Probleme İlişkin Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak ele alınan alt problemlerden onuncusu “Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylerin sosyal yardımlara yönelik algıları çalışma durumlarına göre değişmekte midir” sorusu olarak belirlenmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin analiz edilmesi sonucunda yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardımların etkililiğine yönelik algılarının çalışma durumuna göre değiştiği bulgusu elde edilmiştir. Buna göre çalışmayan bireyler sosyal yardımların yoksulluğu gidermede etkili olduğunu belirtirken çalışabilen bireylerin sosyal yardımların yoksulluğu gidermede etkili olmadığını düşündüğü belirtilebilir.

Yoksulluk yaşayan yaşlı bireyler, çalışma kapasiteleri düşmüş olsa da yevmiyeli tarım işleri, hafif inşaat işleri ya da küçük boyutlu ticari faaliyetler ile çalışma hayatına devam edebilirler. Yaşlı bireylerin çalışma hayatına devam etmelerinin sebebi ise yoksulluk olarak görülebilir. Emek piyasasında rol almaya devam etmelerinin yanında sosyal yardımlardan da faydalanan yaşlı bireylerin sosyal yardım algılarının olumsuz olmasının sebebi çalışmak zorunda kalmaları olarak

görülebilmektedir. Sosyal yardımları etkili bir faktör olarak gören bireyler ise çalışma hayatından uzaklaşmışlardır.

Sevin (2007) araştırmasında sosyal yardım alan gençlerin %95'inin çalışmadığı bulgusunu elde etmiştir. Genç bireylerin sosyal yardım alma durumları bireylerin işsizliği ile açıklanabilir. Bu çalışmada ise yaşlı bireylerin sosyal yardım alma durumlarının çalışma faktörüne bağlı olmadığı belirtilebilir. Kaya (2020) ise araştırmasında sosyal yardımlarla yaşamlarının rahatladığını söyleyen grubun yalnızca öğrenciler olduğunu, diğer gruplarda ise sosyal yardımların etkililiğine yönelik algıların meslek ve çalışma durumuna göre değişiklik göstermediği bulgusuna ulaşmıştır. Bu çalışmada bireylerin sosyal yardım algıları çalışma durumuna göre değişiklik göstermektedir.

7.1.11 Araştırmanın Ana Amacına İlişkin Diğer Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırmanın alt problemlerine yönelik bulgularının yanı sıra araştırmanın ana amacına bağlı olarak farklı bulgulara da ulaşmak mümkündür. Bu bulgulardan ilkinin sosyal yardımlardan faydalanan bireylerin sosyal yardım algılarının aldıkları sosyal yardım çeşidine göre değişip değişmediği olarak ifade edilebilir. Bununla birlikte yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardımların etkililiğine yönelik algılarının aldıkları sosyal yardım türüne göre değişmediği bulgusu elde edilmiştir. Araştırmanın ana amacına bağlı olarak değerlendirilen bir başka değişkenin sosyal yardım alma süresi ve sosyal yardım alma sıklığının sosyal yardım algısı üzerine etkisi olduğu söylenebilir. Sosyal yardım süresinin de sosyal yardım alma sıklığının da sosyal yardım algısına anlamlı bir etkisi olmadığı belirlenmiştir. Boşanma ve gelir durumunun sosyal yardımların etkililiği düşüncesine etkisi olup olmadığı araştırılmış ve anlamlı bir etkinin olmadığı belirlenmiştir.

Araştırmanın ana amacına bağlı olarak anlamlı etkisi bulunmayan değişkenlerin ortak etkisinin sosyal yardımların etkililiğine yönelik algıları da araştırılmış ve herhangi bir ortak etkinin olmadığı belirlenmiştir. Son olarak yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algıları tüm değişkenler açısından ele alınmış ve yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardımların etkili olduğu düşüncesine sahip oldukları belirlenmiştir.

7.2 ARAŞTIRMADA ELDE EDİLEN BULGULARA İLİŞKİN SONUÇLAR

Araştırmada elde edilen bulgulara göre yoksulluk yaşayan yaşlı bireyler, sosyal güvencelerinin olmamasının yanı sıra 2022 sayılı kanun kapsamında yaşlı aylığı almaktadır. Aynı zamanda bazı sosyal yardım programlarından da faydalanmaktadır. Bu yardımlar nakdi, gıda, barınma, sağlık gibi yardımlardan oluşmaktadır. Hem Türkiye’de hem de Dünyada birçok ülkenin nüfusunun yaşlandığı söylenebilir. TÜİK (2024) araştırmasında 2023 yılında yaşlı nüfus oranının %10,2 olduğunu belirlemiştir. 2018 yılında %8,8 olarak belirlenen 65 yaş ve üzeri birey oranının her geçen yıl daha da artacağı 2030 yılında %12,9 2060 yılında ise %22,6 olacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda yaşlı nüfusun artmasının hem sosyal güvenlik sisteminde hem de toplumda bazı sorunlara yol açacağı söylenebilir. Sosyal güvenlik açısından emekli maaşlarının devlet üzerindeki yükünün artması yoksulluk sorununun ortaya çıkmasına sebep olacağı düşünülebilir. Ayrıca hastanelerdeki doluluk oranlarının artışı gibi sağlık ve barınma alanında makro problemlerin de ortaya çıkışına sebep olabilir. Sosyal güvenlik sisteminde emekliliğe dahil olmayan bireylerin ise hayatlarına devam etmesi için gereken ihtiyaçlar sosyal devletin olmanın bir gereği olarak devletin üzerine bırakıldığı söylenebilir. Devletin uyguladığı sosyal yardım politikalarının ise yoksulluğu gidermede ne denli etkili olduğu önemli bir konu olarak görülebilir.

Amartya Sen tarafından oluşturulan kapasite ya da yapabilirlik yaklaşımında bireylerin yapabildikleri şeyler işlev olarak görülmektedir (Sen, 1993: 31). Bireylerin elde ettikleri bir ürün ile belli işlevlere sahip olmaları birçok toplumsal ve bireysel faktöre bağlıdır (Kabaş, 2006: 78). Bu temel ya da karmaşık işlevler, sağlıklı beslenme ya da sosyal hayata katılma olarak örneklendirilebilir (Sen, 1993: 32). Yoksulluk ise bireyleri işlevlerinden uzaklaştıran bir faktör olarak görülebilir. Yeterli ve sağlıklı beslenme işlevini sağlayabilmek için bireyin belli ürünlere erişiminin olması gerekmektedir. Yeterli ve sağlıklı gıda ürünleri ile temiz içme suyuna erişim yoksulluk sebebiyle engellenen işlevlerden sayılabilir. Ayrıca bireylerin sosyalleşebilecekleri alanlara yoksulluk sebebiyle girememeleri de engellenen karmaşık işlevlerdendir. Bununla birlikte bireyin toplumsal alanda öz saygıya sahip olması da yine yoksulluk sebebiyle engellenebilir. Bu bağlamda sosyal yardımlar

değerlendirildiğinde, sosyal yardımların yoksulluk yaşayan yaşlı bireyler için ilk amacının bireylerin temel işlevlerini yerine getirmesini sağlamak olduğu ifade edilebilir. Sosyal yardımlar ile bireyin yeterli beslenmesi, uygun barınma koşullarının oluşturulması sağlanmalıdır. Temel işlevlerin yanı sıra bireyin sosyal hayata katılım sağlayabileceği ölçüde desteklenmesi de sosyal yardımların işlevler açısından önemini ortaya koyan bir nitelik olarak görülebilir. Bu açıdan Türkiye’de uygulanan sosyal yardım politikaları incelendiğinde sosyal yardımların yetersiz olsa da beslenme gibi temel işlevleri giderici etkisinin olduğu fakat bireylerin sosyo-kültürel ihtiyaçlarını karşılama noktasında eksiklerinin bulunduğu ifade edilebilir.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulardan olan sosyal yardımların etkililiğine dair düşüncelerin cinsiyete göre farklılık göstermesinin birkaç sebebinden bahsedilebilir. Araştırma sonucunda kadınların sosyal yardımların yoksulluğu gidermede etkili bir faktör olduğunu düşündükleri bulgusuna ulaşılmıştır. Kadınların meslekleri incelendiğinde ise birçoğunun ev hanımı olduğu, emek piyasasında yer almadıkları bu sebeple devletin verdiği yaşlı aylığı ve diğer sosyal yardımların hiçbir gelire sahip olmamaktan iyi olduğunu düşünmelerinden kaynaklandığı iddia edilebilir. Erkek bireyler ise yaşamları boyunca emek piyasasında ücret karşılığı çalıştıklarından verilen sosyal yardımları düşük buldukları ve sosyal yardımların yoksulluğu gidermede etkili bir faktör olmadığını düşündükleri söylenebilir. Ayrıca araştırma örnekleminde yer alan kadın bireylerin çoğunlukta olması da cinsiyetin sosyal yardım algısına anlamlı etkisini etkileyen bir faktör olarak ele alınabilir.

Amartya Sen’in yapabilirlik yaklaşımının temelindeki diğer iki kavram kapasite ve özne olarak belirlenmiştir. Kapasite, Sen (1993)’e göre bir kişinin bir işleve ulaşmak için yapabilecekleri olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca kapasite ve işlev birbirini etkileyen kavramlar olarak görülebilir. Bir satıcı hasta olduğunda bağıramaz ve bu durum satışlarını etkiler. Satışları etkilendiğinde ise ilaç alamaz ve iyileşme süreci uzayabilir. Bu bağlamda bireyin işlevi kapasitesini etkilemiş, kapasitenin düşmesi de işleve etki etmiştir. Bu çalışmada elde edilen verilere bakıldığında kadınların emek piyasasında yer almaması yapabilirlik kapasitesini etkilemektedir. Yapabilirlik kapasitesi düşük olan kadın bireylerin ise sosyal yardımların etkililiğine yönelik algıları da olumlu yönde etkilenmektedir. Erkeklerin ise yapabilirlik kapasiteleri yaşlılığa rağmen düşse de belli bir oranda devam

etmektedir. Bu nedenle sosyal yardımlar yoksulluk yaşayan yaşlı erkek bireyler açısından etkili olarak görülmemektedir.

Yoksul olarak kabul edilen yaşlı bireylerin sosyal yardımlara yönelik algıları yaşadıkları yere göre farklılık göstermektedir. İlçe merkezinde ikamet eden yaşlı bireyler sosyal yardımları yoksulluğu gidermede etkili bir faktör olarak görmemektedirler. Köyde ve kasabalarda yaşayan bireylerin ise sosyal yardımları etkili olarak gördükleri ifade edilebilir. İlçe merkezlerinde hayatın köylere oranla daha pahalı olduğu, kira ve fatura giderlerinin daha yüksek olduğu, ekilebilir tarım alanlarından yoksunluk ve gündelik işler bulma ihtimalinin daha düşük olması sebebiyle ilçe merkezlerinde sosyal yardımlara daha fazla ihtiyaç duyulduğu, bununla birlikte sosyal yardım ücretlerinin şehir merkezlerindeki hayat pahalılığı yanında daha düşük kaldığı ifade edilebilir. Köylerde ise bireylere ait küçük bahçeler ve tarlalar bulunmaktadır. Ayrıca gündelik tarım işleri de yapılabilir. Kira ve fatura ücretlerinin de düşük olduğu göz önüne alındığında sosyal yardımlar köylerde yoksulluğu gidermede etkili bir faktör olarak görülürken şehir merkezlerinde etkili bir faktör olarak görülmemektedir.

Amartya Sen (1993) bireylerin yapabilirlik kapasitelerinin işlevlerini, ulaşamayan işlevlerin de aynı zamanda kapasiteyi etkilediğini belirtmiştir. Köylerde yaşayan bireylerin sağlıklı beslenme ve temiz su kaynaklarına erişim işlevleri ilçe merkezinde yaşayan bireylere oranla daha kolay olduğu söylenebilir. Bu durum bireylerin yapabilirlik kapasitesini de etkilemekte ve yevmiyeli tarım işleri köy ve kasabalarda yaşlılar tarafından yapılabilir. Şehir merkezlerinde ise işsizliğin boyutu köylere göre daha yüksek olduğundan yaşlı bireylerin emek piyasasında yer bulma olanağı daha düşüktür. Bu durum yapabilirlik kapasitelerinin de daha düşük olduğu sonucunu verebilir. Bu bağlamda ilçe merkezlerinde yaşayan bireyler temel işlevlere erişim açısından daha yüksek sosyal yardım tutarlarına ihtiyaç duymaktadır. Türkiye’de uygulanan sosyal yardım politikalarında ise köy ve kent ayrımı bulunmadığından ilçe merkezinde yaşayan bireylerin sosyal yardımların etkililiğine yönelik düşüncelerinin olumsuz olduğu ifade edilebilir. Araştırmada gerçekleştirilen analiz sonucu elde edilen bulgulara göre yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardımların etkililiğine yönelik algılarının yaşanılan konut türüne göre değişmediği sonucuna ulaşılmıştır. Sosyal yardımlardan faydalanan bireylerin sosyo-ekonomik

seviyesinin düşük olduğu ve sosyo-ekonomik seviyesi düşük olan bireylerin de konut türü açısından gecekondü ve müstakil evlerde yaşadıkları varsayılabilir. Barınma işlevine erişim açısından yapabilirlik kapasiteleri düşen bireylerin oturdukları konut türünün de değişebileceğı düşünölmektedir. Bununla birlikte çalışabilir oldukları dönem göz önüne alındığında ev alabilen bireylerin yaşlılık döneminde yapabilirliklerinin azaldığı, bu sebeple sosyal yardıma ihtiyaç duydukları düşünölebilir. Ev sahibi olan bireylerin kira gideri olmayacağından sosyal yardımların yoksulluğunun giderilmesinde daha etkili olacağı da iddia edilebilir.

Araştırmada elde edilen bulgular neticesinde yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin sosyal yardım algılarının eğitim durumlarına göre değiştiğı belirlenmiştir. Lise mezunu ve ön lisans mezunu bireylerin sosyal yardımların etkili olmadığını düşündükleri, okur yazar ve ilkökul mezunu olan bireylerin ise sosyal yardımların etkili olduğunu düşündükleri belirlenmiştir. Bu bağlamda mezuniyet seviyesi daha az olan bireylerin yaşam boyunca elde ettikleri kazancın düşük olduğı, daha az gelir ile yaşama devam etmeyi tecrübe ettikleri, yapabilirlik kapasiteleri düştükten sonra da yevmiyeli tarım işleri gibi işlerle gelir elde etmeye devam edebildikleri düşünölebilir. Eğitim durumu daha yüksek bireylerin ise daha yüksek kazançlı işlerde çalıştıkları, yoksulluk durumunda tecrübe eksikliği yaşadıkları, yapabilirlik kapasiteleri düştüğünde ise yeni bir iş edinemediklerinden gelir seviyelerinde yaşanan gözle görülür azalışın yaşam kalitelerini etkilediğı ifade edilebilir.

İşlevler açısından ise mezuniyet seviyesi daha yüksek bireylerin temel işlevlerini yerine getirseler dahi sosyalleşme, seyahat etme, öz saygı gibi karmaşık işlevlerden yoksunluklarının sosyal yardımların etkililiğine yönelik düşüncelerini olumsuz etkilediğı, daha düşük eğitim seviyesinde olan bireylerin ise temel işlevleri karşılamanın yoksulluğı gidermede etkili olduğı fikrinin hâkim olduğı ifade edilebilir. Sen (1993) yoksulluğun yalnızca temel işlevleri yerine getirememek olarak görölemeyeceğini aynı zamanda karmaşık işlevlerin de karşılanarak giderilebileceğini ifade etmektedir. Kapasite yaklaşımına göre eğitim, en temel konulardan biri olarak görölebilir (Nissbaum, 2018: 169). Eğitim durumu yüksek bireylerin iş bulma olanağı daha fazla olduğı varsayılabilir. Bu bağlamda bireyin işlevlerini yerine getirebilmesi için temel kapasitelere erişim açısından eğitim durumu oldukça önemlidir. Eğitim durumu yükselen bireyin kapasitesi de

yükselmekte, sonuç olarak işlevleri de artmaktadır. Eğitim durumu yüksek olan yaşlı bireylerin ise fiziksel kapasitelerinde düşüş yaşansa da iyi bir işten emeklilik sebebiyle ayrıldıklarında aldıkları aylık ile işlevlerin yerine getirilmesinde diğer yaşlı bireylerden daha iyi durumda oldukları düşünülebilir.

Araştırma kapsamında örnekleme yer alan eşi vefat etmiş ve boşanmış bireylerin çoğunluğunun kadın bireylerden oluştuğu ifade edilebilir. Kadın bireylerin sosyal yardımların etkililiğine yönelik düşünceleri olumludur. Bu sebeple eşi vefat etmiş ve boşanmış bireylerin de benzer biçimde sosyal yardımların yoksulluğu gidermede etkili olduğu düşüncesi içerisinde olduğu iddia edilebilir. Bununla birlikte bekar bireylerin eğitim durumlarının daha yüksek olması, çalışma kapasitelerinin devam etmesi gibi değişkenler göz önüne alındığında sosyal yardım miktarlarını yetersiz görmeleri anlaşılır bir durum olarak öne çıkmaktadır.

Yoksulluk yaşayan yaşlı bireyler, çalışma kapasiteleri düşmüş olsa da yevmiyeli tarım işleri, hafif inşaat işleri ya da küçük boyutlu ticari faaliyetler ile çalışma hayatına devam edebilirler. Yaşlı bireylerin çalışma hayatına devam etmelerinin sebebi ise yoksulluk olarak görülebilir. Emek piyasasında rol almaya devam etmelerinin yanında sosyal yardımlardan da faydalanan yaşlı bireylerin sosyal yardım algılarının olumsuz olmasının sebebi çalışmak zorunda kalmaları olarak görülebilir. Sosyal yardımları etkili bir faktör olarak gören bireyler ise çalışma hayatından uzaklaşmışlardır.

Yetersiz gelir etme özellikle yaşlı bireyler açısından sık karşılaşılan bir durumdur. Yoksulluğun ise başlıca sebebinin gelir yetersizliği olduğu ifade edilebilir. Fakat Sen (1993) yoksulluğu gelir yetersizliğinin yanı sıra kaliteli bir yaşam sürmek için gerekli olan işlevlere erişim engelini de yoksulluk olarak görmektedir. Yoksulluğun giderilmesinde ise gerek genç gerek yaşlı bireyler olsun iyi bir yaşama ulaşmak için bireylerin kapasite özgürlüklerinin yükseltilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu minvalde bireysel refah yalnızca ekonomik zenginlikle ilgili bir konu olarak görülmemektedir. Bireysel refah, iyi bir gelirin yanı sıra bireyin toplumsal işlevlerden de geri kalmaması ile gerçekleşebilmektedir (Sen, 1999).

Amartya Sen'in yoksulluk ile ilgili temel düşüncelerinin eşitlik, adalet, özgürlük ve kalkınma kavramları çerçevesinde olduğu belirtilebilir. Araştırmada

elde edilen sonuçlar bu bağlamda değerlendirildiğinde cinsiyetten eğitim durumuna birçok değişkenin bireylerin sosyal yardım algılarını şekillendirdiği ifade edilebilir.

Sen'in eşitlik düşüncesinin temelinde gelir adaletsizliğinin ortadan kaldırılması fikrinin bulunduğu belirtilebilir. İktisadi yönden toplumda var olan eşitsizliğin kaynağının bireylere eşit olarak sunulmayan fırsatlar olduğu ifade edilebilir. Bu bağlamda bireylerin fırsat eşitsizliği sebebiyle yoksullaştığı ve bu yoksulluğun da temel hak ve özgürlüklerden yararlanma konusunda da eşitsizlik yarattığı iddia edilebilir (Sen, 2004: 170). Bu bağlamda araştırmada elde edilen sonuçlar değerlendirildiğinde yaşlılara yönelik uygulanan sosyal yardım politikalarının fırsat eşitsizliğini gideren bir boyutta olması, yaşlılık ve yoksulluk yaşayan bireylerin de diğer bireyler ile aynı fırsatlardan yararlanmasını sağlayacak özelliklerde olması gerektiği belirtilebilir. Fırsat eşitsizliğine dayalı gelir adaletsizliği yoksulluğun nesilden nesle aktarımına da sebep olmaktadır. Bu sebeple yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin yoksulluğu sonraki nesillere aktarımını engellemek amacıyla sosyal yardım politikalarının düzenlenmesi gerektiği ifade edilebilir. Türkiye'de yaşlı bireylere yönelik uygulanan sosyal yardım politikalarının ekonomik açıdan geçici bir rahatlama sağladığı fakat hem temel ihtiyaçları karşılama noktasında hem de refahı arttırma açısından yetersiz olduğu belirtilebilir. Araştırmaya katılan bireylerin eğitim durumları değerlendirildiğinde eğitim seviyesi yükseldikçe sosyal yardım algısının düştüğü ifade edilebilir. Bu bağlamda eğitim açısından bireylere fırsat eşitliği sağlamanın hem yoksulluğu gidereceği hem de yoksulluğun nesiller arası aktarımını engelleyeceği düşünülebilir.

Sen'in adalet teorisine göre, bireylerin eşit bir yaşama sahip olabilmeleri için iktisadi ve toplumsal haklar ile temel insan haklarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Sen'e göre adaletin temel işlevinin sağlık, beslenme, ulaşım, eğitim gibi temel hak ve özgürlüklerin her birey açısından eşitlenmesi olduğunu söylemek mümkündür. Yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin temel işlevleri yerine getirme ve refah seviyesi açısından temel hak ve özgürlüklerden uzak bir yaşam sürdüğü iddia edilebilir. Bu sebeple sosyal yardım politikalarının adil bir dağıtımını sağlayacak biçimde ele alınarak yapılandırılmasının gerektiği ifade edilebilir. Araştırmada yer alan bulgulara göre yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin tüm sosyal yardım uygulamalarından adil bir biçimde yararlanmadıklarını ifade etmek mümkündür. Bu

bağlamda gelir dağılımının adaletsizliğinin yanı sıra sosyal yardımların da adaletsiz biçimde dağıtıldığı bu durumun da yaşlı yoksulluğunu arttırdığı ifade edilebilir. Sosyal yardımların adil biçimde dağıtımının yoksulluğu da azaltacağı düşünülebilir.

Amartya Sen, özgürlüğe dair yaklaşımında özgürlüğün süreç yönünün ve fırsat yönünün olduğunu belirtmektedir. Ona göre özgürlüğün fırsat yönünün bireyin yeteneklerini ortaya çıkarabilmesi amacıyla birtakım olanaklara sahip olma durumu olarak değerlendirilebilir. Özgürlüğün fırsat yönü, toplumda yaşayan diğer bireylerin özgürlük alanlarını kısıtlayabilir. Bu sebeple ortaya süreç yönünün çıktığı belirtilebilir. Özgürlüğün süreç yönü, bireylerin seçimlerinin sorumluluğunu üstlenmeleri olarak tanımlanabilir. Özgürlüğün fırsat ve süreç yönünün aynı zamanda özgürlük ve akıl arasındaki bağlantıyı ortaya çıkardığı ifade edilebilir. Bireylerin özgürlüklerine dayalı biçimde fırsatları seçme olanağı, bu tercihlerin akılcı biçimde gerçekleştirilmesini gerektirmektedir. Akılcı biçimde gerçekleştirilen özgür seçimlerin ise beraberinde kalkınmayı getireceği belirtilebilir. Sen'e göre, özgürlüğün kalkınmayı sağlayacağını, kalkınmanın ise özgürlüğü geliştireceği ifade etmek mümkündür. Geleneksel iktisadi teorilerin kalkınma konusunda geliri yükseltmeye odaklandıkları belirtilebilir. A. Sen geleneksel iktisadi teorileri bu açıdan da eleştirmektedir. Ona göre geliri yükseltmek sorunların çözümünü sağlamayabilir ve daha farklı sorunlara da yol açabilir. Gelirlerin yükselmesi ile birlikte işsizliğin artması, yoksulluğun artması, sosyal hizmet uygulamalarındaki yetersizlikler, sağlıksız beslenmenin artışı gibi sorunların ortaya çıktığı belirlenmiştir. Sen'e göre GSMH ne kadar artarsa artsın refahın artmasını sağlamıyorsa kalkınmayı da sağlamamaktadır. Kalkınma ve refah bireylerin özgürlüklerinin ve yetkinliklerinin artışı ile gerçekleştirilebilir. Özetle Sen açısından kalkınmanın, bireylerin özgürlüğünü kısıtlayan yoksulluğu, toplumsal eksiklikleri ve fırsatların yoksunluğunu ortadan kaldırarak sağlanabileceği ifade edilebilir.

Özgürlük ve kalkınma bağlamında araştırmanın sonuçları değerlendirildiğinde sosyal yardımların yalnızca yoksulluk yaşayan yaşlı bireylerin gelirlerini arttırmaya odaklandığı fakat bireylerin refah seviyesini arttırmadığı belirtilebilir. GSMH yükselmesi için üretimin artırılması, dolayısıyla çalışabilecek durumda olan yaşlıların da üretim süreçlerine katılımlarının sağlanmasının gerektiği ifade edilebilir. Bu durumun da fırsat eşitliğinin sağlanması ile gerçekleştirilebileceğini

söylemek mümkündür. Bununla birlikte üretim süreçlerine katılamayacak olan yaşlı bireylerin gelir adaletsizliği yaşamamaları amacıyla sosyal yardım miktarlarının yükseltilip sosyal yardımın farklı kurumlarca toplumsal refahın arttırılmasına yönelik şekilde yapılması gerektiği belirtilebilir. Sosyal yardımlar aracılığı ile yaşlı bireylerin toplumsal refahının arttırılmasının toplumsal dayanışmayı da olumlu yönde etkileyeceği iddia edilebilir. Sosyal yardım alan yaşlı bireylerin yardım isteme aşamasında, sosyal yardım alırken ve gelir yetersizliği sebebiyle toplumsal alana karışamama durumlarının gizli depresyon gibi birçok psikolojik soruna yol açabileceği belirtilebilir. Bu durum ise toplumsal dayanışmanın zayıflamasına ve toplumun yaşlı bireylerin bakış açısının değişmesine yol açtığı söylenebilir. Bu bağlamda sosyal yardımların gizli bir biçimde gerçekleştirilmesi, aynı zamanda yaşlı bireylerin refahını arttırmaya yönelik olarak düzenlenmesi oldukça önemli bir konu olarak görülebilir.

Sonuç olarak değerlendirildiğinde Türkiye’de hem yaşlılığın hem de yoksulluğun yıllara göre artış gösterdiği ifade edilebilir. Türk toplumunun yaşlandığı ve yaşlılık oranlarının arttığı TÜİK istatistikleri ile belirlenmiştir. Aynı zamanda enflasyonist ortam ve iktisadi bozulmalar sebebiyle toplumun yoksullaştığı da yine TÜİK, ENAG gibi araştırma platformlarının istatistikleri ile ifade edilmektedir. Sonuç itibariyle Türkiye’de yaşlıların yoksullaştığını, yoksulların ise yaşlandığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda yaşlı yoksulluğu da önemli bir toplumsal sorun haline gelmektedir. Bu toplumsal sorunun etkilerini azaltmak için ise birtakım sosyal politikaların uygulanması ve mevcut politikaların düzenlenmesi önemlidir. Sen (1999) kapasite yaklaşımında bireylerin kapasitelerinin arttırılarak yoksulluğun giderilmesini önermektedir. Bununla birlikte yaşlılık, engellilik gibi durumlar bireylerin kapasitelerini etkileyen faktörler olarak göze çarpmaktadır. Kapasiteleri düşen bireylerin ise sosyal yardımlar aracılığıyla, kaybettikleri işlevlerin kazanılmasının önemli olduğu söylenebilir. Bireylerin sağlıklı beslenme, temiz su, barınma ve sağlık hizmetlerine erişim gibi temel işlevlerinin yanı sıra öz saygı, seyahat, sosyalleşme gibi karmaşık işlevlerinin de bulunduğu, işlevler ve kapasitelerin birbirine eşgüdümlü olarak artıp azalabileceği söylenebilir. Bu açıdan da sosyal yardımların yalnızca gelir yoksulluğunu gidermeye odaklanmaması

gerektiği, aynı zamanda bireylerin refahını geliştiren politikaların da üretilmesi gerektiği belirtilebilir.

7.3 ÖNERİLER

Kamusal politika oluşturuculara yönelik öneriler şu şekilde belirlenmiştir;

- Sosyal yardım sistemi tüm bireylere eşit oranda düzenlenmek yerine yaşanılan yere, bireyin yaşına, yaşlılıktaki durumuna göre yeniden oluşturulabilir.
- Yaşlı bireyler için sosyal yardım çeşitleri arttırılabilir.
- Sosyal yardımlar önündeki engellerin kaldırılması için çalışmalar yapılabilir.
- Sosyal yardımların suistimal edilmemeleri ve gerçek hak sahiplerine ulaştırılmasının önündeki engelleri kaldırmaya yönelik çalışmalar yapılabilir.
- Yoksulluğun değerlendirilmesinde refaha yönelik çalışmalar yapılarak yaşlı bireylerin yoksulluklarını diğer nesillere aktarması engellenebilir.
- Sosyal yardım alan ve yaşlı yoksulluğu yaşayan bireylerin gizli depresyon yaşamalarının önüne geçecek tedbirler alınabilir.

Araştırmacılar için öneriler şu şekilde belirlenmiştir;

- Araştırma nitel araştırma yöntemi, karma yöntem gibi farklı bir yöntem ile yeniden ele alınabilir.
- Araştırmada yer alan bağımsız değerşkenler değerştirilerek yeni bir çalışma ortaya konulabilir.
- Araştırma soruları çeşitlendirilerek sosyal yardımlar ve yaşlı yoksulluğu arasında ilişkinin farklı boyutları ele alınabilir.
- Araştırma alanı genişletilerek daha farklı sonuçlara ulaşılabilir.
- Araştırmanın kapsamı geliştirilerek yeni bir sosyal yardım modelinin ortaya konulması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- 2022 Sayılı Kanun. (1976). *65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları ile Engelli ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun*. 15642 Sayılı Resmî Gazete, 10.07.1976.
- 3294 Sayılı Kanun. (1986). *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu*. 19134 Sayılı Resmî Gazete, 06.06.1986.
- Achenbaum, W. A., Weiland, S., Haber, C. (1996). *Key Words in Sociocultural Gerontology*, New York: Springer Pub Co.
- Adaman, F., Keyder Ç. (2006). *Türkiye’de Büyük Kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma*. İstanbul: Avrupa Komisyonu.
- Ağar, A. (2020). Yaşlılarda Ortaya Çıkan Psikolojik Değişiklikler. *Geriatrik Bilimler Dergisi*, 3(2), 75-80.
- Akalın, M. (2015). Yoksulluk, Sosyal Dışlanma ve İşsizlik Sarmalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Eskişehir.
- Akbulut, N., Yüce, M. (2021). “Mali Düşünce Sisteminde Yoksulluk Kavramına Bakış ve Yoksulluğun Giderilmesine Yönelik Çözüm Önerileri”. *International Journal of Social Inquiry*, 14 (1). 27-52.
- Akçakaya, M. (2009). Türkiye’de Bölgesel Yoksulluk. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Akçay, C. (2011). *Yaşlılık Kavramları ve Kuramları*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Akın, G. (2017). Yaşlanmada Fiziksel Aktivite Ve Egzersizin Yeri. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 271-280.
- Akın, M. H. (2008). “Sosyolojide Yöntem Sorunu Olarak Anlama ve Açıklamanın Sınırları.” *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* (20), 103-114.

- Aktan C. C. ve Vural İ. Y. (2002), “Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri”, *Yoksullukla Mücadele Stratejileri* (Ed: Coşkun Can Aktan), Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, Ankara, 1-32.
- Aktan, C., C. (2001). Dünyada ve Türkiye’de İnsani Yoksulluk. *Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Der.* Ankara, Hak-İş Konfederasyon Yayını.
- Aktan, C., C., Şen, H. (2001). “Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri.” *Yeni Türkiye Dergisi*, 2(42), 1225-1230.
- Alkire, S., Deneulin, S. (2009). “The Human Development and Capability Approach”.
- Alptekin, D. (2011). “Gerontososyoloji Ekseninde Yaşlılık Sürecinin Sosyo-Ekonomik Boyutları.” *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 2 (3).
- Altan, Ö. Z., Şişman, Y. (2003). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar, *İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 7 (2), 2-36.
- Altay, A. (2005). “Yoksulluk Sadece Devletin Sorunu Mu? Kamu Harcamaları Açısından Bir Değerlendirme.” *Sosyoekonomi*, 2(2), 155-178.
- Aristoteles. (2014). Politika. (Çev. Mete Tunçay). Remzi Kitabevi, 17. Basım, İstanbul.
- Arpacı, F. (2005). *Farklı Boyutlarıyla Yaşlılık*. Ankara: Türkiye İşçi Emeklileri Derneği Eğitim ve Kültür Yayınları.
- Arpacıoğlu Özdemir, Ö., Oğuz, İ., H. (2018). “Sürdürülebilir Kalkınma Perspektifinden Yoksulluk Olgusu.” *Journal of International Social Research*, 11(55), 769-781.
- Arpacıoğlu, Ö., Yıldırım, M. (2011). “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4 (2). 60-76.
- Aslan, D., Ertem, M. (2012). *Yaşlı Sağlığı: Sorunlar ve Çözümler*. HASUDER. Palme Yayıncılık.

- Aslan, M., Hocaoglu, C. (2017). Yaşlanma ve Yaşlanma Dönemiyle İlişkili Psikiyatrik Sorunlar. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 53-62.
- Atatanır H., Karataş, K. (2019). “Yoksulluğa Hak Temelli Yaklaşım.” *İnsan ve İnsan*, 6(21), 453-475.
- Atchley, R. C. (1999) Continuity Theory, Self, and Social Structure. *The Self and Society in Aging Processes*. (Ed.) Carol, D., Ryff, Victor W. Marshall. New York: Springer Pub.
- Aydın, K. (2019). “Avrupa Birliği ve Türkiye’de Yoksulluk Riski ve Sosyal Dışlanma.” *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(38), 12-31.
- Ayhan, Z. (2023). Aristo ve Çiçero Yaşlı Mutluluğu (Modern Çağda Yansıması). *Journal of History School*, 64, 1363-1381.
- Aypek, N., Ban, Ü., Güzel, A. (2009). *Ekonomik Terimler Sözlüğü*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Balcı İ., B., Alyu, E. (2018). “Yoksulluk ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği: OECD ve AB Ülkeleri Panel Veri Analizi.” *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 17(3), 988-996.
- Baran, A. G. (2012). “Yaşlılık Sosyolojisi.” *Aile Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları.
- Barkan, Ö., L., Ayverdi, E., H. (1970). *İstanbul Vakıfları Tahrîr Defteri*. Baha Matbaası, İstanbul.
- Beğen, T. ve Yavuzer, H. (2012). Yaşlılık Ve Yaşlılık Epidemiyolojisi. *Klinik gelişim*, 25(3), 1-3.
- Birinci, E. (2020). *Y Kuşağının Yaşlı ve Yaşlılık Algısı*, Ankara, Gazi Kitabevi.
- Boz, Ç. (2009). “Amartya Sen’in Yetkinlik Yaklaşımı: Teori ve Uygulama”. (Doktora Tezi), *İktisat Anabilim Dalı, Yıldız Teknik Üniversitesi*.

- Bozma, G., Akdaş, K., Güney, A. (2020). “Enflasyon ve İşsizliğin Yoksulluk Üzerindeki Etkisi: Türkiye Düzey-1 Bölgeleri Örneği.” *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(22), 973-996.
- Buğra, A. (2011). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, A. (2016). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, A., Keyder, Ç. (2003). *New Poverty and the Changing Welfare Regime of Turkey*. Ankara: United Nations Development Programme.
- Buğra, A., Sınmazdenir, T. (2007). *Yoksullukla Mücadelede İnsani ve Etkin Bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Butler, E. (2016). *Özgür Toplumun Temelleri*. (Çev: Hakan Şahin). Liberte Yayınları, 1. Baskı, Ankara.
- Buz, S., Aygüler, E. (2017). “Amartya Sen’in Kapasite-Yapabilirlik Yaklaşımı Bağlamında Türkiye’de Yoksulluk Durumu”. *Journal of Academic Value Studies*, 3 (15). 177-189.
- Calasanti, T., Slevin, K. F. (2001). *Gender, Social Inequalities, And Aging*. AltaMira Press.
- Canatan, A. (2016). Yaşlılıkta Sosyal İlişkiler ve Kuşaklar Arası Etkileşim. H. Ceylan (Ed.), *Yaşlılık Sosyolojisi* (s. 139-155). Ankara: Nobel.
- Ceyhan, T. (2016). *Küreselleşme Sürecinde Türkiye’de Yoksulluk Sorunu*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Ceylan Çakmak, Z. (2019). “İnsani Yoksulluk ve İnsani Gelişme Endeksi Alanında Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerin Karşılaştırılması”. Yayınlanmamış

Yüksek Lisans Tezi, *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Aydın.

Ceylan, H. (2015). Sosyal Değerden Sosyal Soruna Yaşlılık: Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Değişen Yaşlılık Algısı. H. Ceylan (Ed.). *Modern Hayat Ve Yaşlılık* (s. 25-54). Ankara: Nobel.

Clark, D. A. (2005). "Sen's Capability Approach and the Many Spaces of Human Well-being". *The Journal of Development Studies*, 41 (8). 1339-1368.

Clark, D. A. (2006). "The Capability Approach: Its Development, Critiques and Recent Advances". *Global Poverty Research Group Working Paper*, WPS-032, ss. 1-18.

Cockerham, W.C. (1991) *This Aging Society, Englewood Cliffs*. N.J, Prentice Hall.

Comim, F. (2001). *Operationalizing Sen's Capability Approach*. Conference. Cambridge.

Cornwell, B. ve Waite, L. J. (2009). "Social Disconnectedness, Perceived İsolation, And Health Among Older Adults". *Journal of Health and Social Behavior*. 50(1).

Cowgill, D. O. (1972). A Teory of Aging in Cross-Cultural Perspective. *Aging and Modernization*, (Ed.) Donald O. Cowgill, Lowell Don Holmes. New York: Appleton- Century-Crofts.

Cowgill, D. O. (1986). *Aging Around the World*. Michigan: Wadsworth Publishing Company.

Cumming, E., Henry, W. E. (1961) *Growing Old, The Process of Disengagement*. New York, Basic Books.

Çalışır, T., K. (2019). *Bakmanın ve Görmenin Ötesinde: Düşünceler*. Ankara: Adalet Yayınevi.

- Çalışkan, Ş. (2007). Eğitim-İşsizlik ve Yoksulluk İlişkisi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7(13), 284-308.
- Çam Kaya, R. (2022). Diyarbakır’da Kadın Yoksulluğu Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma. *Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü*, Elazığ.
- Çelik, K., Yaşar Vural, İ., Tuncer, G. (2017). “Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Genel Görünümü: 2002 Sonrası Döneme İlişkin Bir İnceleme.” *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 41-79.
- Çetin, İ. (2020). “Yoksulluk ve Yoksulluk Göstergeleri: Türkiye ve OECD Ülkeleri Üzerine Bir Karşılaştırma.” *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 510-532.
- Çetinkaya, B. (2018). *Çocuk Ruh Sağlığı: Sağlıklı Aile, Sağlıklı Çocuk*. Ankara, Pagem Akademi Yayıncılık.
- Çizakça, M. (2000). *Osmanlı Dönemi Vakıflarının Tarihsel ve Ekonomik Boyutları*. Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Çoknaz, H. (2017). *Psikomotor Gelişim Doğum Öncesinden Ölüme Kadar*. Ankara, Gazi Kitabevi.
- Dahl, R., A. Demokrasi Ve Eleştirileri. (Çev: Levent Köker). Yetkin Basımevi, Ankara.
- Danış, M., Z. (2009). “Türkiye’de Yaşlı Nüfusun Yalnızlık Ve Yoksulluk Durumları Ve Sosyal Hizmet Uygulamaları Açısından Bazı Çıkarımlar.” *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 20(1), 67-84.
- Daşlı, Y. (2015). “Sosyal Yardımların Sorunlu Alanı: Muhtaçlık Tespiti”. Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi. 39 (2). 135-155.
- Daşlı, Y., Sarıkoca, E. (2016). Yoksulluğun Dünyada ve Türkiye’de Seyri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 9 (16). 1298-1309.

- Davuthan G. (2018). Türkiye'nin Demografik Dönüşümü Çerçevesinde İş gücünün Yaşlanma Sorunu. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 11 (1).
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2001). *Sosyal Hizmetler ve Yardımlar Özel İhtisas Komisyonu Raporu*. Ankara: DPT Yayınları.
- Dicleli, V. (1946). *İktisadi Gelişme Tarihi*. Özel GS. Yüksek İkt. ve Tic. Ok. Yayınları.
- DPT. (2007). "Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu." *Dokuzuncu Kalkınma Planı*. Ankara.
- DSÖ. (2015). *World Report On Ageing And Health*: World Health Organization.
- Durgun, B. (2015). *Yaşlılık ve Yaşlılara Sunulan Hizmetler*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Durkheim, E. (2020). *Toplumsal İş Bölümü*. (Ö. Ozankaya, Çev.). İzmir: Cem Yayınevi.
- Elder Jr, G. H. (1994). "Time, Human Agency, And Social Change: Perspectives On The Life Course". *Social Psychology Quarterly*, 57(1). 4-15.
- Erdoğan, S., D. Kutlu (2014) "Dünya'da ve Türkiye'de Çalışan Yoksulluğu: İşgücü Piyasası ve Sosyal Koruma Politikaları Bağlamında Bir Değerlendirme", *Çalışma ve Toplum*, (2), 63-114.
- Ergüngör, B. (2010). "Bireysel Özgürlük ve Kültürel Özgürlük Tartışmalarına Katkı Olarak Amartya Sen'in Kapasite Yaklaşımı". (Doktora Tezi), *Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Marmara Üniversitesi*.
- Erkuran, H. (2020). Yaşlanma Korkusu. *Sağlık ve Toplum*, 20(1), 26-29.
- Erol, M., E. (2011). *Avrupa Birliği'nde Nüfusun Yaşlanması ve Sağlık Harcamalarına Etkisi*. Sosyal Güvence, 57.

- Es, M., Güloğlu, T. (2004). “Bilgi Toplumuna Geçişte Kentlileşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği.” *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(8), 79-93.
- Esmer, S. (2021). “Amartya Sen’s Capability Approach And Its Relation With John Rawls’ Justice As Fairness”, (Yüksek Lisans Tezi), *Felsefe Anabilim Dalı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi*.
- Estes, C. L. (2001). *Social Policy & Aging: A Critical Perspective*. California: Sage Publications.
- Field, F. (1983). *The Minimum Wage*. London: Ashgate Publishing Limited.
- Foner, A. (1976). “Age Stratification and Age Conflict in Political Life, The Sociology of Aging: Selected Readings.” (Ed. Robert C. Atchley, Mildred M. Seltzer). California: Wadsworth Pub. Co. 191-205.
- Fraser, N., Gordon, L. (1994). A Genealogy of Dependency: Tracing a Keyword of the U.S. Welfare State. 19 (2). 309-336. Published By: The University of Chicago Press
- Fukuda-Parr, S. (2003). “The Human Development Paradigm: Operationalizing Sen’s Ideas on Capabilities”, *Feminist Economic*, 9 (3). 301-317.
- Funk, L. (2016). *Sociological Perspectives on Aging*. Ontario: Oxford University Press.
- Gasper, D. (2007). “What Is The Capability Approach? Its Core, Rationale, Partners and Dangers”. *The Journal of Socio-Economics*, 36 ss. 335-359.
- George, D., & Mallery, M. (2010). *SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Reference*, 17.0 update (10a ed.) Boston: Pearson.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. Çev. Cemal Güzel. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gilbert, H. ve Keiffer, L. (2003). *Yaşlılık ve Cinsellik (2. Baskı)*. Ankara: Yeryüzü Yayınevi.

- Goffmann, E. (2014). *Damga-Örselelenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*. (Çev. Kolektif). Ankara: Heretik.
- Gökbayrak, Ş. (2005), “Avrupa Birliğinin Sosyal Koruma Sorunsalı Olarak Sosyal İçerme Politikaları”. *Çalışma Ortamı Dergisi*, 80.
- Gökbayrak, Ş. (2005), Sosyal Dışlanma Sorunsalına Türkiye Düzleminde Geliştirilen Model Uygulamalar: Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı Faaliyetleri.
- Gökbayrak, Ş. (2006), “Göçmen Grupların Sosyal Hakları”. *Çalışma Ortamı Dergisi*, 89.
- Göker, Z., Dane, K. (2013). “Tam İstihdamın Sağlanmasında Maliye Politikasının Rolü ve Postkeynesyen Çözüm Önerileri.” *Akdeniz İİBF Dergisi*, 13(26), 103-119.
- Görgün Baran, A. (2008). Yaşlılıkta Sosyalizasyon Ve Yaşam Kalitesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1(2), 86-97.
- Görgün Baran, A. (2016). *Yaşlılıkta Sosyal İzolasyon Ve Yalnızlık*. H. Ceylan (Ed.), Yaşlılık sosyolojisi (s. 77-96). Ankara: Nobel.
- Görgün Baran, A. (2017). “Yaşlandıkça Hayatın Neden Çabuk Geçtiğine Dair Bir Deneme”. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 261-270.
- Görgün-Baran, A. (2004). Yaşlılık Sosyolojisi. *Yaşlılık: Disiplinler Arası Yaklaşım, Sorunlar, Çözümler*. (Kalınkara, V. Ed.). Ankara: Odak.
- Gül, İ. I., Karan, U. (2011), *Ayrımcılık Yasağı ve Temel Kavramlar (Ayrımcılık Yasağı: Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme)*, Yeşiladalı, B. ve Ayata, G. (Ed.), Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.

- Gündoğan, N. (2003). Yoksullukla Mücadelede İstihdam Politikalarının Rolü ve Önemi, A.E. Bilgili, İ. Altan (Ed.), *Yoksulluk* I. Cilt, İstanbul: Deniz Feneri Yayınları
- Gündoğan, N. (2008). “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele.” *Ankara Sanayi Odası*, 42-56.
- Güngör N, N., Özbaşaran F. (2005). Manisa Kent Merkezindeki Huzurevinde Kalan Yaşlıların Sosyodemografik Özelliklerinin Beslenme Durumları Üzerine Etkisi. *Turkish Journal of Geriatrics*. 8 (4); 195-204.
- Gürsoy Çuhadar, S. & Lordoğlu, K. (2016). Demografik Dönüşüm Sürecinde Türkiye’de Yaşlanma ve Sorunlar. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. (54), 63-80.
- Hablemitoğlu, Ş. & Özmete, E. (2010). *Yaşlı Refahı Yaşlılar İçin Sosyal Hizmet*. Ankara. Kilit Yayınları.
- Hanna, R. (2019). New Research Busts The Myth Of Welfare Dependency. World Economic Forum.
- Hatti, N., Oisson, C-A., Rauhut, D. (2005). *Economists and Poverty: From Adam Smith to Amartya Sen*. Vedams Books.
- Hayek, F. (1995). *Kanun, Yasama Faaliyeti Ve Özgürlük*. (Çev: M. Erdoğan). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Hendricks, J. ve Leedham, C. A. (2020). Dependency Or Empowerment? Toward A Moral And Political Economy Of Aging. M. Minkler ve C. L. Estes (Ed.), *Critical Perspectives on Aging* (s. 51-64). New York: Routledge.
- Hobbes, T. (2018). Yurttaşlığın Felsefi Temelleri. (Çev. D. Zarakolu). Belge Yayınları.
- Hooyman, N., Kiyak, H.A. ve Kawamoto, K. (2015). *Aging Matters: An Introduction to Social Gerontology*. Boston: Pearson.

- Işığışok, E. (1993). “Kişisel Gelir Dağılımındaki Eşitsizliği Belirlemede Kullanılan İstatistiksel Ölçüler”, *Uludağ Üniversitesi İİBF Dergisi*, C. 14(2). 209-230.
- Işık, O., Pınarcıoğlu, M. (2012). *Nöbetleşe Yoksulluk: Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İçli, G. (2010). Yaşlılar ve Yaşlılığın Değerlendirilmesi: Denizli İli Üzerine Niteliksel Bir Araştırma. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 3(1), 1-13.
- İçli, G. (2016). Sosyal Statü ve Rol Bağlamında Yaşlılık. H. Ceylan (Ed.). *Yaşlılık Sosyolojisi* (s. 41-60). Ankara: Nobel.
- İnce, A. (2012). “Modern Dönemde Yaşlanma ve Din.” *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 5 (8).
- İnce, A. (2017). “Değer ile Sorun Arasında Türkiye’de Yaşlılarla İlgili Toplumsal Değer Yargıları (Din Bilimleri Perspektifinden Bir İnceleme)”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19 (36).
- İncedal, S. ve Coşkun, S. (2013). Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları, (Yayımlanmamış Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi). Ankara: *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü*.
- International Labour Office (ILO) (2020) World Employment and Social Outlook.
- Joseph, H., Barrientos, A., Hulme, D. (2010). Just Give Money to the Poor. *Critical Reviews on Latin American Research*.
- Kabaş, T. (2006). “A. Sen’in Kapasite Yaklaşımına Göre Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları”. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 17 (60). 77-92.
- Kağıtçıbaşı, C. (1990). Family and socialization in cross-cultural perspective: A model of change. In J. Berman (Ed.), *Cross-cultural perspectives: Nebraska symposium on motivation, 1989* (pp. 135–200). Lincoln, NE: Nebraska University Press.

- Kahraman, F. (2015). “Yoksulluğun Çalışma İle İmtihanı: Çalışan Yoksullar Üzerine Bir Araştırma”, *İdealkent Dergisi*, 6 (16), 50-70.
- Kalaycıoğlu, S. (2003) *Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Kalaycıoğlu, S., Tol, U. U., Küçükural, O. ve Cengiz, K. (2003). *Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Kalınkara, V. (2011). *Temel Gerontoloji: Yaşlılık Bilimi*. Ankara: Nobel Yayın.
- Kang, H. ve Kim, H. (2022). Ageism and Psychological Well-Being Among Older Adults: A Systematic Review. *Gerontology and Geriatric Medicine*, 8.
- Kapar, R. (2019). “Çocuk Emeginin En Kötü Biçimleri ve Türkiye”, *Çalışma ve Toplum*, 63 (4), s. 2461-2502.
- Kaptan, G. (2017). *Yaşlanma ve Yaşlılıkla İlgili Tanımlamalar*. İstanbul: Nobel Tıp.
- Karaçay, Çakmak, H. (2008). “Sen’in Yetenek Yaklaşımı Anaakım İktisada Alternatif Bir Paradigma Sunmakta Mıdır?”. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, 19 (68).
- Karadeniz, O., Durusoy Öztepe, N. (2013). “Türkiye’de Yaşlı Yoksulluğu.” *Çalışma ve Toplum*, 3(38), 77-102.
- Karagöl E., Dama, N. (2015). *Geçmişten Günümüze Sosyal Yardımlar*. Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA).
- Karakaş, S. A., Durmaz, H. (2017). Yaşlılık Dönemi Psikolojik Özellikleri Ve Moral. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 18(1), 32-36.
- Karayılmazlar, E. (2006). “Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk ve Eğitim.” *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(2), 205-225.

- Kardaş, Ö. (2020). Yoksulluğun Azaltılmasında Refah Devleti Aracı Olarak Temel Gelir Kavramı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Kart, E., Öngör, H. (2023). “Çalışan Kadın Yoksullar ve Yoksulluğuna Dair.” *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 22(1), 12-29.
- Kartal, N., Demirhan, Y. (2014). “Türkiye’de Kentsel Yoksulluğun Kırsal Nedenleri ve Çözüm Önerileri Üzerine.” *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15(2), 135-154.
- Kaya, P., A. (2014). *Çalışma Hukukunda Eşitlik ve Ayrımcılık Karşılaştırmalı Teorik Bir Bakış*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Klees, R., Godinho, J., Lawson-Doe, M., Abdulin, S. (2016). *Sanitation, Health, And Hygiene in World Bank: Rural Water Supply And Sanitation Projects*. Washington: World Bank Group.
- Komşu, U., C. (2014). Yaşlılık, Yaşlı Nüfusun Sorunları ve Yetişkin Eğitimi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (1).
- Koray, M. (2008). *Sosyal Politika*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Koray, M. (2010). Büyüyen Yoksulluk-Yoksunluk Sorunu ve Sosyal Hakların Sınırları. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 0(42), 1-31.
- Korkmaz, A. ve Korkut, G. (2018). Gümüş Ekonomi Ve Aktif Yaşlanma Bağlamında Toplumsal Katılım. *İş ve Hayat*, 4(8), 257-272.
- Koşar, N. G. (1996). *Sosyal Hizmetlerde Yaşlı Refah Alanı*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Kovancı, O. (2003). *Kapitalizm Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadelede Tarihsel Bir Deneyim-İngiliz Yoksul Yasaları*. Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları. Ankara
- Köker, L. (1992). *Demokrasi Üzerine Yazılar*. İmge Kitabevi Yayınları: 56, Baskı: Feryal Matbaası, Ankara.

- Krekula, C., Nikander, P. ve Wilinska, M. (2018). Multiple Lenses On Aging: Concluding Reflections. (Ed: C. Krekula, P. Nikander, ve M. Wilinska): *Perspectives On Ageing, Later Life And Ethnicity: Aging In A Multicultural Context*. Routledge.
- Kruse, A. (2007). *Das letzte Lebensjahr: Zur körperlichen, psychischen und sozialen Situation des alten Menschen am Ende seines Lebens*. Stuttgart: Kohlhammer Verlag.
- Kurnaz, Ş., A. (2007). “Çocuk Yoksulluğu”. *Aile ve Toplum Dergisi*, 9(3), 47-55.
- Kurtkapan, H., (2018). Yaşlılık Sosyolojisi Kuramları İçin Bir Çerçeve Denemesi. *İnsan, Toplum ve Spor Bilimleri Araştırma Örnekleri*. (Ed. Yamaner, F. & Eyuboğlu, E.). Ankara: Nobel.
- Kurtoğlu, A. (2012). Siyasal Örgütler ve Sivil Toplum Örgütleri Bağlamında Hemşehrilik ve Kollamacılık. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 67(01), 141-169.
- Kümbetoğlu B. (2002). Afetler Sonrası Kadınlar ve Yoksulluk. İstanbul: *Türkiye İnsan Hakları Hareketi Konferansı*, 129-142.
- Levinson, D. J., Darrow, C. N., Klein, E. B., Levinson, M. H. ve McKee, B. (1978). *The Seasons Of A Man's Life*. New York: Ballantine Books.
- Levy, B. R. (2009). Stereotype Embodiment: A Psychosocial Approach To Aging. *Current Directions in Psychological Science*, 18(6). 332-336.
- Locke, J. (2011). Hükümet Üstüne İkinci Tez, (Çev. Aysel Doğan). *İlyas Felsefe Dizisi-* 23, 3. Baskı, İzmir.
- Mahiroğulları, A. (2005). Küreselleşmenin Kültürel Değerler Üzerine Etkisi. *Journal of Social Policy Conferences* (50), 1275-1288.

- Mahiroğulları, A. (2010). “Yoksullukla Mücadelede Sosyal Politika Önlemleri: Sivas Örneği”. 11. *Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Kongresi Kitabı* (115-124) içinde, TÜRK-İŞ Sendikası Yayınları: Ankara.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (Çev. O. Akınhay ve D. Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Marson, S., ve Dellafave, R. (2022). “Gerontoloji Literatürünün Marksist Analizi” (D. Kara, Çev.). *ViraVerita E-Dergi*, (16). 73-91.
- Marx, K. (2009). Kapital-Ekonomi Politiğin Eleştirisi, (Çev. Alaattin Bilgi). 3. *Cilt-Bir Bütün Olarak Kapitalist Üretim Süreci*, 6. Baskı, Sol Yayınları, Ankara.
- Memiş, H. (2014). “Küreselleşme ve Yoksulluk İlişkisi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 5(1), 144-161.
- Montesquieu. (1963). *Kamunların Ruhu Üzerine-I*. (Çev. Fehmi Baldaş). Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- Moody, H. R., Sasser, J. R. (2012) *Aging: Concepts and Controversies*. Los Angeles: Sage.
- Moran, R. (2003). “Early Childhood Investment and the Intergenerational Transmission of Poverty”. (Edited by: Ricardo Moran). *Escaping The Poverty Trap*, Published by The Inter-American Development Bank, The Johns Hopkins University Press, Washington.
- Muis, I., Agustang, A. ve Adam, A. (2020). Elderly Poverty: Social Demographic, Work Distribution, Problem Health & Socialprotection. *Asian Journal of Social Sciences & Humanities*, 9(1), 40-48.
- Müftüler, H., G. (2019). *Yaşlılık Sosyolojisi Kurumsal Yaklaşım*. Ankara: Pegem.
- Nambiar, S. (2008). “Sen’s Capability Approach: A Critical Appraisal”, (Doktora Tezi), *Felsefe Anabilim Dalı, Universiti Sains Malaysia*.
- Nazlı, S. (2016). *Aile Danışmanlığı*. Ankara, Anı Yayıncılık.

- Nazlıer Keser, N., E. (2019). Türkiye’de Yaşlı Yoksulluğu Sorununa Yönelik Bir Değerlendirme. *Journal of Society & Social Work*, 30 (2). 739.
- Nussbaum, M. C. (2018). *Yapabilirlikler Yaratmak:İnsani Gelişmişlik Yaklaşımı*. (Çev. S. Somuncuoğlu), İletişim Yayıncılık, 1. Baskı. İstanbul.
- Odabaşı, F. (2009). Yoksullukla Mücadelede İstihdamın Rolü. *Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü*.
- Oktik, N. (2008). *Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Yaklaşımlar*. İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları.
- Olatokun, W. M. (2009). “Analysing Socio-Demographic Differences in Access and Use of ICTs in Nigeria Using the Capability Approach”. *Issues in Informing Science and Information Technology*, 9. 479-496.
- Olgun, A. (2018). “Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Bilecik İli Örneği”, (Yüksek Lisans Tezi), *Maliye Anabilim Dalı, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi*.
- Onur, B. (1995). *Gelişim Psikolojisi: Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*. İstanbul, İmge Kitabevi.
- Öksüzokyar, M. M., Eryiğit, S. C., Düzen, K. O., Mergen, B. E., Sökmen, U. N. & Öğüt, S. (2019). Biyolojik Yaşlanma Nedenleri Ve Etkileri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 34-41.
- Özaydın, M., M. (2008). Küresel Etkilerle Şekillenen Sosyal Politika Anlayışı Ekseninde Sosyal Politikaların Geleceğini Tartışmak. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1, 73-91.
- Özbek, N. Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Sosyal Devlet. *Toplum ve Bilim*, 92. 7-33.
- Özbudun, E. (2005). *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.

- Özcan, A. (2018). “Denizli’de Mutlak Yoksulluk Sınırının Belirlenmesi Ve Yoksullukla Mücadele”. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (31), 1-14.
- Özdemir, Ü., N. (2019). Geçmişten Günümüze Cicero ile Yaşlılık. *Sosyoloji Dergisi*, 40.
- Özey, R. (2013). “Yoksulluk Coğrafyası”, *Yoksulluk, I. Cilt*, Deniz Feneri Yayınları: İstanbul.
- Öztepe, N.D., Ulutaş, Ç.Ü. (2003). Bir Sosyal Dışlanma Biçimi Olarak Türkiye’de Refah Hizmetlerinden Dışlanma. *International Conference On Eurasian Economies, Session 2B: Kalkınma*.
- Öztürk, İ. (2006). “Dünya Bankası Politikaları.” *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 36-55.
- Öztürk, N. (2004). “Piyasa Başarısızlıkları”. *Öneri*. 6(21). 173-187.
- Öztürk, N. ve Y. Öztürk (2010) *Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları*. Palme Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.
- Öztürk, Ş. (2008). “Kırsal Yoksulluk ve Neo-Liberal Ekonomi Politikaları.” *Journal of International Social Research*, 1(5), 605-634.
- Parsons, T. (2015). *Toplumsal Eylemin Yapısı*. (Âdem Bölükbaşı Çev.). Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları.
- Pekin, T. (2014). *Ekonomiye Giriş*. Zeus Kitabevi Yayınları. 11. Baskı. İzmir.
- Perales, F., Higginson, A., Baxter, J., Western, M., Zubrick, S. R. ve Mitrou, F. (2014). Intergenerational welfare dependency in Australia: A review of the literature. Life Course Centre Working Paper Series.
- Phillipson, C., Baars, J. (2007). *Social Theory and Social Ageing, Ageing in Society: European Perspectives on Gerontology*. Los Angeles: Sage.

- Pir, N. (2018). Kent Yoksulluğu ile Mücadele: Bursa Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Platon. (2013). Devlet. (Çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 24. Basım, İstanbul.
- Powell, J. L. (2006). *Social Theory and Aging*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Powell, J. L. (2014). Küresel Yaşlanma: Eğilimler, Sorunlar ve Karşılaştırmalar (S. Yazıcı, Çev.). (N. Korkmaz ve S. Yazıcı Ed.). *Küreselleşme ve Yaşlılık* (s. 135-166). Ankara: Ütopya.
- Quadagno, J. (2002). *Aging and the Life Course*. Boston: McGrawHill
- Quadagno, J. S. (2014) *Aging And The Life Course: An Introduction To Social Gerontology*. Sixth edition, New York: McGraw-Hill.
- Rawls, J. (2017). Bir Adalet Teorisi. (Çev. Vedat Ahsen Coşar). Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Reeves, R. V. (2015). “Two Anti-Poverty Strategies”, brookings.edu, <https://www.brookings.edu/opinions/two-anti-poverty-strategies/>. (Erişim Tarihi: 18.10.2023).
- Ritzer, G. (1986). *Social Problems*. Random House, NewYork.
- Rose, A. M. (1965). The Subculture of Aging, (Ed. A. M. Rose , W. A. Peterson). *Older People and Their Social World*. Philadelphia: F. A. Davis.
- Rowe, J. W. ve Kahn, R. L. (1997). Successful Aging. *The Gerontologist*, 37(4): s. 433-440.
- Ruby, C. (2012). Siyaset Felsefesine Giriş. (Çev. Aziz Ufuk Kılıç). İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.

- Sallan Gül, S. (2000). “Yeni Sağ Sosyal Güvenlik Anlayışının Tarihsel Bağlantıları: İngiltere ve Türkiye Örnekleri.” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 40(3-4), 51-66.
- Samırkaş, M., Bahar, O. (2013). *Turizm, Yoksulluk ve Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Sapancalı, F. (2001). “Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk.” *Dokuz Eylül Üniversitesi*, 3(2), 115-140.
- Sarı, H., K. (2021). “Yaşlılık ve Sosyal Hizmet İlişkisi Bağlamında Yaşlılık ve Yoksulluk.” *Journal of Social Sciences and Humanities*, 5(1), 159-167.
- Sen, A. (1976). “Poverty: An Ordinal Approach to Measurement.” *The Econometric Society*, 44(2), 219-231.
- Sen, A. (1979). “Utilitarianism and Welfarism.” *The Journal of Philosophy*, 76(9), 463-489.
- Sen, A. (1983). “Economics and The Family.” *Asian Development Review*, 1(2), 14-26.
- Sen, A. (1993). *The Quality of Life*, New York, Clarendon Press, 1. Baskı.
- Sen, A. (1999). *Development as Freedom*, New York, Anchor Books, 1. Baskı.
- Sen, A. (2004). *Özgürlükle Kalkınma*, (Çev. Yavuz Alogan). Ayrıntı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- Sen, A. (2009). *The Idea Of Justice*. The Belknap Press Of Harvard University Press, Cambridge.
- Sen, A. (2010). *Kimlik Ve Şiddet*. (Çev. Ahmet Kardam). Optimist Yayınları, İstanbul.
- Sevil, H. T. (2005). *Yaşlılığın Sosyal Anatomisi*. Ankara: SABEV.

- Seyyar, A. (2003). *Sosyal Siyaset Açısından Yoksulluğa Karşı Mücadele*. 126 Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, 1 (1). İstanbul.
- Skousen, M. (2003). *Modern İktisadın İnşası*. M. Acar, E. Erdem ve M. Toprak (çev.). Ankara: Liberte Yayınları.
- Smith, A. (1976). *An Inquiry Into The Nature and Causes of The Wealth Of Nations*. Oxford: Clarendon Press.
- Solmaz, E. (2008). İktisadi Kalkınma Kuramlarının Yoksulluk Konusuna Yaklaşımlarına Eleştirel Bir Bakış. *Mevzuat Dergisi*, 11(132), 1-15.
- Solomon, A. (2001). *Depresyon Atlası*. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.
- Sunal, O. (2011). “Sosyal Politika: Sosyal Adalet Açısından Kuramsal Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, cilt 66, sayı 3, ss.283-305.
- Şahin, F. (2000). Rol Teorisi Açısından Yaşlılık. Erkan ve Işıkhana (Ed), *Antropoloji ve Yaşlılık*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu, Yayın No: 006, 136-142, Ankara.
- Şahin, S. (2018). *Geçmiş, Günümüz ve Gelecekte Nüfus Gerçeği*. Ankara, Pagem Akademi, 70-71.
- Şahin, T. (2009). Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi, Yayınlanmış Uzmanlık Tezi, *Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü*, Ankara.
- Şeker, F. (2009). Amartya Sen’in Kapasite Yaklaşımı. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32, 259-280.
- Şen, B., Altın, C. (2018). Mevsimlik Göç ve Yoksulluk İlişkisi: Mevsimlik Tarım İşçileri Örneği. *Motif Academy Journal of Folklore*.
- Şenel, A. (1995), *İlkel Topluluktan Uygur Topluma*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Şenkal, A., Doğan, M. (2012). “Sosyal Politika ve Sosyal Haklar; Vatandaşlık Haklarının Yeniden Kavramsallaştırılması Arayışı.” *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 63-80.
- Şenses, F. (2001). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk: Kavramlar, Nedenler, Politikalar ve Temel Eğilimler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şentuna, T. (2019). Çocuk Yoksulluğunu Azaltmaya Yönelik Politikalar; Türkiye’nin Sosyal Yardım Politikasında Çocuklar. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul.
- Şentürk, Ü. (2018). *Yaşlılık Sosyolojisi: Yaşlılığın Toplumsal Yörüngeleri*. Bursa: Dora Yayınları.
- Şentürk, Ü. (2019). Yaşlı Yalnızlığının Kültürel Arka Planı (Malatya Uygulaması). *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 505-517.
- Tabachnick & Fidell, (2013) B.G. Tabachnick, L.S. Fidell Using Multivariate Statistics (sixth ed.)Pearson, Boston.
- Talas, C. (1979). *Sosyal Ekonomi*. Ankara, S.Yayınları
- Talas, C. (1997). *Toplumsal Politika*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tanhan, F. (2019). “Yaşlılık, Ölüm ve Yaş Danışmanlığı.” *Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi*. (Bacanlı, H. & Işık, Ş. Ed.) Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık.
- Tartanoğlu, Ş. (2011). *Sosyal Politika (Sosyal Dışlanma)*. Tokol ve Alper (Ed.), Bursa: Dora Basım.
- Taş, H. Y. ve Özcan, S. (2012), “Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma”, *International Conference On Eurasian Economies, Session 3D: Büyüme ve Gelişme III*, 423-430.
- Taşçı, F. (2008). “Sosyal Yardım Yapma (ma) Gerekçeleri Üzerine Yaklaşımlar”. *Kamu-İş*. 9 (4).

- Taşçı, F. (2010). “Türkiye'nin Kamusal Sosyal Yardım Anlayışı (1980-2007) Üzerine Bir Analiz”. *Siyaset Konferansları Dergisi*. 55. 128-149.
- Tayyar, A., Çetin, B. (2013). “Liberal İktisadi Düşüncede Devlet.” *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 14(1), 107-120.
- TDK. (2022). Güncel Türkçe Sözlükler. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/>
- Tekeli, İ. (2000). "Kent Yoksulluğu ve Modernitenin Bu Soruya Yaklaşım Seçenekleri Üzerine." *Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı*, İstanbul.
- Telsaç Yüksek, Ö., Telsaç, C. (2022). “Göç Nedeniyle Oluşan Temel Eğitim Sorunları.” *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 5(3), 113-122.
- Terjesen S. (2004). “Amartya Sen’s Development As Freedom”, *Graduate Journal of Social Science*, 1 (2).
- The Statistical Office of The European Union (EUROSTAT). (2023). *Glossary: At Risk of Poverty Gap*.
- Townsend, P. (1979). *Poverty in The United Kingdom: A Survey of Household Resources and Standards of Living*. California: University of California Press.
- Tufan, İ. (2001). “Yaşlanan Dünyada Bir Delikanlı: Türkiye”. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını, Cilt:12, Sayı: 3, s. 27-49.
- Tufan, İ. (2002). *Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık*. İstanbul: Aykırı Yay.
- Tufan, İ. (2003). *Modernleşen Türkiye’de Yaşlılık ve Yaşlanma: Yaşlanmanın Sosyolojisi*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Tufan, İ. (2014). *Türkiye’de Yaşlılığın Yapısal Değişimi*. İstanbul: Koc Üniversitesi Yayınları.
- Tufan, İ. (2016). *Antik Çağ’dan Günümüze Yaşlılık Ve Yaşlanma (2 Baskı)*. Ankara: Nobel.

- Tuna, M. (2022). "Covid-19 Pandemisi Koşullarında Yaşlıların Toplumsal Dayanışması: Muğla Taü Örneği". *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 25 (3).
- Tuna, M. (2012). "Niceliksel Araştırma." *Sosyolojiye Giriş*. (Ed. Muammer TUNA). Detay Yayıncılık, Ankara.
- Tunç, A. (2013). Türk Kamu Yönetiminde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarının Etkinliği: TRB1 Bölgesinde Bir Araştırma. Malatya: İnönü Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Türk, T., Ünlü, H. (2016). "Yoksullukla Mücadele Politikaları: 2000 Sonrası Türkiye Örneği", *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 7 (14). 92-104.
- Türkdoğan, O. (2003). "Türk Toplumunda Yoksulluk Kültürü", *Yoksulluk*, 1, s. 104-109.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası TCMB (Mart, 2013), TCMB Bülten, https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/3274d906-03a0-43b7-9126-1b2b458dfbbf/Bulten_29.pdf?MOD=AJPERES/ 02.11.2023.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), (2023). İstatistik Veri Portalı.
- Uğur, M., S. (2011). İnsani Gelişme Yaklaşımı ve Neoliberal Politikaların Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Karşılaştırılması. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi. Adana.
- UNDP. (2001). "*Human Development Report*". New York: Oxford University Press.
- United Nations Development Programme (UNDP), (2021). *Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri / Birleşmiş Milletler Geliştirme Programı*. United Nations Development Programme.
- Vauhkonen, T., Kallio, J., Kauppinen, T. M. ve Erola, J. (2017). Intergenerational accumulation of social disadvantages across generations in young adulthood. *Research in Social Stratification and Mobility*, 48, 42-52.

- Victor, C. R. (2005) *The Social Context of Ageing*, New York: Routledge.
- Von Humboldt, S. ve Leal, I. (2014). "Adjustment to Aging in Late Adulthood: A Systematic Review". *International Journal of Gerontology*, 8(3), 108-113.
- Walker, A. and Walker, C. (1997). *Britain Divided: The Growth of Social Exclusion in the 1980s and 1990s*. London, CPAG.
- Wang, X., Hai, S., C., Peiru (2022). "Urban–Rural Disparity of Child Poverty in China: Spatio-Temporal Changes and Influencing Factors." *Journal of Rural Studies*, (91), 170-183.
- Weeks, J. R. (1984). *Aging, Concepts and Social Issues*. Belmont: Wadsworth,
- Wethington, E. (2000). Expecting Stress: Americans And The "Midlife Crisis." *Motivation and Emotion*, 24(2): 85–103.
- World Bank. (2018). "*Piecing Together the Poverty Puzzle*", Poverty and Shared Prosperity 2018.
- World Bank. (1990). *World Development Report 1990: Poverty*. New York: Oxford University Press. <http://hdl.handle.net/10986/5973>. Erişim Tarihi: 10.09.2023.
- Yanar, R., Şahbaz, A. (2013). "Gelişmekte Olan Ülkelerde Küreselleşmenin Yoksulluk ve Gelir Eşitsizliği Üzerindeki Etkileri." *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(3), 55-74.
- Yaprak, Ş. (2009). "Ekonomik Krizlerin İstihdama Yansıması." *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 1(2), 55-64.
- Yaşa, A., G. (2018). "Liberal Bir Perspektiften Sosyal Refah Devleti." *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, 2(2), 146-164.
- Yazıcı, S. (2011). *Gerontolojinin Dünü, Bugünü, Yarını*. Akademik Geriatri Kongre Kitabı.

- Yentürk, N. (2013). Türkiye’de Yoksullara Yönelik Harcamalar. *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 40(2), 433-464.
- Yıldırım, A. (2019). “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele”, *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 1 (1).15-33.
- Yılmaz, M. (2021). “Kovid-19 Pandemisinin Türkiye’deki Kentsel Yoksulluğa Etkileri”, *Anasay*, (17), s. 181-196.
- Yurdakul, F. (2010). Amartya Sen’in Yoksulluk Üzerine Düşünceleri ve Sen Yoksulluk İndeksi: Türkiye Uygulaması. *Social Sciences*, 5(3), 276-286.
- Yusufoğlu, Ö., Kızmaz, Z. (2016). “Parçalanmış Ailelerde Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma: Elazığ Örneği.” *Social Sciences*, 11(1), 27-40.
- Yüksel Arabacı, R. (2019). “Dünya Bankasının Yeni Uluslararası Yoksulluk Sınırları ve Küresel Yoksulluğun Yeniden Değerlendirilmesi.” *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 9(1), 123-140.
- Zaim, S. (1997). *Çalışma Ekonomisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

EKLER

BİLGİLENDİRİLMİŞ OLUR FORMU

Onam Formu

“Türkiye’deki Sosyal Yardım Uygulamaları Bağlamında Yaşlı Yoksulluğunun Değerlendirilmesi-Bergama Örneği” adlı çalışma Saltuk Buğra TAŞOVA tarafından gerçekleştirilecektir. Araştırma “*Yoksulluk yaşayan 65 yaş üstü bireylerin faydalandıkları sosyal yardımlar, yoksulluğu gidermede etkili midir?*” sorusuna yanıt aramak amacıyla planlanmıştır. Bu araştırmaya katılmak gönüllülük esasına dayanmaktadır. Çalışmaya katılmayı kabul ettikten sonra veri toplama formunu doldurmaya başlamış olsanız bile istemediğiniz takdirde çalışmaya katılmaktan vazgeçebilirsiniz. Formu eksiksiz doldurup araştırmacıya vermiş olmanız/göndermeniz çalışmaya katılma konusunda gönüllü olduğunuz anlamına gelmektedir.

Sizden elde edilen tüm bu bilgiler bilimsel bir araştırmada kullanılacaktır. Araştırma sonuçları kimlik belirtecek herhangi bir isim ya da işaret içermeyecektir. Bu araştırmada sizinle ilgili tutulan tüm kayıtlar gizli kalacaktır.

Bu nedenle soruların tümüne doğru ve eksiksiz yanıt vermeniz büyük önem taşımaktadır. Çalışma formu 2 bölüm ve 30 sorudan oluşmaktadır. Anketi tamamlamak yaklaşık 15 dk. zamanınızı alacaktır. Çalışma ile ilgili herhangi bir sorunuz olduğunda aşağıda iletişim bilgileri yer alan sorumlu araştırmacı Saltuk Buğra TAŞOVA ile çekinmeden iletişime geçebilirsiniz.

Çalışmamız için zaman ayırarak bilim dünyasına verdiğiniz katkı için teşekkürler...

Sorumlu Araştırmacının

Adı Soyadı: Saltuk Buğra TAŞOVA

Telefon Numarası:

Mail:

Katılımınız için teşekkür ederiz.

Sayın Katılımcı;

Bu anket çalışması Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde yürütülmekte olan “**Türkiye’deki Sosyal Yardım Uygulamaları Bağlamında Yaşlı Yoksulluğunun Değerlendirilmesi-İzmir İli Bergama İlçesi Örneği**” başlıklı yüksek lisans tezinin uygulama aşamasını oluşturmaktadır. Vereceğiniz bilgiler tamamen bilimsel amaçla kullanılacaktır. Ankete katıldığınız ve vermiş olduğunuz samimi cevaplarınız için teşekkür ederim. Anket iki kısımdan oluşmaktadır.

Saltuk Buğra TAŞOVA

BİRİNCİ KISIM

1.Cinsiyetiniz:	a) Kadın	b) Erkek	
2. Yaşınız:	a) 65-75	b) 75-80	c) 80 ve üzeri
2.Medeni Durumunuz:	a) Evli	b) Bekar	c) Boşanmış
	d) Eşi vefat etmiş		
3.Öğrenim Durumunuz:	a) Okur-Yazar	b) İlköğretim	c) Lise
	d) Ön Lisans	e) Lisans	f) Yüksek Lisans- Doktora
4.Mesleğiniz:	a) Çiftçi	b) İşçi	c) Diğer.....
5.Kaç çocuğunuz var?	a) 1	b) 2	c) 3
	d) 4	e) 5 ve üzeri	
6.Yaşadığınız yer?	a) Köy	b) Kasaba	c) İlçe Merkezi
7. Konut türü:	a) Baraka/Çadır	b) Gecekondu	c) Müstakil
	d) Daire		

8.Hangi yardımlardan faydalanıyorsunuz?

- a) Nakdi b) Yakacak c) Gıda d) Barınma
e) Eğitim f) Sağlık g) Giyim h) Hepsi

9. Ne kadar süredir sosyal yardım alıyorsunuz?

- a) 1-12 ay b) 13-24 ay c) 25- 36 ay d) 36 ay ve
üzeri

10.Ne kadar sıklıkla yardım alıyorsunuz?

- a) Her ay b) 2 ayda bir c) 3 ayda bir d) 6 ayda
bir e) Yılda bir f) İhtiyacım oldukça

11.Sosyal yardımlara ihtiyaç duyma sebebiniz nedir?

- a) Sağlık sorunlar b) Gelir yetersizliği c) İşsizlik d) Boşanma
e) Diğer

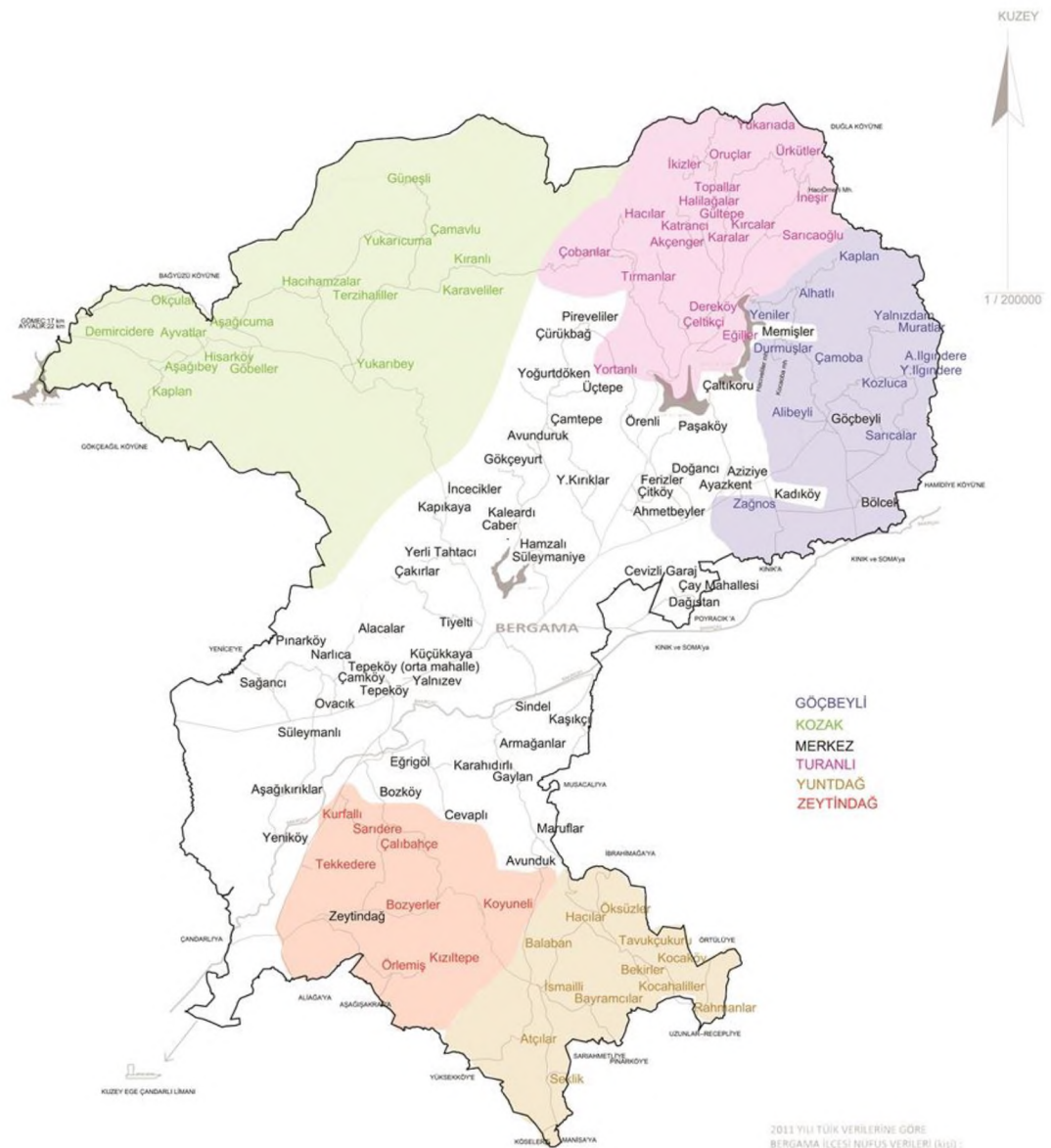
12. Hanenizde kaç kişi yaşamaktadır?

İKİNCİ KISIM

Lütfen yan sütunda verilen derecelendirmeyi kullanarak, sizin için en uygun olan seçeneği “X” ile işaretleyiniz. Bütün maddeleri işaretlemeyi unutmayınız. Eğer sizin durumunuza tam olarak uygun bir seçenek yoksa size en yakın olanı işaretleyiniz.		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
1	Sosyal yardımlar ile yaşamımız rahatladı.					
2	Sosyal yardım çeşitlerini yeterli buluyorum.					
3	Sosyal yardımlardan son derece memnunum.					
4	Sosyal yardımlar ile ihtiyaçlarımızı karşılayabiliyoruz.					

5	Sosyal yardımlar ile ailemizin yoksulluk düzeyi azaldı.					
6	Sosyal yardımların topluma önemli katkısının olduğunu düşünüyorum					
7	Sosyal yardımlar geleceğe daha güvenle bakmamızı sağlıyor.					
8	Sosyal yardımların yerine ulaştığını düşünüyorum.					
9	Sosyal yardımlarda yaşlı bireylerin korunduğunu düşünüyorum.					
10	Sosyal yardımların zamanında gerçekleştiğini düşünüyorum.					
11	Sosyal yardımlar yaşlı bireyler için gerekli bir uygulamadır.					
12	Sosyal yardımlar olmadan yaşlı bireylerin yoksulluğu önlenemez.					
13	Sosyal yardım miktarlarının yeterli buluyorum.					
14	Her yaşlı sosyal yardımlardan faydalanmalıdır.					
15	Sosyal yardımların kesilmesinden endişe duyuyorum.					
16	Çalışabilecek durumda olsam sosyal yardım almam.					
17	Yaşlı yoksulluğunun sebebi sağlık sorunlarıdır.					
18	Sosyal yardımlar yaşlı bireyler için pozitif ayrımcılık içermelidir.					

BERGAMA İLÇE HARİTASI

2011 YILI TÜİK VERİLERİNE GÖRE
BERGAMA İLÇESİ NÜFUS VERİLERİ (Kİİ) :

2014年12月31日	2015年12月31日	2016年12月31日
68,518	68,518	105,158

İL ve İLÇE MERKEZLERİ, BELDE ve KOYLER NÜFUSUNUN TOPLAM NÜFUS İÇİNDEKİ ORANLARI (%) :